DE CODICE SANCTI EUANGELII,

Atque servatis in ejus lectione, & usu vario ritibus,

LIBRI III,

Præcipua rei Liturgicæ, atque Ecclesiasticæ Disciplinæ, tum Orientalis, tum Occidentalis, capita complectentes.

AD SANCTISSIMUM PATREM.

CLEMENTEM XII.

PONTIFICEM MAXIMUM

AUCTORE JOSEPHO CATALANO PRESBYTERO.

ROMÆ, Ex Typographia Antonii de Rubeis. MDCCXXXIII.
SUPERIORUM PERMISSU.

BEATISSIME PATER.

*Æ*rénti mihi, BEATISSIME PATER, cui nam hosce de Codice Sancti

Euan-

Euangelii, atque ſervatis in ejus lectione, ac uſu vario Ritibus libros dedicarem, occurrit ſtatim SANCTITAS TUA, *ad quam utpote Summi Hierarchæ dignitate præſtantem ſacræ res quammaxime pertinent. Neque enim fas erat opus alii commendari, quam ſupremo Catholicæ Eccleſiæ Antiſtiti, atque ei in primis Antiſtiti, qui Majorum Suorum virtutis, ac generis hæres curam, ſtudium, & operam ponere numquam deſinit in divino cultu inſtaurando, Religione conſtituenda, atque Eccleſiæ juribus vindicandis. Quique*

que ita ſapienter, provideque omnia moderatur, ut tria illa, quæ in eximiis quibuſque Principibus Romana quondam Reſpublica deſiderabat, Sanctitas domi, foris fortitudo, utrobique prudentia, *in excelſo animo ipſius certare videantur. Sed ut interim ſileam inſignem* SANCTITATIS TUÆ *erga literas, ac literatos homines benevolentiam, in quorum gratiam, præſtantem Bibliothecam veteres Ptolemæos imitatus, congregans de regionibus libros, conſtruxiſti; Ego ut tuo hoc opus immortali Nomine exornarem, inſignia tua*

effe-

effecerunt beneficia, quibus nostram Brutiorum gentem cumulasti. In his potissimâ dignum memoriâ est egregium in Calabria pro Italogræcis Adolescentibus Religione, ac bonis artibus erudiendis Collegium erectum. Cui munificentiæ quum parem gratiam referre nequaquam possim, consentaneum duxi publicam aliquam grati animi relinquere testificationem; omnibusque palam facere universam Brutiorum gentem eximiæ SANCTITATIS TUÆ *liberalitati se maximopere obstrictam profiteri; hæsuramque perpetuo*

in

in animis noſtris illorum memoriam. Accipe igitur BEATISSIME PATER *gratanti animo hoc Opuſculum, quod tibi veluti obſides propenſiſſimas omnium noſtrum voluntates totius Provinciæ nomine æternum dicat, monimentumque ponit apud nos ære perennius. Licet autem Romanos aliquando Pontifices Euangelii Codice auro, gemmiſque coruſcante Viri Principes donare conſueverint: Quum id Ego præſtare nequaquam valeam, Sacrum Euangelium priſcis ampliſſimi decoris monumentis, aureiſque Eccleſiæ tum Orientalis,*

tum

tum Occidentalis Ritibus exornatum SANCTITATI TUÆ *consecro: quam Deus Optimus Maximus Ecclesiæ universæ diu servet incolumem.*

Humillimus Servus
Joseph Catalanus.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

N. Baccarius Ep. Bojan. Vicesgerens.

APPROBATIO.

DEmandante Reverendissimo P. Joanne Benedicto Zuanelli Sacri Apostolici Palatii Magistro attente perlegi librum, cui sequens titulus præfixus est, *De Codice S. Euangelii, atque servatis in ejus lectione, ac usu vario Ritibus &c.* Auctore Josepho Catalano Presbytero; & illum comperi non solum Catholicæ Fidei Dogmatibus, ac Christianæ Disciplinæ Regulis respondentem, quinimmo in eo pervolvendo suspexi Ritus, Cæremonias, & antiquos Christianorum mores, ita eruditè recensitos, vetustiorum Patrum, Sacrorum Conciliorum testimoniis, aliisque priscis monumentis ita comprobatos, ut ex illius editione magnam Reipublicæ literariæ utilitatem, & clarissimo Auctori laudem sperari posse confidam; quapropter eum dignissimum censeo, ut prælo tradatur, & publici juris fiat. Datum Romæ ex ædibus S. Silvestri in Quirinali hac die XVI. Decembris anni MDCCXXXII.

D. Cajetanus Maria Merati Cl. Reg. & Sac. Rituum Congregationis Consultor.

QUum ex mandato Reverendissimi P. Joannis Benedicti Zuanelli Sacri Apost. Palatii Magistri Librum *De Codice S. Euangelii, atque servatis in ejus lectione, ac usu vario Ritibus*: a Reverendo Josepho Catalano Presbytero elucubratum diligenter expenderim, nihilque vel Fidei, vel bonis moribus absonum repererim, immo omnia adeo pie, solide, ac docte pertractata, ut magnam lucem afferant tum sacris Ritibus, tum veteri, ac novæ Ecclesiæ disciplinæ; publici juris fieri posse censeo. In quorum fidem &c. Romæ pridie nonas Decembris MDCCXXXII.

Franciscus Marianus Vaticanæ Bibliothecæ Scriptor Græcus.

IMPRIMATUR.

Fr. Jo. Benedictus Zuanelli Ord. Præd. Sac. Pal. Apost. Mag.

IN-

INDEX CAPITUM,

Quæ in hoc Opere continentur.

LIBER PRIMUS.

Operis scribendi occasio, argumentum, & finis. pag. 1
Euangelii Etymon, & definitio. Caput I. 3
De Euangeliorum numero. Caput II. 6
De Euangeliorum Auctoribus. Caput III. 7
Cur Christus Euangelium ipse non scripserit? Caput IV. 9
Cur non unus Euangelii scriptor, sed plures? Caput V. 10
De peculiaribus Euangelii scribendi caussis. Caput VI. 12
Qua lingua scripta sint Euangelia. Caput VII. 13
De Locis, atque temporibus quibus Euangelia sunt scripta. Caput VIII. 15
De Ordine Euangelistarum. Caput IX. 16
De Euangelistarum Symbolis. Caput X. 17
De Euangelio S. Joannis cæteris præcellenti. Caput XI. 18
De præeminentia Euangelii supra cæteros sacros libros. Caput XII. 20
De Scriptoribus Concordiæ Euangelicæ, ac sacris Euangeliorum Interpretibus. Caput XIII. 21

LIRER SECUNDUS.

Quo primum tempore Euangelium in Missa legi cœptum. Caput I. 23
Euangelium qua lingua lectum in Missa. Caput II. 31
Euangelium qui olim in missa legerent. Caput III. 34
Euangelii lectio solemnis Imperatoribus concessa. Caput IV. 37
Euangelii lectio in missa fœminis vetita. Caput V. 39
Euangelium in qua olim Ecclesiæ parte legeretur? Caput VI. 42
Diaconus quibus ornatus vestibus Euangelium legeret? Caput VII. 50
De Sandaliis. Caput VIII. 54
De Amictu, Alba, & Cingulo. Caput IX. 55

De Manipulo, & Stola. Caput X. 58
De Dalmatica, & Casula. Caput XI. 65
De ritu deferendi Euangelium ad Altare, benedictionis petendæ, ac procedendi ad lectionem Euangelii. Caput XII. 66
De usu Thuris, Cereorum, Crucis, & Pulvinaris ad lectionem Euangelii. Caput XIII. 71
De ritu indicendi silentium quum Euangelium legitur. Caput XIV. 77
De ritibus a Diacono servandis quum Euangelium nuntiat, ac primum de salutatione, Dominus Vobiscum. Caput XV. 81
De ritu exprimendi Crucis signaculum, quando Euangelium nuntiatur. Caput XVI. 83
De ritibus a Clero, & populo in Euangelii lectione servandis, ac primum de verbis Et cum spiritu tuo. Caput XVII. 84
De verbis Gloria tibi Domine, *ac de Crucis signo a populo expresso ad lectionem Euangelii*. Caput XVIII. 86
De ritu ponendi baculos, dum Euangelium legeretur. Caput XIX. 88
De ritu nudandi enses ad lectionem S. Euangelii. Caput XX. 93
De ritu standi quo tempore Euangelium nuntiatur; ac de Pallio, & Mitra Episcopi ad ejusdem lectionem depositis. Caput XXI. 94
An etiam fœminis standum, quando Euangelium pronuntiatur? Ac de iis qui genuflexi, vel sedentes ipsum auscultant. Caput XXII. 102
De standi ritu ad tria Euangelii cantica, ac toto divini officii tempore juxta veterem Ecclesiæ morem. Caput XXIII. 106
De ritu aperiendi caput ad lectionem Euangelii. Cap. XXIV. 110
De ritibus post Euangelii lectionem servatis, ac primum de acclamationibus Amen, Deo gratias, *& aliis*. Cap. XXV. 119
De ritu exprimendi rursus Crucis signum. Caput XXVI. 120
De ritu Osculandi Euangelium. Caput XXVII. 121
De ritu sigillo obsignandi Euangelium post ejus lectionem. Caput XXVIII. 125
De ritu concionandi proxime post Euangelii lectionem. Caput XXIX. 128
De ritibus ab Episcopo in concionando servatis. Caput XXX. 130
Euangelium prædicandi proprium Episcoporum munus. Caput XXXI. 132

LI-

LIBER TERTIUS.

EVangelio super Altari locato æqualis honor, ac Christi Cruci delatus. Caput I. 134
Euangelium in Processionibus delatum, præcipue Dominica Palmarum. Caput II. 137
Euangelii textus una cum Christi Corpore in Sepulcro asservatus, quod feria V. *Hebdomadæ sanctæ, in ipsius memoriam quotannis fieri solet*. Caput III. 140
De ritu Euangelium legendi ad pedum lotionem, quam vocant Mandatum, *feria quinta Cœnæ Domini*. Caput IV. 144
De ritu deferendi Euangelium in Processione matutina die Paschatis; ac de ipsius usu apud Græcos in salutatione per fraternum osculum eadem die. Caput V. 147
De ritu recitandi Euangelium in Litaniis; alicubi ad præcipuas Civitatis Portas. Caput VI. 152
De ritu legendi Euangelium ad Aquæ benedictionem, quæ fit in pervigilio Epiphaniæ. Caput VII. 155
Euangelium in æris campani benedictione lectum. Cap. VIII. 159
Euangelii usus in exorcismis ad Dæmones ab Energumenis expellendos. Caput IX. 164
In Conciliis tum Generalibus, tum particularibus Sacri Euangelii codex in præcipuo, atque honorificentissimo collocatus Throno. Caput X. 167
Euangelium in Judiciis profanis pro Tribunali positum. Caput XI. 170
Sacri Euangelii usus in purgatione Canonica. Caput XII. 171
Ad Euangelium juramenta edita, eodemque res gravissimæ confirmatæ. Pœna a legibus in perjuros constituta. Cap. XIII. 174
In electionibus Episcoporum, Abbatum, & Regum Euangelium adhibitum. Caput XIV. 176
Codex Euangelii supra Caput Episcopi consecrandi impositus, & cur? Caput XV. 177
Euangelium aureis literis conscriptum, ac gemmis pretiosissimis exornatum. Caput XVI. 179
Euangelii liber auro gemmisque ornatus a Viris Principibus dono missus Pontificibus Maximis, vel Episcopis. Parte item Euangelii pretiosis inclusa thecis a Summis Pontificibus donati Viri Principes. Caput XVII. 181

Euan-

Euangelium lotis manibus attrectatum, aperto capite, stando, ac lumine adhibito lectum. Caput XVIII. 183
Euangelico scribendo codici homines delecti. Idem vetustate detritus in sacrarium conditur. Caput XIX. 185
Euangelium præcipua Clericorum supellex, a plerisque tamen neglectum. Caput XX. 188
Euangelium Domi servatum diabolum arcet. Ejus lectio utilis omnibus, ac necessaria; a pueritia olim usitata. Caput XXI. 191
Euangelia initia Catechumenis olim exposita. Caput XXII. 194
Euangelium forte apertum, lectumque, vel auditum ad indagandam Dei voluntatem, bonumque futurum, vel malum prænoscendum. Caput XXIII. 196
Per delectum codicis Euangelici in Martyrio constantia noscitur. Caput XXIV. 200
Per Euangelici Codicis delectum inter pretiosa monilia & armillas explorata puellæ Virginis futura Sanctitas. Caput XXV. 202
Euangelii lectio atque explicatio ad discernendum spiritum aliquando præcepta. Caput XXVI. 203
Euangelii Codex e lectis Christianorum suspensus. Caput XXVII. 204
Sacræ Euangelii paginæ e collis Christifidelium suspensæ. Caput XXVIII. 205
Euangelium a Christianis gestatum Martyres facit, a naufragio liberat, Virginitatem servat, luxuriam domat. Caput XXIX. 208
Euangelium ignem extinguit, & barbaros ad Christum convertit. Caput XXX. 211
Euangelium corporis morbos, & animi languores pellit. Caput XXXI. 212
Lecto Patri Euangelio filius cæcus visum recipit. Caput XXXII. 214
Euangelicus Codex aquis demersus nulla litera violatus pulchrior educitur. Caput XXXIII. 215
Euangelium discordias sedat; Tyrannorum impetus comprimit. Caput XXXIV. 216
Septem Euangelia a totidem Sacerdotibus apud Græcos recitata in Officio S.Olei, quod pro conferenda ægrotanti extrema unctione

ne domi, vel in Ecclesia celebratur, Codex Euangelii super ungendi caput primus impositus, ipsi deinde osculandus porrigitur. Caput XXXV. 217
Euangelium morientibus lectum. Caput XXXVI. 219
Viri Sancti Euangelii Codicem tenentes, eoque fidem profitentes vita functi. Caput XXXVII. 221
Sacer Euangelii liber vita functis consepultus. Caput XXXVIII. 223
Frustra ab Ethnicis Imperatoribus, Sacris Euangelii Codicibus bellum indictum. Christianorum in illis retinendis & occultandis constantia. Traditores qui? Caput XXXIX. 224
Euangelium adulterantes qui? Illius Prædicatores decet quammaxime, ut a temporali quæstu sint immunes. Caput XL. 227
Euangelicæ historiæ in Christianorum Templis, ac Cæmeteriis pictæ. Inter sacra Ecclesiæ ornamenta expressæ. Abusus in rebus divino ministerio addictis profana insignia collocandi refellitur. Caput XLI. 232
Mulierum abusus, quæ sacras Euangelii historias profanis vestibus intexebant, adpingebantque refellitur. Caput XLII. 237

In

In defensionem Euangelii positus sum.

Ad Philippenses cap. I. versu XVI.

Scire autem vos volo Fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelii.

Ibid. versu XII.

Omnià autem facio propter Euangelium, ut particeps ejus efficiar.

1. ad Cor. cap. IX. versu XXIII.

DE

DE CODICE SANCTI EUANGELII

ATQUE SERVATIS IN EJUS LECTIONE, ET USU VARIO RITIBUS

LIBER I.

Operis scribendi occasio, argumentum, & finis.

Um non ita pridem in lecta doctorum virorum corona, de nonnullis Catholicæ Ecclesiæ ritibus sacris haberetur sermo, ac multa ultro citroque proponerentur, quæ ad ingerendas, vel discutiendas difficultates objectas videbantur conducere, quædam de sacro etiam Euangelii Codice, debitaque illi reverentia, præsertim cum publice in Ecclesia adstanti populo legitur, dicta sunt. Ubi autem suam singuli asseruere sententiam; & quæ potior solidiorque ex his merito esset habenda, disquiritur, non pauca ab iis qui aderant docte, quædam gravibus difficultatibus obnoxia, nonnulla etiam absurde pronuntian-

tur. Quæ tamen, ut fieri solet, dum quisque pro partium studio mordicus tuetur, vel exagitat, ut labefactatæ, vel assertæ veritati esset pondus gravius, dictorumque fides validis undecumque instructa rationibus, atque momentis fulciretur, optimum factu duxi quæ uno tenus ore disserueram, auctis deinde studio, & opera scripto excipere. Id autem dum exequor, ita paullatim labor excrevit, ut sensim ad justam libri molem pervenerit.

Huic ut certus esset ordo, constitutosque fines haberet pertractata materia, *De Codice Sancti Euangelii, atque servatis in ejus lectione, & usu vario ritibus*, titulum præfixi. Pauca subinde veluti argumento consectaria, de Euangelii etymologia, definitione, aliisque scitu dignis quæstionibus, quæ rem universam illustrarent, adjeci. Quod eo item consilio factum est, ne legentium animus huc illucque distraheretur, si nullis coercita limitibus vagaretur oratio. Nihil siquidem magis ad pertractatæ rei exactam notitiam ducit, quam dictorum methodus, ac certa disserendi ratio: libenterque illa discimus, nec facile modo, verum etiam constantissime retinemus, quæ opportunis sectionibus, riteque disposita, & illustrata doctrina tradi solent. Æquissimum sectanti propositum validiores stimulos suscepti operis finis addidit. Quum enim qualicumque labore nostro divinæ gloriæ incrementum, & venerationis erga sacrum Euangelii Codicem, atque divinæ ipsius doctrinæ studium magis magisque promovendum, unice a nobis spectatum sit, vehementiora ad id suppetere incitamenta non poterant.

Euan-

Euangelii Etymon, & definitio.

CAPUT I.

EUangelium græce, bonum ſive lætum nuntium ſignificat, ab εὖ, quod eſt *bene* ſeu *feliciter*, & ἀγγελία: quod idem eſt ac nuntius. Jure autem meritoque Chriſtiani Jeſu Chriſti ſermonem, atque doctrinam Euangelium appellarunt: quod inde paſſim felicitas æterna mortalibus nuntiatur; ut probe ſentit Tertullianus. l. IV. contra Marcion. cap. III. Hinc S. Auguſtinus l. II. contra Fauſtum cap. VI. *Omnes*, inquit, *qui græce vel tenuiter noverunt*, *Euangelium bonum nuntium*, *aut bonam annuntiationem interpretantur*. Quid autem gratius, aut melius, quam gratiæ per Chriſtum factæ annuntiatio? Euangelia Græcis ipſis dicta ſunt ſacrificia, & ſupplicationes, quæ pro læto jucundoque nuntio decerni conſueverunt, vel etiam merces hujuſmodi allati nuntii: *O ſuaves*, ait Cicero ad Atticum lib. II. epiſt. XII. *Epiſtolas*, *quibus Euangelia deberi fateor*. Non deſunt tamen qui ab hebraica voce אבן *Even*, ideſt *Petra*, & גילין *Ghilion*, ideſt *manifeſta* etymologiam ducunt, quia in Euangelio generi humano verus miſſus manifeſtatur, qui eſt angularis lapis a perfida Synagoga reprobatus. Joannes Baptiſta Jona in procemio Euangeliorum, quæ hebraice reddidit, eam nomini ſignificationem aſſerit adverſus Rhabbinum improbum, qui Euanghelion, ideſt manifeſtam offenſam fraudolenter, atque calumnioſe fuerat interpretatus. Videtur itaque Euangelium non abſurde dici poſſe bona nuntiatio inſtinctu Spiritus Sancti conſcripta, tractans peculiariter de adventu, & myſteriis Jeſu Chriſti, tradens cæleſtem ejus doctrinam, quæ homines ducit ad vitam æternam.

Quæ autem bona Euangelio nuntientur, fuſe, atque

que elegantiſſime oſtendit S. Joannes Chryſoſtomus homilia prima in Matthæum, cujus verba digna profecto ſunt quæ hic deſcribantur: „ Euangelium (inquit) pœnarum ſublationem, veniam peccatorum, ſanctificationem, atque juſtitiam, redemptionem, adoptionem etiam filiorum, & Cælorum hæreditatem, & cum Dei Filio fraternitatem omnibus, tum inimicis, tum improbis, & in tenebris ſedentibus nuntiavit. Numquid poſſit eſſe æquale his tam bonis nuntiis? Deus in terris, homo in Cælo: facta eſt omnium una permixtio: Angeli cum hominibus jungebant choros; homines choris addebantur Angelicis, atque cæleſtibus aliis, ſuperniſque virtutibus. Erat cernere antiquum repente prælium diſſolutum; Deum hominibus reconciliatum; Diabolum vero confuſum; Dæmones cum tremore fugientes, mortem peremptam, Paradiſum apertum, maledictionem remotam, peccatum de medio ſublatum, exagitatum errorem, veritatem reverſam, pietatis ſermonem ubique ſeminatum, ubique creſcentem; cæleſtem converſationem in terræ regione plantatam; virtutes ſupernas familiariter nobiſcum loquentes, & ad terras ſæpe Angelos ventitantes; exque his ſpem firmam futurorum „ Ita S. Joannes Chryſoſtomus.

Opportune hoc loco refellendus eſt error Brentii ſemilutherani, qui (ut refert Petrus Annatus) cum Bucero, Melancthone, ſuoque duce Luthero, & aliis Euangelium legem eſſe inficiatur, eà potiſſimum de cauſſa, quod Euangelium nihil prorſus præcipiat nobis, ſed ſolum annuntiet, nihilque ſit aliud, quam lætum ac bonum de Jeſu Chriſto Dei Filio nuntium, qui ſolus ſuæ paſſionis merito eſt peccatorum noſtrorum expiator, animarumque noſtrarum Servator unicus. Atque hac via perditi ejus ſectæ homines ab omni ſe bonorum operum obligatione liberos contendunt: in hoc ſibi non conſtantes, quum nullum

lum esse discrimen asserunt inter consilium, & praeceptum; nec ullum esse in Euangelio consilium, sed omnia quæ nobis commendantur, esse præcepta. Deus bone! Quis non videt quam inepte garriant, eorumque dicta inter se mirifice pugnent? Quomodo enim sine contradictione dici potest, nihil præcipere nobis Euangelium, seu nullum in Euangelio præceptum esse, & tamen omnia nobis in Euangelio commendata, non consilia, sed præcepta esse? Licet autem Euangelium, bonum ac lætum de Christo nuntium dicatur, non tamen sequitur legem dici nequaquam posse; nam, ut sapienter notat Annatus, Euangelium multipliciter sumi potest, & re ipsa in multiplici sensu sumi solet in Scriptura divina. Primo enim accipitur pro re ipsa bona, ac læta, quæ nuntiatur, ut dum Matthæi cap. IV. dicitur: *Circuibat Jesus totam Galilæam, docens & prædicans Euangelium Regni.* II. pro ipsa Christi doctrina, seu verbo, quemadmodum Matthæi cap. XXIV. *Prædicabitur hoc Euangelium Regni in universo Orbe.* III. pro ipsa prædicatione; & sæpe hoc sensu ab Apostolo usurpatur, ut exempli caussa in prima Corinthiorum cap. IV. *In Christo Jesu per Euangelium Ego vos genui.* IV. Denique pro historia adventus, & vitæ Christi, ut Marci cap. I. *Initium Euangelii Jesu Christi.* Quando autem Euangelium Christi legem esse dicimus, Euangelii nomen usurpamus pro Christi doctrina, pro Christi verbo, in quo est lex Christi, lex nova, lex Gratiæ, lex vera, de qua recte dici potest illud Psalmi CXVIII. *Lex tua veritas.*

De

De Euangeliorum numero.

CAPUT II.

QUatuor esse Euangelia, nec plura, nec pauciora, catholica tenet Ecclesia, nempe Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis. Reliqua pseudoeuangelia ab hæreticis conficta, aut a pseudoeuangelistis evulgata, quæcumque illa sint, veluti apocrypha, falsa, nulliusque auctoritatis haberi decernit S. Gelasius Papa in Synodo LXX. Episcoporum Romæ habita, recitata a Gratiano in canone: *Sancta Romana*. distinctione XV. Ibi post vera atque germana, multa pseudoeuangelia enumerat, quæ numquam ab Ecclesia fuere recepta. Alii alia, ac multo etiam plura id genus mercis falsæ recensent. Non defuerunt tamen hæretici, qui omnia Euangelia repudiarent, veluti Manichæi, qui ea ab impostoribus scripta mentiti sunt. Alii ab Apostolis quidem, sed præter veritatem composita, ideoque parvæ fidei dixerunt. Cerinthus Matthæi dumtaxat; nonnulli Marci; Valentiniani, quorum sectator Lutherus extitit, solum Joannis Euangelium agnoverunt. Lutherus enim, præfatione in novum testamentum, ut sui jactant, quinti Euangelii auctor, tribus prioribus Euangeliis Pauli epistolas præfert, unicum vero Joannis pulchrum, verum, & præcipuum decernit. Sed quatuor, ut monuimus vera, atque germana esse Jesu Christi Euangelia, ab initio semper Ecclesia docuit; cujus etiam quaternarii numeri mysticas rationes varii Sancti Patres reddiderunt. S. Augustinus lib. I. de consensu Euangelistarum cap. II. id factum esse ait ob quatuor mundi plagas, quibus prædicandum erat Euangelium. Huc alii Patres referunt quatuor flumina Paradisi. Genesis cap. II. quatuor rotas in quadriga Domini. lib. III. Regum cap. VII.

qua-

quatuorque illas quadrigas, de quibus loquitur Zacharias, cap. VI. quatuor tandem animalia plena oculis visa ab Ezechiele, & Joanne, trahentia currum, cui majestas divina insidet; ideſt Euangelium, in quo maxime illa elucet. Alii alias non diſſimiles cauſſas referunt, eaſque ad viginti recenſet Joannes de Haye in tractatu, De Euangelio.

De Euangeliorum Auctoribus.

CAPUT III.

EUangeliorum Auctor primus, atque præcipuus eſt Deus Optimus Maximus, quemadmodum & cæterarum ſanctarum Scripturarum, quæ ſummam ab eo auctoritatem, ac fidei pondus ſumunt. Inſtrumentales vero auctores, ut loquuntur, ſunt homines, quorum opera, & manu ad Bibliorum ſcriptionem Deus uſus eſt; illis enim non modo ſenſum, ſed etiam verba, ſententias, ordinemque dictavit. Unde Paulus epiſtola II. ad Timotheum cap. III. *Omnis*, inquit, *ſcriptura divinitus inſpirata*. Et Apoſtolorum Princeps epiſtola II. capite I. *Non voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu Sancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines*. Locuti non tantum voce, ſed etiam ſcripto: Atque ut de Euangeliis potiſſimum diſſeramus, placet luculentum Sancti Ambroſii teſtimonium afferre ſic ajentis prooemio in Lucam: *Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes non conati ſunt, ſed divino Spiritu ubertatem dictorum, rerumque omnium miniſtrante, ſine ullo molimine impleverunt*. Unde patet Euangeliſtas nihil de ſuo ad Euangelii deſcriptionem contuliſſe, ſed divinum Spiritum ipſis ſine ulla fere induſtria omnia, quæ ſcribebant, ubertime ſubminiſtraſſe. *Nihil*, inquit S. Joannes Chryſoſtomus,

mus, *temere in ſcripturis poſitum eſt*, *quippe quæ Spiritu Sancto prolatæ ſunt*. Quod & vox illa titulo Euangeliorum præfixa, exempli gratia: *ſecundum Matthæum*, inſinuare videtur; ſignificat enim, ut recte obſervat Cornelius a Lapide in Euangelium S. Matthæi, primum, & primarium Euangelii hujus Auctorem eſſe Spiritum Sanctum; ſecundarium vero Sanctum Euangeliſtam, qui fuit quaſi organum, inſtrumentum, & calamus Spiritus Sancti, ſcribens ea quæ Spiritus Sanctus dictabat; juxta illud Pſalmi XLIV. *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*. At hic opportune quæri poteſt, quis auctor ſit ejus tituli, qui cuique Euangelii libro præfigitur, nimirum *ſecundum Matthæum*. Nonnulli putant eum fuiſſe ab Eccleſia additum: alii contendunt indicem eſſe ipſius Euangeliſtæ. Quæ ſententia videtur mihi longe probabilior, tum quia & Prophetæ ſuum propheticis libris nomen præfixere, ut *viſio Iſaiæ*, *verba Jeremiæ* &c. tum etiam quia nec apud Judæos, vel Gentiles meritam habuiſſent auctoritatem ea volumina, quæ ſcriptoris ſui nomine caruiſſent.

Ut autem ſciamus, exempli gratia, Euangelium vere adſcribi S. Matthæo, illudque vere eſſe ſcripturam a Spiritu Sancto dictatam, opus eſt Eccleſiæ judicio, ac definitione, quæ librum canonicum eſſe decernat. Quapropter ſapienter S. Auguſtinus libro contra epiſtolam Manichæi, quam vocat fundamenti cap. IV. *Euangelio*, ait, *non crederem*, *niſi me Eccleſiæ Catholicæ commoveret auctoritas*. Non quod dignior, aut major ſit Eccleſiæ auctoritas, quam ſacræ ſcripturæ, cum hæc ſit verbum & oraculum Dei ipſius, ſed quod Eccleſiæ ſit veram ſacram Scripturam a falſa & ſuppoſititia ſegregare, & judicare; ejuſque genuinam mentem, & ſenſa explanare. (Cum ergo dicimus, ait quidam gravis Auctor apud Cornelium a Lapide in Matthæum, Euangeliſtas & cæteros Scriptores

res ſacros eo modo, quo dictum eſt, ab Eccleſia Catholica auctoritatem habere, nullus offendi merito debet, quaſi Deo Eccleſiam anteponamus. Sic enim dicimus Eccleſiam ſcripturis auctoritatem dare, quod eas a Deo datas eſſe declaret, & ab ipſo dictatas eſſe confirmet. An domino ſervum præponunt, qui vulgo dicunt literas regias a Nomophylace, qui ſigillum adhibuit, auctoritatem habere? Eccleſia profecto Dei ſigillum habet, illum ipſum Spiritum, qui Eccleſiæ promiſſus, & datus eſt, ut cum illa maneret in æternum, quique ſuam manum, ſcripturamque recognoſcit. Hic eſt, qui quatuor hæc Euangelia primum dictavit: deinde nobis eadem a ſe dictata fuiſſe per Eccleſiam declaravit.

Cur Chriſtus Euangelium ipſe non ſcripſerit?

CAPUT IV.

QUum autem quæritur, quare Chriſtus Euangelium, quod, ut Tridentini Concilii Patres Seſſione IV. loquuntur, proprio ore primum promulgavit, propria ipſe manu non ſcripſerit, contentus uno tenus ore, ſive pro concione, ſive privatis colloquiis inſtituiſſe populos? cauſſa eſſe poteſt, eum maluiſſe in tabulis cordis carnalibus, quam in lapideis, vel libris Euangelium conſcribere, juxta illud Jeremiæ vaticinium, capite XXXVII. cujus non ſemel meminit Apoſtolus, epiſtola ad Hebræos capite X. *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam illam*. Vel dicendum, peculiari id Dei providentia accidiſſe, ne in errorem minoris faciendi, parvique æſtimandi cætera Prophetarum, ac Apoſtolorum ſcripta laberemur. Cæterum Euangelia, quæ Euangeliſtæ exararunt, tamquam Jeſu Chriſti opera,

digito Dei, ideſt divino Spiritu dictante ſcripta nos ſuſcipere, & venerari debere, diſertis verbis docet S. Auguſtinus libro 1. de conſenſu Euangeliſtarum, capite ultimo. „ Omnibus autem diſcipulis ſuis per hominem, quem aſſumpſit, tamquam membris ſui corporis caput eſt. Itaque cum illi ſcripſerunt, quæ ille oſtendit, & dixit, nequaquam dicendum eſt, quod ipſe non ſcripſerit, quandoquidem membra ejus id operata ſunt, quod dictante capite cognoverunt. Quidquid enim ille de ſuis factis, & dictis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis tamquam ſuis manibus imperavit. Hoc unitatis conſortium, & in divinis officiis concordium membrorum ſub uno capite miniſterium quiſquis intellexerit, non aliter accipiet, quod narrantibus diſcipulis Chriſti, in Euangelio legerit, quam ſi ipſam manum Dei, quam in proprio corpore geſtabat, ſcribentem conſpexerit. Sic ille.

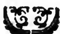
Cur non unus Euangelii ſcriptor, ſed plures?

CAPUT V.

QUid autem neceſſe fuit quatuor Euangeliſtarum opera, quatuor ſcribi Euangelia, an non ſufficiebat ab uno ſcriptore cuncta memorari? Satis quidem erat, inquit S. Joannes Chryſoſtomus homilia prima in Euangelium Sancti Matthæi; ſed quum quatuor ſint, qui Euangelia conſcribebant, nec iiſdem certe temporibus, nec iiſdem locis, neque pariter congregati, neque mutuo colloquentes, & quaſi uno ore omnia pronuntiantes, ſit hoc ſine dubio veritatis grande documentum. At inquis, contra accidit, in multis enim diverſi inveniuntur, ac diſſoni: Imo hoc ipſum, ſubdit laudatus Chryſoſtomus, maximum eſt teſtimonium veritatis; ſi enim ex toto, &

in

in omnibus consonarent, nimiaque diligentia, & cura, itemque ad tempora, & loca omnia, ad singula denique æqualiter verba concurrerent, facile inimici credidissent illos communi ad decipiendum consilio congregatos, ex humana quadam conspiratione Euangelium condidisse: nec simplicitatis, & integritatis validum argumentum spectata in singulis concordia judicarent: nunc autem quæ videtur in rebus exiguis dissonantia, ab omni illos suspicione liberat, satisque perspicue scribentium integerrimam scriptionem, fidem, & nomen tuetur. Si vero aliquid de temporibus, ac locis varie dixerunt, nihil quidem dictorum officit veritati; sed tamen, prout donavit Deus, progredientes etiam ista declarare tentabimus. Ita Chrysostomus, qui præterea monet, ut diligenter notemus, præcipuis illis capitibus, in quibus vita nostra, & prædicationis summa consistit, nusquam Euangelistarum aliquem vel in minimo dissidere. Itaque licet quatuor sint Euangelia, si numerus eorum, qui scripserunt, inspicitur, unicum tamen ex iis, quæ scripta sunt, dicitur Euangelium. Quum enim eadem loquantur omnes, nec alter alteri repugnet, sicut unus est Christus, una Fides, una Ecclesia, sic apud omnes nationes unum & idem est Euangelium, licet a pluribus Euangelistis conscriptum. Id passim docent veteres Ecclesiæ Patres, divinarumque scripturarum Interpretes. Quos inter S. Remigius in Matthæi Euangelium hæc habet. „ Sicut una Fides, & unum Baptisma, ita unum Euangelium; quia una est doctrina, & quod ipse Dominus manifestat, cum dicit: ***Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ.*** Et nos quotiescumque plurali numero dicimus Euangelia, nec doctrinam dividimus, sed libros distinguimus.

De peculiaribus Euangelii scribendi caussis.

CAPUT VI.

QUamquam vero in maximum veritatis testimonium quatuor Euangelia a Matthæo, Marco, Luca, atque Joanne sint conscripta; adhuc tamen singuli peculiarem scribendi caussam habuerunt. Quæ Matthæo literis Euangelium consignandi occasio fuerit, prodit Auctor operis imperfecti, procemio in Matthæum, sic inquiens „ Cum facta fuisset in Palæstina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes forte doctoribus fidei, non carerent doctrina, rogarunt Matthæum, ut omnium verborum, & operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicumque essent futuri, secum haberent fidei statum. Quæ ratio multo magis viguit, ut animadvertit Nicephorus libro II. historiæ capite XLV. quo tempore Apostolus ad gentes promulgandi Euangelii caussa properavit: ab se enim scriptum Hebræis relinquens Euangelium, hujusmodi fidissimo christianæ doctrinæ pignore, suam veluti absentiam compensavit. *Marcus vero*, ait S. Hieronymus, de scriptoribus Ecclesiasticis, in Marco, *discipulus, & interpres Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a Fratribus breve scripsit Euangelium, quod cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit.* Lucam quoque permotum ad scribendum Euangelium, occasione pseudoapostolorum, qui in Græciæ regionibus circumvagantes, fabulas quasdam, atque genealogias perniciosas, & quæstiones disseminabant, conjicit magnus Annalium parens Baronius anno LVIII. ex Pauli epistola ad Titum, & ex altera ad Corinthios; profe-

profecto quod improbaret quæ ab aliis narrata essent, se iccirco scriptionem instituisse, ipse Lucas in præfatione ad Theophilum significat: ubi pseudoapostolos, ac pseudoscriptores sugillat, quos Cerinthum, & Merinthum, aliosque ejusdem farinæ homines fuisse tradit S. Epiphanius hæresi 21. Quod tandem ad caussam pertinet, quæ S. Joannem Apostolum ad scribendum impulit, duplicem affert S. Hieronymus, de scriptoribus Ecclesiasticis, in Joanne, & procemio in Matthæum; alteram nimirum ut confutaret Cerinthum, Ebionem, & alios Christi divinitatem negantes (quam etiam tradunt omnes fere Patres) alteram, quod cum legisset Matthæi, Marci, ac Lucæ volumina, eosdemque reperisset, unius tantum anni, in quo & passus est, post carcerem Joannis Baptistæ historiam texuisse, ipse prætermisso illo anno, cujus acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam S. Præcursor clauderetur in carcerem, gesta narrare voluerit.

Qua lingua scripta sint Euangelia.

CAPUT VII.

MAtthæi Euangelium hebraico sermone fuisse conscriptum, reliqua vero tria græco, constanter affirmant eximii Ecclesiæ doctores Hieronymus, & Augustinus: improbanda proinde, ac refellenda est opinio Cajetani Cardinalis, itemque Anabaptistarum, qui audacter asserunt Matthæum græce Euangelium scripsisse. Enimvero præter memoratos Patres, quorum mox testimonia proferemus, cæteri quoque omnes uno ore affirmant S. Matthæum scripsisse hebraice, utpote rogatum a Judæis, ut quæ ore prædicaverat, scripto relinqueret. De Marco græce, an latine scripserit, a multis dubita-

bitatum eſt; ea de re Paganinus Gaudentius Piſanus præcipuam diſſertationem adornavit, magno Etruriæ duci inſcriptam, qua contendit S. Marcum primum latine Euangelium Romæ exaraſſe, deinde græce Aquilejæ. Sed ut verum fatear, validiora meo judicio videntur illorum argumenta, qui græce eum ſcripſiſſe propugnant: quod diſerte narrat S. Hieronymus præfatione in Euangeliſtas ad Damaſum Pontificem maximum, his verbis: *De novo nunc loquor Teſtamento, quod græcum eſſe non dubium eſt, excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Judæa Euangelium Chriſti hebraicis literis edidit*; additque ſe hac de cauſſa juſſu Damaſi veterem vulgatam verſionem latinam novi Teſtamenti, ac ſubinde Euangelii S. Marci correxiſſe, ſecundum græcum autographum. Idem aperte docet S. Auguſtinus libro I. de conſenſu Euangeliſtarum capite ſecundo: *Matthæus hebræo deſcripſiſſe perhibetur eloquio, cæteri græco*. Non me latet plures contendere Marcum, utpote Romæ a Romanis rogatum, latine, non græce Euangelium edidiſſe; ſed tantam argumento vim non eſſe, facile deprehendemus, ſi animadvertamus magnum tunc Romæ fuiſſe uſum linguæ græcæ; tum quod paſſim Senatores, aliique diverſi Ordinis viri illam diſcerent, tum etiam quod multi Græci in urbem confluerent. Unde graviſſima illa querela Satyrici, Satyr. III. verſ. LX.

.... Non poſſum ferre Quirites
Græcam Urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ
Jam pridem Syrus in Tyberim defluxit Orontes.

At non viri modo, ſed & feminæ primo Chriſti ſæculo græcæ linguæ notitiam Romæ, & alibi in Italia affectabant, eodem teſte Juvenale Satyr. VI. v. CLXXXV.

Nam quid rancidius, quam quod ſe non putat ulla
Formoſam, niſi quæ de Thuſca Græcula facta eſt?
De Sulmonenſi mera Cecropis, omnia Græce,

Cum

Cum ſit turpe magis noſtris neſcire Latine.
Hoc ſermone pavent, hoc iram, gaudia, curas
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta.

Utraque tamen ſententia conciliari facile poteſt, ſi dicatur cum Alberto Magno, Marcum tum Græco, tum Latino ſermone ſcripſiſſe, quod in Italia utriuſque linguæ homines periti degerent.

De Locis, atque temporibus quibus Euangelia ſunt ſcripta.
CAPUT VIII.

NUnc de locis, atque temporibus, ubi, & quibus primum Euangelia ſunt ſcriptis mandata breviter dicam. Matthæum Hieroſolymis in Judæa ſcripſiſſe tradit Euſebius, anno, ut Cornelius a Lapide ſupputat, ab ortu Salvatoris, ſeptimo atque triceſimo. De Marci Euangelio Romæ edito, præter unum, aut alterum, qui volunt in Ægypto ſcripſiſſe, cæteri omnes conſentiunt; & quidem anno quinto & quadrageſimo. Lucam in Achaja volumen ſuum literis conſignaſſe docet S. Hieronymus, poſt annum quinquageſimum primum, juxta Cornelium a Lapide. Joannem vero Apoſtolum, circa annum nonageſimum nonum Epheſi id præſtitiſſe conſtans fere Scriptorum omnium eſt ſententia. Quamvis nonnulli memorent in Inſula Pathmos id accidiſſe: quod narrat & Simeon cognomento Metaphraſtes, qui etiam addit Joannem priſtinæ libertati redditum, rogatum ab incolis Inſulæ, ut prius quam inde diſcederet, Euangelium in ipſorum uſum, atque doctrinam ſcriberet; cumque indicto univerſis jejunio, montis verticem aſcendiſſet, & jam opus eſſet aggreſſurus, tonitrua, fulgura, atque terrores eſſe factos, ſicut olim cum Moyſes in vertice Sina montis legem accepit, ac demum tonitrua in vocem expreſ-

expressa resonasse : IN PRINCIPIO ERAT VERBUM . Ne quis vero putet hæc contemnenda , quod ab Auctore non adeo antiquo , dubiæque interdum fidei , vel quod apud Prochorum Scriptorem apocryphum eadem fere scripta narrantur, expendendum monet Baronius anno XCIX. testimonium S. Hieronymi , qui ex antiqua ; veraque historia Ecclesiastica memorat , Joannem coactum ab omnibus tunc Asiæ Episcopis , & multarum Ecclesiarum legationibus , de divinitate Salvatoris altius scribere , ita facturum se respondisse , si indicto jejunio in commune omnes Deum deprecarentur ; eo vero expleto revelatione saturatum , illud prooemium e Cælo veniens eructasse : IN PRINCIPIO ERAT VERBUM . Quod insuper idem Joannes a Domino dictus sit filius tonitrui , S. Epiphanius id respectu Euangelii , quod ab ipso scribi aliquando deberet , dictum putavit .

De Ordine Euangelistarum .

CAPUT IX.

JAm quod ad tempus attinet , primus Euangelium scripsit S. Matthæus , deinde S. Marcus , postea S. Lucas , postremo S. Joannes . Quamobrem mirum fortasse cuique videri poterit inter Euangelii Scriptores , extremo Apostolos , medio autem loco discipulos collocari . Id tamen divina ordinatione factum esse docet S.Augustinus lib. 1.de consensu Euangelistarum capite II., ut scilicet Marcus , & Lucas tamquam filii in loco medio constituti, ex utroque latere a Matthæo, & Joanne munirentur:quam rationem elegantissimis verbis S.Petrus Damiani sic explicat,sermone de S.Matthæo:,, Notandum est quia summus Architectus, videlicet Omnipotens,dum hujus spiritualis mundi, hoc est S. Universalis Ecclesiæ fabricam

bricam ſuper quatuor Euangeliſtas, quaſi ſuper columnas totidem conſtituit, duas potiores, & egregias extrinſecus ordinat, quibus ſcilicet omnis ſurgentis machinæ pondus incumbat, duas minores in medio ſtatuit, ſicque cæleſtis fabricæ pulchritudinem alterna varietate diſtinguit, ut pluralitas ad fundamentum, diverſitas pertineat ad ornatum, & divinum opus ſic a robore permaneat inconcuſſum, ut ſit etiam varietate conſpicuum. Matthæus itaque primum obtinet locum, Joannes ultimum; qui nimirum in Apoſtolico ſunt culmine conſtituti, & in iis quæ ſcripſerunt, non auditu dumtaxat, ſed viſu potius, atque contactu ſunt præſentialiter informati; ſicut unus eorum dicit: *Quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, annuntiamus vobis*. Marcus autem, & Lucas, qui Euangelici catalogi meditullium ſortiuntur, non quidem Apoſtoli, verumtamen præcipuorum Apoſtolorum, unus Petri, alter Pauli relationibus ſunt edocti. Omnes nihilominus Sancti Euangeliſtæ ſunt unius auctoritatis, unius fidei, nec in aliquo diſpares in texenda ſinceriſſima linea veritatis; ac per omnem ſuæ deſcriptionis articulum, inexpugnabile ſimul erigunt propugnaculum, adverſus omnium quarumlibet hæreſeon jacula præmunitum. Hactenus S. Petrus Damiani.

De Euangeliſtarum Symbolis.

CAPUT X.

MIrificum Euangeliſtarum Symbolum Ezechieli divinitus patefactum viſo illo quatuor animalium, quæ etiam S. Joanni in Inſula Pathmos exulanti fuere exhibita, Sancti Patres, divinorumque librorum Interpretes unanimi conſenſu teſtantur, quamvis non omnes exponendo conveniunt. Communior ea videtur ſententia,

tia, quæ faciem Hominis Matthæo, Leonis Marco, Bovis Lucæ, Aquilæ vero Joanni tribuit. Hæc igitur, inquit S. Hieronymus procemio in Matthæum, quatuor Euangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur: *Et in medio sicut similitudo quatuor animalium, & vultus eorum, facies Hominis, & facies Leonis, & facies Vituli, & facies Aquilæ*. Prima Hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exortus est scribere: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham*. Secunda Marcum, in qua vox Leonis in Eremo rugientis auditur: *Vox clamantis in deserto: parate viam Domini; rectas facite semitas ejus*. Tertia Vituli, quæ Euangelistam Lucam a Zacharia Sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Joannem Euangelistam, qui assumptis pennis Aquilæ ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. Elegantissima sunt in rem ipsam Sedulii carmina ita canentis:

Hoc Matthæus agens Hominem generaliter implet:
Marcus ut alta fremit vox per deserta Leonis:
Jura Sacerdotii Lucas tenet ore Juvenci:
More volans Aquilæ verbo petit astra Joannes.

De Euangelio S. Joannis cæteris præcellenti.

CAPUT XI.

TAmetsi unumquodque Euangelium opus divinum est, & quilibet e quatuor Euangelistis in scribendo actus est Spiritu Sancto; constanter tamen Patres asserunt Euangelium S. Joannis longe aliis antecellere; & quidem ratione gravi, atque multiplici. Nam ut egregie tradit S. Augustinus tractatu LVI. in Joannem: „In quatuor Euangeliis, vel potius quatuor libris unius Euangelii

gelii, S. Joannes Apostolus, non immerito secundum intelligentiam spiritalem Aquilæ comparatus, altius multoque sublimius aliis tribus erexit prædicationem suam, & in ejus erectione etiam corda nostra erigi voluit: Nam cæteri tres Euangelistæ tamquam cum homine Domino in terra ambulant, & de divinitate ejus pauca dixerunt; istum autem quasi piguerit in terra ambulare, sicut ipso exordio sui sermonis intonuit, erexit se non solum super terram, & omnem ambitum aeris, & Cæli, sed super omnem etiam exercitum Angelorum, omnemque constitutionem invisibilium potestatum, & pervenit ad eum, per quem facta sunt omnia, dicendo: *In Principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Huic tantæ sublimitati principii etiam cætera congrua prædicavit; & de Domini divinitate quomodo nullus alius, est locutus, hoc ructabat quod biberat. Non enim sine caussa de illo in isto ipso Euangelio narratur, quia & in convivio supra pectus Domini discumbebat: de illo ergo pectore in secreto biberat; sed quod in secreto bibit, in manifesto eructavit, ut perveniat ad omnes gentes non solum incarnatio Filii Dei, passio, & resurrectio, sed etiam quod erat ante incarnationem unicus Patri, Verbum Patris, coæternus generanti, æqualis ei, a quo missus est. Hæc Augustinus.

Quod vero est admirabile, quidam Platonicus initium hujus Sancti Euangelii tanti faciebat, ut sicut a Sancto Simpliciano Mediolanensi Episcopo idem Augustinus audire solebat, aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dictitaret. Porro potiora fidei christianæ mysteria S. Joannes tam admirabili brevitate complexus est, ut propterea ex præcepto S. Pii V. hoc fidei breviarium legatur in fine Missæ, quod olim multi religiose audire quotidie avebant, curabantque. Piam tamen consuetu-

dinem in superstitionem aliquando labentem Concilium Salegustadicense anno MXXII. celebratum, canone x. reprehendit. Credebant enim quidam pravi homines se mori non posse sine pœnitentia, quo die lectioni designatæ Euangelii S. Joannis interfuerant; vel, ut docent alii apud eruditissimum Emmanuelem Gonzalez, in capite *quidam*, *de celebratione missarum*, quia optabant futura prædicere, & credebant audito Euangelio se id certo assequuturos. Mirum quot ejusmodi superstitionibus, nostra hac tempestate in suam animarum perniciem christiani quidam homines capiantur, ut in ludo sortis, quem *lotto di Genova* vulgus appellat, lucrum insigne adipiscantur; utinam non *luctum gehennæ* æternum, & inconsolabilem!

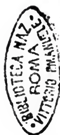
De praeminentia Euangelii supra cæteros sacros libros.

CAPUT XII.

INter omnes divinas auctoritates, quæ sacris literis continentur, ait S. Augustinus, libro 1. de consensu Euangelistarum capite 1. Euangelium merito excellit. Quod enim lex & Prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc redditum & completum in Euangelio demonstratur. Sane fuisse legem veluti umbram, Euangelium autem veritatem per legis typum adumbratam liquet ex iis quæ in prima Corinthiorum epistola, capite x. scripsit Apostolus: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritalem biberunt, bibebant autem de spiritali, consequente eos petra; petra autem erat Christus.* Et post pauca, *Hæc omnia in figura contingebant illis.*

Appo-

Apposite sane scribit Cornelius a Lapide prooemio in Matthæum: „ Tot Patriarcharum gesta, tot Prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum & cæremoniarum sacramenta, tot legum decreta sanguine animalium sancita, erant umbræ, figuræ, & typi, quæ Christo præluderent, eumque quasi in ænigmate, & sub velamine, rudi populo repræsentarent: Euangelium autem manifeste nobis Christum, ejusque mysteria, & sacramenta exhibet. Unde idem Apostolus in altera epistola ad Corinthios capite III. *Nos vero omnes*, inquit, *revelata facie gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformamur, tamquam a Domini spiritu*. Et ad Romanos scribens, ita epistolam suam orditur: *Paulus servus Jesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium, quod ante premiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo*. Alia, & multa quidem Euangelii, ac legis discrimina passim Sancti Patres enuntiant: quæ in præcipuum volumen congessit Joannes Haye e societate Jesu. Quare ne longior sim, digitum ad fontem intendisse sufficiat.

De Scriptoribus Concordiæ Euangelicæ, ac sacris Euangeliorum Interpretibus.

CAPUT XIII.

FUit antiquorum scriptorum studium quatuor S. Euangelii libros ita in unum conjungere, ut ex universis unum pulchra harmonia efficerent. Id primum omnium præstitisse Theophilum Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum testatur S. Hieronymus epistola ad Algasiam, quæstione VI. Id ipsum curavit, sed mala fide Tatianus hæreticorum Encratitarum parens. Id etiam egit Ammonius Alexandrinus, quem, ut ait idem S. Hieronymus præfatione

tione in quatuor Euangelia ad Damasum Papam, secutus est Eusebius Episcopus Cæsariensis. Recentiores multi eamdem diligentiam imitati sunt, sed magna præ cæteris laude vir clarissimus, atque religiosissimus Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis. Quod vero ad sacros attinet Euangeliorum Interpretes, innumeri fere tum priscis temporibus, cum recentioribus commentarios in Euangelia scripsere. Præclarum est quod de venerabili Beda legitur; qui pæne animam agens, ut commentarium in Joannem absolveret, accito scriba: *Accipe*, inquit, *& festinanter scribe*. Et tandem, *Consummatum est*; occinensque, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, placidissime spiritum emisit, pro fide ac labore, Dei visione beandum, anno DCCXXXI.

DE

DE CODICE SANCTI EUANGELII

ATQUE SERVATIS IN EJUS LECTIONE, ET USU VARIO RITIBUS

LIBER II.

Quo primum tempore Euangelium in Missa legi cœptum.

CAPUT I.

B ipsis Ecclesiæ primordiis divinos libros lectos esse in missarum solemniis Apostolorum canone decimo comprobatur: *Omnes fideles qui ingrediuntur Ecclesiam & scripturas audiunt, non autem perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiarum commoventes convenit a communione privari.* Hunc autem morem servatum fuisse ab Apostolis, ut scilicet sacras scripturas legerent, cum fideles ad synaxim conveniebant, ipsemet Paulus epistola prima ad Corinthios

thios asserit, cap. XIV. *Cum convenitis, unusquisque vestrum, psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.* Quæ verba ritum innuunt, & ordinem Sacrorum, quæ in Ecclesia primæva fieri solebant in sacris christianorum conventibus; ut ex Justino martyre, *in apologia secunda*, Juniore Plinio, *in epistola ad Trajanum*, Tertulliano *in apologetico*, cap. XXXIX. aliisque licet addiscere. Ea hoc fere pacto instituebantur. Primo canebant Psalmos etiam populus. II. legebatur Sacra Scriptura. III. Episcopus prædicabat. IV. fiebat sacrificium. V. omnes communicabant. VI. quidam psalmos, & hymnos in laudem Dei variis linguis, quasi afflati Spiritu dictabant, & canebant. VII. alii prophetabant, alii more judæorum, Sacras scripturas interpretabantur, vel exhortabantur, iique duo, vel tres præsertim Prophetæ, aut viri spirituales; alii audiebant, & subinde interrogabant, etiam fœminæ (sed per abusum, quem Paulus in laudata epistola corrigit) aliquid circa id quod dicebatur; cumque aliquid boni, aut pii pulchre diceretur, simul inclamabant: Amen, Amen. VIII. claudebat omnia agape, sive convivium omnibus commune, in symbolum charitatis, post quod rursum succedebant hymni, & orationes. Ita Cornelius a Lapide, gravissimos Justini, & Tertulliani locos ad verbum referens.

Quod ad Euangelium spectat, Ævi Apostolici ritum esse illud in Ecclesia publice legi, quo præsertim tempore divinum sacrificium perageretur, patet ex eo, quod de Lucæ Euangelio perhibet Apostolus in altera sua quam ad Corinthios scripsit epistola, cap. VIII. Illum enim memorans suæ peregrinationis comitem: *Cujus laus*, inquit, *est in Euangelio per omnes Ecclesias*; quod profecto non de Barnaba, & Sila, ut quidam putant, sed re-

vera

vera de Luca intelligendum eſſe Sancti Hieronymus, & Anſelmus teſtantur. Clemens item, atque Papias Epiſcopus Hierapolytanus, Apoſtolorum ſæculo proximi, apud Euſebium lib. II. hiſtor. cap. xxv. referunt, Euangelium Marci, a S. Petro Apoſtolorum Principe comprobatum, publice in Eccleſia lectum eſſe. Quod de Euangeliis quoque Matthæi, & Joannis, ſtatim ac ſcripta fuerunt, minime nobis inficiari licet: quum etiam, ut recte notat Marcellus de Cavaleriis, *in ſtatera miſſæ cap. de Euangelio*, ſynagogæ exemplum ob oculos eſſet, ubi populo congregato ritum legendi quæ tunc ad legem ſpectabant, a Moyſe inductum, Exod. xxiv., atque præceptum, Deuter. xxxi. Chriſtus ipſe impleverit. Tandem ut Sanctos Patres, ſacroſque Canones omittam, qui, ut infra patebit, de eadem re fidem luculentiſſimam faciunt, liturgia quoque S. Marci Euangeliſtæ ex pervetuſto codice illuſtris monaſterii S. Baſilii Roſſanenſis, ex quo ſapientiſſimus Cardinalis Gulielmus Sirletus eam deſcribi curavit, Euangelicæ lectionis in miſſa mentionem facit.

Nec obſtat, quod S. Gregorius lib. vii. epiſtola lxiii. ad Joannem Syracuſanum ſcribat, morem Apoſtolorum fuiſſe ſola oratione dominica oblationis hoſtiam conſecrare, ex quo infert Morinus, multorum annorum decurſu Euangelium in miſſa lectum non eſſe. Ut enim ſcite diſſerit, ac ſentit doctiſſimus Cardinalis Bona lib. i. *Rerum liturgicarum*, id omnino de illis annis intelligi debet, cum Euangelium non dum erat ſcriptum; alioquin mendacii arguerentur Sancti Patres, potiſſimum vero Clemens, & Papias, Apoſtolorum ſæculo proximi, qui, ut vidimus, referente Euſebio, teſtati ſunt Euangelium Marci a Principe Apoſtolorum approbatum, publice in Eccleſia lectum fuiſſe. Cæterum eſto Apoſtoli ab initio breviſſimum liturgiæ ritum adhibuerint, ita

exigente primæ Christianitatis inter procellas adversantium nascentis conditione, eosdem tamen crescente fidelium numero lectiones, preces, cæremonias addidisse, quibus & sacrificii dignitas elucesceret, & major ipsi veneratio conciliaretur, auctoritate Sanctorum Procli, & Joannis Chrysostomi comprobatur, qui duobus fere sæculis magnum Gregorium præcesserunt: *Cum sacras*, inquit Chrysostomus, homil. xxvii. in 1. Corinthiorum *illas cœnas accipiebant Apostoli, quid tum faciebant? nonne in preces convertebantur, & hymnos? nonne in sanctas vigilias? nonne in longam illam doctrinam, & multæ philosophiæ plenam?* Proclus vero *in libello, de traditione divinæ liturgiæ*, sic loquitur ,, Salvatore nostro in Cælis assumpto, Apostoli antequam per omnem terrarum orbem dispergerentur, conspirantibus animis convenientes ad integram orandum diem convertebantur; & cum multam consolationem in mystico illo dominici corporis sacrificio positam reperissent, fusissime, longoque verborum ambitu missam decantabant; id enim pariter, ac docendi institutum cæteris rebus omnibus tamquam præstantius anteponendum existimabant: maxima sane cum alacritate, plurimoque gaudio huic divino sacrificio tempus insumentes, instabant impense, jugiter memores illorum verborum Domini, dicentis: *Hoc est corpus meum*, & *Hoc facite in meam commemorationem*, & *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*. Quocirca, & contrito spiritu multas preces decantabant, impense divinum implorantes Numen.

In qua autem missæ parte Euangelium olim legeretur, edicit Concilium Valentinum can. 1. constituens: Ut Sacrosancta Euangelia, ante munerum illationem, in missa catechumenorum, in ordine lectionum post Apostolum legantur; quatenus salutaria præcepta Jesu Chri-

Christi Domini nostri, vel sermones Sacerdotis, non solum fideles, sed etiam catechumeni, ac pœnitentes, & omnes qui ex adverso sunt, audire licitum habeant. Varias rationes, quare post Apostolum legatur Euangelium, adducunt Scriptores, de divinis officiis. Simeon Thessalonicensis in libro *de mysteriis missæ* cap. XXII. enarrans morem hac in parte nedum Latinorum, sed & Græcorum, ait quod Deus non fecit simul omnem potentiæ, & bonitatis suæ manifestationem, sed minorem prius, & postea majorem; quæ autem per se locutus est, quæ in Euangelio continentur, perfectiorem manifestationem continent, quam quæ per Apostolos locutus est. Addit Nicolaus Cabasilas *in expositione liturgiæ*, cap. XXII. Quia non repente, & uno simul tempore apparuit hominibus Dominus quanto erat robore, & quanta bonitate; hoc enim est secundi ejus adventus: sed vix procedens ab eo, quod est minus apertum, ad id quod est manifestius processit. Ea de caussa eos qui ejus ostensionem paullatim fuisse factam volunt ostendere, Apostolica legere ante Euangelia est consentaneum.

Illud quoque vetustissima Ecclesiæ Catholicæ consuetudine receptum fuit, ut certo ac distincto ordine Euangelia, Lectiones, atque Epistolæ singulis diebus per anni circulum in missæ sacrificio legerentur. Cujus moris S. Augustinus non uno in loco luculentum exhibet testimonium. Initio expositionis in epistolam S. Joannis: *Meminit*, inquit, *sanctitas vestra Euangelium secundum Joannem, ex ordine lectionum nos solere tractare; sed quia nunc interposita est solemnitas sanctorum dierum, quibus certas ex Euangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ, ut aliæ esse non possint: Ordo ille, quem susceperamus, necessitate paullum intermissus est, non omissus.* Et infra, *tractatu nono ejusdem expositionis* „ Intercesserunt, ut intermitteremus tex-

tum hujus epistolæ, quædam pro diebus festis solemnia lectionum, quæ non potuerunt nisi legi, & ipsa tractari. Item S. Leo hujus nominis primus, Pontifex maximus, serm. III. de Epiphan. *Quamvis sciam dilectissimi, quod sanctitatem vestram hodiernæ festivitatis caussa non lateat, eamque secundum consuetudinem Euangelicus vobis sermo reseravit*. In Ecclesia Romana Damasus Papa ordinem illum servari præcepit, quem S. Hieronymus præscripsit, in libro qui *lectionarius*, vel *comes S. Hieronymi* inscribitur. Quod communi fere Liturgicorum sententia comprobatur.

In Græcorum Ecclesiis non idem servatur Euangeliorum ordo, qualem disposuit S. Hieronymus in Ecclesia Occidentali; sed continuo totius anni spatio, totus quatuor Euangeliorum textus in Ecclesia palam legitur: quod diserte his verbis edisserit doctissimus Leo Allatius dissertatione I. *de libris*, *& rebus Ecclesiasticis*, pagina XXXVI., „ Exceptis magnis solemnitatibus, quæ peculiare sibi poscunt, *Euangelium* in reliquis anni diebus ita dispertiuntur Græci, ut unius prius Euangelistæ textum in themata dividant, & diebus applicent, donec finiat; postmodum alterius continent, donec omnia ad exitum perduxerint, & diebus dominicis a scriptore Euangelii nomen imponant: dicunt enim, Prima dominica Matthæi, II. Matthæi, & sic de aliis. Id ut melius comprehendas, velim advertas Joannis Euangelii textum universum septem integris hebdomadibus legi, quæ a magna Paschæ dominica, tribus diebus exceptis, numerantur. Matthæi a feria secunda post dominicam Pentecostes ad subsequentem Parasceven Exaltationis diem festum; absolviturque hebdomadibus septem, & decem. Harum undecim, singulis diebus Matthæi lectionem continuant; a duodecima, quinque tantum diebus Marci lectio assumitur; Sabbatis, & Dominicis

Mat-

Matthæi lectio restituitur, usque ad hebdomadam decimam, & septimam, dummodo hæc postrema inter tempus Paschale occurrat; sin minus, non legitur. Lucæ Euangelium a feria secunda, quæ Dominicam post Exaltationem excipit; & integris hebdomadibus duodecim continuatur; ab initio decimæ tertiæ, Marci percurritur in reliquis diebus, sed Sabbatis, & Dominicis Lucæ assumitur. Marci tandem inter Matthæi, & Lucæ absumitur; quod vero supererit, Sabbatis, & Dominicis Quadragesimæ absolvitur. Hæc ille.

Euangelia Dominicarum apud Latinos adeo sunt iis diebus affixa, ut quamvis eo tempore festum, ut vocant, duplex occurrat, adhuc in fine missæ Euangelium Dominicæ legitur; præterquam in missis, ut ajunt, votivis, quæ licet Dominica celebrentur, ut Romæ passim contingit in expositione XL. horarum, tamen semper ultimum Euangelium est S. Joannis. Refert autem Macrus *in Hierolexic. verbo Missa votiva*, id minime servatum fuisse anno MDCLXIV. Dominica die IV. Augusti tunc occurrente; qua, quum Alexander VII. Pontifex Maximus in Templo S. Mariæ de Anima pro gratiarum actione, ob relatam ab Augusto Cæsare de Turcis victoriam, missam votivam celebraret, ei oblatum fuit legendum in fine missæ Euangelium Dominicæ.

Ac nequid prætermittamus ex iis, quæ huc apte revocari possunt, sciendum est non unam esse caussam, propter quam hoc potius Euangelium, quam illud in tali, ac tali missa recitetur. Ut enim observarunt Gulielmus Durandus, & Joannes Belethus, aliquando legitur secundum historiam, ut illud in die Resurrectionis Dominicæ: *Maria Magdalena, & Maria Jacobi, & Salome*; atque illud etiam quod in Natali Domini ad secundam missam cantatur, *de Pastoribus*. Nonnunquam secundum allegoriam; cujusmodi est, quod in Assumptione

B. Vir.

B. Virginis legi consuevit de Maria Magdalena, & de ejus sorore Martha: *Intravit Jesus in quoddam castellum &c.* quia quum per Magdalenam vita contemplativa, per Martham vero, quæ ministrabat, activa significetur; hoc Euangelio indicatur, in B. Virgine utriusque vitæ fuisse consummationem, contemplativæ scilicet, & activæ. Interdum secundum personam canitur Euangelium, ut in festo S. Thomæ Apostoli, quo dicitur; *Thomas unus de duodecim &c.* Quandoque secundum partem; ut in festo Sanctæ Crucis: tunc enim illud recitatur, quod est de Nicodemo, propter ejus extremam particulam: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis*: quibus verbis Christus suam passionem, suique corporis in Cruce exaltationem indicavit. Denique secundum totum, prout est exiguum illud, quod in Circumcisione Domini licet animadvertere. *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*.

Optimum factu esset hic præcipuo capite de methodo, qua Euangelia olim publice in Ecclesia recitabantur, differere; sed ea est in rem ipsam, locorum ac temporum, Clericorum ac Monachorum, græci ac latini ritus varietas, ut vix integro volumine explicari possit. Minime vero prætermittam, Euangelium aliquando ex tribus, interdum ex cunctis contextum Euangelistis in Ecclesia legi consuevisse, velut in die Parasceve, ac festo Resurrectionis Dominicæ, quo ut prodit S. Augustinus, Euangelium secundum quatuor Euangelistas recitabatur. Die vero solemni Epiphaniæ ex tribus constabat Euangelistis, propter tres Christi apparitiones, seu mysteria, quæ eodem die recoluntur: adoratio scilicet ejus per Magos, Baptismus, & primum miraculum, quod factum est in nuptiis apud Canam Galilææ. Sane quamvis in Orientali Ecclesia, Christi potissimum baptismus recola-

colatur, triplicem tamen illius manifestationem semper hac die latinam recoluisse Ecclesiam patet tum ex hymno Prudentii veteris ac celeberrimi Poetæ Christiani, quem inter divina officia recitamus, cum ex S. Paulino carmine IX. de S. Felice, Isidoro lib. II. de officiis cap. XXVI. Gregorio Turonensi libro II. *de miraculis S. Martini* cap. XXVI. & aliis.

Euangelium qua lingua lectum in missa.

CAPUT II.

QUamquam hæretici oblatrent, Sacras Scripturas, atque divina officia in linguam vernaculam transferri debere; Orthodoxi tamen acerrime propugnant id Ecclesiæ nullatenus expedire. Sane, licet olim Romani Pontifices non semel Moravis concessissent divina officia, & missam sclavonica lingua celebrare, ut patet ex epistola CCXLVII. Joannis VIII. Pontificis Maximi ad Sfentopulchrum Moraviæ comitem data anno DCCCLXXX. eandem tamen licentiam celebrandi officii divini lingua sclavonica Uratislao Bohemiæ Duci Summus Pontifex S. Gregorius VII. omnino denegavit. *Quia nobilitas tua*, inquit, *postulavit*, *quod saltem sclavonica lingua apud vos divinum celebrari annueremus officium*, *scias nos huic petitioni tuæ nequaquam posse favere. Ex hoc nempe sæpe volventibus liquet non immerito Sacram Scripturam omnipotenti Deo placuisse quibusdam locis esse occultam; ne si ad liquidum cunctis pateret, forte vilesceret, & subjaceret despectui, aut prave intellecta a mediocribus, in errorem induceret. Neque enim ad excusationem juvat, quod quidam Religiosi viri hoc, quod simpliciter populus quærit, patienter tulerunt, seu incorrectum dimiserunt, cum primitiva Ecclesia multa dissimulaverit,*

quæ

quæ a Sanctis Patribus postmodum firmata Christianitate, & Religione crescente, subtili examinatione correcta sunt. Unde ne id fiat, quod a vestris imprudenter exposcitur, auctoritate Beati Petri inhibemus. Idem vetuisse Alexandri II. Summi Pontificis Legatum, qui Synodum coegit omnium Prælatorum Dalmatiæ, & Croatiæ, in qua statutum est, ne quis de cætero in lingua sclavonica præsumeret divina mysteria celebrare, nisi tantum in latina, & græca, prodit Thomas Archidiaconus Spalatensis *in Historia Episcoporum Salonitanorum*, edita a Joanne Lucio, capite XVI. Denique cum quidam sanctarum Scripturarum libros gallice translatos, passim laicis, & mulieribus legendos permitterent, testatur Innocentius III. Pontifex Maximus, gravissima inde incommoda evenisse; nam translationi eidem usque adeo insistebant, ut se nec Episcopo, nec Metropolitano suo, nec ipsi Summo Pontifici assererent parituros, si eam abolendam decrevisset: præterea occulta conventicula celebrabant, simplicitatem Sacerdotum despiciebant, eorumque consortia, qui translationem ipsam non reciperent aspernabantur. At quid in hac re diutius immoror? Unum nobis adnotare sufficiat, tribus potissimum linguis, hebraica, græca, latina tum legem scribi divinam, tum tradi sacra, & divina officia, Apostolos, & eorum discipulos voluisse; ut pluribus argumentis, validisque rationibus probat Jacobus Ledesima Societatis Jesu Theologus in tractatu *De divinis scripturis quavis lingua non legendis*.

Quod vero hic prætermitti non debet, ritus est antiquissimus, ut in missa Papali Summo Pontifici sacra facienti duo diaconi inserviant, quorum alter Græcus græca lingua, Latinus alter, lingua latina Euangelium canit. Quod olim & in Constantinopolitana Ecclesia usurpatum fuisse liquet ex Nicolai Papæ I. epistola ad Michae-

Michaelem Imperatorem, qui latinam linguam ex contemptu barbaram appellabat. In Regno Neapolitano eundem ritum nonnullæ Ecclesiæ aliquando habuere; hodieque servat ac retinet Neritina, ut prodit vir magnæ eruditionis Sebastianus Pauli *de ritu Ecclesiæ Neritinæ* parte II. num. v. Quæ illustris in Japygia Ecclesia licet latinum ritum ab origine acceptum numquam dimiserit; quia tamen partim latino, partim græco constabat populo, variaque olim græci ritus oppida intra diœcesim complectebatur, materni ejus officii fuit hos quoque sinu fovere, & se se quandoque piis eorum usibus accommodare. Alienum enim (subdit laudatus Auctor) a Christiana Religione erat, ut confluentes in primis anni solemnitatibus ad Ecclesiam Græci fideles, nil ibidem suspicerent, quod eorum pietatem aleret, pietatisque fervorem frequentia sacrorum mysteriorum roboraret. Hæc ipsa peculiari dissertatione, jam pridem illustravit clarissimus Abbas Petrus Pollidorus, amicus noster, vir excellentis in re literaria facultatis, cujus lectissima eruditio non uno in loco facem prætulit memorato Auctori, gratumque ipse in eo opere testatus est animum. Sed eo unde digressi sumus revertamur. Semel in anno Dominica Palmarum Brundusii in Sallentinis, Epistolam item, & Euangelium græca lingua, ex prisca, & immemorabili ejusdem latinæ Ecclesiæ consuetudine recitari consuevisse narrat Andreas de Monacha *Historiarum Brundusinarum* libro v. capite xi. & ultimo.

At nedum græce, & latine, sed & hebraice Sacri Euangelii lectionem publice in Ecclesia apud Italos recitatam fuisse, certis etiam constat monumentis historiæ. Ut alia vero sileam exempla: In solemni Alexandri Papæ V. inauguratione, celebrata in Concilio Pisano, Epistola, & Euangelium tribus linguis pronunciatum esse, nimirum græce, hebraice, ac latine, testantur

acta ejusdem Concilii apud Dacherium tomo VI. Spicilegii pag. CCCXXXIV. Euangelium quoque, sicuti & cætera divina officia, fuisse aliquando in missa, sclavonica lingua recitatum constat ex supracitata epistola Joannis VIII. Pontificis Maximi, in qua tamen statuit, ut in omnibus Ecclesiis Terræ Moravorum, propter majorem honorificentiam Euangelium latine legeretur, & postmodum sclavonica lingua translatum in auribus populi latina verba non intelligentis annuntietur, sicut in quibusdam Ecclesiis fieri videtur.

Euangelium qui olim in missa legerent.
CAPUT III.

APud nonnullas Gentes Euangelii lectioni, ob diaconorum raritatem, ut putat doctissimus Hallierius, destinatum aliquando fuisse Ordinem lectorum, ad quos spectabat divinas scripturas in Ecclesia recitare, patet ex S. Cypriano; qui Aurelianum, & Celerinum Confessores, ad lectoratum, ut Euangelium legerent, evexerat. In Hispania vero id quandoque subdiaconos præstitisse, constat ex Concilii I. Toletani, anno CCCCI. celebrati, canone IV. *Subdiaconus defuncta uxore si uxorem aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat, removeatur, & habeatur inter Ostiarios, vel lectores, ita ut Euangelium, vel Apostolum* (alibi Epistolam) *non legat*. Certum quidem est morem; qui nunc viget solemnis lectionis per diaconum inter missarum solemnia faciendæ; ab antiquissimis temporibus in Ecclesia, tum Græca, quum Latina ubique fere terrarum invaluisse. In Liturgia S. Marci Euangelistæ a Sirleto edita, Euangelii lectio in missa diacono expresse tribuitur: *Diaconus Euangelium recitaturus dicit: Domine benedicito &c.* Pervetustus Auctor constitutionum Apostolicarum, post-

poſtquam lectiones veteris Teſtamenti, & Apoſtolicas lectori aſſignaſſet, Euangelii lectionem diſerte attribuit non ſoli Diacono, ſed Diacono, vel Presbytero. In Oriente, & in Africa, eo munere functos eſſe diaconos, docent Sancti Hieronymus, & Auguſtinus. Ille ad Sabinianum ſcribens, *Euangelium*, inquit, *Chriſti quaſi diaconus lectitabas*. Hic de S. Stephano loquens ſermon. IV. *Diaconus erat*, *Euangelia legebat*, *quæ legis*, *vel audis & tu*. S. Iſidorus Hiſpalenſis libro II. *de divinis officiis* cap. VIII. poſtquam diaconorum officia retulit, *Ipſi etiam*, inquit, *ut aures habeamus ad Dominum*, *clamant*: *ipſi quoque Euangelizant*: *ſine ipſis Sacerdos nomen habet*, *officium non habet*. Concilium inſuper Vaſenſe, nomine II. reipſa vero III. anno DXXIX. coactum can. II. hæc habet: „Si Presbyter aliqua infirmitate prohibente per ſe ipſum non potuit prædicare, Sanctorum Patrum homiliæ a Diaconibus recitentur. Si enim digni ſunt Diaconi quæ Chriſtus in Euangelio locutus eſt legere, quare indigni judicentur Sanctorum Patrum expoſitiones publice recitare?

Ratio ſolemnis iſtius lectionis diacono tributæ probabilis Morino videtur, in libr. *de Sacr. ordinat.*, quod univerſæ Eccleſiæ mos fuit Euangelii lectionem magno cum apparatu, atque celebritate peragere; cumque alius mos in univerſa Eccleſia invaluiſſet, ut lectores admodum juvenes, & pueruli eligerentur, indecorum ſane fuiſſet, & Eccleſiaſticæ gravitati parum conſentaneum, pueris hujuſmodi tam ſublimem, atque ſolemnem lectionem committere, & tantæ pompæ duces declarare. Quamobrem, addit laudatus auctor, Eccleſiæ merito conſueverunt viros graves, & honoratos eligere, qui tam ſolemnem facerent lectionem, non lectorem, qui clericatus apud Græcos initium eſt, & primus gradus, apud Latinos ſecundus; ſed diaconum Sacerdo-

ti auctoritate, & dignitate proximum. Certe Sozomenus lib. VII. histor. Sacrum codicem Euangeliorum Alexandriæ a solo Archidiacono, apud alios a diaconis, & in multis Ecclesiis a solis Sacerdotibus, atque diebus solemnibus, ab Episcopis legi testatur.

Quamquam hæc quæ prodit Morinus, vir procul dubio doctissimus, plurimum mihi arrideant, caussa tamen probabilior, propter quam Euangelii lectio diaconis tribuatur, oriri mihi videtur ex vi ordinationis suæ, in qua præter manuum impositionem, liber etiam Euangeliorum illis porrigitur, per cujus traditionem, sacrum diaconatus ordinem conferri, manifeste docet Eugenius Papa IV. in decreto unionis cum Armenis; & Pontificale Romanum his verbis: *Accipe potestatem Euangelium legendi in Ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis in nomine Domini*. Dicam itaque cum sapientissimo Hallierio *de sac. ordinat.* §. XV. *de mater. diacon. n.* XLII. præcipuum, vel certe ex præcipuis diaconi muneribus, quod per materiam ordinationis diaconi significari satis est, esse tum Euangelii recitationem, tum ejusdem simplicem expositionem, utramque autem codice Euangeliorum tradito explicari. Quæ quidem officia licet forsan primis Ecclesiæ temporibus, ex potioribus non essent, imo nec penitus tunc essent, quum Apostoli primos diaconos instituerunt, quo tempore nullum adhuc erat Euangelium scriptum; erat tamen aliquid æquivalens, quia tunc temporis diaconi Euangelii prædicationi cum cæteris dabant operam, ut patet exemplo Sanctorum Stephani, & Philippi ex primis diaconis; semperque postea purgandis doctrina populis incubuerunt; propter quod diaconorum ordo a S. Dionysio, *de Eccl. Hier.* cap. V. dictus est purgativus. Unde libro Euangeliorum, qui divinum est scriptum, cujus conditione fideles purgantur, egregie hoc officium declaratur: ex eo enim no-

stra

ſtra inſtructio ſumenda, ex eo Chriſtianæ catecheſes, exhortationes, conſolationes depromendæ.

Pluribus de hoc argumento, formaque ordinis diaconatus diſſerere, diutiuſque immorari in diſſertationibus, quæ Theologorum mentes fatigarunt, ſupervacaneum exiſtimo. Id ſolum monendum duco, ut quis moleſtioribus ſe ſe expediat difficultatibus, inhærere tuto ſciteque poſſe ſententiæ viri conſummatæ doctrinæ, ac Theologiæ dogmaticæ principis, Roberti Cardinalis Bellarmini, cujus verba hæc ſunt, tom. III. *de Sacram. Ordin.* cap. IX. n. XXVI. Credibile autem eſt Dominum inſtituiſſe iſtas omnes materias Ordinum, non quidem in particulari ſed generatim, monendo Apoſtolos, ut ordinem conferrent per cæremoniam iſtrumentorum, quibus ſignificaretur eorum poteſtas. Hoc modo facile erit reſpondere objectionibus, quæ fieri poſſunt, circa prætentas mutationes materiæ, & formæ ſingulorum ordinum, & circa diverſam conſuetudinem Eccleſiæ Græcæ.

Euangelii lectio ſolemnis Imperatoribus conceſſa.

CAPUT IV.

SOlemnem Euangelii lectionem, quæ ut diximus ex vi ordinationis ſuæ ad Diaconos pertinet, Imperatoribus etiam quandoque fuiſſe conceſſam, patet ex veteri cæremoniali gallice manuſcripto, ubi in capite: *Quomodo Imperator creatur*, hæc latinitati donata verba leguntur: *Papa debet cantare miſſam; & Rex Franciæ poteſt intereſſe, & Epiſtolam legere: & ipſo abſente Rex Siciliæ ejus vices ſupplere poteſt; Imperator autem debet legere Euangelium, & coronatur in Eccleſia S. Petri Romæ.*

næ. Huic ritui mirifice suffragantur duo inter cætera Imperatorum exempla illustria, Sigismundi, & Caroli IV. De primo sic habet ejus historia: *Mane venit Imperator ad missam Romæ in S. Petro, quam Papa cantavit, & Imperator legit Euangelium in habitu diaconi*. De altero testatur Albertus Argentoratensis his verbis: *In die quoque Sancto Nativitatis Domini Rex communicatus fuit, legitque in missa in galli cantu alta voce, habens in manu evaginatum gladium, Euangelium*, Exiit edictum a Cæsare Augusto.

Neque vero in missa solum, sed in matutino etiam Nativitatis Domini, quando occurrit gladium una cum pileo a Summo Pontifice benedici, Imperator si præsens fuerit, superpelliceo indutus, gladio cinctus, ac pluviali albo contectus, pileum scutiferis in manu gerentibus, ad canendam lectionem octavam accedit: *Exiit edictum a Cæsare Augusto*; associatus duobus Cardinalibus diaconis: sed antequam incipiat, & solitam benedictionem postulet, gladium evaginabit, quo ter percutiet terram, terque vibrabit in aerem, & super sinistro brachio illo deterso, in vaginam reponet; & finita lectione memoratis indumentis exuitur. Atque ita actum fuisse Paullo II. Pontifice Maximo, ab Imperatore Friderico III. anno Domini MCCCCLXVIII. auctor est Dominicus Macrus in Hierolexic. verbo *lectio*, ubi ritum ipsum describit; additque quod si Imperator noluerit integram lectionem canere, sufficit ut usque ad homiliam proferat, quam subinde unus ex duobus Cardinalibus perficiet. Quo ritu Carolus V. Imperator, die Natalis Domini anno ab ejusdem ortu MDXXIX. divinum Euangelium inter missarum solemnia a Clemente VII. Pontifice Maximo celebrata, populo nuntiaverit, fuse diligenterque narrat in suis diariis Pontificii Sacelli Sacrarum Cæremoniarum Magister, qui præsens interfuit; cujus

jus verba describemus, quum de ritu nudandi enses agetur.

Hæc dura, aut nova fortasse videbuntur nescientibus ritum, qui in coronandis Imperatoribus, Regibusque ea de caussa ad Urbem venientibus servari solet. Hos quidem post Imperii, sive Regni diadema in Basilica Vaticana susceptum, continuo ejusdem Ecclesiæ Canonicos fuisse renuntiatos, scribit Achilles, & ipse Vaticanæ Basilicæ Canonicus, quem refert Turrigius in secunda parte tractatus *de cryptis Vaticanis* secundæ editionis; asserens Carolum Magnum suscepta per manus Leonis III. Summi Pontificis Imperii corona, primum Imperatorem fuisse, qui memoratæ inclytæ Ecclesiæ Canonicus fuerit. Cæremoniale Christophori Marcelli Archiepiscopi Corcyrensis lib. I. sect. 1. cap. III. ritum describens quo Imperator Romæ a Pontifice Maximo coronatur, hæc habet: *Indutus superpelliceo, & almutia recipitur a Canonicis S. Petri in Canonicum, & in fratrem &c.* De Gallorum Regibus testatur Fulgosius lib. I. cap. 1. eos quum in multis Regni sui Templis Canonicorum ordinariorum, ut vocant, numero sint adscripti, si quando ad ejusmodi Templa accedunt, depositis Regiis ornamentis lineam vestem Sacerdotali more cum aliis Canonicorum insignibus sumere, ac sua ibi cum aliis Canonicis obire munia.

Euangelii lectio in missa fœminis vetita.

CAPUT V.

QUod hujus capitis titulo designavimus, vix sane memorandum; quippe satis constat non licuisse unquam mulieri Euangelium in Ecclesia legere, atque diaconi munus usurpare, tum quod, ut admonet S. Basilius,

ſilius, lib. de vera virginit. *vox muliebris plena eſt illecebrarum*, tum quia celſus ac editus locus, in quem conſcendendum legenti erat, ut ab omnibus conſpiceretur; quemadmodum S. Cyprianus agens de Sanctis Celerino, & Aureliano indicat, omnino dedecet fœminam; quam velari ac tegi in Eccleſia par eſt, non vultum oſtentare; tum inſuper, quod Apoſtolus præcipiat, mulierem in Eccleſia tacere: Non me latet aliquot non defuiſſe auctores, qui inter alia diaconiſſarum munera, eas etiam in Eccleſia legiſſe ſcribant, eamque lectionem non ſolis factam mulieribus memorent; contra tamen ſentiendum eſt: auctor ſiquidem Apoſtolicarum conſtitutionum antiquiſſimus lectorem communiter viris, ac mulieribus ſeorſim diſpoſitis legiſſe teſtatur: quod etiam liquet ex S. Cyrillo Hieroſolymitano ſic ajente *præfat. in catecheſes*. „ Sit concluſa Eccleſia, & vos omnes intus: Hæc tamen ſeparentur, viri ut ſint cum viris, mulieres cum mulieribus, ne ſtudium ſalutis ſit perditionis occaſio. *Et poſt pauca*: Tum vero aſſidentes viri librum aliquem utilem habeant, & alius quidem legat, alius vero audiat: Si autem deſit liber, alter oret, alter boni aliquid dicat. Conventus porro Virginalis ſic congregetur, ut vel pſallat; vel oret, vel legat; ita ut labia quidem loquantur, vox autem ad alienas aures non perveniat: mulierem enim loqui in Eccleſia non permitto. Et nupta quoque ſimiliter agat, & oret labia movendo, ut naſcatur Samuel, ut ſterilis anima tua pariat exaudientis Dei ſalutem. Ita S. Pater; cujus verba expendens doctiſſimus Theophilus Raynaudus, *De ſobria alterius ſexus frequentatione* c. VIII. Hic, inquit, S. Cyrillus lectionem in ſuum perſonale bonum, atque adeo mutam, & tacitam concedit mulieribus, vetat autem eas ab aliis audiri.

Multo minus fas erat mulieri Euangelium in Eccleſia lege-

legere. Unde quum S. Aurea virgo Parisiensis monasterii Præposita, inter missæ solemnia diacono Euangelium adeo inepte legenti, ut absurda pronuntiatione omnium aures vulneraret, audientesque in indecorum risum impelleret, factum indigne ferens pia virgo, stolam e collo ejus eripiens, suoque apponens, publice in Ecclesia Euangelium legere ausa esset; ab Angelo Domini graviter correcta est, quod Sacri Ordinis ritum evertisset. Quo factum est, ut culpæ pœnitens se se præfectura abdicaverit; cellamque peranguſtam subiens, in ea septennii spatio asperrimum vitæ genus duxerit. Enimvero cathedram inibi sibi confici curavit, clavis peracutis circumquaque instructam, quibus quotidie per vices insidens, integrum recitabat Psalterium, non sine magno cruciatu. Addidit & quotidiana jejunia, noctiumque vigilias, quo crimen temeraria, ac præpostera Sancti Euangelii lectione contractum expiaret. Narrant hæc Petrus Equilinus Episcopus, lib. IX. cap. XXII. & Andreas Saussayus in martyrologio Gallicano, IV. nonas Octobris.

Non solum culpa, sed turpi quoque scelere cumulatum fuit ausum quarundam Abbatissarum Burgensis, & Palentinæ diœceseos; quæ eo temeritatis devenerunt, ut non modo Euangelium publice legerent, ac prædicarent, verum etiam monialibus suis benedicerent, ipsarumque confessiones peccatorum exciperent. Quod permoleste accipiens Innocentius III. Pontifex Max. ad Burgensem, & Palentinum Episcopos, itemque ad Abbatem Morimundi datis literis, ne audaces talia in posterum audere pergerent, Apostolica auctoritate vetuit. Sane in gradibus, vel muneribus Clericorum nullum jus fœminis quovis nomine esse potest; nam ut recte docet Tertullianus libro *De velandis virginibus* cap. IX. & illum describens S. Isidorus Hispalensis, *neque permittitur eis in Ecclesia loqui*, *vel docere*; *sed nec tingere*, *nec offerre*;

nec ullius virilis muneris, *aut sacerdotalis officii sortem sibi vendicare*. Dolebat tamen aliquando S. Joanni Chrysostomo tantum dominatum in Ecclesia mulieres usurpasse, ut multi non nisi ipsarum gratia ad Episcopatus eveherentur. Et nostris, avorumque temporibus memoratus Raynaudus cap. XIII. in fine, ferre non poterat, quod quisquis Oratorum sacrorum, in Galliis nobile quodpiam suggestum ambiret, ubi dominici Adventus, vel Quadragesimæ tempore, divinum Euangelium populis nuntiaret, commodiorem, ac feliciorem aditum non haberet favore matronarum; quem proinde humilibus obsequiis aucupari, & blanda familiaritate parare, aut retinere erat necesse. At, subdit scriptor ingenuus, generoso incoctum pectus honesto malit supra piscem elingue esse, & numquam ad populum verba facere, quam per eas familiaritates emercari ubilibet concionandi potestatem.

Euangelium in qua olim Ecclesiæ parte legeretur.

CAPUT VI.

QUoniam in edita, atque sublimi Ecclesiæ parte Sacrum Jesu Christi Euangelium antiquitus, & nunc etiam alicubi legi consuevit, operæ pretium duco aliqua de illa differere, quibus novi capitis argumentum illustrem. Locus ipse *Suggestus*, *Pulpitum*, *Tribunal*, & *Ambon* est appellatus. Suggestus dicebatur, quod inde populo suggeratur quod in rem ejus esse possit. Reliqua tria vocabula vir clarissimus Bernardinus Ferrarius libro tertio, *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum*, cap. III. exponit his verbis: *Pulpitum* quidem, ut scri-

ſcriptum reliquit Walfridus Strabo, in libro *De rebus Eccleſiaſticis* capite ſexto, quod ſit locus ille in publico ſtatutus, ut qui in eo conſiſtunt, ab omnibus videri poſſint. *Tribunal*, quod quemadmodum tribunal, ut præclare conjicit vir doctus Jacobus Pamelius ad S. Cypriani Epiſtolam XXXIV. locus erat excelſus, ex quo jus Tribubus reddebatur: ita concionum locus in ſublimi poſitus erat, ut commodius ex eo Euangelica lex populo traderetur. *Ambo* vero, quaſi aſcenſus, ſeu locus editus, a verbo ἀναβαίνω hoc eſt aſcendo, quod gradibus ad eum aſcendebatur: quamquam ſcio Ambonis etymon ab aliis aliunde deduci. Ejus loci ſitus fuit olim haud dubie, qui nunc eſt, ſcilicet extra Sanctuarium, muro, & cancellis ab Eccleſiæ navi diſcretum. Ad ambonem duplex patebat aſcenſus, & in illius ſuperiori parte bini erant gradus; alter altior, in quo Euangelium legebatur; inferior alter, in quo Epiſtola, ut conſtat ex Ordine Romano ita monente: *Subdiaconus, qui lecturus eſt, aſcendit in Ambonem, ut legat, non tamen in ſuperiorem gradum, quem ſolet aſcendere qui Euangelium lecturus eſt*. In Ambone jam a primis Chriſtianæ Religionis ſæculis ſolemniter in ſacra miſſa Euangelium decantari conſueviſſe teſtatur S. Cyprianus, Epiſtola XXXIV. qui loquens de Celerino Lectore ordinato, hæc ait: „ Hunc ad nos fratres dilectiſſimi cum tanta Domini dignatione venientem teſtimonio, & miraculo ejus ipſius, qui ſe perſecutus fuerat illuſtrem, quid aliud quam ſuper pulpitum, ideſt ſuper Tribunal Eccleſiæ oportebat imponi, ut loci altioris celſitate ſubnixus, & plebi univerſæ pro honoris ſui claritate conſpicuus legat præcepta, & Euangelium Domini, quæ fortiter, ac fideliter ſequitur?

Rationes propter quas in altiori loco Euangelium legeretur, multæ a ſcriptoribus referuntur. Binas indicat Innocentius Romanus Pontifex ejus nominis III. Pri-

ma eſt, ut ſignificaretur debere legem Euangelicam palam ante oculos omnium enuntiari, non autem in latibulis occultorum locorum, ut faciunt hæretici; altera ad commemorationem aſcenſus Domini ad montem, ut turbas doceret. Innocentii verba hæc ſunt lib. III. *De myſter. miſſæ.* cap. XLIII. „ Diaconus in Ambonem aſcendit, ut annuntiet Euangelium, ſecundum illud Propheticum Iſaiæ cap. XL. *Supra montem excelſum aſcende tu, qui Euangelizas Sion. Exalta in fortitudine vocem tuam.* Et Dominus inquit in Euangelio: Matthæi cap. x. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta*; nam, & ipſe Dominus aſcendit in montem, ut Euangelium prædicaret. Matthæi cap. v. Amalarius Fortunatus Epiſcopus Trevirenſis, lib. III. *De divin. officiis* cap. XVIII. ob id potiſſimum ex altiori loco Euangelium legi commemorat, ut ſcilicet Euangelicæ prædicationis excellentia, & auctoritas deſignetur: *Excellentior*, inquit, *locus, in quo Euangelium legitur eminentiſſimam doctrinam Euangelicæ prædicationis, atque manifeſtiſſimam auctoritatem judicandi ſignat.*

Neque tantum in Ambonibus Euangelia, verum orationes etiam, ſeu ſermones ad populum recitabantur, ut nimirum concionator facilius poſſet ac commodius ab omnibus audiri. Socrates quidem hanc rei cauſſam affert *In hiſtoria Eccleſiaſtica*, lib. VI. cap. v. loquens de S. Joanne Chryſoſtomo: *Joannes Epiſcopus, cum Eutropius ad baſim altaris procumberet, & præ metu conſternatus eſſet, ſedens in ſuggeſtu, unde antea quo facilius audiretur concionari ſolebat, orationem in reprehenſionem ejus habuit*: Quæ verba a Socrate accipiens Nicephorus ſic ait, libro XIII. hiſtor. cap. IV. *Tum Joannes abſurdum Eutropii conatum arguens, luculentam habuit orationem in ambone, ſeu ſuggeſtu, qui mos ejus erat, cum populum doceret, ut omnes vocem ejus exciperent.* Sozomenus

menus etiam de eodem agens Chrysostomo, idipsum confirmat: *Tanta vero frequentia eorum erat, qui concionibus illius inhiabant, ac satiari non poterant, ut quoniam illi ex mutuo compulsu, atque obtritu periclitarentur; dum singuli prorsum nituntur semper, ut propius adstantes dicentem certius audiant, ipse medium se omnibus exponens e suggestu lectorum docuerit.* Et ne quis dubitet quin aliis quoque fuerit consuetudo, habendi scilicet sermones ad populum in Ambone. Iso magister *De miraculis S. Othimari Abbatis* cap. IV. sequens item profert testimonium: *Quendam Archipresbyterum Ambonem conscendere, ac vice sui sermonem ad populum facere jussit.*

Tandem ut paucis varios Ambonis usus aperiam: ex illo clerici Ordinum inferiorum psallebant, juxta Laodiceni, can. XV. Carthaginensis IV. can. X. & Romani Concilii, Gregorio Magno Summo Pontifice, anno DXCVI. habiti, præscriptum. Ibi Lectores clerici sacros libros ad plebem legebant; ibi coronati Imperatores, ut testantur Theophanes, & Codinus *De offic. Palat.* cap. XVI. ibi recitata ex diptychis fidelium, tum viventium, tum defunctorum nomina: ibi Episcoporum edicta, jussa, atque censuræ publicabantur; ibi etiam alii libelli, formulæ, monita, quæ fieri nota populo congruens erat, Episcopi jussu a Subdiacono, vel a Lectore promulgabantur. Ibi insuper Summi Pontifices coram universo populo, Euangelium portantes, invocato Trinitatis nomine, de objectis criminibus se purgare consueverunt, quemadmodum de Pelagio Papa, atque aliis refert Anastasius Bibliothecarius.

Ambonum usum ubique fere obsoletum restituere studuit, juxta veterem Ecclesiæ disciplinam S. Carolus Borromæus, cujus verba in actis Ecclesiæ Mediolanensis hæc sunt. „ Habenda est quoque in Ecclesiis insignioribus, ac præsertim in Basilicis cathedralibus ratio Ambonum: quos

quos & magnos, & ornate confectos, & tabulis marmoreis ornatos extitisse, in Basilicis Romanis perspici licet, & alibi etiam, æneis cælato Sacrarum Imaginum opere expressis. Item duo pro Ecclesiarum magnitudine constitui possunt; unus altius extructus, de quo Euangelium, alter de quo Epistola, lectiove Sacræ Scripturæ in majoribus solemnitatibus pronuntietur; hicque paullò depressior sit, quam ille unde Euangelium legitur. Unus etiam ambo, ut in multis Ecclesiis cernitur, esse potest, qui & Euangelii, & Epistolæ simul lectioni usui sit, ita tamen, ut in eo locus, unde Euangelium recitatur, aliquanto eminentior sit, pars vero unde Epistola, aliquo gradu inferior sit. In Ambone, ubi potest, constituantur duo graduum ordines, unus quo fit ascensus ad Orientem versus, alter Occidentem spectans, quo fiat descensus. Si unus tantum ambo in Ecclesia constituendus sit, is a latere Euangelii statuatur. Si duo, unus unde scilicet Epistola legitur, a latere Epistolæ, alter vero qui est Euangelii, ab Euangelii latere constituatur, ita ut diaconus inde Euangelium legens, ad meridionalem Ecclesiæ partem vertatur, ad quam viri conveniant. Atque ii quidem (concludit S. Carolus) Ambones, e marmore, lapideve alio confici debebunt, & ornari præterea aliquo piæ sculpturæ opere, aut e lateritio lapide exædificari possunt; exornari tamen eos decet laminis marmoreis, lapideisve ornate elaboratis, aut æneis, iisque inauratis, quales hodie etiam visuntur.

Cum autem, ut dictum est, in Ambone Euangelium præcipue legeretur, mirum videri non debet, si Religiosissimi Ecclesiarum Præsules in illum auro, argento, picturis, aliisque id genus, exornandum studia sua conferebant. Produnt id passim Ecclesiasticæ historiæ, ac potissimum vitæ veterum Romanorum Pontificum. Præteriri tamen hoc loco non debet ille ritus, quo olim divinus

Euan-

Euangeliorum liber, quum diaconus ſacram lectionem caneret, ſupra dorſum Aquilæ lapideæ locari conſuevit. Cujus rei indicia adhuc in quibuſdam Urbis Ambonibus licet agnoſcere. Facile vero mihi perſuaſum eſt, fuiſſe hunc ritum in aliis Chriſtiani orbis Templis ſervatum; quandoquidem antiqui ſcriptores Gulielmus Durandus, & Bauſridus Bouſſardus, aliique complures, ejuſdem veluti communiter recepti non ſine myſterio meminere. *Legitur etiam*, ait Durandus, *In Rationali divinorum officiorum* lib. IV. cap. XXIV. *de more Euangelium ſuper Aquilam*, Bouſſardus vero: *Legitur Euangelium communiter ſuper aquilam*; *quæ ſignificat Joannem Principem Euangeliſtarum*. Uterque etiam in aſſerendo conveniunt, ſolitum fuiſſe aquilæ dorſum aliquo panno laneo, ſericove cooperiri; ad ſignificandum, inquiunt, mollitiem cordium Chriſtianorum; & quod Euangelium corda gentilium emollivit. Dominicus Macrus Melitenſis, qui ſcripſit elapſo ſæculo collabente, teſtatur in Eccleſia Conventuali Urbis Melitæ ritum adhuc vigere. *Canitur enim*, inquit, *Euangelium ſuper æneam aquilam mira pulchritudine fabrefactam*.

Supereſt modo ut videamus quorſum antiquitus in Eccleſia Sacra Euangelii lectio haberetur, dextrorſumne, ubi erant viri, an vero lævorſum, ubi mulieres conſiſtebant? Antequam id explicemus, juvabit ſcire priſcos fideles ſolitos fuiſſe in Eccleſiam convenire, ſervato ſexus, & ordinis diſcrimine: nam viri a mulieribus, virgines a nuptis, Clerici a ſecularibus ſejungebantur. Id quidem teſtatur in primis pervetuſtus Auctor Apoſtolicarum conſtitutionum lib. II. cap. LXI. Ait enim Eccleſiam conſtrui ſolitam longo ſitu inſtar navis, in cujus medio, quod gremium appellamus, Epiſcopus una cum clero ad utrumque latus poſito ſedeat: ex altera Eccleſiæ parte viri, ex altera vero manerent mulieres; & ſicut loco invi-

invicem distincti erant, eodem quoque modo portæ; ut qua viri ingrederentur, discreta esset ab ea, quæ fœminis tantum pateret; & sicut virorum portæ Ostiarius præerat, ita Diaconissæ demandata erat cura portæ mulierum. Hæc omnia inquit Auctor, ac subdit: *Adolescentulæ rursum, si sit locus seorsum maneant; cæteroqui, post mulieres stent. Nuptæ, & quæ jam liberos habent, seorsum maneant*. S. Cyrillus Hierosolymitanus christianos erudiens, egregium huic rei affert suffragium, *Præfatione in catecheses*; loquens enim de Ecclesia sic ait: *Hic tamen separentur viri, ut sint cum viris, mulieres cum mulieribus, ne studium salutis sit perditionis occasio*. Sed non solum, dum essent in Ecclesia, verum dum irent etiam, hæc virorum, & mulierum distinctio servabatur. *Confluunt*, inquit S. Augustinus, libro II. *De Civitate Dei, cap.* XXVIII. *Populi ad Ecclesias, honesta utriusque sexus discretione. Erat enim in illis*, (ut sapienter scribit Tertullianus, De præscriptionibus adversus hæreticos) *gravitas honesta, apparitio devota, & processio modesta*. Meminit ejusdem disciplinæ S. Joannes Chrysostomus; qui tamen corruptos sui temporis mores hisce redarguit verbis, homilia LXXIV. in cap. Matt. XXIII. *Oportebat quidem anteriore pariete a mulieribus disseparari; verum quoniam non vultis, necessarium esse Patres nostri putaverunt saltem his ligneis parietibus vos disseparare. Audivi autem Ego a senioribus non fuisse hos parietes ab initio; In Christo enim Jesu non est mas, neque fœmina. Apostolorum etenim tempore una viri, & mulieres orabant, & mulieres vere mulieres, & viri similiter viri erant. Nunc vero e contrario mulieres quidem meretricum mores assumpserunt; viri autem furorem equorum imitantur*. Eundem morem ab Ordine Romano, *De officio missæ* apud Hitorpium, aliisque posterioris ævi Scriptoribus memoratum, deinde vero desuetum Clericos Regu-

Regulares, quos Theatinos vocant, primos omnium in ſacris ædibus ad Eccleſiæ decorem, honeſtatemque revocaſſe conſtanter aſſerit Eruditiſſimus Antonius Caracciolus, Clericus & ipſe Regularis, *In notis ad conſtitutiones ſui Ordinis*, probatque ms. teſtimonio Galeoti. Noſtro hoc ſeculo Joſeph Maria Cardinalis Tomaſius ejuſdem inſtituti, dignitate, doctrina, ac virtute Eminentiſſimus in ſuo titulo Equitii, appellaturque vulgo S. Martini ad Montes, ſummo ſtudio tabularum parietes hinc inde conſtituit, quo viri a mulieribus, juxta veterem, atque laudabilem Eccleſiæ morem ſeparentur; verum non multo poſt ſapientiſſimi Cardinalis obitum tabulatio omnino ſublata eſt.

His jam congrue prænotatis, reſpondendum nobis eſt ad quæſtionem propoſitam. Dicimus itaque quod olim quum Euangelium in Ambone legeretur, eſſentque in Templis pro viris, & mulieribus loca diſtincta, Diaconus vertebat ſe verſus meridiem, ad partem ſcilicet virorum, nunc vero ad aquilonem vertitur; ejuſque mutationis cauſſam, & originem ex miſſis privatis proceſſiſſe, in quibus Sacerdos non in Ambone, ſed in altari verſus ſeptentrionem legit Euangelium, docet his verbis Micrologus, *De Eccleſiaſticis obſervation.* cap. IX.,, Quod ad legendum Euangelium non ſe ad meridiem vertunt, hoc ideo inoleviſſe credimus,quia nec Ordo illis injunxit, ut in ambonem ad legendum ſicut Diacones aſcenderent, ubi neceſſario ad maſculos potius, quam ad fœminas ſe vertere deberent. Nam juxta Eccleſiaſticam conſuetudinem ad Altare legunt, ubi nulla diverſitas auditorum approximat, quæ legentes magis in hanc partem, quam in aliam converti exigat. Nuſquam ibi fœminæ, ſed ſoli Religioſi ad dexteram, & ad ſiniſtram permittuntur ſtare. Ad ſiniſtrum vero cornu altaris habent librum cum legunt Euangelium, vel cum ſacrificant, ut in

dextera parte sint expeditiores ad suscipiendas oblationes, sive ad conficienda Altaris sacramenta. Unde ad aquilonem magis quam ad meridiem versi videntur, cum annuntiant Euangelium. Hinc itaque illa usurpatio emersisse videtur, ut etiam Diacones in ambone contra Romanum Ordinem se vertant ad aquilonem, potiusque se ad partem fœminarum, quam masculorum vertere non vereantur. Quæ usurpatio jam adeo inolevit, ut apud plerosque quasi pro Ordine teneatur. Sed quia certissime contra Ordinem est, a diligentioribus Ordinis servatoribus merito refutatur. Sic ille. Hinc apparet quam verum sit quod a doctissimo Cardinali Bona in tractatu *Rerum liturgicarum* sæpe numero inculcatur, multa hodie pro lege haberi in his, quæ pertinent ad Ecclesiasticas observationes, quæ sensim ex abusu irrepserunt; quorum originem cum Recentiores ignorent, varias conantur congruentias, & mysticas rationes invenire, ut ea sapienter instituta vulgo persuadeant. Porro isti, ut scite S. Hieronymus de Origene dixit, ingenii sui adinventiones faciunt Ecclesiæ Sacramenta.

Diaconus quibus ornatus vestibus Euangelium legeret?

CAPUT VII.

INter hæreticos, qui Ecclesiam Catholicam perturbarunt, scelestissimi procul dubio fuere recentiores, qui a Diabolo acti, usum quoque sacrarum vestium irridere non erubescunt, quem pia mater Ecclesia divino ducta Spiritu, ab ipsis Apostolis acceptum ad nostram usque transmisit ætatem. Joannes Calvinus pestilentissimo libello, quem indicem reliquiarum appellat, Casulam S.Pe-

S. Petri, quam Romæ dicit ostendi, ludibrio afficiens, sic tandem effutit: *Quoad casulam ejus spectat, est quod Papistarum inscitiam merito deploremus: hos dicere non pudet Petrum gestasse casulam, quia scilicet mores ætatis Apostolicæ prorsus ignorant; tempus sane nondum advenerat, ut ministri Ecclesiæ divina larvati celebrarent, mimicisque ludis, ut postmodum factum est, fitque nunc usque in sacris, lascivirentur.* At hic, ut doctissimus notat Saussayus, *Panopliæ Sacerdotalis* parte I. libro VI. *de casula* cap. VI. crassa ejus ignorantia perspicue se prodit. Si enim primæ antiquitatis legit Scripturas, qui fit ut nesciat Jacobum Apostolum, cognomento fratrem Domini, primum Hierosolymorum Antistitem podere indutum, seu linea tunica talari Sacerdotali sacris operatum? Testatur apud Eusebium Egesippus vicinus apostolicorum temporum; ipseque Eusebius libro VII. *Historiæ Ecclesiasticæ*, cap. XVIII. Addit S. Epiphanius *hæresi* LXXVIII. etiam bracteam in fronte gestasse, seu laminam auream, quæ insigne erat Pontificalis dignitatis; quaque in indicium ejusdem Pontificalis honoris cæteros Apostolos uti consuevisse par est credere, inquit magnus Annalium parens Baronius, ad annum XXXIV. Nam & si hæc de singulis non scribantur, satis tamen ad demonstrandam rei veritatem esse videtur, quod non modo Jacobus, sed & Joannes Euangelista eo usus capitis ornamento perhibetur; id enim Policrates, & ipse Ephesiorum Episcopus in ea, quam ad Victorem Romanum Pontificem scripsit Epistola, apud Eusebium libro V. *historiæ* cap. XXIII., & S. Hieronymum, *de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Policrate*, disertis verbis testatur. Cæterum Planetæ S. Petri ab Antiochia Parisios delatæ, & in Templo S. Genovefæ collocatæ meminit in vita S. Hugonis Cluniacensis alter Hugo ejusdem Monasterii Monachus, apud Surium ad diem XXIX. Aprilis. Atque ut sileam de penu-

la S. Pauli Troade relicta, quam casulam fuisse plerique viri docti arbitrati sunt, refert Joannes Diaconus sacram S. Joannis Euangelistæ vestem S. Gregorio fuisse transmissam. Itaque evidentissime constat, quam ignarus Calvinus fuerit sacræ antiquitatis, & quam inepte garriat, temereque cum suis asseclis effutiat vestes sacras in divinis officiis numquam Apostolos usurpasse.

Mirum illud est quod non solum hæretici, sed & Catholici quidam persuasum habeant nec Apostolos, nec eorum successores in vestibus sacris celebrasse, sed tantum quotidianis usos esse. Audacter id asserit Honorius Augustudonensis, statimque addit: *Sed Clemens tradente Petro usum sacrarum vestium ex lege sumpsit, & Stephanus Papa missas in sacris vestibus celebrari constituit.* Quæ verba quis non videt, quam inconsiderate protulerit, quamque hæc ipsa inter se mirifice pugnent. Si enim tradente Petro Clemens usum sacrarum vestium sumpsit, quomodo Apostoli, eorumque successores, Apostolorum Principis traditionem neglexerunt? An tradidit Petrus, quod ipse non servabat? Vel Clemens ejus successor non fuit? In eo autem quod de Stephano effatur, quis est vel parum in Ecclesiastica historia versatus, qui facile non advertat quantopere Honorius hallucinetur? Nam Stephanus Pontifex tantummodo instituit, *ut Sacerdotes, & Diaconi numquam sacris vestibus, nisi in Ecclesia uterentur.*

Non minus levia videntur esse, quæ alii proferunt, qui ut probent Apostolos profanis indutos vestibus divina officia peregisse, nascentem Ecclesiam summa rerum inopia laborasse, & pecunia caruisse obtendunt, qua vestes peculiares ad usum sacrificii compararet: tum inquiunt, gentiles id nequaquam permissuros, quorum persecutioni se palam exposuissent, si diversa e communibus vestimenta adhibuissent. Sed & hæc ipsa futilia obje-

objecta egregie diluit Joannes Cardinalis Bona libro I. *Rerum liturgicarum* cap.v. Primum auctoritate actuum Apostolorum, ubi constat eos, qui ad Christum convertebantur prædia vendidisse, eorumque pretium Apostolis obtulisse, quo abunde poterant, & egenorum necessitatibus providere, & vestes ac reliqua emere, quæ ad sacrificii usum requirebantur. Alterum vero de gentilibus ita refellit. Non enim, inquit, publice sacris operabantur Apostoli, sed in locis ab infidelium notitia remotis, servata ab omnibus inviolabilis silentii fide; Unde est illud Tertulliani in Apologetico cap. VII. *Si semper latemus, quando proditum est quod admittimus? Imo a quibus prodi potuit? Ab ipsis enim reis; non utique, cum vel ex forma, omnibus mysteriis silentii fides debeatur. Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur ut extranei. Et unde extraneis notitia? Cum semper etiam piæ initiationes arceant profanos, & arbitris careant.* Nihil igitur obstat Apostolos sacris vestibus uti potuisse, imo consentaneus Apostolicæ pietati, & reverentiæ erga divina mysteria peculiaris vestimenti usus videtur. Nam cum in veteri Testamento præceperit Dominus, ut faceret Aaron Sacerdoti, & filiis suis vestes sanctas in gloriam, & decorem, ut non nisi loti, vestibus sacris induti Sacerdotio fungerentur *Exodi* cap. XXVIII. & XXXI. In sacrificiis tandem, quæ tantum ad emundationem carnis faciebant; quanto magis iste vestimentorum ritus erat Apostolis observandus in consecratione Corporis, & Sanguinis Domini, in quibus consistit emundatio carnis, & spiritus? Cæterum dicant recentiores eruditi quid velint. Malo ego quam illis, Concilio Tridentino assentiri, a quo inter cætera, quæ pia mater Ecclesia sacrificio adhibet ex Apostolica disciplina, & traditione, sacræ vestes recensentur. *Sess.* XXII. *cap.* V.

De

De Sandaliis.

CAPUT VIII.

HIs ita primum disputatis, tempus est ut propria Diaconorum vestimenta explicemus, quibus in ministerio divino, & consequenter ad Sacram Euangelii lectionem uterentur. In primis, Sandaliorum usum fuisse illis antiquitus æque ac Episcopis, & Presbyteris, aliisque ministris familiarem, testis est locupletissimus Amalarius Fortunatus libro II. *De Ecclesiasticis officiis*, cap. XXIII., qui etiam varia Clericorum Sandalia, eorumque differentiam, ac mysticos sensus apprime exprimit. Formam vero Sandaliorum ita describit Auctor nomine Alcuini, *De divinis officiis* cap. *Quid significent vestimenta*: Sandalia dicuntur soleæ. Est autem genus calceamenti, quo induuntur ministri Ecclesiæ; subterius quidem solea muniens pedes a terra, superius vero nil operimenti habens patet; quo jussi sunt Apostoli a Domino indui. Significat autem ministrum verbi Dei non debere terrenis incumbere, sed potius cælestibus inhiare, & prædicationem suam nulli occultare. Sic ille.

Erat vetustior Sandaliorum usus, sicut modo a Religiosis Discalceatis deferuntur, nimirum ex superiori parte aperta, inferiori vero tecta; habetque mysticam significationem, ait Rabanus Maurus lib. I. *De institutione Clericorum* cap. II., *ut pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, idest ut neque occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur*. Has autem Diaconi quoque esse muneris partes, ipsa verba quibus etiamnum eum alloquitur, ac instruit Episcopus dum ordinat, perspicue docent, quæ itidem ad Sandaliorum significationem, ut notat Saussayus, libro VII. *Panopliæ Episcopalis*, cap. VIII. apposite accommodantur. Sic enim ordinandos Diaconos

nos compellat Episcopus ex Pontificalis Romani præscripto: *Curate ut quibus Euangelium ore annuntiatis, vivis operibus exponatis; ut de vobis dicatur: Beati pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona: habete pedes vestros calceatos Sanctorum exemplis in præparatione Euangelii pacis, quod vobis Dominus concedat per gratiam suam.* Atque hæc de Sandaliis sufficiant, quæ licet multo ab hinc tempore, quantum ad Presbyteros, & Diaconos, ac cæteros inferioris ordinis ministros pertinet, in desuetudinem abierint, placuit tamen de illis differere, ut nihil sacræ antiquitatis ignoraretur, quod rem nostram propius attingeret.

De Amictu, Alba, & Cingulo.

CAPUT IX.

POst Sandalia in Ecclesiæ vestimentis sequitur Superhumerale, quod fit ex lino purissimo, inquit Antiquus Scriptor de divinis officiis, Albini Flacci Alcuini nomine editus: quibus verbis amictum voluisse significare, quem primum sacra facturi capiti imponimus, humerisque injicimus, certius est quam ut inficias iri queat. Ambrosiani super Albam Amictum induunt; quod olim etiam Græci faciebant. Quamvis enim hodie ejusmodi indumento non utantur, satis tamen colligitur ex quadam Soletinorum Archidiaconi Epistola ad Majoranum Molphectensium Episcopum missa, in qua singulatim Græcorum vestimenta recensentur; inter quæ mentio fit etiam de Amictu a Græcis Sacerdotibus olim adhibito. Quantum ad mysticas Amictus significationes pertinet, Gabriel Biel, super Can. missæ, lect. II. Gulielmus Durandus libro III. *Rationalis divinorum officiorum* cap. II., ac alii plerique existimant denotare velamen seu ope-

operimentum, quo perfidi Judæi velabant faciem Christi, dicentes: *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* At amictu caput Sacerdotis, non facies velatur. Quamobrem præ cæteris mihi verior videtur expositio Amalarii Fortunati sic ajentis: *Amictus est primum vestimentum nostrum, quo collum undique cingimus; in collo est namque vox; ideoque per collum loquendi usus exprimitur; per Amictum intelligimus custodiam vocis.* Consentit Pontificale Romanum, ubi in traditione amictus, habetur hæc formula: *Accipe Amictum per quem designatur castigatio vocis, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

Nec quidquam officit respectu Diaconorum nullam hujus vestis mentionem fieri a Scriptoribus priscis. Enim vero Josepho Vicecomiti, Saussayo, aliisque viris doctis probabile videtur, illum a Diaconis indutum fuisse; quandoquidem alba numquam adhibita fuit sine amictu. Hinc phrasis illa frequens in Romano Rituali, Titulo *De benedictionibus: Sacerdos indutus Amictu, Alba, Cingulo &c.* Fuisse præterea Albam certum in divino ministerio Diaconi habitum, disertis verbis testari videtur Concilium Carthaginiense IV. decernens: *Ut Diaconus tempore oblationis tantum, vel lectionis Alba utatur.* Ejusdem ritus mentio ad rem ipsam, de qua agimus valde pertinens habetur in Concilio Narbonensi, quo statuitur, *Ut Diaconus, aut Subdiaconus, vel lector antequam missa consummetur, Alba se non præsumat exuere.*

Est autem Alba sacrum indumentum, vocaturque etiam camisia, ac poderis. Unde Isidorus libro XIX. *Originum* cap. XXI. *Poderis est tunica Sacerdotalis linea corpori adstricta usque ad pedes descendens, hæc vulgo camisia vocatur.* Item græce στιχάριον dicitur, cujus meminit liturgia S. Joannis Chrysostomi, ac sæpe numero S. Philotheus Patriarcha in libro, qui *Ordo instituendi Diaconum*

nam inscribitur. Simeon vero Thessalonicensis, *Sticharium*, inquit, *lucidi vestitus Angelorum imitamen induit; saepe enim in veste fulgenti Angelos apparuisse novimus, ut & illum in monumento Salvatoris coopertum stola candida*. Quamobrem satis liquet, quantus sit Græcorum abusus Albam variorum colorum induentium; non tamen contemnendus videtur eorundem ritus, quo, ut scribit Demetrius Chomatenus, Episcopi, & Diaconi in quadragesimali, & mæstitiæ tempore debent deferre sticharium coloris rubri; quia color hic apud eos est mæroris index. Id etiam noscere licet in Pontifice Maximo, qui tempore Dominici Adventus, & Quadragesimæ cappam, vel pluviale rubrum induit in Pontificio sacello. De Alba nigri coloris in die Parasceves adhibita testatur Sacerdotale Alberti Castellani his verbis: *Parantur etiam quatuor Sacerdotes, vel duo ad minus induti Camisiis nigris cum Amictu, & Cingulo ejusdem coloris*.

Quoad varia ejus mysteria pertinet, Alba vestem illam indicat qua Herodes illusit Christum, si Gulielmo Durando credimus. Item gloriam Dominicæ Resurrectionis, quam nuntiantes Angeli apparuerunt in vestibus albis, ut sentit Stephanus Eduensis Episcopus. Præterea sua longitudine perseverantiam in bona actione significat: *Hæc ad talos usque descendit*, ait Robanus Maurus, *quia usque ad finem vitæ hujus, bonis operibus insistere debet Sacerdos*. Quæ ratio æque militat in Diaconis, quos etiam Sacerdotum nomine, usitato a priscis Scriptoribus dicendi genere intelligi consuevisse, Ecclesiasticarum rerum peritos minime præterit. Sane S. Optatus Milevitanus libro primo *De schismate adversus Donatistas*, Sacerdotium tribus veluti gradibus dividit: in quorum primo Episcopos, in secundo Presbyteros, in tertio denique Diaconos collocat.

Tandem Alba ne defluat, gressumque impediat,

Cingulo coercetur, quod in veteri lege baltheus, a Græcis vero ζώνη dicitur. Hoc Cingulo volunt nonnulli Auctores funes, ac flagella, quibus in passione sua Christus Dominus ligatus, & cæsus fuit, repræsentari. Alii docent castitatem notari, quæ circa lumbos debet accingi, ut restringat concupiscentiam carnis. Quamvis enim ad universos Christianos pertineat, sacros tamen Ecclesiæ ministros præcipue spectat illud Christi monitum, Lucæ XII. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.* Hanc quidem significationem exprimit oratio illa, quam pronuntiamus, quum renes cingulo constringimus: *Præcinge me Domine Cingulo puritatis, & extingue in lumbis meis fomitem ardentis libidinis, ut maneat in me virtus continentiæ, & castitatis.* Atque ut ea, quæ hactenus de Amictu, Alba, & Cingulo differui, paucis cum S. Bernardo concludam: *Tria sunt ministris Dei communia vestimenta: Cælestis sapientia, quæ est ephod, & caput operit; perseverans justitia, quæ poderis est, & totum corpus induit; carnalis continentia, quæ lumbos cingit.*

De Manipulo, & Stola.

CAPUT X.

INduit præterea Diaconus, divina obiturus officia, Manipulum, & Stolam. Manipulus erat olim mappula, sive sudarium brachio sinistro alligatum, quo sudor, & sordes abstergebantur. Amalarius Fortunatus, *Sudarium*, inquit, *ad hoc portamus, ut detergamus sudorem; in manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporali vita tædium nos pati superflui humoris.* Durasse autem hunc mappulæ, sive sudarii lintei usum, donec in locum ejus manipulus, non ad tergendas sordes, sed ad orna-

ornatum suffectus est ejusdem materiæ, & texturæ, ex qua Stola, ac reliqui habitus fieri solent, docet Cardinalis Bona, libro I. *Rerum liturgicarum* cap. XXIV. additque hanc mutationem sæculo decimo factam, ex eo quod in veteri Missa, ex Codice Rotaldi Abbatis Corbejensis, qui vixit anno DCCCCLXXX. Manipuli mentio fiat. Quantum ad recentes ritus, ex Cæremoniali Episcoporum libro I. cap. XIX. Diaconus, & Subdiaconus in vestiendo sacris vestibus Episcopum, non debent habere Manipulos in brachiis, sed postquam ille indutus fuerit. Imo ætate Davantriæ, Diaconus non sumebat Manipulum, nisi quando cantaturus erat Euangelium, ut in ejusdem ms. Cæremoniali habetur. Græci, & Maronitæ duos Manipulos, quibus utrumque ornant brachium gestant. Romæ in Capella Pontificia Diaconus, & Subdiaconus juxta veterem ritum, præter Manipulum deferunt in Albæ manicis frustilla coloris currentis festi expansa. Significat tandem Manipulus vigilantiam, qua Sacri Ministri torporem animi excutere debent, ad bona opera jugiter incumbendo, ex Innocentio Papa III. *De Myster. Missæ* cap. LIX. Item cordis compunctionem, quam ad Altare deferre debent, ut monet Stephanus Eduensis. Consonat illa oratio, quæ dici solet, dum Manipulum brachio imponimus: *Merear Domine portare Manipulum fletus, & doloris, ut tum exultatione recipiam mercedem laboris*.

Stola, de cujus vario usu multa congerunt Eruditi Scriptores de re vestiaria, Baysius, Ferrarius, ac Saussayus *In Panoplia Sacerdotali*, & novissime Joannes Baptista Thyers in singulari, atque eruditissima disceptatione, *De Stola in Archidiaconorum visitationibus gestanda a Paræcis*; ex Græco verbo στολὴ talarem vestem significat; cujus formæ fuisse videtur Stola illa sacra ex aureis filis contexta, quam, ut Theodoretus scribit, libro II. *Historiæ* cap. XXVII. Constantinus Imperator ad Ecclesiam

Hierosolymitanam cohonestandam, Macario Episcopo dono dederat, ut ea amictus sacrosancti Baptismatis Sacramentum impertiret; quam deinde mercatus Thymelicus quidam Saltator, eaque in scena indutus, inter saltandum cecidit, ac contritus interiit. Hodie forma Stolæ, qua Sacerdotes ubique utuntur, non est oblonga vestis totum corpus ambiens, sed veluti torques a collo per humeros ad pectus pendens, & usque ad genua protensus, cujus initium deducit Vir doctissimus Joseph Vicecomes libro I. *De ritibus Missæ*, cap. V. a Sancto Silvestro Papa; ait enim de illo liber Pontificalis Damaso adscriptus: *Hic constituit, ut Diaconi Dalmaticis, & palla linostima læva eorum tegeretur*. Nomine hujus pallæ nihil commodius intelligi docent viri docti, quam Stolam Diaconalem. Linostima, seu potius, ut scribit Isidorus, libro XIX. *Originum* cap. XXII. linostema nuncupatur, quod ex lana, linoque sit contexta, habeatque in stramine linum, in trama vero lanam, ut recte notavit laudatus Thyers, cap. XVII. Atque hujus nomenclaturæ meminit S. Carolus in actis Ecclesiæ Mediolanensis. In humero autem sinistro a Diaconis defertur, ad discrimen Sacerdotalis a collo ante pectus pendentis.

Erat itaque palla hæc linostima, Stola, quam Græci pariter, ac Latini Patres *Orarium* dixere. Ejus non semel meminit S. Joannis Chrysostomi liturgia, ac Synodus Laodicena, S. Silvestro Pontifice Maximo coacta, ubi Subdiaconis, & lectoribus, ne utantur Orariis prohibetur. Quum autem variis temporibus varii etiam exoriantur abusus, sicut Bracarensis I. Concilii tempore, anno DLXIII. celebrati, Can. XXVII. pudebat Diaconos patenter Orarium gestare, atque ideo sub tunicam abscondebant; ita ex adverso, tempore Concilii Toletani IV. anno DCXXXIII. Can. XXXIX. adeo intumuerunt, ut

ut bina Oraria deferre ambirent, quod ne amplius fieret, vetitum est. Concilii verba hæc sunt: *Si Oraria duo nec Episcopo induere quidem licet, nec Presbytero; utique multo minus Diacono, qui minister eorum est. Unum ergo Orarium oportet levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, idest prædicat: dexteram autem oportet habere liberam, ut expeditius ad ministerium Sacerdotale discurrat; caveant ergo amodo levitæ gemino uti Orario, sed uno tantum, & puro, nec ullis coloribus, aut auro ornato.*

Orarii etymon unde deductum sit, magna inter Scriptores concertatio est. Creditus Alcuinus, *De divinis officiis*, cap. *Quid significent vestimenta*, *Orarium*, inquit, *stola dicitur, eo quod Oratoribus, seu prædicatoribus concedatur*. Petrus Blesensis Serm. XLI. aliter derivat: *Orarium dicitur, quia propter offensas populi sui cum humili genuflexione debes supplicare*. Balsamon in Canonem XXII. Concilii Laodiceni existimat a verbo Græco ὁρῶ, idest *observo*, derivari, sic inquiens: „Orarium ferre est tantum Diaconorum; hi enim eis, qui celebrant assistentes, & sanctarum orationum mysteria, & Presbyterorum prolationes observantes eis, qui sunt in suggestu Diaconis per orarium significant quando debeat fieri pronuntiatio, seu prolatio precationum Catechumenorum, & reliquorum: & appellatum est orarium ἀπὸ τοῦ ὁρῶ, quod est *observo*. Simeon Thessalonicensis putat deduci ab *ora*, quæ Hesychio est pulchritudo, seu venustas, quia Diaconum gratiæ venustate ornat, & divino decore illustrem reddit. Alii aliter sentiunt; sed iis prætermissis audiamus Petrum Arcudiam libro VI. cap. X. Horarium ab hora, sive tempore derivantem, quia Diaconus, ait, accepta extremitate stolæ tribus digitis, invitat populum ad orandum, Cantores ad psallendum; ostenditque horas, & tempus, quo aliquid est facien-

ciendum: quæ consuetudo etiamnum viget in Græcia. Quamvis autem Orarium commune sit Diaconis, & Presbyteris, a græcis tamen Diacono proprie tribuitur. Stolam vero Sacerdotalem *Epitrachelion* vocant, quod latius est Orario, nec ullis literarum notis exaratum, sicut Orarium Diaconorum, cui ter inscriptum est verbum: *Agios*, idest *Sanctus*.

At vero abs re non erit hoc loco quærere, an olim etiam extra Ecclesiam, atque divina officia, Presbyteri atque Diaconi cum Orario, seu Stola incederent? Nonnulli merito id affirmant, quibus nos libenti animo adhæremus. Aperte enim vetera de hac re Concilia, ac prisci Scriptores passim loquuntur. Synodus Moguntina, Leone III. Pontifice Maximo celebrata, anno DCCCXIII. Can. XXVIII. edicit, *ut Presbyteri sine intermissione utantur Orariis, propter differentiam Sacerdotii dignitatis*. Id ipsum expressius cautum est Canone, quem Gratianus Can. XXI. caussa XVII. quæstione IV. & Ivo Carnotensis Episcopus parte X. cap. CXXXIX. Triburiensi Concilio tribuunt, ubi minor pœna infligitur illi, qui injuriam irrogat Presbytero sine Stola ambulanti. Verba Canonis hæc sunt: *Ut Presbyteri non vadant, nisi Stola, aut Orario induti; & si in itinere spoliantur, aut vulnerantur, vel occiduntur non Stola vestiti, simplici emendatione absolvantur; si autem cum Stola, triplici*. Joannes Bona Cardinalis libro I. *Rerum liturgicarum* cap. XXIV. num. VI. putat his locis Orarium vel Stolam improprie sumi debere scilicet pro veste talari, quam re vera sine intermissione deferre tenentur Sacerdotes. Sed dixerim pace tanti Viri, an & hæc explicatio locum habere possit in Canone Concilii Bracarensis I. anno DLXIII. coacti, Joanne III. Summo Pontifice, ubi manifestissime patet Orarium vel Stolam omnino a veste talari distingui; sic enim ait: Canone IX. *Item placuit ut quia in aliquan-*

quantis hujus Provinciæ Ecclesiis Diacones absconsis infra tunicam utuntur Orariis, ita ut nihil differre a Subdiacono videantur; de cætero superposito scapulæ, sicut decet, utantur Orario.

Præterea quis melior legum interpres esse potest quam mos illorum temporum; quibus ipsæ promulgatæ sunt leges? Varia nobis ejus rei exempla suppeditant Ecclesiasticæ historiæ. De S. Mauro Abbate, qui labente sexto Ecclesiæ sæculo florebat, testatur ipsius vitæ Auctor Faustus Monachus, illum recepto sæculi sui more, Diaconalem Stolam primo ordinationis suæ anno extra rem sacram detulisse. Verba vitæ sunt ista apud Clarissimos viros Lucam Dacherium, & Joannem Mabillonium in sæculi I. Actorum Sanctorum Ordinis S. Benedicti, pagina CCLXXXI. numero XV. ubi de claudi, & muti cujusdam sanatione legitur: *At Maurus ut erat piissimus, lacrymis perfusus, atque in oratione prostratus, postquam diutissime oravit, Stolam, cum qua eodem anno jubente beato magistro suo, ordinatus ad ministerium fuerat leviticum, & quam juxta morem, sanctitatis gratia primo indesinenter ferebat anno, de collo suo protulit, & super caput infirmi signum Crucis faciens posuit &c.* Qui ritus si ab aliis Diaconis usurpabatur, certe non alio consilio, alio-ve fine, inquit Eruditissimus Thyers, quam ut ordinis sui dignitatem in oculis haberent semper, atque a Subdiaconis discriminarentur, quemadmodum liquet ex laudato Bracarensi I. Concilio.

Fortasse hæc mihi dicenti quis objectaverit decretum Stephani Papæ I. qui, ut alibi dictum est, instituit, *ut Sacerdotes, & Diaconi nusquam sacris vestibus nisi in Ecclesia uterentur.* Item Origenis testimonium ajentis Homilia XI. in cap. XX. Levitici: *Vestimenta, quæ sancta nominantur, non jubentur intra domum usui deservire Pontificum, sed in Templo esse, & inde omnino numquam efferri;*

ferri ; sed ad hoc tantum esse, ut eis Deo ministrans Pontifex induatur, & sint semper in Templo ; ad cæteros vero usus communes utatur communibus indumentis. Tandem S. Hieronymi effatum ita loquentis in cap. XLIV. Ezechielis : *Porro Religio divina alterum habet habitum in ministerio, alterum in usu, vitaque communi*. Sed hæc argumenta, quamvis non sint contemnenda, videntur tamen habere locum, quoties Episcopus, Presbyter, vel Diaconus cunctis vestibus ordini suo congruentibus indutus procederet ; nequaquam vero si una sola in signum suæ dignitatis sine intermissione uteretur, quemadmodum de Presbyteris, & Diaconis supramemorati Canones præscripserunt ; quibus addi potest constitutum Ratherii Veronensis Episcopi *In Epistola Synodica ad Presbyteros, & ordines cæteros forinsecus*, idest per universam Diœcesim constitutos, quæ tomo secundo spicilegii Dacheriani refertur : *Nullus sine Stola in itinere incedat*. Præ cæteris autem, Episcopi olim sine ulla propemodum intermissione Stolam gestabant. Narrat de S. Thoma Cantuariensi Archiepiscopo, in ejus vita ms. Joannes Saresberiensis, Episcopus Carnotensis, *Beatissimum illum martyrem Stolam, jugum Christi suave circa collum diebus, ac noctibus habuisse*. Hodie solus Romanus Pontifex, propter ejus singularem præstantiam sacra Stola decoratus incedit. Quamobrem in Urbe Roma ob Papæ reverentiam sacri Oratores, Sacerdotes scilicet, quos Sæculares vocant, itemque Regulares, qui superpelliciis utuntur ; sine Stola concionantur, quam alias in sacris concionibus sibi apponere tenerentur : imo ex præscripto Sancti Caroli Borromæi, in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, parte IV. *De ritu concionandi*, pagina CCCCLXXXI. Diaconus si quando ex facultate permissa concionatur, superpellicio etiam uti debet, & Stola in transversum ducta.

De

De Dalmatica, & Casula.

CAPUT XI.

ALiud Diaconorum indumentum est Dalmatica, genus vestimenti, sic dictum, ait Isidorus libro IX. *Originum* cap. XXII. quod primum in Dalmatia texta sit. Successit hæc vestis, teste credito Alcuino, in locum colobii, quod genus erat indumenti sine manicis; non quod prorsus manicis careret, sed quia vix ad cubitorum ima pertingeret. Cum ergo, inquit Alcuinus, nuditas brachiorum culparetur, a Beato Silvestro Dalmaticarum usus Diaconis primum Romanæ Ecclesiæ fuit assignatus, deinde vero ex indulto Romanorum Pontificum ad alias etiam Ecclesias extensus. Imo licet olim inter Dalmaticam Diaconi, & tunicam Subdiaconi magnum esset discrimen, hodie nullum reperitur, nisi quod hujus manicæ strictiores, & breviores sunt; quod item discrimen sæpe negligitur.

Dalmatica, & Tunicella utuntur Diaconus, & Subdiaconus in Missa: item in Processionibus, ac benedictionibus, cum Sacerdoti ministrant. Diebus vero jejuniorum, pœnitentiæ, ac mærori destinatis, secundum rituales regulas Missalis Romani, planetas plicatas ante pectus gestant, ad discrimen Casulæ Sacerdotalis, quas tamen exuunt lecturi Epistolam, vel Euangelium; manifeste profitentes, inquit Rupertus Abbas Tuitiensis, lib. III. *De divinis officiis* cap. II. illam suam non esse vestem, nec propter suum ordinem sibi debitam, sed commodatam se accipere a Sacerdote, cui ministrant. Præcipiunt autem eædem rituales regulæ (quod olim etiam servatum tradunt antiqui Scriptores) ut Diaconus iis diebus Euangelium cantaturus, vel super sinistrum humerum Casulam plicet super stolam, aut ponat in locum Casulæ aliud genus stolæ latioris.

Porro Dalmatica, ut etiam mysteria designemus, præsefert Crucis formam; monetque, Auctore Alcuino, cap. *Quid significent vestimenta*, illum qui ea induitur crucifixum esse debere mundo, juxta Apostolum: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Hæc vestis, inquit Robanus Maurus, libro I. *De institutione Clericorum* cap. xx. in modum est Crucis facta, & Passionis Domini indicium est. Significat etiam Dalmatica, ait Ivo Carnotensis Episcopus, *De significatione indumentorum*, lætitiam, & curam proximorum; tribuitur autem Diacono, cui ex vi ordinationis suæ committitur cura dispensandi sanguinem Christi, & thesauros Ecclesiæ, ut patet in S. Levita Laurentio. Ob id forte concludit Innocentius Papa III. specialiter Diaconi utuntur Dalmaticis, quia præcipue electi erant ab Apostolis, ut mensis ex officio ministrarent.

De ritu deferendi Euangelium ad Altare, benedictionis petendæ, ac procedendi ad lectionem Euangelii.

CAPUT XII.

MOs olim fuit ut sacer Euangeliorum Codex, teste Amalario, libro III. *De Ecclesiasticis officiis* cap. v. ad initium Missæ magna cum pompa ad Altare deferretur. Aliquando sacrificaturi solemniter ipsi Pontifices Euangelium a domo in Ecclesiam ferebant, sacris ornati vestibus, & multis luminibus, atque suffitibus circumsepti, ut liquet ex S. Clemente Episcopo Ancyrano, apud Surium, die vigesimatertia Januarii. In Ecclesia Rhemensi, referente Macro, verbo *Euangelium*, Subdiaconus in principio Missæ exhibet Euangeliorum librum.

brum Archiepiſcopo celebranti, ut oſculetur, dicens: *Hæc eſt lex ſancta, Pater*. Et Archiepiſcopus reſpondet: *Credo, & confiteor*. Antiquitus item quum Diaconus eſſet Euangelium ſolemni ritu anuntiaturus, ad præſcriptum Ordinis Romani, oſculabatur pedes Pontificis; & accepta ab eo hac benedictione: *Dominus ſit in corde tuo, ac labiis tuis*, veniebat ante Altare, oſculatiſque Euangeliis, Codicem in manibus ſuis levabat. Hodie Euangeliorum librum defert Diaconus ad Altare, ibique genuflexus orationem dicit: *Munda cor meum*; ad ſignificandum verba Sancti Euangelii debere nos puro corde concipere, & impollutis proferre labiis; ait enim Propheta: *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Accipiens poſtea librum ex Altari, petit a celebrante benedictionem: qui ritus generalis quidem eſt, & ubique receptus, licet quoad modum, & formam non unus ubique fuerit uſus. In liturgia S. Marci, Diaconus Euangelium recitaturus dicit: *Domine benedicito*. Sacerdos vero: *Dominus benedicat, & fortificet, & auditores nos faciat Sancti ſui Euangelii, qui eſt benedictus Dominus nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen*. In liturgia S. Joannis Chryſoſtomi. Diaconus ait: *Benedic præconem S. Apoſtoli, & Euangeliſtæ*. Sacerdos vero Cruce illum ſignans, reſpondet: *Deus per interceſſionem S. Glorioſi Apoſtoli, & Euangeliſtæ det tibi Euangelizanti verbum, ad virtute multa euangelizandum*. In Ordine Romano, Diacono benedictionem petenti Pontifex tacite dicit: *Dominus ſit in corde tuo, & in labiis tuis*. Varias ejuſmodi benedictionis formulas a Monachis ſervari ſolitas recenſet Edmundus Martene, opere *De antiquis Monachorum ritibus*, libro II. cap. IV. §. II.

Juxta rubricas Miſſalis Romani, Diaconus dicit:

Jube domne benedicere : ubi notandum eſt diſcrimen inter celebrantem , ejuſque miniſtrum ; ille enim ad Deum univerſorum Dominum ſuas dirigens preces ait : *Jube Domine benedicere* ; Diaconus vero , qui a Sacerdote, qui homo eſt , & I dempta litera , domnus dicitur , cum petit benedictionem , non *Domine* , ſed *Domne* , dicere debet ; quemadmodum recte docent Caſtaldus , & Quartus ; addentes titulum ipſum primo atque potiſſime competere Summo Pontifici , qui per antonomaſiam *Domnus* appellatur . Si quis autem rogaverit , cur Diaconus utatur potius his verbis : *Jube domne benedicere* , quam illis : *Domne benedicito* ? Reſpondebit S. Petrus Damiani in tractatu *De Dominus vobiſcum* cap. II. quod *lecturus magnæ humilitatis gratia , non a Sacerdote , ſed ab eo , cui Sacerdos juſſerit ſe poſtulat benedici , dicens* : Jube Domne benedicere . *Sacerdos autem , ut tantæ humilitatis vicem reddat , non ſubjecto cuiquam benedicendi delegat officium , non per ſemetipſum benedictionem dare præſumit , ſed potius a Deo , qui eſt ſuper omnia benedictus prærogetur , expoſcit* . Rurſus cur Diacono Euangelium cantaturo detur benedictio , non autem Subdiacono , qui Epiſtolam eſt lecturus , rationem diſcriminis deſignat Rupertus Abbas Tuitienſis libro I. *De divinis officiis* cap. XXXVI. quod *Deus legem , & Prophetas inviſibilis inviſibiliter miſit ; Apoſtolos vero , & Euangeliſtas , quorum in hoc ſaltem enuntiandi Euangelii munere Diaconus perſonam gerit , viſibilis factus , & Sanctam Eccleſiam Sponſam videlicet ſuam oſculatus oſculo oris ſui , viſibiliter miſit , & docuit* . Tandem benedictionem petit Diaconus , quia nemo niſi miſſus officium prædicandi uſurpare debet . *Quomodo enim prædicabunt* , ait Apoſtolus , *niſi mittantur* ? Dicit autem Sacerdos : *Dominus ſit in corde tuo , ac labiis tuis* , quo intendat diligenter Diaconus , ait Amalarius libro III.

De

De Ecclesiasticis officiis cap. XVIII. ut cor ejus cum dominicis verbis vadat, & non sit infructuosa oratio Sacerdotis; Dominum in mente teneat, quem suscipit per benedictionem Sacerdotis; & ut non exhalent verba imposita, neve introeant nociva, signo Crucis facto manu Sacerdotis super caput ipsius, munitur.

Accepta benedictione procedit Diaconus juxta veterem ritum ad Ambonem, præcedente Cruce, thuribulo, ac cereorum luminibus, aliisque, de quibus suo loco habebitur sermo. Apud Græcos solemnior est hujusmodi processio, quæ introitus Sancti Euangelii appellatur. Sacerdos enim Euangelium tollens de Altari tradit illud Diacono; & ambo e sacrario exeuntes, per portam septentrionalem veniunt ad locum consuetum, ubi Sacerdos dicit orationem ingressus; cujus ritus mentem aperit S. Germanus Archidiaconus Constantinopolitánus, in theoria rerum Ecclesiasticarum, his verbis: *Introitus Euangelii adventum indicat filii Dei, & ingressum ejus in hunc mundum, ut ait Apostolus; cum induxerit nimirum Deus, & Pater Primogenitum, & Unigenitum suum in Orbem Terrarum ait, Et adorent eum omnes Angeli ejus.* Hinc omnes genibus advoluti Euangelio per Ecclesiam delato reverentiam exhibent; ad quam excitandam λαμπρᾷ φωνῇ lectores decantant, *Venite adoremus, & procidamus Christo*. Accedit deinde Diaconus ad Episcopum, sive ad Sacerdotem, eique porrigit librum osculandum. Tum absoluto quodam modulo levat, & ostendit S. Euangelium, dicens: *Sapientia Recti*. Quorum verborum sensus ab Auctore Græco Nicolao Cabasila egregie exponitur. Ait enim *In expositione liturgiæ* cap. XXI. sapientiam illam, quam Sacerdos rogat ad digne auscultandam divinam Euangelii lectionem, esse cogitationes mysterio convenientes, cum quibus oportet audire, & videre ea, quæ fiunt, & dicuntur eos qui

fide

ſide pleni ſunt, qui nihil habent humani: hæc eſt enim Chriſtianorum ſapientia. Paullo poſt alteram vocem explicans: Hæc quoque, inquit, acclamatio *Recti*, habet adhortationem. Quæ eſt autem adhortatio? Vult nos eſſe certamini intentos qui ad Deum, & divina myſteria accedimus, & non ſocorditer, ſed cum ſtudio, & diligentia, omnique reverentia in eis verſari, ſive videre, ſive dicere, ſive audire aliquid ex ſacris oportebit; & hoc primum ſignum oſtendere hujus ſtudii, & reverentiæ, corporis erectionem, ut non ſedentes, ſed recti hoc agamus. Talis eſt enim habitus, & figura ſupplicum, talis habitus ſervorum, qui ad nutum Dominorum, omnem mentem erectam habent, ut ſtatim ad miniſterium, poſtquam juſſum arripuerint recta currant. Nos autem ſumus Deo de maximis ſupplices, & omni ſervitutis genere ſervi. Et horum quidem verborum hæc eſt ratio. Hactenus Cabaſilas.

Sed proſequamur ordinem ſacri ritus, quem exliturgiis S. Marci, & S. Joannis Chryſoſtomi, ex Euchologio, aliiſque ritualibus Græcorum libris excerpſimus, ejuſque meminit in tractatu *De Proceſſionibus Eccleſiaſticis* vir clariſſimus Clandius Eveillon, Epiſcopus Andegavenſis, capite *De Proceſſione ad Euangelium*. Poſtquam Sacerdos dicit: *Sapientia Recti*, Euangelium deponit in Altari, deinde cantato Triſagio, & aliis orationibus, ac benedictionibus completis, & ipſa demum lectione Apoſtolica, quam nos Epiſtolam dicimus; idem Diaconus poſtquam quinquies per intervalla orationum ante oſtium ſacrarii inclamavit: *Attenti ſimus*, incenſato Altari, & omni ſacrario, atque inſuper ipſo velo, quod obtenditur ſacris donis, accedens ad Sacerdotem ante Altare, ſuſcepto libro Euangelii, prono capite petit benedictionem; qua accepta egreſſus e ſacrario, præcedentibus lampadibus, & thure accedit ad Ambonem.

Sacer-

Sacerdos vero ante ſacrum Altare conſiſtens, converſo vultu ad occidentem ſolem, alta voce ait: *Sapientia, Recti audiamus S. Euangelium*. Cum Diaconus dixerit, *Lectio Sancti Euangelii*, Chorus reſpondet, *Gloria tibi Domine*: & rurſum ait Sacerdos, *Attendamus*. Lecto autem Euangelio, Diaconus revertitur ad fores ſacrarii, librumque reddit Sacerdoti, qui ei pacem precatur, dicens: *Pax tibi*.

In Miſſa Æthiopum, refert laudatus Claudius, quod ſimiliter ante recitationem Euangelii Diaconus circuit Eccleſiam clamando: *Surgite, audite Euangelium Sanctum, & bonam annuntiationem Domini noſtri, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti*. Sacerdos autem accipiendo Euangelium verſus populum, illud ter incenſat, & facta ſolemni precatione ad benedictionem introitus in Eccleſiam, ipſe cantat Euangelium accenſis luminaribus, & alio omni apparatu ex more adhibito.

De uſu Thuris, Cereorum, Crucis, & Pulvinaris ad lectionem Euangelii.

CAPUT XIII.

Solemne fuit Chriſtianæ Eccleſiæ ab Apoſtolorum ævo thus, & lumina in divinis officiis adhibere, nam præterquam quod eorum meminerint Canones Apoſtolici, ac antiquiſſimæ liturgiæ, veteres etiam Patres non ſemel illa commemorant; unde non mirum ſi Tridentina Synodus Seſſ. XXII. cap. V. inter cæremonias in ſacrificio ex Apoſtolica diſciplina, & traditione adhibendas, *Lumina* quoque, & *Thymiamata* recenſet. Verum hæretici non defuere præſertim poſtremis hiſce ſæculis, qui thuris uſum, & candelarum in ſacris irriderent, reſpuendumque contenderent. Qua tamen in re quam late, ac

ac turpiter errent, quisque facile deprehendet. Negotium vero nullum facessunt, quæ in medium afferunt, ut pervetustos, ac venerabiles hujusmodi ritus evertant. In primis contra thurificationem, Dei oraculum objiciunt, dicentis apud Isaiam, cap. I. *Incensum est abominatio mihi*; tum Arnobii auctoritatem lib. VII. *Adversus gentes*, qui pluribus thuris usum in re sacra novum, & vanum docet; tum denique Athenagoræ effatum proferunt, in legatione pro Christianis: *Opifex ille, & Pater universorum non sanguine eget, non nidore, non floribus, & suffumentis flagrantibus, cum ipse sit odor longe suavissimus, cum nulla re indigeat, nihil extra se desideret*. Sed hæc levia sunt; non enim Deus apud Isaiam absolute thuris incensum aspernatur, sed quum ab impiis indigne effertur; nam apud populum Dei antiquissimus est thuris usus in sacrificio divino, ut ex libro Exodi satis liquet cap. XXV. v. XXIX., & cap. XXX. v. XXXIV. & seq. Arnobius vero, & Athenagoras usum thuris in honorem, cultumque Deorum improbant, quod illis nullo modo debetur; vel quum illud credimus sine interno cultu veræ Religionis sufficere; non autem quum vero Numini pura mente, pieque, ac religiose adolemus. *Thus quidem incendimus*, ait Tertullianus de corona militis, cap. X. *sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud Idola*.

Adversus cereorum usum in Ecclesia, inter alia objiciunt nobis Lactantium sic ajentem libro VI. Institutionum divinarum cap. II. *Num igitur mentis suæ compos putandus est, qui Auctori, & datori luminis candelas, ac cereorum lumen offert pro munere?* Item S. Hieronymum, qui scribens adversus Vigilantium, confitetur ingenue pro honore Martyrum cereos accendere pertinere ad imperitiam, & simplicitatem sæcularium hominum, & Religiosarum fœminarum, quæ quidem zelum ha-

habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Sed hæc etiam leviſſimi ſunt momenti. Lactantius ſiquidem ſolos Ethnicos reprehendit, qui ea mente lumen Deo offerrent, quaſi in tenebris degeret, luceque indigeret. Et Hieronymus de iis loquitur, qui cereos accendebant, credentes inde Martyres illuſtrari. Cæterum eodem libro Sanctus Doctor plurimum commendat pium morem accendendi cereos in honorem Martyrum; & ut mox patebit, ad lectionem Euangelii, non quidem ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum.

His opportune delibatis, propius nunc lectionem Euangelii attingamus. Præcipit in primis Ordo Romanus incenſum ſemper deferri ante illud, ſive ad Altare, ſive ad Ambonem procedatur. Idipſum de cereis præſcribunt omnes liturgici; qui ut ad Euangelii lectionem accenderentur, jam ante S. Hieronymi tempora uſus invaluerat; ita enim ipſe ſcribit contra Vigilantium ad lumina hæc cæcutientem, & dormitantem. *Per totas Orientis Eccleſias, quando legendum eſt Euangelium, accenduntur luminaria jam ſole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum. Unde & Virgines illæ Euangelicæ ſemper habent accenſas lampadas ſuas; & ad Apoſtolos dicitur:* Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris, *& de Joanne Baptiſta:* Ille erat lucerna ardens, & lucens; *ut ſub typo luminis corporalis, illa lux oſtendatur, de qua in Pſalterio:* Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, & lumen ſemitis meis. Morem ipſum etiam Romæ ſervatum fuiſſe, patet ex Leone Papa III. qui teſte Anaſtaſio, *fecit lucernas fuſiles duas ex argento puriſſimo; & hoc conſtituit, ut Dominicorum dies, vel in ſanctis ſolemnitatibus, hinc inde, juxta lectorium conſiſterent, & ad legendum ſacras lectiones luminis ſplendore refulgerent.* Acolythorum autem officium eſſe ſcribit S. Iſidorus Hi-

ſpalenſis Epiſcopus libro VII. *Etymologiarum* cap. XII. cereos deferre ante Diaconum, quando legitur Euangelium in Eccleſia, non ad effugandas tenebras, cum ſol in die rutilet, ſed ad demonſtrandum, quod de tenebris infidelitatis venimus ad lucem fidei; & ut ſit ſignum lætitiæ, quatenus ſub typo corporalis luminis lux illa in memoria habeatur, de qua dicitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Apud Græcos lumina accenſa ferentes *Deputati* vocantur. Unde Joannes Epiſcopus Citri *In reſponſis*, ſic ait: *Deputati vero mandyis induti antecedunt cum lampadibus Euangelium, quando lectionis cauſſa fertur ad ſuggeſtum; iidem munus idem obeunt in ingreſſu ad ſacram Menſam, quando ſacra dona circumferuntur, & ad Protheſim referuntur*. In Miſſa ſolemni Summi Pontificis, præter quam Epiſtola, & Euangelium græce, & latine leguntur; Diacono etiam Latino, qui Cardinalis eſt, præcedunt ſeptem Acolythi cum ſeptem candelabris, & cereis accenſis, eidemque Euangelium legenti aſſiſtunt, & poſt ipſum Græco Diacono eandem ſacram lectionem græce recitanti.

Myſtici uſus cereorum ac thuris ad Euangelii lectionem fuſius explicantur a rerum liturgicarum Scriptoribus; pro quibus omnibus unus ſufficiat Innocentius III. Pontifex Maximus libro II. *De myſteriis Miſſæ* cap. IV. Diaconus præmittit Ceroferarios cum faculis, & incenſo, quia Prædicator debet ex ſe odorem bonæ opinionis emittere ſecundum illud Apoſtoli: Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco. Vel per hoc quod Sacerdos præmittit duos Acolythos ante Diaconum, qui lecturus eſt Euangelium portantes cereos & incenſum, notatur quod Chriſtus præmittebat binos ante faciem ſuam in omnem Civitatem & locum, quo erat ipſe venturus, præferentes coruſcationes miraculorum, & odo-

odorem virtutum. Rursus ideo librum Euangelicum præcedunt thuribulum & candelabrum,quia doctrinam Christi virtus & fama præibat, Euangelista (Luc. IV.) testante: *Regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit in universam regionem de illo, & ipse docebat in Synagogis eorum*. Hæc ille. Adolemus autem thus ad Euangelium, in reverentiam Christi ibi præsentis, ac nobiscum loquentis, quem Deum, & summum Sacerdotem profitemur; & ad significandum effectum gratiæ, quam ipse variis Euangelii sui auditoribus communicat. Quod vero ministris Altaris, ac circumstantibus etiam laicis thuris suffitus præberi solent, non ad dignitatis prærogativam, ait Cardinalis Bona libro I. *Rerum liturgicarum* cap.XXV. num.IX., ut per abusum irrepsit; sed ad Religionem pertinet, ut nimirum excitet ad orationem, & effectum divinæ gratiæ repræsentet. Unde in Apocalypsi incensa sunt *Orationes sanctorum*; & in Psalmo canimus: *Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*.

Crucem quoque præcessisse ad Euangelii lectionem non sine mysterio tradit Gulielmus Durandus, libro IV. *Rationalis divinorum officiorum* cap. XXIV. quem morem adhuc servant Fratres Ordinis Prædicatorum; retinentque Ecclesiæ nonnullæ in Regno Neapolitano. Hoc ritu uti etiam Æthiopes, patet ex Missa illa, quæ, ut testatur Demochares, *de observ. Missæ celeb.* cap. XIV. ex lingua Chaldæa sive Æthiopica in Latinam conversa, & Romæ typis excusa habetur; ibi namque Diaconus accipiens Crucem dicit: *Orate ut digni efficiamur audire Euangelium*. Prorsus tamen obsolevit ille ritus, ab Ordine Romano, aliisque relatus, ut scilicet Diaconum Subdiaconus præcederet portans pulvinar, quod Euangelii libro supponeret; ad denotandum, Auctore Durando, *suave esse jugum Domini illud portare volentibus*.

Hodie nescio qua de caussa factum est, ut loco pulvinarium lignea legilia in Altari ad sustentationem sacrorum Codicum adhibeantur: abusus profecto a venerabili antiquitate alienus, a recentioribus Religiosis, pariter ac doctis Ecclesiarum Præfectis minime acceptus; atque iccirco ab omnibus eliminandus; quemadmodum ille longe absurdior pulvinaria Missalium usui addicta, ad profanum usum adhibendi; quæ ne Episcopi quidem, nedum alterius cujusquam genibus, cubitisve ullo loco in Ecclesia supponerentur, S. Carolus in Concilio Mediolanensi V. edixit, capite *De Ecclesiis earumque supellectile*.

Apud Romanos pulvinaria lectuli erant, qui diis sterni solebant in Templis: Quare Tullius oratione II. in Catilinam. *Quamobrem Quirites quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus, & liberis vestris*. Plinius quoque in panegyrico ad Imperatorem Trajanum cap. VIII. *Itaque*, inquit, *non tuo in cubiculo, sed in Templo, non ante genialem thorum, ante pulvinar Jovis optimi Maximi adoptio precata est*. Et eruditissimus Alexander ab Alexandro libro V. *Dierum genialium* cap. XXVII. pulvinaria apparatas lecticas vocat Divorum, in quibus Numina pro majestate juxta aras sublimia extabant. Sed paulatim humana ambitio adeo excrevit, ut (quemadmodum notat Auctor observationum Eugenialogicarum) quod olim deorum proprium fuit, ad se transmitti vel jusserit, vel permiserit. Hinc holoserica auro intexta pulvinaria luxus adinvenit, quibus illustriores Matronæ, & Principum virorum conjuges in Divorum Templis incumbunt, ut hoc etiam irreligiosæ levitatis argumento languescentem pietatem, ac imminutum Christiani spiritus fervorem in locis sacris coram Deo, & hominibus ostentarent.

De

De ritu indicendi silentium quum Euangelium legitur.

CAPUT XIV.

LAudatissimus apud Judæos mos viguit, ut Levitæ, quibus nostros successisse Diaconos, fere omnes sentiunt, ante sacram divinæ legis lectionem silentium juberent, quemadmodum perspicuis verbis Esdras demonstrat, libro II. cap. VIII. cum ait: *Et aperuit Esdras librum coram omni populo; super universum quippe populum eminebat; & cum aperuisset eum, stetit omnis populus, & benedixit Esdras Domino Deo magno; & respondit omnis populus Amen, Amen, elevans manus suas, & incurvati sunt, & adoraverunt Deum proni in terram. Porro Josue, & Bani, & Serebia, Jamin, Accub, Septhai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Jozabed, Hanan, Phalaja levitæ silentium faciebant in populo ad audiendam legem.* Quod autem Levitæ in Synagoga, id in Christi Ecclesia Diaconi præstiterunt; ipsos enim ante Euangelium, seu quamlibet aliam Sacræ Scripturæ recitationem silentium imperare consuevisse, non semel indicant liturgiæ vetustissimæ, sæpius vero luculenta Sanctorum Patrum testimonia manifestant, quæ recensentur a doctis viris Stephano Duranti, libro III. *De ritibus Ecclesiæ* cap. XVIII. Bernardino Ferrario, libro I. *De ritu Sacrarum Ecclesiæ veteris concionum* cap. XII. & aliis. Auctor Apostolicarum Constitutionum de re ipsa scribit, libro II. cap. LVII. *Diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepet, dormitet, aut nutus faciat; oportet enim stare in Ecclesia sapienter, & vigilanter auribus ad verbum Domini intentis.* Ejus ritus haud obscure meminerunt eximii Ecclesiæ Doctores Ambrosius,

ſius,& Auguſtinus,quorum prior *præf.in Pſ.*ſcribit:*Quantum laboratur in Eccleſia,ut fiat ſilentium,cum lectiones leguntur*. Alter vero ſic loquitur, libro XXII. *De Civit. Dei* cap. VIII. *facto tandem ſilentio, Scripturarum ſunt lecta divina ſolemnia*. Sed apertius hanc conſuetudinem expreſſerunt Sancti Joannes Chryſoſtomus, & Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis. Ille multis quidem locis; at in ſecundam ad Theſſalonicenſes epiſtolam homilia III. perſpicue ita pronuntiat. *Non attendunt, non cogitant huc ad Deum ſe ingreſſos, Deum cum ipſis ſermocinari; quando enim qui lecturus eſt ſurgens dicit*: Hæc dicit Dominus: *Et Diaconus ſtans omnes indicto ſilentio compeſcit*. Iſidorus autem in hanc rem ſic loquitur libro I. *De Eccleſiaſticis officiis* cap. x. *Ideo Diaconus clara voce ſilentium admonet, ut ſive dum pſallitur, ſive dum lectio pronuntiatur, ab omnibus unitas conſervetur, & quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiatur*. Idem alibi. *Ipſi* (Diaconi) *clara voce in modum præconis admonent cunctos ſive in orando, ſive in flectendo genua, ſive in pſallendo, ſive in lectionibus audiendis; ipſi etiam, ut aures habeamus ad Dominum clamant*. Quid plura? Laudatus refert Ferrarius Eccleſiam Mediolanenſem, juxta ritum Ambroſianum morem hunc indicendi ante lectionem ſacram ſilentii ſemel acceptum conſtanter adhuc retinere: ſiquidem in Miſſis, quas Pontificales vocant, ante Euangelii recitationem ſilentium populo de ſuggeſtu alta voce ter in hanc formulam indicitur: *Parcite fabulis, ſilentium habete, habete ſilentium*.

At non modo ad Euangelii lectionem ſed perpetuo in Eccleſia ſervandum ſilentium ſexcenties Sancti Patres, ac Sacri Canones inculcarunt. *Nihil*, inquit S. Chryſoſtomus, homil. XXVIII. ad populum, *Eccleſiæ tam congruum, quam ſilentium, & tranquillitas; theatris convenit tumultus, & balneis, & pompis, & ſo-*

foris. Isidorus Pelusiota epistola XLV. *Templis*, ait, *omne silentium debetur*. S. Augustinus multus est in vetando verbosari, ut ipse loquitur, in Ecclesia. *Nolite*, inquit sermone de tempore CCLI. *invicem in Ecclesia verbosari, sed quieti estote; sunt enim plerique, & præcipue pleræque mulieres, quæ ita in Ecclesia garriunt, ita verbosantur, ut lectiones divinas nec ipsi audiant, nec alios audire permittant*. Et sermone CXV. de tempore: *In Ecclesia stantes nolite verbosari, sed lectiones divinas patienter audite. Qui enim in Ecclesia verbosari voluerit, & pro se, & pro aliis redditurus est rationem*. Frequens est in eodem argumento & Magnus Basilius, qui inter cætera diserte hæc ait in Psalmum XXVIII. *Homines miserabiles relictis ædibus suis ad Templum concurrunt, quasi emolumentum quidquam inde laturi; cum tamen nec accommodent aures verbis Dei, nec peccati quopiam præoccupati mærore afficiantur, nullo corripiuntur divino judicii metu, adeo ut sibi arridentes, suasque prensantes dextras, domum orationis in locum vertant effusissimæ loquacitatis*. Sed prætermissis brevitatis caussa aliorum Patrum oraculis, audiamus S. Ambrosium lib. III. de virgin. qui in loquaces ob rei indignitatem acerbe invectus merito exclamat: *An quidquam indignius quam oracula divina circumstrepi ne audiantur, ne credantur, ne revelentur; circumsonari confusis vocibus, ut impediatur oratio pro salute deprompta omnium; cum gentiles idolis suis reverentiam tacendo deferunt? Unde illud proditur, Alexandro sacrificante Macedonum Rege, puerulum barbarum, qui ei lumen accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto corpore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu: tanta in puero barbaro fuit disciplina reverentiæ, ut naturam vinceret*. Refert deinde Sanctus Doctor aliud exemplum, ranarum scilicet obstrepentium, quæ jussu Sacerdotis subito conticuerunt;

runt; tandemque concludit: *Silent igitur paludes, homines non ſilebunt?*

Quæ cum ita ſe habeant; quis non videt quam perniciosſus ſit abuſus alter quidem pudendus quammaxime, gravique cum animarum detrimento conjunctus, abuſus inquam quorundam ſacrorum hominum, qui in ſacra confeſſionali ſede ante Deum, & divina myſteria, longa colloquia familiariter cum mulieribus inſtituunt, tanta libertate, atque licentia, quanta domeſtici parietes, ac profana loca cuilibet e populo vix tribuerent. Proh dolor! Liceat cum S. Gregorio Magno homilia XVII. in Euangelia, non ſine lacrymis queri: *Nullum puto ab aliis majus præjudicium, quam a Sacerdotibus tolerat Deus, quando eos, quos ad aliorum correctionem poſuit, dare de ſe exempla pravitatis cernit; quando ipſi peccamus, qui compeſcere peccata debuimus*. Ex veteri olim inſtituto quidam ex Diaconis Templa inambulabant, circumſpiciebantque ſimul, atque cavebant ne quis in domo Dei ſtrepitus fieret, neque quis nutus faceret, vel muſſitaret. Hodie, dolenter referimus quod aliquando vicem ſuorum temporum dolens ajebat S. Chryſoſtomus, *Nonnulli ſecurius quam in foro mulieres illic libidinis cauſſa proſequuntur, obſceniſque, & inhoneſtis verbis, & ſignis utuntur: Si quis, corrumpere matronam conatur, locum hunc maxime idoneum putat*. Eccleſiarum Præſides a Synodo Tridentina ſeſſione XXII. decreto *De obſervandis, & vitandis*, jubentur, vana, & profana colloquia, deambulationes, & ſtrepitus ab Eccleſiis arcere, ut domus Dei domus orationis videatur. Sed fruſtra. Ubique ferè vincit Religionem ſcelus, pudorem audacia, auctoritatem indigna licentia. Dici nequit quantam repetitis legibus Romani Pontifices, ac Sacra Concilia diligentiam adhibuerint, ut Chriſtiani homines in domo Dei, præſertim divinorum officiorum

tem-

tempore, debito cum ſilentio, ac religioſe verſarentur; uni Deo, & animarum ſaluti intenti; at vero aucto in dies malo, ita Deus violatione domus ſuæ videtur offenſus, ut noſtra hac tempeſtate, ſacra potius Templa alicubi recenti permiſerit terræmotu corruere, quam profana ædificia.

De ritibus a Diacono ſervandis quum Euangelium nuntiat, ac primum de ſalutatione, Dominus Vobiſcum.

CAPUT XV.

DIaconus in Ambone conſiſtens Populo Euangelium enuntiaturus, eum primo alta voce ſalutat iis verbis: *Dominus vobiſcum*: Quatenus, ait Auctor nomine Alcuini, de divinis officiis, cap. de celebratione Miſſæ, *corda illorum a mundanis cogitationibus Dominus emundet, & ad ſuſcipienda verba ſalutifera aperire dignetur*. Eſt autem hæc ſalutatio adeo vetuſta, ut eam a veteri Teſtamento in Chriſti Eccleſiam Apoſtolica traditione dimanaſſe ingenue fateatur Concilium Bracarenſe I. anno DLXIII. Can. III. *Placuit ut non aliter Epiſcopi, & aliter Presbyteri populum, ſed uno modo ſalutent dicentes*: Dominus ſit vobiſcum: *ſicut in libro Ruth legitur; & ut reſpondeatur a populo*: Et cum ſpiritu tuo; *ſicut, & ab ipſis Apoſtolis traditum omnis retinet Oriens, & non ſicut Priſcilliana pravitas permutavit*. Pro *Oriens* legendum *Occidens*, jam ante nos alii adverterunt; quandoquidem in Eccleſia Orientali alius profecto erat, & nunc eſt ritus ſalutandi populum hac formula: *Pax omnibus*, vel, *Pax vobis*; ut conſtat ex antiquiſſimis liturgiis Sanctorum Jacobi, ac Baſilii, quibus addo Sanctum Joannem Chryſoſtomum, qui multis in locis, at

longe egregie in Epistolam Pauli ad Colossenses, ad rem ita disserit: *Cum ingressus fuerit is, qui praeest Ecclesiae statim dicit*: Pax omnibus; *quando concionatur*; Pax omnibus: *quando benedicit*, Pax omnibus: *quando salutem optare jubet*, Pax omnibus: *quando sacrificium absolvitur*, Pax omnibus. Ita Chrysostomus. Quem etiam jam vita functum, cum corpus ejus a Proclo Patriarcha in throno collocatum esset, dixisse ad populum *Pax vobis*; idque Proclum, & adstantes omnes audivisse, Ecclesiastica Nicephori prodit historia lib. XIV. cap. XLIII. Meminit quoque ejus formulae in epistola ad Eustachium S. Athanasius, ubi quosdam Episcopos sugillat, qui cum initio sacrificii, & sermonis illud proferrent, *Pax vobis*; tragoedias tamen excitabant, & alios affligebant.

Porro in Ecclesia Latina haec salutatio, *Dominus vobiscum* est propria Sacerdotum. Diaconi vero tantum in Euangelii lectione, & in benedictione Cerei Paschalis; quia ibi, inquit Durandus, libro IV. *Rationalis divinorum officiorum* cap. XIV., ex persona Christi loquitur, & eundem resuscitatum repraesentat. Praesules autem prima vice dicere solent, *Pax vobis*, quam ideo Episcopalem salutationem S. Petrus Damiani appellat opusculo, *De Dominus vobiscum*. Atque huic distinctioni Sacerdotis ab Episcopo minime refragatur laudata Synodus Bracarensis; nam ut recte animadverterunt Viri docti Garzias Loaisa, & Ludovicus Bail in Notis ad hanc Synodum, Concilium arguit Priscillianum contendentem non semel tantum, ut moris est, sed semper ab Episcopis dicendum esse, *Pax vobis*. Caeterum etsi prima vice Episcopus salutat hac formula, *Pax vobis*; quoniam ut ait Innocentius Papa III. haec fuit prima vox Christi ad Discipulos, postea tamen instar caeterorum Sacerdotum, utitur eadem salutatione, qua Presbyter: *Dominus vobiscum*.

Illud

Illud quoque recensere incongruum prorsus non erit, fuisse aliquando in Ecclesia disciplinam, nequis celebrare præsumeret, nisi præter Clericum ministrantem, unus saltem præsens adesset, ut vere posset celebrans pluribus dicere: *Dominus vobiscum*: & *Orate fratres*. Extat Canon apud Gratianum, *de consecrat.* dist. I. his verbis: *Hoc quoque statutum est, ut nullus Presbyterorum Missarum solemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus, sibique respondentibus, ipse tertius habeatur; quia cum pluraliter ab eo dicitur*: Dominus vobiscum; *& illud in secretis*, Orate pro me; *apertissime convenit, ut ipsius respondeatur salutationi*. Sed hunc scrupulum, quo tunc temporis omnes fere angebantur, omnino sustulit Sanctus Petrus Damiani, integro, egregioque opusculo, cui titulum iccirco præfixit, *Dominus vobiscum*; ubi inter alia docet alienum a ratione videri non debere, quod quis solus dicat: Dominus vobiscum; nam his verbis salutatur Ecclesia, quæ est una in multis, & tota in singulis.

De ritu exprimendi Crucis signaculum, quando Euangelium nuntiatur.

CAPUT XVI.

Ritus est etiam antiquissimus ut Diaconus statim post salutationem, pronuntians: *Sequentia Sancti Evangelii* signet primo librum Crucis signaculo, quasi dicat, ait Innocentius III. *Hic liber est Crucifixi*; deinde vero seipsum in fronte, in ore, in pectore. *In fronte*, videlicet, juxta S. Augustinum, *in sede ipsius verecundiæ*, ut eliminata omni verecundia, cum Apostolo non erubescat de Euangelio Christi; in ore, quia ut idem ait Apostolus, *prædicamus Jesum Christum, & hunc*

crucifixum; in pectore tandem, ne aliqua suggestio diaboli eum impediat, quin puro corde Euangelium Dei annuntiare valeat. Hæc Innocentius. Alii multa in rem ipsam differunt; e quibus Hugo Cardinalis: *Legens*, inquit, *Euangelium signum facit in pectore, quasi dicat, Corde credo ad justitiam: In ore, quasi dicat, Quod credo, confiteor ad salutem: Et in fronte, quasi dicat: Non erubesco Euangelium.*

De ritibus a Clero, & populo in Euangelii lectione servandis, ac primum de verbis Et cum spiritu tuo.

CAPUT XVII.

SAlutante Diacono, congruit, ait Amalarius Fortunatus libro III. *De officiis Ecclesiasticis* cap. XVIII., ut omnis populus ad eum conversus sit; & quod ante non fecerat, cum Epistola legeretur, inquit Innocentius III. libro II. *De mysteriis Missæ* cap. XLVI. devotus, & attentus respondeat: *Et cum spiritu tuo*. Quæ verba accepta videntur ex secunda Pauli ad Timotheum Epistola cap. IV.: *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo*; eorumque meminere antiquæ liturgiæ, & prisci Patres Isidorus Pelusiota, & Sanctus Joannes Chrysostomus, præfatæ responsionis sensum mirifice explicantes. *Illud autem*, inquit Isidorus, lib. I. epistola CXXII. *quod a plebe respondetur*, Et cum spiritu tuo, *hanc habet sententiam: pacem quidem nobis tribuisti Domine, hoc est mutuam inter nos concordiam: pacem autem nobis da; hoc est ejusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli possit, ut cum spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, a tua charitate distrahi nequeamus.* Sanctus.

ctus vero Chrysostomus sic loquitur homilia XVIII. in secundam Corinthiorum Epistolam *In tremendis mysteriis ut Sacerdos pro plebe, ita plebs pro Sacerdote vota facit; hæc enim verba,* Et cum spiritu tuo, *nihil aliud, quam hoc significant*. Et homilia XXXVI. in primam Corinthiorum: *Verum hæc signa tantum sunt, & monumenta rerum, ubi agitur nos sæpius loqui,* Cum spiritu tuo *plebs respondet*. Ecce, inquit doctissimus Durantus, lib.II. *De ritibus* cap. XV., nedum a Clero, sed, & plebe responderi, *Cum spiritu tuo*. Quod demum in Occidente a Concilio Aurelianensi constitutum fuerit, ut non solum Clerici sed omnis populus consona voce, *Et cum spiritu tuo* responderet, diserte prodit Micrologus *De officiis cap. II.*

Nec est quod hujusmodi disciplinam miremur; a primis enim Ecclesiæ sæculis promiscue olim una cum Clericis cantasse, & populum, simulque Sacerdoti solemniter celebranti respondere consuevisse testatur S.Cyprianus in libro, *De Oratione* hæc scribens: *Sacerdos parat fratrum mentes dicendo*: Sursum corda; *& dum respondet Plebs*, habemus ad Dominum, *admonentur nihil aliud se quam Dominum cogitare debere*. Similia ante Cyprianum prodidit S. Justinus, apologia secunda dicens *Præpositum preces fundere, & populum fauste acclamare Amen*. De promiscuo vero Populi, & Cleri cantu, non tanquam re nova sua ætate instituta, sed qui una cum Ecclesia coalescere cœperit, luculentissimum est illud S. Joannis Chrysostomi testimonium homilia XXXVI. in primam Corinthiorum: *Conveniebant olim omnes, & psallebant communiter; hoc nunc quoque facimus*. In Ecclesia Latina idipsum viguisse non obscure innuit S. Ambrosius lib. III. *In Hexameron* cap. V. dum ait: *Psalmorum cantu virorum, mulierum, virginum, parvulorum consonus undarum fragor resultat*.

De

De verbis Gloria tibi Domine, *ac de Crucis signo a populo expresso ad lectionem Euangelii.*

CAPUT XVIII.

Ritus alter olim a clero, & populo ad Euangelii lectionem servari solitus is erat. Audito *Euangelii* nomine, nempe *Sequentia Sancti Euangelii*: vertentes se ad Altare cum reverentia respondebant: *Gloria tibi Domine*: glorificantes Dominum, ait Innocentius III. libro III. *De mysteriis Missæ* cap. XLVI. quod miserit eis verbum salutis; vel quasi dicerent, inquit Durandus: Gloria tua, quæ nobis in Euangelio prædicatur, nobiscum sine fine permaneat, & semper crescat; atque hæc dicendo, signo Crucis in fronte, in ore, & in pectore se similiter contra diabolum muniunt, ne eos impediat in audiendo. In fronte, quia ibi est locus pudoris, & verecundiæ: unde per hoc quod Crucem fronti imprimunt, ostendunt se non erubescere credere Crucifixum, cujus liber legitur; & eum habere Deum, & Dominum: Per hoc quod in ore signant, significant Crucem Domini audacter prædicare: Per hoc quod in pectore, ostendunt se libenter compati pro nomine Christi; qua etiam ratione, quando Euangelium legitur, cum utroque pollice ante pectus signum Crucis figurant. Rursus nos in ore signamus, ad designandum, quod de verbis Euangelii debet esse locutio nostra. In pectore vero, ad designandum quod verba Euangelii debent nos percutere in pectore, & in mente. Hæc Durandus. Ordo tamen Romanus qui multis sæculis illum præcessit, duplicis Crucis, in fronte, & pectore; simplicis vero tantum, in fronte scilicet, meminit Hildebertus Cenomanensis, *De mysteriis Missæ*, hoc carmine.

Neve

Neve supervenienis zizania seminet hostis,
Frontibus imprimitur mystica forma Crucis.

Alia ejus ritus mysteria velle hic enarrare, esset intemperanter abuti otio. Unum addo quod ante notavit magnus Annalium parens Baronius, Apostolica traditione fluxisse in Ecclesiam, ut fideles ad excolendam Crucis Christi memoriam tam in sacris, quam in cæteris rebus signum Crucis adhiberent. Tertullianus non ut de re recenter inventa, sed cujus nullum antiquitatis inveniatur exordium, luculentissimum suggerit testimonium *De corona militis*, cap. III. ***Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, & cubilia, ad sedilia quacumque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.*** Id ipsum indicat S. Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi.* cap. XIII. aliique Patres. Nec solum Crucis signaculo in omnibus actionibus se se Christifideles munire, sed & materialem ipsius figuram in locis decentibus pingere vel insculpere consueverunt. Quod tamen ne fieret in terra, sub gravissimis pœnis Imperatores, Patres, Concilia, Summique Pontifices vetuere. De Tiberio II. Imperatore narrat historia, quum delere jussisset tres Cruces in terra positas, thesaurum invenisse. Hodie in nostris Templis non sine abusu passim videmus cum sacrorum hominum insignibus Sacratissimam Crucis effigiem pavimento insculptam, quam pedibus inviti calcamus. Utinam hic abusus tollatur; multo magis alius, quo ut mejentes arceant, in domorum angulis Crucem pingunt.

Præter memoratos ritus accedunt alii in reverentiæ argumentum ad Euangelii lectionem adhiberi soliti. Ritus scilicet ponendi baculos, nudandi enses, standi, & caput aperiendi. De omnibus sigillatim.

De

De ritu ponendi baculos, dum Euangelium legeretur.

CAPUT XIX.

QUantum ad baculorum depositionem pertinet, operæ pretium me facturum puto, si una cum ejusmodi depositionis mysteriis caussas etiam explicavero, cur fideles in Ecclesiis baculos introduxerint. Prima esse potest, quam innuit Honorius Augustodunensis, *De antiquo ritu missarum* apud Hitorpium cap. XVIII. voluisse nimirum Christifideles in esu novi Agni, videlicet Sacratissimæ Eucharistiæ imitari Hebræos, qui in esu antiqui Agni Paschalis, juxta Domini præceptum Exodi XII. baculos manu gerebant. Alteram caussam doctissimus Joannes Ciampinus *Veterum monimentorum* capite XV. ex eo conjicit, quod cum baculus Crucis sit symbolum, ut docet S. Augustinus *sermone* CVII. *de tempore*, ideo fideles baculo in memoriam nostræ redemptionis utebantur; cui interpretationi favet usus Maronitarum Montis Libani, qui teste Marchety *in vita pii viri Francisci Gallaupii solitarii ejusdem montis gallice descripta* cap. XV. ut coram Deo Crucifixi videantur, sperantesque se in suis precibus esse exaudiendos, statim ac intrant Ecclesiam, baculis Crucis figuram exprimentibus innituntur, quos tamen, dum Euangelium legitur, & dum Sacra Hostia elevatur, protinus deponunt.

Potissima vero illa meo judicio caussa videtur, quam etiam nunquam satis laudatus Ciampinus commemorat, nimirum: quum christiani in Ecclesiis olim orantes starent, ut fusius infra dicetur, sacræque functiones in longum plurium horarum spatium, quemadmodum innuit S. Gregorius lib. VIII. epist. XXXV. protraherentur (mos enim erat Sacrum Mysterium, homiliarum recitatione,

tione, atque ex instituto Cælestini Papæ, divina psalmodia celebrare) ideo fideles, præsertim senes, ac debiles ita fatigabantur, ut baculis, se sustentare cogerentur: quod non obscure mihi videtur indicasse Episcopus Trevirensis Amalarius Fortunatus, quum ait lib. III. cap. XVIII. *Usque ad istud officium baculis sustentabamur.* Item expositio Missæ ex vetusto Codice apud Hitorpium, his verbis: *Non est baculus necessarius, idest humanum auxilium, dum ipsum Christum præsto habentes, ejus vocem audimus; cum autem humano utimur auxilio, ante, vel post Euangelium baculos in manibus tenemus: accedente igitur ipso Christo, idest Euangelio, baculos dimittimus, quia humano auxilio non egemus.* Præterea ut nostræ huic opinioni plus roboris afferatur, refert Edmundus Martene *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis officiis celebrandis* cap. III. n. XIII. fragmentum vitæ manuscriptæ S. Victurii Cenomanensis Episcopi, *cui Martinus dedit baculum, seu sustentaculum, super quod solent Sacerdotes fusis orationibus sustentari.* Quare non inepte videmur opinari Christifideles usos olim ad levamentum fuisse baculis, ne divinorum officiorum prolixitate lassarentur.

Cur autem eo levamine, quod baculi fulcimentum afferebat, pii Christifideles libenter carere voluerint, dum Euangelium audirent in Ecclesia, multæ congruentes judicio nostro fuere caussæ. Primo, quia Dei filium in Euangelio loquentem audientes, ipsam esse virtutem suam profitebantur. II. Quia æternis intenti, propriæ infirmitatis oblivisci significabant. III. Quia propter Dominum omnia incommoda liberalissime perferebant. Denique, quia ubi de divina suscipienda institutione agebatur ad animæ salutem comparandam, quascumque corporis molestias alacriter contemnebant. Amalario nihilominus longe alia mens est: debuisse siquidem Christifideles ad Euangelii lectionem ponere baculos scribit, tum

ut a Judæis dissentirent, qui caput Christi arundine percutiebant; tum etiam ut tanquam servi ante Dominum stare humiliter viderentur. Secundum vero Hildebertum Cenomanensem, Archiepiscopum Turonensem in *carmine de mysteriis Missæ*, ut denotarent christianæ esse virtutis acceptas injurias condonare.

Parcere, cum baculum projicis, instrueris.

Quæ ex designatis hactenus rationibus sit potior, doctus, ac prudens judicet lector.

Pertinet ad rem præsentem illud etiam admonere, quod licet olim Laici passim, ac Clerici potissimum baculis in divinis officiis uterentur; multis tamen ab hinc sæculis baculorum usus est intermissus, qui tamen hodie veluti quædam dignitatis insignia in nonnullis Ecclesiis a Cantoribus, iisque quos Præcentores vocant usurpantur. Ita testantur plurium Ecclesiarum consuetudines, in quibus (ut notat Ciampinus veterum monumentorum cap. xv.) Cantor qui Dignitas post Decanatum appellatur, in solemnioribus Ecclesiæ muneribus baculo utitur, sive incedat, sive sacris ministret: vigetque mos iste non modo in Ecclesiis Gallicanis, in quibus Cantores, Dignitates videlicet, Præcentoresque, ii nempe Ministri, qui pluviali induti, per chorum, dum divina recitantur æquo gressu discurrunt, baculos manibus gestant; verum etiam in Ecclesiis nostræ Italiæ, ac potissimum utriusque Siciliæ. Porro in Ecclesia Metropolitica Messanensi Decanus, & Cantor præcipuis diebus utuntur baculis aureo pomo superne insignitis. Atque ut de cæteris Regni Neapolitani Ecclesiis sileam, in Rheginensi ejusmodi ritus diligentissime custoditur, quem quum circa medium elapsum sæculum, annum scilicet MDCLXII. Archiepiscopus ejus inclytæ Ecclesiæ abolere conaretur; Cantor qui ab immemorabili prærogativa ferendi baculum potiebatur, ita Romæ jus suum totis viribus propugnavit, ut Sacrorum

rum Rituum Congregatio iterum, atque iterum, ne Archiepiſcopus audiretur amplius, decreverit.

Siquis autem roget cur Epiſcopus in latina Eccleſia, quo tempore Euangelium in ſolemni Miſſa a Diacono recitatur, juxta Epiſcoporum Cæremonialis regulam, *baculum inter ambas manus retinet*, quum alias cæteri deponere teneantur? Ratio eſt, ni fallor, baculorum diſcrimen; illi enim, quibus alii ſuſtentantur, non ſunt niſi humanum fulcimentum, quo variis de cauſſis ſupra allatis, Chriſtifideles Dei filium in Euangelio loquentem audientes, libenter carere debent: Epiſcopi vero baculus eſt inſigne ipſius auctoritatis, ſolicitudinis, atque correctionis; *ut ejus indicio*, ait Iſidorus de Eccleſiaſticis officiis lib. II. cap. I. *ſubditam plebem vel regat, vel corrigat*. Hinc a Patribus VIII. Synodi conclamatum eſt in Photium: *Tollite baculum de manu ejus; ſignum eſt enim dignitatis paſtoralis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus eſt, non paſtor*. Si vero quis iterum urgeat, cautum eſſe ſacris Canonibus: *ut nullus Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus ad ſolemnia Miſſarum celebranda præſumat cum baculo introire*. Can. *Nullus*, de conſecratione, diſtinct. I. Pro ſolutione dicendum puto, in eo textu non agi de baculo paſtorali, ſed de baculo communi, cum quo licet aliquando ob infirmitatem permiſſum fuerit in choro horas canonicas recitare, ut patet ex Concilio Aquiſgranenſi ſub Ludovico Pio, cap. cxxxi. Miſſæ tamen ſacrificium cum ipſo peragere, omnino interdictum eſt; ut recte docet Vir in Sacra Theologia apprime doctus Gabriel de Henao tomo II. de Sacrificio Miſſæ, diſputat. xxvii. ſect. III.

Neque officit quod Græci Epiſcopi, dum a Diacono legitur Euangelium, abſque baculo illud audiant; mirum enim videri non debet ejus, vel alterius ritus diſcrimen inter Eccleſiam Orientalem, & Occidentalem.

 Nam,

Nam, ut recte admonet Fulbertus Carnotensis Episcopus epistola II. ad Finardum: *Plura sunt in Ecclesiasticis officiis, in quibus Orientales Ecclesiæ, & nostræ communi observatione sibi respondent. Sunt vero alia, in quibus alias ab aliis cultu dispari, & varia observatione audivimus dissonare. Nec enim nos offendit observantiæ diversitas, ubi fidei non scinditur unitas*. Sane cum in Concilio Florentino Græci Latinorum in fidei Dogmatis sententiæ adhæsissent, nil obfuit varietas rituum, quin pristina Orientalis, & Occidentalis Ecclesiæ unio redintegraretur. Una fides (inquit eruditissimus Sebastianus Pauli dissertatione *De ritu Ecclesiæ Neritinæ* pag. CLXXV.) fuit utriusque gentis, mens una, caput unum in terris Pontifex: licet Græci in fermentatis, in azymis Latini Sacerdotes consecrarent; jejunia statis quibusdam diebus illi observarent, cum his nullum erat piaculum carnibus vesci, & e converso: sub utraque specie illorum populi, horum sub una tantum communicarent; ac perplura Græcis permitterentur, quæ Latinis prohibebantur. Neque enim aliud sentire in ritibus Ecclesiarum scindit, sed diversa Dogmata ea sunt, ut mox diximus, quæ Ecclesiam separant, & commune Ecclesiasticæ Societatis vinculum, concordesque fidelium animos dividunt. *Multa* ajebat Firmilianus ad Cyprianum, *pro locorum, & nominum diversitate variantur*; nec tamen propter hoc ab Ecclesiæ Catholicæ pace, & unitate discessum est.

De ritu nudandi enses ad lectionem S. Euangelii.

CAPUT XX.

Verum non solum baculos, sed enses quoque, uti nunc fieri solet, quum ad Tribunal pœnitentiæ, vel

vel ad Sacram mensam accedunt, accincti olim ad Euangelii lectionem deponebant; in signum quod juxta doctrinam Euangelicam parati sunt fideles non armis, sed patientia se defendere, ut inquit Nicolaus Plove, qui claruit anno MCCCCXXXIV. Contra qui equestris erant Ordinis, quique votum dimicandi pro Euangelii defensione, ac christianæ Religionis nuncupaverant, dum illud cantaretur ensem stringebant: qui mos apud Polonos inolevit, teste Guagnino in Vit. Reg. Polon. sub Miecislao I. illorum Principe, qui expurgato ab Idolis Regno, ad evidentius argumentum Christianitatis, instituit ut inter officium Missæ, dum Euangelium legeretur, singuli virorum medios gladios e vaginis depromerent, quo testarentur se propter Euangelium ad mortem usque certare paratos esse. Hodie hujusmodi ritus, quod sciam, ubique fere locorum obsolevit. Prodit tamen Macrus, magnum Magistrum Equitum Hierosolymitanorum ad Euangelium Missæ Nativitatis Beatæ Mariæ Virginis, Dei Genitricis, gladium, & pugionem tenere denudatos; additque rem scitu dignam, in quadam nimirum collegiata Ecclesia Castri cujusdam Territorii Forolivienſis, Diaconum die Epiphaniæ canere Euangelium capite galea tecto, manuque stringente evaginatum ensem, ad indicium meri, & mixti Ecclesiæ Imperii. De Carolo item IV. Imperatore narrat Albertus Argentoratensis Basileæ in nocte Nativitatis Domini, post susceptum Eucharistiæ Sacramentum, in Missa alta voce legisse Euangelium, *Exiit edictum a Cæsare Augusto*, stringentem manu nudatum gladium.

Ut ritus ipse clarius illustretur, placet hic ad verbum describere quæ de Carolo V. Imperatore scripsit Pontificiæ Capellæ Sacrarum cæremoniarum Magister, auctorque coævus, & oculatus testis. Anno Christi MDXXIX. die Natali Domini inter Missarum solemnia Carolus V. Im-

Imperator deposito indumento quotidiano Imperatorio, assumptaque veste de raso cremesino, usque ad talos fere a suis camerariis porrecta, & per duos Cardinales superpelliceo desuper imposito ense accinctus, pileum armigero ante Cæsarem ferente, quod cum sit insigne ducale, non debebat Imperator portare. Ultimo pluviali albo indutus a parte anteriori aperto, prout a Prælatis defertur, ac Imperatores utuntur, medius inter duos Cardinales Diaconum, & Episcopum, factaque altari, & Papæ (is erat Clemens VII.) reverentia, evaginavit ensem, cæremoniarum Magistro adjuvante, terque illum ante Pontificem vibravit, & inde tersum super brachio, in vaginam eodem adjuvante reponit, venitque usque ad legile præparatum. Papa, *Pater noster*, & successive absolutione cantata, Cæsar factis reverentiis Altari, & Papæ, submissa voce dixit: *Jube Domne benedicere*. Pontifex voce resumpta benedixit. Cæsar legit Euangelium tantum, videlicet: *Exiit edictum a Cæsare Augusto.*

De ritu standi quo tempore Euangelium nuntiatur; ac de Pallio, & Mitra Episcopi ad ejusdem lectionem depositis.

CAPUT XXI.

INitio nascentis Ecclesiæ id moris fuit, ut Sacram Euangelii lectionem Clerici perinde ac Laici non sedentes, sed stantes audirent, eique summo silentio, ac religioso studio venerationem exhiberent. Testatur id quidem perspicue in primis pervetustus Auctor Apostolicarum constitutionum, lib. II. cap. LXI. his verbis: *Cum Euangelium legitur, omnes Presbyteri, & Diaconi, ac Laici assurgant cum magno silentio: scriptum est enim: Tace,*

Tace, & audi Ifrael, & rurfum: Tu vero hic fta, & audies. Infequente tempore, quum in nonnullis Ecclefiis Sacerdotes quidam facrorum rituum, ac cæremoniarum violatores, ex pravo abufu, quem confuetudinem appellabant, ad Euangelii lectionem federe non erubefcerent, Summus Pontifex S. Anaftafius I. faluberrimo decreto ad omnes Burgundiæ, & Germaniæ Epifcopos eorum audaciam, atque temeritatem ita compefcuit: *Apoftolica auctoritate mandamus, dum Sacra Evangelia in Ecclefia recitantur, Sacerdotes, & cæteri omnes præfentes, non fedentes, fed venerabiliter curvi in confpectu Sancti Euangelii ftantes, Dominica verba intente audiant, & fideliter adorent.* Idem Anaftafii conftitutum laudant Anaftafius Bibliothecarius in ejus vita, Micrologus de Ecclefiafticis obfervationibus cap. IX. recenfetque Gratianus in fuo decreto, can. LI. diftinct. II. quamvis non me lateat Marianum Scotum in chronico illud tribuiffe Syricio Pontifici Maximo, nullo fultum antiquo tefte, aut valido momento. Porro de S. Anaftafio Papa ita fcribit liber Pontificalis. *Hic conftituit, ut quotiefcumque Euangelia Sancta recitantur, Sacerdotes non fedentes, fed curvi ftarent.* Huic decreto Cardinalis Baronius ad annum CCCCII. putat occafionem dediffe contentionem, quæ his temporibus Romæ Presbyteros inter & Diaconos oborta erat: hi enim adminiftrantes res Ecclefiæ, fupercilio elati Presbyteros fpernebant; Presbyteri autem in eofdem infurrexere, atque ex confuetudinis Ecclefiæ Romanæ præfcripto, ipfis fedentibus eos ftare debere contendebant. Sed eo ufque contentio progreffa eft, ut etiam cum ftantes Diaconi coram populo legerent Euangelium, Presbyteri tamen affurgere non dignarentur ad majorem Diaconorum humiliationem: quod ut enorme factum Anaftafius Pontifex Maximus emendavit.

Theo-

Theophilus quoque Indus, referente Nicephoro Callisto, libro IX. *Historiæ* capite XVIII. quum fuisset ab Imperatore missus in Orientem ad constituendam, & propagandam Religionem, & reperisset alicubi sedere populum, quum Euangelium proponeretur, sapienter correxit, & ad communem Ecclesiæ pietatem revocavit. Id ipsum de Theophilo narrat Philostorgius lib.III. *Histor. Ecclesiast.* sect.v. Eam reverentiam citatus paullo ante Micrologus memorat non Euangelicæ dumtaxat lectioni fuisse delatam apud Græcos, verum etiam Apostolicæ. Jure proinde, meritoque Sozomenus lib. VII. *Histor.* cap. XIX. abusum damnat Ecclesiæ Alexandrinæ, in qua Episcopus præter communem morem non assurgebat, dum Euangelium legeretur: *Novum*, inquit, *& illud apud eosdem Alexandrinos est, quod Episcopus, dum recitatur Euangelium, non assurgat: quod apud alios nusquam fieri, equidem neque comperi, neque audivi.*

Certe apud Græcos, qui majori, quam cæteri honore prosequebantur Euangelicam lectionem, non solum assurgebat Episcopus, sed etiam Omophorion deponebat; quam cæremoniam in memoriam ovis amissæ, de qua in Euangelio sermo est, a Græcis fieri consuevisse testatur Isidorus Pelusiota lib.I. epist. CXXXVI. sic inquiens: *Cum verus Pastor per adorandorum Euangeliorum assertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum* (idest pallium) *deponit, hinc nimirum Dominum ipsum pastoralis artis ducem, & herum adesse significans.* Hunc antiquissimum ejusdem Orientalis Ecclesiæ ritum describit Simeon Thessalonicensis Episcopus in tractatu De Mystagogia, sive de Missa, his verbis. *Dum Euangelium legitur Episcopus Omophorion deponit, servitutem, ac subjectionem suam, erga Dominum demonstrans. Quoniam cum ille per Euangelium loqui*

loqui cognoſcitur, & tanquam coram adeſt, ipſe tunc monimentum incarnationis ejus geſtare non audet, ſed ab humeris ablatum Diacono tradit, qui illud dextra complicatum retinet, ipſi Epiſcopo adſtans, & ſacra dona præcedens.

Eſt autem *Omophorion* juxta ejuſdem Auctoris ſententiam in libro *De Templo*, genus indumenti, quod ex lana confectum in orbem humeros ante, & retro conveſtit. Hoc genus indumenti ſine dubitatione a Verbo carnem ex Virgine propter nos ſuſceptam, humanæque naturæ aſſumptionem declarat. Ideo enim ex lana quoque texitur, quoniam erraticam ovem, hoc eſt naturam noſtram ſignat, & quoniam ipſe quoque Agnus pro nobis occiſus vocatus eſt. Ipſa item verba, quæ humeris eo tegendis profert, ſententiæ huic ſuffragantur; ait enim: *Sublata in humeros Chriſte natura, quæ erraverat, aſſumptus Deo, & Patri illam obtuliſti.* Ita Theſſalonicenſis. Hoc idipſum jamjam adnotaverat præcitatus Iſidorus lib. I. epiſtola CXXXVI. his verbis „ Id amiculum, quod Sacerdos humeris geſtat, atque ex lana, non ex lino contextum eſt, ovis illius, quam Dominus aberrantem quæſivit, inventamque humeris ſuis ſuſtulit, pellem deſignat; Epiſcopus enim, qui Chriſti typum gerit, ipſius munere fungitur; atque ipſo etiam habitu illud omnibus oſtendit, ſe boni illius, ac magni Paſtoris imitatorem eſſe, qui gregis infirmitates ſibi ferendas propoſuit.

Pallii origo in utraque Eccleſia, Orientis, & Occidentis antiquiſſima eſt. Rupertus Abbas Tuitienſis *De divinis officiis* lib.I. cap.XXVII. ab Apoſtolis ipſis illam repetit. Euſebius Cæſarienſis a Lino Summo Pontifice; ſic enim ait in ſermone *De Epiphania*, apud Chriſtophorum Marcellum, ſacrarum cæremoniarum lib. I. ſectione x. cap. v. *Nihil antiquius veſte illa Sacerdotali Præſulis*

nostri, quæ illi vesti de veteri Testamento successit bysso auroque contextæ, qua in signum plenissimæ potestatis primus Linus amictus est, cui & typum dedit, & nomen, ut a veteribus accepimus Scriptoribus, quam appellavit & pallium. Consentit S. Maximus in homilia *De veste Sacerdotali* apud eundem Marcellum his verbis. *In lege gratiæ antiquum etiam est illud Ephod, idest Pallium, quod nostri Patriarchæ arbitrantur a Lino post Petrum II. Romano Pontifice institutum, & in singulare potestatis privilegium nostris Deo plenis Præsulibus datum.* Alii Pallii auctorem faciunt S. Marcum Romanum Pontificem, S. Silvestri successorem, qui, teste Anastasio in ejus vita, Episcopo Ostiensi, a quo Summi Pontifices consecrantur, Pallii usum primus concessit.

Quidquid sit de ejus origine. *Pallium* est fascia lanea candida, tribus circiter digitis lata, & in modum circuli contexta, quæ super humeros imponitur; ex quo circulo alia similis fascia ante pectus, alia deorsum ex opposito pendet, duæ super humeros dimittuntur: quæ fasciæ purpureis Crucibus sunt insignitæ. Ipsum autem Pallium tribus aciculis, sive spinulis aureis alligatur: fit ex lana agnorum candidorum sine macula, qui ut refert Christophorus Marcellus Archiepiscopus Corcyrensis loco citato, die S. Agnetis, in ejusdem Ecclesia via Nomentana singulis annis offerri, & benedici solent, ac Subdiaconis Apostolicis consignari, & in aliquo Monasterio Sanctimonialium nutriri, donec veniat tempus ipsos tondendi. Ex eorumdem lana contexuntur Pallia, quæ in Basilicam Vaticanam delata, super corpora Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ponuntur in vigilia Natalis ipsorum, ibique tota nocte dimittuntur, ac die sequenti deputatis custodienda traduntur.

Pallio semper utitur Romanus Pontifex, cujus est per omnes Ecclesias summum jus, ac plenaria potestas; reli-

reliqui eo uti non possunt, nisi intra Ecclesiam certis, quibusdam, & designatis diebus, quum Missarum solemnia celebrant; idque ex antiqua consuetudine, quam indicat S.Gregorius Magnus, Pontifex Maximus, Joanni Episcopo Ravennatensi sic scribens lib.II. epist. LIV. *Illud frater charissime tibi non putavimus ignotum, quod pæne de nullo Metropolitano, in quibuslibet Mundi partibus sit auditum, extra Missarum tempus, usum tibi Pallii vendicasse.* Neque, (ut scite admonet Cardinalis Joannes Bona lib. I. *Rerum liturgicarum* cap. XXIV.) omnibus Archiepiscopis Pallii honor tribuebatur, sed iis solummodo, qui inter ipsos præcipui erant. Nam in Gallia soli Arelatensi mittebatur; de qua re extant epistolæ Vigilii ad Auxanium, Pelagii I. ad Sapaudum, & Gregorii Magni ad Childebertum Regem Francorum. In Hispania soli Hispalensi. In Dalmatia Salonitano. In Italia Ravennati. In Sicilia Syracusano. In Sardinia Calaritano, ut ex epistolis S. Gregorii liquet: sive hoc fieret intuitu Ecclesiarum, seu Civitatum præ cæteris eminentium; sive ob Vicariatum Apostolicæ Sedis illis Archiepiscopis tributum; quo titulo constat Pallio item a Summis Pontificibus insignitos fuisse Archiepiscopos Corinthi, Thessalonicæ, & primæ Justinianæ. Nonnullos quoque Episcopos interdum hoc honore decorarunt Summi Pontifices, vel intuitu meritorum, vel alia justa de caussa; quia nimirum ejus concessio omnino pendet ab ipsorum auctoritate; a quibus etiam constituta fuit forma juramenti, quod Archiepiscopi antequam illud accipiant, præstare tenentur.

Pallium Græci Omophorion, & Epomadon vocant, ut Theodorus Balsamon docet *in responsis ad quæst. Marci Alexandrini*. Differentia tamen ingens est, ait Eminentissimus Bona inter Pallium Latinorum, & Græcorum Omophorion, sive humerale, ut Latini Interpre-

tes vertunt; nam Latinum jam ſupra deſcripſimus. Græcorum vero eſt longa faſcia, ejuſdem cum Latino, aut paullo majoris latitudinis, collum primitus involvens, tum a collo per medium pectus infra genua deſcendens, Crucibus itidem intexta. Olim uſque ad pedes protendebatur; nam Zonarus *in vita Conſtantini Copronymi*, ait Anaſtaſium inſiſtentem veſtigiis Germani Patriarchæ, Omophorion ejus calcaſſe, ut ſic eum moneret, ne properaret. Aliud etiam diſcrimen inter utrumque reperitur, quod Latinum ſolis Archiepiſcopis tribuitur; Græcum omnibus Epiſcopis commune eſt, qui illud deponunt, quum Euangelium legendum eſt; & reaſſumunt paullo ante communionem, ut docet Simeon Theſſalonicenſis libro *De Templo*, *&* *Miſſa*. Porro abuſus Pallii inter Græcos dupliciter notatur. Primo quod ſolent ex ſerico illud contexere, cum ex lana fieri deberet, ut græcuſmet Auctor Simeon Theſſalonicenſis fatetur, dum ait: *Ideo enim ex lana quoque texitur, quoniam erraticam ovem, hoc eſt naturam noſtram ſignat*. Secundo, quod omnes, ut dixi, Epiſcopi illud deferant: qui mos antiquæ eorum Eccleſiæ omnino adverſatur; Illorum enim Patriarcha, quotieſcumque ceſſabat ſchiſma, tunc ſemper Pallium a Romano Pontifice poſcebat. Quocirca Luitprandus *in ſua legatione* inquit: *Vidimus Conſtantinopolitanum Epiſcopum pallio non uti, niſi Sancti Patris noſtri permiſſu*. Subdit Auctor abuſum cœpiſſe quo tempore Theophilactus Eunuchus, & Conſtantinopolitanus Patriarcha violenter a Pontifice Romano pro ſe, & ſucceſſoribus ferendi Pallium, ſine Sedis Apoſtolicæ licentia, indultum extorſere. *Ex quo*, ait, *turpi commercio vituperandus mos inolevit, ut non ſolum Patriarchæ, ſed etiam Epiſcopi totius Græciæ Palliis utantur*. Indultum fuit Joannis XI. quem ut narrat Baronius ad annum DCCCCXXXIV. pro hac conceſſione Albericus

ens Romæ Tyrannus violenter coegit, dum in carcere illum inclusum arctaverat. Atque hæc obiter de Pallio dicta sufficiant, de quo plura ac erudita scribunt inter alios doctissimus Emmanuel Gonzalez, & Franciscus Florens ad titulum Decretalium, *De usu, & auctoritate Pallii*.

Illud quoque Cæremoniali Episcoporum libro præscriptum est, ut, quum Diaconus dicit, *Initium*, vel *Sequentia Sancti Evangelii*, in magnæ reverentiæ indicium, Mitram deponant. Non enim decet, ut fuse infra probabimus, operto capite Dei Filium in Evangelio loquentem audire. Interim, quod spectat ad Mitræ usum, duæ sunt Eruditorum sententiæ. Quidam existimant recentem adinventionem esse, quæ circa annum Christi millesimum incœperit. Alii e diverso usum Mitræ putant ab Apostolis fluxisse, idque variis rationibus, & testimoniis suadent, ajentes contrariam sententiam levibus dumtaxat niti argutiis, atque omni solido fundamento destitui. Propugnat acriter hanc Mitræ antiquitatem vir doctissimus Andreas Saussayus lib. I. *Panopliæ Episcopalis*. Joannes Cardinalis Bona libro I. *Rerum liturgicarum* cap. XXIV. putat utramque posse conciliari sententiam, si dixerimus Mitram quidem, qualis est hodie nuperum ornatum esse, qui ante millesimum Christi annum vix fuerit in Ecclesia, negari tamen non posse, quin a temporibus Apostolorum, aliquod fuerit capitis ornamentum, quo peculiariter, si non omnes, aliqui saltem Episcopi usi sint; at cujusnam formæ fuerit antiquum capitis operimentum ab Episcopis usu habitum, ante decimum sæculum, ignotum nobis asserit eruditissimus Bocquillot *in sua historica liturgia*, lib. I. cap. VII. Sed ut verum fatear, usum Mitræ non solum in Orientali, verum, & in Occidentali Ecclesia, longe ante annum millesimum obtinuisse certissimum est;

tum

tum ex antiqua effigie S. Petri ante annos mille erecta ad portam Ecclesiæ Corbejensis Monasterii; tum ex tabellis, & imaginibus Summorum Pontificum, quas ex antiquis Romanæ Urbis monumentis, æri incisas repræsentant Bollandiani in propilco mensis Maji, ubi post S. Silvestrum, maxima illorum pars cum Mitra oblonga, & rotunda, ut in lapidea S. Petri Corbejensis effigie, cernitur, tum denique ex Theodulphi Aurelianensis Episcopi carmine, qui floruit anno, (ut docet Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis) DCCCXXXV. Sic enim ille de Pontificis ornamentis canit lib. v. carmine III.

Illius ergo caput resplendens Mitra tegebat.

An etiam fœminis standum, quando Euangelium pronuntiatur? Ac de iis qui genuflexi, vel sedentes ipsum auscultant.

CAPUT XXII.

QUærendum modo est an etiam fœminæ ad sacram Euangelii lectionem assurgere deberent? Profecto si veterem disciplinam spectemus, maribus juxta ac fœminis hanc assurgendi consuetudinem fuisse præsertim in Italia, non obscure suadet exemplum comitissæ Mathildis, quæ ut legitur in vita S. Anselmi Lucensis Episcopi, vehementi observandi ritus ardore, virium gracilitate post morbum laborans, solemnibus Missarum assistens, enixa dum legebatur Euangelium recta sistere, deliquium perpessa, procubuit. Quæ consuetudo audiendi Euangelium stando a fœminis servata, mirifice etiam a cœlesti oraculo comprobata est, ex vita ms. S. Willelmi Abbatis Monasterii Eskilensis in Da-

Dania, jam ante annos fere sexcentos ab Eskilensi Monacho composita, ubi de quadam muliere narratur, quod auscultans contracta Euangelii lectionem, audierit vocem sic increpantem: *Mulier surge, non decet Christianos ad Euangelium sedere, sed cum reverentia stare, & auscultare quod legitur.* Cæterum debere fœminas, quo tempore Euangelium in missa recitatur assurgere, vel saltem non sedere, sapienter expressit, providaque sanctione constituit magnus ille Ecclesiasticæ disciplinæ collapsæ restitutor S. Carolus Borromeus, qui in Insubria toti præluxit Orbi. Sic enim ait in Concilio Mediolanensi IV. *Missæ ita fideles intersint, ut in omni ejus parte genibus flexis sint, nisi cum Euangelium pronuntiatur; quo tempore stent omnes; ac ne mulieribus etiam tum sedere liceat.*

Neque, ut ingenue fatear, illorum arridet ritus a Doctore Seraphico S. Bonaventura, aliisque merito improbatus, qui nimiam probitatem præseferentes, genuflexi Euangelii lectionem auscultant; & quod æque videtur reprehendendum, pios interea libellos legunt, vel Beatæ Dei Genitricis Rosarium recitant. *Male faciunt* (inquit S. Doctor in expositione Missæ cap. II.) *qui eo tempore genua flectunt, vel in oratione procumbunt.* Porro non sine mysterio Majores nostri, ut recti sisteremus constituere, ut scilicet tanquam servi ante Dominum promptos nos, & paratos ostendamus ad exequenda mandata Dei, quæ in Euangelio promulgantur: *Dum sancta* (inquit S. Joannes Chrysostomus, in illud Attendite ne eleemosynam vestram &c. tom. VI. edit. Antuerp.) *leguntur Euangelia, non temere, neque perfunctorie auscultamus, sed stantes, & attenti magno cum timore mandata excipientes, non animo concidentes, non corporibus sedentes, non proximi narrationibus operam dantes ea prætermittere audemus, non dives, non pauper;*

non

non servus, non liber; non viri, non fœminæ; non principes, non subditi; quin etiam ille ipse, qui regio diademate redimitus est, cum primum leguntur Euangelia stat summo cum timore, summoque studio, ac ne diademate quidem redimitum esse caput suum permittit, sed Deum in Euangeliis loquentem inflexa cervice veneratur. Ita S. Chrysostomus. Quare non mirum si Eusebius Monachus cum semel, ut Theodoretus refert *In historia SS. PP.* cap. IV. ab auditione lectionis Euangelicæ, aspectu quorundam agricolarum, qui in subjecto campo terram excolebant, distraheretur; ita seipsum punivit, ut per quadraginta annos, & eo amplius quibus postea vixit, nec agrum aspiceret, nec in cœlum, & astra oculos attolleret, sed semper injecto ad collum ferreo circulo cernuus incederet. Mirum certe videri debet hodie tot Christianos inveniri, qui dum Euangelium in Ecclesia legitur, dum Christus scilicet nobiscum loquitur, ipsi oculos suos in puellas conjiciunt, illas nutu, & signis affantur; eodemque insidentes scamno, verbis etiam amatoriis, tanta est nostrorum temporum iniquitas, culpam onerant.

Quoniam vero res magni momenti est de quà agimus, nec segnes studium adhibemus, ut qua decet veneratione, & cura saluberrima Jesu Christi præcepta, ac monita in Euangelio audiamus, quum multæ, eædemque gravissimæ rationes sint; quamobrem a stantibus lectionem Euangelicam Sancti Patres, atque Doctores Ecclesiæ audiendam suadent: placet hic eas summatim recensere, quo magis magisque enarrati ritus sanctitas pateat, & propagetur. Stamus itaque dum legitur Euangelium. I. Quia Deum in illo loquentem audimus, servi nimirum Dominum, creatura Creatorem. II. Ut Discipuli audientes, docente atque præsente Magistro, cujus typum Euangelium exhibet. III. Ad Christianæ do-

doctrinæ venerationem patefaciendam, & reverentiam. Tanto enim nobilior, atque præstantior est doctrina, quanto Magister est excellentior. Nihil autem Dei Filio nobilius, nihil tanto Doctore præstantius. IV. Ad ostendendum, quod re ipsa prompti, & expediti sumus ad illius obsequium, sequelam, & observantiam. V. Ut eo indicio palam faciamus nos animos habere erectos ad divina, atque cælestia documenta, quæ nobis per Euangelium promulgantur. VI. Quod parati sumus pro euangelica doctrina defendenda tuendaque, usque ad sanguinis effusionem certare. VII. Postremo ad denotandum, quod viribus totis contendimus ad ea, quæ per Euangelium promittuntur, bona æterna, atque perpetua.

Quamvis autem turpe sit ad Euangelii lectionem non assurgere; longe turpius est sedere dum illa salutifera verba proferuntur ex Euangelio S. Joannis: *Et Verbum Caro factum est*; vetus enim est atque laudabilis in Ecclesia cæremonia, miraculis etiam comprobata, ut tunc Christiani homines omnes genuflecterent. Ferunt Ecclesiastici Scriptores quendam Monachum, in choro genuflectere negligentem, dum *Verbum Caro factum est* in Missa legeretur, a dæmone post alapæ percussionem, sic fuisse increpatum: *Flecte miser, & insensate genua; quia si sicut dicitur: Verbum caro factum est; diceretur, Verbum Dæmon factum est, nos a genuflexione numquam cessaremus*. Eo siquidem capite sublimium, atque inenarrabilium mysteriorum feracissimo, veluti per anacephalæosim, immensa Dei omnipotentis charitas in humanum genus manifestatur, qui ut illud e diaboli laqueis, & æterna morte eriperet: divinæque gratiæ, qua per peccatum exciderat, restitueret, & Cælo donaret, Filium suum Unigenitum, Hominem fieri tribuit: mortemque ipse amarissimam subire ultro libensque voluit in ara Crucis pro nobis Sacerdos factus, & sacrificium.

De standi ritu ad tria Euangelii Cantica, ac toto divini officii tempore juxta veterem Ecclesiæ morem.

CAPUT XXIII.

HOc etiam ad Euangelii honorem referendum videtur, quod omnes in choro detecto capite stare solent, dum tria illa ex Euangelio Cantica recitantur: *Benedictus* ad Laudes. *Magnificat* ad Vesperas. Et ad Completorium, *Nunc dimittis*. Verum si primam Ecclesiæ ætatem studiose intueamur, non solum Clerici, sed ipsi quoque Laici toto divinorum officiorum tempore stabant, pie feliciterque Christo Domino obsequentes, qui in Euangelio dicit Marci II. *Cum stabitis ad orandum &c.* Unde æque erat Tertulliani querimonia adversus quosdam delicatulos sui temporis, quos in libro *De oratione*; cap.XII. ita insectabatur: *Siquidem irreverens est assidere sub conspectu, contraque conspectum ejus, quem maxime reverearis, quanto magis sub conspectu Dei vivi, Angelo adhuc orationis adstante, factum istud irreligiosissimum est?* Alludit nimirum ad locum Lucæ cap.I. qui loquens de Zacharia Patre S. Joannis Baptistæ sic ait: *Apparuit illi Angelus stans a dextris Altaris incensi.* Ad quem locum S. Ambrosius: *Non dubites*, inquit, *assistere Angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur.* Eodem argumenti genere utitur S. Petrus Damiani scribens Archiepiscopo Bisuntino, & reprehendens Clericos sedentes tempore divini officii: *Qua præsumptionis audacia* (verba sunt Cardinalis Sanctissimi) *sedere præsumimus? Dicit Daniel*: Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. *Ecce dum innumerabilium Angelorum alii Deo ministrare,*

re, alii dicuntur assistere, nullus eorum hic reperitur in subsellio residere: Cui ergo virtutes Angelicæ trementes assistunt, terreni, & corruptibiles homines adstare despiciunt? Paullo post addit ex Apocalypsi cap. VII. „ Omnes Angeli stabant in circuitu Throni; & Seraphim stabant, quos vidit Isaias, Sanctus, Sanctus, Sanctus alternis ingeminantes. *Ecce ubi Seraphim sedere non audent, sedet homo luteus, & tanquam pannus menstruatæ luridus, & immundus? Ubi virtutes Cælorum sibi sedilia non usurpant, illic homo tanquam communi, ac domestico perfruitur otio, qui se pulverem esse, & cinerem non ignorat?*

Silere hic loci opportunitas minime patitur rationem aliam Tertulliani, qua persuadere nititur non nisi stando orandum esse ab homine Christiano: *Ne scilicet* inquit, in libro *De oratione*, cap. XII. *sedendo exprobremus Deo, quod nos oratio fatigaverit*. Quamobrem de Palæstinæ, Syriæque Monachis scribit Nicephorus ad standum a Deo robur accepisse. *Horum*, inquit, *opus est frequentes genuum inclinationes, & graves rursus stationes, desiderio solo corpora eorum sustinente, & voluntariam imbecillitatem recreante. Cum enim egregium virtutis opus peragendum, & preces ad Deum fundendæ sunt, tum robur novum, & corpus mirifice vividum cernas, etiamsi senio id jam confectum, & exoletum admodum sit*. Morem sui temporis non sine speciosa ratione, quam nos tamen paullo ante non omnino reticuimus, describit Amalarius Fortunatus lib. IV. *De officiis* cap. III. *Quando cantamus Psalmos, solemus stare, ut ex statu corporis demonstremus effectum nostræ mentis, hoc est paratos nos esse ad opera bona*. Non itaque mirum, si Aquisgranensis Concilii Patres Can. CXXXI. vix debilibus baculos concesserunt, ut illis inter psallendum inniterentur, cæteris vero omnino denegarunt: *Nec cum baculis*, in-

inquiunt, *in choro, exceptis debilibus, sed religiosissime illis standum, & psallendum est. Sunt etenim quidam Clericorum, qui in saecularibus negotiis, & disceptationibus paene totum infatigabiliter deducunt diem, & mox ut Ecclesiam ad divinum officium peragendum intraverint, ita fatigati videntur, ut nec orationi vacare, nec ad psallendum stare queant.* Multo minus mirari debemus, si S. Petrus Damiani adversus sedentes tempore divini officii Clericos, & Laicos zelum, & stilum tantopere exacuerit, ut praecipuum adversus hujusmodi abusum opusculum scripserit, quod Bisuntino Archiepiscopo, cujus in Ecclesia illum deprehenderat, nuncupavit; praefixitque titulum: *Contra sedentes tempore divini officii.*

In hac opella postquam ordinem, & disciplinam ejusdem Ecclesiae commendavit; ipsumque praeterea Archiepiscopum, quod adhuc in vivis agens sepulcrum sibi parare curasset, sic tandem de re nostra cum illo loquitur: *Unum praeterea torporis, ac desidiae signum in Ecclesia tua vidi, quod, & tunc prout expeditionis dictabat hora, corripui, & nunc apicibus tradere non superfluum duco. Plerique siquidem ibi Clericorum resident, dum vel canonica horarum celebrantur officia, vel etiam ipsa Missarum offeruntur terribilia Sacramenta. Cujus corporis ignaviam per Galliarum partes nonnullis inesse etiam Monachis deprehendi: quod profecto pravae consuetudinis vitium, & correctione dignum, & de studio militantis Ecclesiae in his, qui incolumes sunt constat penitus eradendum.* Postquam autem variis Sacrarum Scripturarum testimoniis, & nervosis rationibus comprobavit Clericos divinis laudibus celebrandis occupatos stare debere; sic adversus Laicos homines scribit: *Nunc autem sufficit mihi Sanctitati vestrae suggerere, ut hoc ignobilis negligentiae vitium in tua prorsus Ecclesia corrigat, deinde per caeterarum palmites, tanquam falcem salutiferae*

cor-

correctionis extendat : districte quippe prohibendum est non modo Clericis, sed & Laicis utriusque sexus, ut nisi, sicut mos est, inter nocturni lectiones officii, alias dum divinis hymnis insistitur, nemo sedeat, nisi corporis eum valetudo compellat. Plerosque nempe vidimus, non modo sacri, sed & sæcularis Ordinis viros, qui sic inter quælibet Ecclesiasticæ synaxis officia status sui viribus sunt contenti, ut nec podio, nec adjacenti prorsus ulli materiæ dignentur inniti. Qui nimirum quo laboriosius in conspectu supernæ majestatis se conspicientis assistunt; & suaviorem dulcedinem intimæ quietis acquirunt; quantoque difficilius sui corporis gravedinem tolerant, tanto copiosius eos ad Deum meritum levat. Ac tandem post multa sic concludit : *Tu autem dilectissime, qui in Occiduis partibus inter Sacerdotes insignis es, ac celebris famæ, ubique in quantum potes, & hoc ignominiosæ sessionis opprobrium destruas, & cætera quæ villicatui Sacerdotalis officii competunt, non segniter implere contende.*

Ex tota hac satis prolixa Sancti Petri Damiani oratione duo colligo. Primum in Italia Clericos omnes, & Laicos divinis officiis stantes interfuisse; alioquin sedendi consuetudinem tanquam Gallis propriam non redarguisset. Alterum apud nonnullos etiam Monachos pravam sedendi consuetudinem irrepsisse, quam vir Sanctissimus emendatam optabat. Erat enim Damianus ipse Sacrorum Rituum suo sæculo siquis alius peritissimus; legatione pro Apostolica Sede functus in Galliis, & alibi; itemque Monachus Benedictinæ addictus Regulæ ex Ordine S. Crucis Fontis Avellanæ : qui cum aliquot in Italia sæculis viguisset, demum ob collapsam monasticam disciplinam, a S. Pio V. Pontifice Maximo deletus est. Non hic tamen mens ea mihi est, ut velim item hanc sanctissimam in Ecclesia disciplinam revocare, qua Clerici perinde ac Laici, non ad Euangelii dumtaxat lectio-

ctionem, verum etiam toto divinorum officiorum tempore recti consistant; sed ut viventium ignaviam, improbamque licentiam pio majorum fervore, ac Religione refellam. Quamquam ita omnino & nunc, quemadmodum illi olim exequebantur, ab ætatis nostræ Christifidelibus fieri debere quampluribus antiquorum Scriptorum testimoniis, gravibusque rationum momentis ostendit vir Ecclesiasticarum rerum peritissimus Antonius Caracciolus Clericus Regularis *In synopsi veterum Religiosorum rituum, sive Notis ad Constitutiones Clericorum Regularium*. Quandoquidem vero tantum obtinere non licet; id ego saltim exopto, ut quemadmodum Clerici Regulares, ac alii complures Religiosi Ordinis Viri totis divinis officiis, stantes assistant, cæteri saltem id agerent, quo tempore, divinissimæ Eucharistiæ Sacramento publicæ venerationi exposito, sacros in choro recitant Psalmos.

De ritu aperiendi caput ad lectionem Euangelii.

CAPUT XXIV.

SEcundum inveteratam, atque hactenus religiose servatam Ecclesiæ disciplinam, si paucos Sacrorum Rituum violatores excipias, apud omnes semper persuasum fuit decere quammaxime ut sacrosanctum Jesu Christi Euangelium nonnisi aperto capite audiretur. Hunc ritum nos in præsentia cogimur paullo fusius pertractare, non quod res adeo manifesta, & nota omnibus longiori orationis ambitu indigeat, sed quia sacri quidam homines perfricta fronte ita agendum esse denegarunt; neque contenti sanctissimam ipsi cæremoniam floccipendere; alios

alios etiam, quis crederet, ad contemnendum præcepto etiam impoſito compulerunt. Liceat mihi S. Hieronymi uti verbis, & expoſtulari: *Ubi mare illud eloquentiæ Tullianæ, ubi torrens fluvius Demoſthenis? Nunc profectò muti eſſetis ambo, & veſtra lingua torpeſceret. Inventa eſt res quam nulla eloquentia explicare queat; repertum eſt facinus, quod nec mimus fingere, nec ſcurra ludere, nec Atellanus poſſit effari*. At quam male illi turpi facto de Religione merentur, turpique errore errant, illuſtribus Sanctorum Patrum teſtimoniis fiet clarius; qui tantam adeoque excellentiſſimam de Euangelio opinionem habuerunt, ut illud Jeſu Chriſti Corpori exæquare non dubitaverint. Adeo ut vel inde conjicere quis poſſit, quam decens, juſtum, ac neceſſarium ſit, dum diviniſſimam Jeſu Chriſti doctrinam ex Euangelio audimus, quæcumque capitis operimenta removere, ad debitæ reverentiæ, ac venerationis indicium.

Mirabile S. Ignatii Epiſcopi Antiocheni, ac inviciſſimi Chriſti Martyris videtur oraculum, Epiſtola ad Philadelphios: *Ad Euangelium tamquam ad Corpus Jeſu Chriſti confugio.* Non minoris eſt ponderis Etherei, & Beati ſententia ſic ajentium lib. VII. De Incarnatione: *Corpus Chriſti quod manducatur, non ſolum panis, & vinum, qui ſuper Altare offertur, ſed etiam ipſum Euangelium Corpus Chriſti eſt; & cum Euangelium legimus, & intelligimus, filii in circuitu menſæ in una conlatione ſedemus, & panem cæleſtem manducamus*. Origenes vero, & Auguſtinus toti ſunt in aſſerendo non minorem præſtari debere ab auditoribus Euangelio reverentiam, quam præſtari ſoleat auguſtiſſimæ Euchariſtiæ Sacramento: *Noſtis*, inquit Origenes, homilia XIII. in Exodum, *qui divinis myſteriis intereſſe conſueviſtis, quomodo cum ſuſcipitis Corpus Domini, cum omni cautela, & veneratione ſervatis, ne ex eo parum quid decidat, ne conſecrati muneris*

neris aliquid dilabatur; reos enim vos esse creditis, si quid inde per negligentiam decidat: quod si circa corpus ejus conservandum tanta utimini cautela, & merito utimini, quomodo putatis minoris esse piaculi, Verbum Dei neglexisse, quam Corpus ejus? Ita Origenes, cujus vestigiis fortasse insistens S. Augustinus, scriptum reliquit Homilia XXVI. lib. L. Homiliarum: *Rogo vos fratres, vel sorores dicite mihi, quid vobis plus esse videtur, Verbum Dei, an Corpus Christi? Si verum vultis respondere, hoc utique dicere debetis, quod non sit minus Verbum Dei, quam Corpus Christi.* Et post pauca. *Non minus reus erit qui Verbum Dei negligenter audierit, quam ille qui Corpus Christi in terram cadere negligentia sua permiserit.* Adde totius Ecclesiæ consensum, quæ sacro Euangelii codici æque ac divinissimæ Eucharistiæ thus, & lumina a primis usque temporibus adhibere consuevit. Cum itaque par Euangelio, ac Eucharistiæ reverentia statuatur, non inepte inferimus pari quoque Euangelium, ac Eucharistiam capitis detectione honorari debere.

Idipsum gravissimo etiam testimonio S. Augustini comprobatur docentis Christum in Euangelio adesse, ac nobiscum in Euangelio sermocinari; sic enim ait Homilia XXXIV. ex L. *Semper ante te habes quem sequaris, Dominus exemplum in terra posuit, cum Euangelium tibi reliquit: in Euangelio tecum est; non enim mentitus est dicens: Ecce Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Et tractatu XXX. in Joann. cap. I. *Nos itaque sic audiamus Euangelium, quasi præsentem Dominum.* Neque minorem rei nostræ lucem affert alius ejusdem locus, sermone de temp. CCV. quo docet: *Os Christi Euangelium est: In cælo sedet, sed in terra loqui non cessat.* Omitto cæteros Patres eadem asserentes, & in hunc modum dissero: Si coram Rege, & Romano Pontifice, ac ipsis etiam Cardinalibus caput adeo nudandum

eſt, ut ne pileolus quidem, quo tegatur ſuperſit, præcipue quando ipſi nobiſcum loquuntur; quanto magis coram Rege Regum, Domino dominantium, ac Principe Paſtorum Jeſu Chriſto, cujus vox eſt Euangelium, & qui adeſſe in Euangelio cenſetur; quemadmodum Majores noſtri perpetuo teſtati ſunt, qui velut Chriſtum præſentem, Euangelium ſecum geſtabant; in ſupplicationibus deferebant; in Throno decentiſſime exornato locabant; ſummiſque honoribus proſequebantur, ut ſuis locis videbimus. Unum ego hic addiderim, ipſummet Chriſtum Dominum tanti feciſſe Euangelium, ut piam, atque religioſam ejus auditionem, poſſeſſioni etiam corporis ſui præpoſuerit: Quum enim, ut refert S. Lucas cap. XI. extollens vocem quædam mulier de turba illi dixiſſet: *Beatus venter, qui te portavit, & ubera quæ ſuxiſti*; Ille, ipſo Euangeliſta teſtante, ſtatim reſpondit: *Quinimo beati qui audiunt Verbum Dei, & cuſtodiunt illud*.

Sed videamus quæſo quid in rem, de qua agimus ſit judicium Romani Pontificis. Flagitavere olim ab Apoſtolica Sede ſub Innocentio Papa IV. Cantuarienſes Monachi, ut cum ex præſcripta formula divino officio, nudo capite intereſſe tenerentur, unde plures graviſſimis morbis erant impliciti, ipſorum valetudini impoſterum conſuleretur. Annuit quidem Innocentius, ea tamen conſtituta lege, ut ad Euangelii lectionem, & quum Jeſu Chriſti Corpus attollitur in divinæ Miſſæ ſacrificio, ritus aperiendi caput omnino ſervaretur. Extat diploma apud Odericum Raynaldum ad annum MCCXLIII. in quo ſic legimus: *Veſtris ſupplicationibus inclinati, vobis utendi pileis veſtro Ordini congruentibus, cum divinis interſueritis officiis, concedimus liberam facultatem; ita tamen quod in lectione Euangelica, & elevatione Corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti, & in aliis debita reve-*

rentia observetur . Anagni XII. *Kal. Septembris anno primo* . Quid clarius dici possit plane non video.

Ad majorem nihilominus ejusdem ritus comprobationem , insignes etiam Theologiæ Doctores , Sacrorum Canonum Interpretes , præterea veteres , recentesque rerum liturgicarum Scriptores in medium afferam ; qui una atque constanti inter se congruenti sententia , aperiendum omnino caput ad Euangelii lectionem significant . Agmen ducat Seraphicus Ecclesiæ Doctor , & Cardinalis S. Bonaventura opusculo de expositione Missæ sic inquiens : *Debent etiam verba S. Euangelii stando , & denudato capite ab omnibus , & sine baculo , vel reclinatorio cum reverentia , & tremore audiri* . S. Bonaventuræ adjungimus doctissimum Præceptorem ejus Alexandrum de Hales , Minorum Ordinis sydus alterum , ac nobile ornamentum *In summa Theologiæ par.* IV. *quæst.* X. *de Missa* §. VIII. *Nudato capite , & corpore erecto audiendum est Euangelium* . Joannes Cardinalis de Turrecremata ex Ordine Prædicatorum, illustris Theologus, & juris sacri consultissimus in can. *Apostolica* , de consecr. dist. I. expendens circumstantias reverentiæ debitæ lectioni Sancti Euangelii , contentas in decreto S. Anastasii Papæ , cujus nos alibi meminimus , scribit : *Secunda est quod cum reverentia stet , quod notatur , cum dicitur , venerabiliter , scilicet capite non velato* . Silvester Prieras ejusdem Ordinis Theologus , sacrorum Canonum peritus , & Sacri Apostolici Pal. Magister in summa verbo Euangelium: *Euangelium*, inquit, *non sedendo, vel genuflexo audiendum est, sed stando, & venerabiliter adorando, scilicet capite discooperto* . Consentit Bartholomæus Fumus ejusdem familiæ Theologus , in summa , verbo Euangelium : *Euangelium audiendum est in Missa non sedendo, vel genuflexo, sed stando capite discooperto quoad viros tantum*. Nec aliter docet Baufridus Boussardus Cenomanus , Do-

ctor ,

ctor, Theologus, Cancellarius Parisiensis, *De sacrificio Missæ* cap.III. quum scribit: *Secundum Anastasium stantes curvi manere debemus, ut humilitatem, quæ in Euangelio docetur, & reverentiam nos ad lecturam habere etiam corpore demonstremus; ob quam etiam caussam capite nudato Euangelium audimus*.

Missos facio alios plures doctrina, atque eruditione præstantes, ne propositæ brevitatis limites supervacaneo labore, atque conatu præteriisse videar. Utrosque rerum liturgicarum Scriptores proferam, quorum suffragia ritum ipsum longe vetustissimum eximie illustrant, & comprobant. Ordo Romanus apud Hitorpium, describens morem audiendi Euangelium sic ait: *Dum canitur Euangelium, neque corona, neque operimentum super capita habeatur*. Expositio Missæ ex vetusto codice apud eundem: *Capita insuper nostra, dum Euangelium audimus, ab omni velamine detegimus*. Gulielmus Durandus Episcopus Mimatensis, in Rationali divinorum officiorum, lib.IV. cap.XXIV. *Auditur Euangelium nudo capite*. Hugo de S.Victore in speculo de mysteriis Ecclesiæ, cap. VII. *Nunc considera quod plebs hic* (in lectione Euangelii) *baculos deponit, reclinatoria relinquit, caput detegit*. Gemma animæ de antiquo ritu Missarum, Auctore Honorio Augustodunensi: *Dum Euangelium legitur ..... tunc etiam velamina capitis auferuntur*. Hildebertus Cenomanensis, Archiepiscopus Turonensis in laudato carmine de mysteriis Missæ.

Inde sinistrorsum Domini sacra verba leguntur.
Plebs baculos ponit, stat, retegitque caput.

Joannes Beleth Doctor Academiæ Parisiensis, in explicatione divinorum officiorum, cap. XXXIX. necessarium esse docet aperire caput dum legitur, auditurque Euangelium. *Necessarium etiam plane est, ut dum legitur Euangelium, velamina capitis deponantur*. Et paullo post.

Viri itaque aperto capite Euangelium audire debent; mulieres vero debent audire Euangelium tecto, ac velato capite, etiamsi sit Virgo, propter pomum vetitum; & si eveniat ut virgo capite sit aperto, & velamen non habeat, necesse est ut mater, aut quævis alia mulier capiti ejus pannum, vel simile quippiam imponat. Joannes Baptista Rubeus lib.II. de officiis cap.XXXVII. *Auditur Euangelium capite discooperto.* Bartholomæus Gavantus in thesauro sacrorum rituum par.I. tit. XXII. *Ad Euangelium capita nudabantur in Ordine Romano. Quod & hodie observatur.* Stephanus Durantus vir consummatæ eruditionis, in opere doctissimo de ritibus Ecclesiæ lib.II. cap. XXIII. *Nunc* (dum legitur Euangelium) *omnes viri nudo, & aperto capite stantes esse debent.* Quibus verbis satis perspicue docet non esse ritum, de quo agimus persunctorium, sed Euangelio, non uno quidem nomine, omnino debitum.

Præterea Franciscus de Nigro Ordinis Minimorum Theologus in additione ad Ordinem celebrandi Missam Petri Ruiz par.III. §.V. fol. CLXV. *Ad Euangelii*, inquit, *lecturam assurgunt fideles, ut indicent se attentos esse, & nudatis capitibus cum reverentia suscipere, atque ad executionem illorum, quæ audierunt promptos esse.* Cæremoniale divini officii secundum Ordinem Carmelitarum, Patris Sebastiani Fantoni Generalis Præsidis jussu editum, lib. I. rubr. XXV. decernit, *Fratres discooperto capite stare debere ad omnia Euangelia tam in Missa, quam extra, & tam in choro, vel Ecclesia, quam extra.* Cæremoniale Sacri Ordinis Prædicatorum, Auctore Fratre Ignatio Ciantes lib. I. cap. IX. *Discooperiant etiam caput, illud inclinando, dum inchoatur in Missa, Gloria in Excelsis Deo, & quoties legitur Euangelium in ea, vel in choro.* Claudat demum Agmen tot tantorumque illustrium Scriptorum Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis,

lensis, de quo illud merito fertur elogium: *Hic stupor est Mundi qui scibile discutit omne*. Is postquam *præfatione in Euangelia* cap. XXXII. nervosis rationibus rem comprobasset, vix tandem sibi temperare potuit, quin scriptum relinqueret, *inhonestum esse, & irreligiosum cooperto capite Euangelium audire*.

Atque ut res omni probationum genere testata reddatur; quæ hactenus ex Sanctis Patribus, Summis Pontificibus, Theologis, sacri juris Consultis, & rerum liturgicarum Scriptoribus comprobata est, consentaneum videtur aliquibus etiam illustrari exemplis. Enimvero consuevisse olim Imperatores submoto Imperiali diademate stare ad Euangelii lectionem, perspicuis verbis testatur S. Joannes Chrysostomus, in illud Attendite ne eleemosynam vestram &c.: *Etiam ille ipse qui regio diademate redimitus est, cum primum leguntur Euangelia stat summo cum timore, ac ne diademate quidem redimitum esse caput suum permittit, sed Deum in Euangeliis loquentem inflexa cervice veneratur*. Alterum exemplum quo recentius, eo item validius, ac venerabilius est: spectat enim Jesu Christi in terris Vicarium Benedictum XIII. Pontificem Maximum, qui inter alia quibus vitam sanctissimam illustravit; tametsi calvus, & senio confectus, hyemisque sæviret acerbitas, perpetuo detecto capite Euangelium auscultabat; malens salutis subire periculum, quam a sacris ritibus vel latum unguem discedere; adeo erat Ecclesiasticæ disciplinæ, quam probe callebat, tenax, servator, & custos.

Sed cur ego ad coacervanda exempla progrediar? Monere sufficiat ritum ipsum diligentissime, ac religiose servare Clerum lectissimum Basilicæ Lateranensis, quæ *omnium Ecclesiarum totius Orbis Caput audit, & Mater*. Clerum item præstantissimum Basilicæ Vaticanæ, quæ a Nicolao III. *Ecclesiarum omnium speculum*

appel-

appellatur: eundem Monachos Ordinis S.Benedicti, Clericosque Barnabitas, Congregationis Apostolicæ Missionis, cæterosque pios omnes, religiososque Catholicos. Imo, quod etiam notatu dignum, sanctos ipsos una cum Christo regnantes in Cælis, coronis depositis stare ad Euangelii lectionem, beatæ Gerardescæ Pisanæ tertii Ordinis Camaldulensium visum mirificum manifestat, quod ejus vitæ auctor ita describit apud Bollandianos, ad diem xxix. mensis Maji: *In Ecclesia Sancti Savini in festo omnium Sanctorum, cum Euangelium diceretur, vidit Sancta Cælos apertos, & Sanctos stantes coronis depositis propter reverentiam Euangelii*. Statimque hæc subdit: *Ex tunc itaque Sancta perpendit, quod dum Euangelium in terra canitur, coronæ Sanctorum in Cælo cum reverentia deponuntur*. Hoc fortasse iis visum ridiculum videbitur, qui comœdis, ac lyricis scriptoribus delectantur; quique maledicis heterodoxorum libris studium suum impendentes, immissa a Deo Sanctorum mentibus lumina, piaque objecta visa impie rident, ac ludibriis afficiunt. At malo ego cum viris sanctis irrideri, quam cum impiis sentire impie, solo nomine eruditionem profitentibus, & dictorum audacia.

Quamvis vero omnibus persuasum sit (quod & nos libentissime fatemur) nudationem capitis ad Euangelii lectionem fieri ob reverentiam Euangelio debitam; ejus tamen ritus aliæ quoque sunt caussæ, quæ Christianos homines ad illum pie, utiliterque servandum inflammare poterunt. Prima est, quod Euangelica prædicatio omnia legis velamina removit, atque homines qui prius in ænigmate, quodammodo, & quasi per transennam videbant, modo ipsam veritatem aperta legis cognitione intueri, & intelligere facit. Altera ut omnes sensus expediti, atque intenti sint ad audiendum. Tertia in argumentum obsequii, & reverentiæ. Atque hæc qui-

quidem potiſſimæ; quibus alias quoque addunt memorati Scriptores; nimirum quia Chriſtus proprium ſuum caput pro nobis ſpinea corona velatum habuit. Ut inter caput audientium, & Deum nihil ſit medium. Ad denotandum quód propter Euangelium debemus eſſe prompti omnia temporalia a nobis abjicere, & abdicare. Atque hæc eſt cauſſa, inquit Toſtatus, quare Clerici non ſolum habent capita diſcooperta, ſed etiam raſa, ad ſignificandum ſcilicet majorem abdicationem temporalium rerum, quam laici, cum minus Deo adhæreant quam Sacerdotes, & Pontifices; qui ſunt medii inter Deum, & populum: & iſta eſt cauſſa, ſubdit laudatus Auctor, quare Monachi majores habeant tonſuras, quam Clerici Sæculares, ſcilicet quia illi magis a ſe omnia abjecerunt, cum nihil poſſideant.

De ritibus poſt Euangelii lectionem ſervatis, ac primum de acclamationibus Amen, Deo gratias, *& aliis.*

CAPUT XXV.

VIdendum nunc quas olim Chriſtiani cæremonias ſervabant poſt lectionem S. Euangelii. In primis ſicut in veteri lege, Moyſe mandata Dei promulgante jubetur omnis populus dicere *Amen*, ut in Deut. cap. XVII. ita priſci fideles ad Euangelicæ legis annuntiationem *Amen* quoque reſpondere conſueverunt. Ad quem morem fortaſſe reſpexit S. Benedictus, quum Monachis ſuis in Regula cap. XI. præcepit, ut lecto Euangelio omnes reſponderent *Amen*. In Miſſa Mozarabum ſimiliter in fine Euangelii reſpondetur *Amen*; idemque ad finem Epiſtolæ cujuſcumque, & Prophetarum præſcribitur reſpon-

ſpondendum. Inter fideles aliqui etiam dicebant: *Deo gratias*, ſed monet Belethus in explicatione divinorum officiorum, capite XXXIX. melius eſſe dicere, *Amen*. Alexander de Ales, quarta parte ſummæ, *De officio Miſſæ*, utriuſque ritus rationem aperit his verbis: *Perlecto Euangelio dicunt aſſiſtentes* Amen, *quaſi dicant: faciat nos Deus perſeverare in doctrina Euangelii. Alii dicunt*: Deo gratias, *in gratiarum actionem pro beneficio tantæ doctrinæ, & tam ſalutaris*. Gulielmus Durandus lib. IV. *Rationalis divinorum officiorum* cap. XXIV. addit quoſdam literatos dicere conſueviſſe: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Nos hodie dicimus, *Laus tibi Chriſte*, etiam in fine illius partis Dominicæ Paſſionis, quæ legitur in tono Euangelii, præterquam in Paraſceve, quia hæc dies, ut recte docet Paulus Maria Quartus Theatinus ſacrorum rituum peritiſsimus, fuit Chriſto tempus improperii, non laudis. Sacerdotes Maronitæ in fine Euangelii, referente Joanne Cardinale Bona libro II. *Rerum liturgicarum* cap. VII. hæc habent: *Ipſi Jeſu Chriſto ſint laudes, & gratiarum actiones, & benedictiones propter verba ſua, quæ ſunt erga nos; & Patri ejus qui miſit eam propter ſalutem noſtram; & Spiritui ejus vivo, & ſancto, nunc, & in ſæcula ſæculorum, Amen*. Nos Latini ſtatim poſt recitatum Euangelium dicimus: *Per Euangelica dicta deleantur noſtra delicta*.

De ritu exprimendi rurſus Crucis ſignum.

CAPUT XXVI.

PRæterea populum audito Euangelio iterum ſe Crucis ſigno munire conſueviſſe prodit Ordo Romanus: *Perlecto Euangelio iterum ſe ſigno Sanctæ Crucis populus munire feſtinat*. Conſentit Auctor nomine Alcuini, eamque

que

que tradit rationem, ut quod ex divinis eloquiis ad salutem percepit, signatum sigillo Crucis, atque munitum permaneat, ne a mentibus eorum diabolica fraude evacuari valeat. Idipsum docet Durandus, ejusque ritus hanc caussam recenset: *Signo Crucis se in pectore muniunt contra Diabolum, ne semen verbi Dei suffocetur in eis, & ne sermonem Domini rapiat de pectoribus eorum; quasi dicant: Deus nos faciat in doctrina Christi perseverare; & ut significent se habere in corde quod exprimitur in ore.*

De ritu Osculandi Euangelium.

CAPUT XXVII.

Ritus est æque antiquissimus, ut expleta lectione Euangelii, nedum Diaconus, sed & Episcopus, ac Clerici omnes librum oscularentur in signum venerationis, & communionis cum Domino Jesu Christo, & doctrina ejus, ut sapientissime docet Jonas Aurelianensis Episcopus præfatione libri II. de cultu Imaginum: *Sacræ Religionis usus adhuc in Ecclesia servatur; ut peracta sacra Euangelii lectione, ab Episcopo, vel Presbytero, cæterisque sacri Ordinis Religiosis codex, in quo Euangelii lectio recitata est, multiplicibus osculis veneretur: sed hoc cujus caussa, nisi illius, cujus esse verba creduntur, agimus?* Jacobus Eveillon Canonicus Ecclesiæ Andegavensis libro *De Processionibus Ecclesiasticis*, quem aliqui citant nomine Claudii Episcopi Andegavensis, diserte docet osculum istud Christo in Euangelio datum, significare actum fidei internum, quo assensum præbent omnes veritati Euangelicæ annuntiatæ, eam acceptando: verba autem osculo superaddita, actum externum, quo eandem fidem palam profitentur juxta illud: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Quam singulorum confessionem

nem statim subsequitur communis, & publica Ecclesiæ professio, omnibus uno ore canentibus symbolum. Qua de re sic differit S. Thomas Doctor Angelicus, III. parte, quæst. LXXXIII. artic. IV. *Perfecte autem populus instruitur per doctrinam Christi in Euangelio contentam, quæ a summis ministris legitur, scilicet a Diaconibus; & quia Christo credimus tanquam divinæ veritati, secundum illud Joannis VIII.* Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? *lecto Euangelio symbolum fidei cantatur, in quo populus ostendit se per fidem Christi doctrinæ assentire.*

Quantum ad laicos, etiam ipsos ad Euangelium osculandum fuisse admissos testatur Ordo Romanus, & vetus Missæ expositio ex vetusto codice apud Hitorpium his verbis: *Descendente Diacono de Ambone, Subdiaconus qui in filo stat, recipit Euangelium, quod tenens ante pectus suum super planetam, porrigit osculandum, primum Episcopo, aut Presbytero, deinde omnibus per ordinem graduum qui steterint, & universo Clero, nec non populo*. Rupertus Abbas Tuitiensis libro II. *De officiis* cap. I. scribit Euangelii librum, quem Subdiaconus clausum ad introitum portaverat, ab eodem apertum circumferri omnibus religioso osculo salutandum: & quidem non sine mysterio; *quia*, inquit, *post prædicationem Christi cœpit lex credentibus, quam antea gestabat clausam, apertam ostendere fidem Euangelicam*. Honorius Augustodunensis, seu Gemma Animæ *De antiquo ritu Missarum* cap. XIX. apud Hitorpium tradit Euangelium cum incenso per chorum delatum, & singulis ad osculandum porrectum, ob hanc rationem, quia Apostoli Christum odorem vitæ per mundum prædicaverunt, & cunctis gentibus per verbum ejus, pacem æternam præbuerunt. Tandem Edmundus Martene libro II. *De Monachorum ritibus* cap. IV. ex consuetudinibus Cluniacensium Mona-

cho-

chorum manuſcriptis rem ſcitu dignam docet, nempe, nocturnam illuſionem paſſis Euangelium oſculari non licuiſſe; quod ſane peculiaris erga Chriſtum Dominum reverentiæ, & venerationis argumentum eſt.

Quamvis autem antiquitus etiam populus ad Euangelii oſculum admitteretur, Honorius tamen III. Pontifex Maximus literis ad Matthæum Patriarcham CP. lib.v. ep. CCCLXXXXII. miſſis, ſub pœna excommunicationis cuicumque ſæculari Principi Euangelii oſculum præberi vetuit, niſi eſſent perſonæ oleo ſacro inunctæ. Quamobrem quum quidam Epiſcopi, Polonorum Reginam, quod non dum ſacro ritu corona regia eſſet redimita, ad Euangelii oſculum admittere recuſarent, ſcribit Odericus Raynaldus ad annum MDXLIX. num. XXVI. Paulum III. Pontificem Maximum precibus Regis permotum, indulſiſſe Reginæ ejus conjugi, ut inter divina myſteria Euangelium, & patena illi deoſculanda porrigerentur, tametſi ritu ſacro non dum eſſet regio inſignita diademate. Ætate noſtra juxta Miſſalis Romani cæremoniales regulas, quas vulgo rubricas appellant, Sacerdos finito Euangelio librum oſculatur, præter quam in Miſſis Defunctorum, & niſi celebret coram Summo Pontifice, Cardinali, & Legato Sedis Apoſtolicæ, vel Patriarcha, Archiepiſcopo, & Epiſcopo in eorum Diœceſibus; quo caſu cuilibet ipſorum liber oſculandus defertur, Sacerdos vero celebrans conſueto abſtinet oſculo, nec dicit, *Per Euangelica dicta*. Sic rubrica; cujus rei eam rationem indicat Paulus Maria Quartus, quia oſculans librum ſub verbis prædictis fungitur officio mediatoris inter Deum, & populum, cui pacem auguratur, & peccatorum remiſſionem loco Chriſti: quod pertinet ad dignitatem quandam; & idcirco digniori defertur oſculandus liber, quia Chriſtus unus eſt. Cæterum non defertur liber oſculandus aliis Prælatis Epiſcopo inferioribus ex

decreto Sac. Congregationis die XXII., & XXVIII. Augusti, anno MDLXXXIX. apud Gavantum; Multo minus deferendus erit viro Principi laico. Quod si alicubi esset consuetudo in oppositum tolerata, deferendus est, ait Gavantus, alius liber, & Sacerdos tunc suum osculatur. Romæ id observatur, ut quum plures intersunt Cardinales, Euangelium nulli præbetur osculandum, juxta illam Cæremonialis Episcoporum regulam lib. I. cap. XXX. *Liber Euangelii dabitur osculandus semper majori, aut digniori omnium, vel si essent plures æquales, nulli.* Quæ tamen regula fefellisse videtur, quum ineundi fœderis gratia Ludovicus XIV. Galliæ Rex, & Philippus IV. Hispaniarum, ad proprii Regni fines accesserunt, ubi altari in collimitanea linea erecto, simul divinæ Missæ sacrificio adstiterunt, osculumque Euangelii, & pacis in Icone sacra duo Cappellani seorsim, & eodem tempore utrique præbuerunt.

Quid autem dicendum si Episcopus coram Cardinali sacris operaretur? Libere dicam non quod fit, sed quod esset faciendum attendi debere. Quicquid agant quidam cæremoniarum magistri parum curavero: clarissima est Cæremonialis Episcoporum dispositio ita præscribentis lib. I. cap. XXIX. *Liber Euangelii celebrante Episcopo nulli etiam magno Principi, aut Prælato Missæ præsenti datur osculandus post lectum Euangelium; sed si adesset aliquis maximus Princeps, vel S. R. E. Cardinalis, cui liber Euangelii osculandus esset, non utique liber Euangelii, quo utitur Episcopus, sed alius codex porrigatur.* Ex quo satis liquet, quæ sit illorum hallucinatio, seu potius fœda assentatio, qui sacrum Episcopo celebranti librum eripientes, Cardinali deosculandum præbent. Cujusmodi abusum solidissimis argumentis reprehendit vir notæ literaturæ Joannes Baptista Braschus Archiepiscopus Nisibenus in opusculo italice manuscri-

pto,

pto, cui titulum præfixit: *Discursus cæremonialis*, *De præeminentia osculandi Euangelium debita Episcopo in Pontificalibus celebranti*.

Neque vero dissimulandus est abusus ille, qui in Ecclesiam S. Petri Oppidi Romarocomontis Tullensis Dioeceseos irrepsit; quique licet alias a Sacrorum Rituum Congregatione fuerit improbatus, adhuc tamen vigere noscitur. Nam præterquam quod Subdiaconus in Missis solemnibus memoratæ Ecclesiæ Virginum Præsidi Euangelium deosculandum defert, itemque sacram iconem ad pacem, & corporale; ipsi etiam sacri Ministri Diaconus, ac Subdiaconus sacris ornati vestibus inter sacra Missarum solemnia, relicto in Altari Sacerdote, ad ipsam ex sede sua suscipiendam pergunt; quam, ex utroque latere fimbrias illius pallii elevantes, ad offerendum in Altari comitantur, expleto autem offertorio ad propriam sedem quadraginta passibus distantem pari cæremonia prosequuntur. Quos tamen abusus iterum ad sacrorum rituum Congregationem delatos, ita omnes, ac singulos strenue, solideque confutavit Amicus noster Joseph Modius, Sacri Palatii Apostolici causarum Patronus, ut eadem, quæ ipse scripsit repetere, vel alia adjicere supervacaneum videatur.

De ritu sigillo obsignandi Euangelium post ejus lectionem.

CAPUT XXVIII.

ANimadvertit Eruditissimus Blanchinus *In Notis historicis ad Anastasii Papæ vitam* pervetustum fuisse morem literis etiam consignatum in Ordine Romano, ut Episcopi toties sigillo munirent Codicem S. Euangelii, quoties Diaconus cum ab Episcopo reseratum, publice-

bliceque in Ambone lectum ad Episcopum referret: quem deinde per Subdiaconos regionarios acceptum, archivo condebant Apostolico. Sed cur sacra hæc volumina tam crebro in Ecclesia legenda sigillo semper obsignabantur; huic quæstioni quum caussam nullam Auctores reponant, aliquot conjecturas Joannis Ciampini veterum monimentorum investigatoris eximii in medium afferam; quibus etiam meas qualescumque adjiciam, ut rei satis obscuræ lux affulgeat.

Prima est volumen Euangeliorum signantes veteres Patres illud profecto imitari voluisse, de quo in Apocalypsi cap. v. Joannes inquit: *Et vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum signatum sigillis septem*. Quod visum primævi Christifideles etiam curabant, ut musivo opere ob oculos ponerent; sæpe enim viginti quatuor illos Seniores, quos cum phyalis, & coronis Joannes descripsit, effinxere; ut in Ecclesia S. Pauli, ac S. Praxedis, & Cæciliæ; alibi quatuor animalia Euangelistarum symbola; nec non Iridem, Agnum, & alia quamplurima, inter quæ etiam volumen septem sigillis munitum; veluti supra solium gemmis conspicuum expressum est in arcu summo Basilicæ Liberianæ. Nec quicquam officit quod uno, non vero septem sigillis Euangelium obsignaretur; nam & septem fortasse in speciem aderant, licet uno tantum clauderetur ad tollendum profecto tædium, & moram inopportunam tam in obsignando, quam in resignando necessario impendendam.

Præterea cum Sacræ Scripturæ puritas, ac veritas vel per ignorantiam Amanuensium, vel per dolum, improbitatemque hæreticorum in dies corrumperetur, ut huic malo occurreretur, Summi Pontifices decreverunt, ut singulæ Ecclesiæ sua volumina Euangeliorum juxta acceptissimum, ac genuinum sensum haberent, eaque post Euangelii lectionem continuo sigillo munirent, cujus præci-

præcipuus usus, ac munus est fidem humanis rebus, & auctoritatem præstare. Quod autem hæretici suopte velut ingenio, doloque malo ad suos comprobandos errores, divinos libros passim corrumperent, & adulterarent, veteres Ecclesiæ Patres sæpe testantur. Id genus impietatis nostris etiam temporibus recentes hæretici nefarie sunt imitati; nam ut alios sileam, Zuinglius loco illorum verborum: *Hoc est Corpus meum*; contra omnium exemplarium græcorum, & latinorum fidem, in editione germanica apposuit: *Hoc significat Corpus meum*. Lutherus autem ut suam de justificatione per solam fidem constabiliret sententiam, ubi Apostolus in Epistola ad Romanos cap. III. ait: *Arbitramur hominem justificari per fidem*, de suo ipse addidit *solam*. Cumque rogaretur cur id fecisset; homo effrons ac petulantissimus in hæc verba respondit. *Si tuus Papista morosum, & difficilem se præbere volet de voce*, Sola, *statim dic: Papista, & Asinus eadem res est: Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas: Nolumus enim Papistarum esse Discipuli, sed præceptores. Semel enim superbiendo gloriabimur adversus hujusmodi Asinos*. Et infra. *Rogo te ne quid aliud hujusmodi asellis respondeas de voce*, Sola, *sed tantum dicas: Lutherus sic vult, ille Doctor est omnium Doctorum in Papatu &c.* En modestiam hujus pseudoprophetæ in fraude illa excusanda.

Spectare etiam potuit sacri voluminis obsignatio fidem nedum illius; verum etiam gemmarum, aliorumque ornamentorum, quibus magnifice renidebat, custodiam; ea siquidem adhibita cautela non ita facile auferri poterant. Quandoquidem instituti veteris fuit, ut sacra supellex divinis expletis officiis in loco sera munito reconderetur, sigilloque etiam aliquando vitandi cujuslibet detrimenti gratia obsignaretur, quemadmodum ex Burchardo, & Ordine Romano animadvertit vir clarissimus

ſimus Joſeph Vicecomes. Potuit demum ſignari Euangelium, ne quod in Miſſa Epiſcopi adhibebant, alii divino ipſo volumine uterentur. Sacris ſiquidem canonibus ob honorem Epiſcopo debitum ſæpe cautum fuit, ne in Altari ubi Epiſcopus ſacrificium obtulit, alii rem divinam operari præſumerent.

De ritu concionandi proxime poſt Euangelii lectionem.

CAPUT XXIX.

IN primæva Eccleſia vetitum fuit ne quis Dei Verbum publice loqueretur, niſi eſſet qui interpretaretur. Quid enim quæſo prodeſſet loqui, niſi intelligatur quod ore profertur? Hinc laudabilis illa inolevit conſuetudo, ut ex recitatis Scripturæ Sacræ lectionibus, maxime vero ex pronuntiato mox Euangelio veteres Eccleſiæ Patres ſuas ut plurimum exordiri conſueverint conciones. Auctor Apoſtolicarum Conſtitutionum lib. II. cap. LVII. Miſſæ ſacrificii ritum, ac ordinem perſtringens, ipſam tum Presbyterorum, tum Epiſcopi concionem proxime poſt Euangelii lectionem ſtatuit. *Acta*, inquit, *noſtra legantur*, *item Epiſtolæ Pauli adjutoris noſtri*, *quas Eccleſiis miſit Spiritus Sancti inſtinctu dictatas*. *Poſtea Diaconus*, *aut Presbyter Euangelia legat*; *deinde hortentur populum Presbyteri non omnes ſimul*, *ſed ſingulatim*, *&* *poſtremus omnium Epiſcopus*, *qui ſimilis eſt gubernatori navis*. Idem lib. VIII. cap. V. *Poſt lectionem legis*, *&* *Prophetarum*, *&* *epiſtolarum noſtrarum*, *&* *Actorum*, *atque Euangeliorum ſalutet Eccleſiam ordinatus dicens*: Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & caritas Dei Patris, & communicatio Spiritus Sancti cum omnibus vobis; *&* *omnes*

omnes respondeant: Et cum spiritu tuo; *& post salutationem alloquatur populum sermone hortatorio*.

Ejusdem ritus testimonia frequentissima sunt apud Origenem, Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Gaudentium, Chrysostomum, Chrysologum, Leonem Primum Pontificem Maximum, Gregorium item Papam cognomento Magnum, & alios quorum sermones habemus. Extant etiam in Conciliis sanctiones multæ huc spectantes. Sed & Valentinæ Synodi in Hispania Canone I. de hac eadem re ita Patres caverunt: *Antiquos canones relegentes, inter cætera hoc censuimus observandum, ut Sancta Euangelia ante munerum oblationem in Missa Catechumenorum, in ordine lectionum post Apostolum legantur, quatenus salutaria præcepta Domini nostri Jesu Christi, vel sermonem Sacerdotis* (Ecce concionem statim post lectum Euangelium) *non solum fideles, sed & catechumeni, & pœnitentes, & omnes, qui ex adverso sunt, audire licitum habeant: sic enim Pontificum prædicatione audita, nonnullos ad fidem attractos evidenter scimus*. Quicquid demum pertinet ad hoc argumentum, summa cum eruditione tractavit Ambrosiani Collegii Doctor Bernardinus Ferrarius in opere *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris Concionum*. Morem capellæ Pontificiæ Ordo Romanus auctore Paride Crasso sacrarum cæremoniarum Præfecto ita describit „ Sermones intra rem divinam per totum annum ordinarii sunt numero decem, & novem; ex quibus quatuor in totidem dominicis de Adventu; & quinque in totidem aliis dominicis de Quadragesima, excepta die Palmarum. Qui omnes non nisi in capella, & per Regulares fiunt; sed alii decem, tam per Regulares, quam per Sæculares arbitraliter fieri possunt, videlicet in die omnium Sanctorum, S. Stephani Protomartyris, S. Joannis Euangelistæ, Circumcisionis, Epiphaniæ, Cinerum, Parasceve, Ascensionis,

 Pen-

Pentecoftes, & Trinitatis. Et quoniam hi novendecim ordinarii in cantati Euangelii currentis expofitionem, & in Dei laudem aguntur, facri vocantur: ideoque non nifi inter facra Miffarum folemnia, & poft Euangelium cum petitione benedictionis, ac Angelicæ falutationis præfatione recitantur. Si qui vero extraordinarii, ut pro pacis, feu victoriæ fignificatione, five alia cauffa; aut in laudem alicujus defuncti fiunt; quia facri non cenfentur; ideo poft Miffas, & abfque benedictione, ac fine Angelicæ falutationis præfatione recitantur. Intra Miffas aliorum Sanctorum Euangeliftarum, aut Doctorum Ecclefiæ habendas fermo haberi poteft; fed pro aliis Sanctis non folet. Et regulariter numquam una eademque die fermo, & proceffio concurrunt.

Tridentina Synodus *Seffione* XXII. & alibi, nihil antiquius habens, quam veterem difciplinam revocare, non femel mandat Paftoribus, aliifque animarum curam gerentibus, ut frequenter inter Miffarum folemnia (utique poft Euangelium, ficuti mos eft) vel per fe, vel per alios, ex iis quæ in Miffa leguntur, aliquid exponant.

De ritibus ab Epifcopo in concionando fervatis.

CAPUT XXX.

Quoniam vero non unus hac in parte viguit olim in Ecclefia ritus, e re fore ducimus hic difcrimen breviter aperire, variumque illuftrare morem. Jefu Chrifti legem veteres Patres interpretaturi, fæpe numero ipfum Sacri Euangelii codicem manu geftare confueverunt, ut fuifmet oculis percurrerent, & ore prænuntiarent quod interpretabantur. Præclarum in rem ipfam locum fuppeditat S. Auguftinus tractatu XV. in Euan-

Euangelium S. Joannis. *Hoc lectum est*, inquiens, *& hanc lectionem tractandam suscepimus: gestamus in manibus, quod Dominus Jesus ad puteum Jacob loquebatur cum Samaritana muliere*. Et in tractatu XL. de Euangelio secundum Joannem: *Quod gestare vos videtis in manibus, jam multa audivit charitas vestra*. Alicubi sacrum Euangelii codicem inter Missarum solemnia coram Episcopo concionante apertum sustinebat Diaconus; quandoque minoris ordinis clerici; sæpe etiam divinæ legis volumen excipiebatur legivo decentissime exornato, ante Episcopum qui sermonem habebat, constituto. Quod diximus, non modo ex particularium Ecclesiarum libris ritualibus, verum etiam in nonnullis Italiæ, præsertim & Regni Neapolitani Diœcesibus hodieque ex prisco more servatur. Argumentum fere ex consueta decurrentis diei lectione sumebatur; quandoque fortuita etiam libri Euangelici aperitio suppeditabat. De re ipsa loquens S. Augustinus sermone LXIII. De verbis Domini in Euangelium S. Joannis hæc habet: *Euangelica lectio proposuit nobis unde loquamur ad charitatem vestram tamquam Domini imperio, & vere Domini imperio. Ab illo enim expectavit cor meum tamquam jussionem proferendi sermonis: ut hinc eum intelligerem me velle, quod recitari ipse jussisset*. Ipsum denique Sancti Euangelii interpretandi munus, quod ut sequenti capite demonstrabimus, Episcoporum præcipuum est, non solum ipsosmet Episcopos, atque Presbyteros, verum etiam Diaconos, gravi tamen urgente caussa, antiquitus implevisse perspicuum est. Id erudite suo more ostendit Bernardinus Ferrarius, lib. II. cap. X. palam item faciens *Euangelistas* ab Apostolo in epistola secunda ad Ephesios cap. IV. appellatos fuisse illos Diaconos, qui Euangelii prædicandi munus obibant.

Euangelium prædicandi proprium Episcoporum munus.

CAPUT XXXI.

EXplorata res est sacris divinæ Scripturæ, SS. Patrum, atque Conciliorum auctoritatibus facta conspicua, prædicationem Verbi Dei jure divino ad Episcopos pertinere; quod non uno in loco testata est Synodus Tridentina; sunt enim Episcopi veri Ecclesiæ, & Dominici gregis Pastores, quibus incumbit ex munere commissum sibi populum pascere salutaris doctrinæ pabulo, & lupum instar canis latratu suo arcere, ne rapiat, & disperdat oves. Hinc S. Ambrosius lib. I. *De officiis* cap. I. agens de se ad Episcopatum compulso ait: *Jam effugere non possumus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit Sacerdotii necessitudo.* Hinc S. Cyprianus nihil antiquius habebat, quam Dei Verbum assidue prædicare; quippe qui soleret quotidie illud populo annuntiare, ut ipse in exordio libri de disciplina, & bono pudicitiæ tradit, dum inquit: *Semper enitor vel maxime quotidianis Euangeliorum tractatibus aliquando vobis fidei, & scientiæ per Dominum incrementa præstare*; imo teste Pontio ejus Diacono in vita ipsius, tantum ei erat Verbi Dei prædicandi desiderium, ut inter concionandum extremum diem claudere haberet in votis. Hinc tandem Christianus II. Archiepiscopus Moguntinus percontanti Gulielmo Imperatori, num sibi in re quapiam militari consilio adesse vellet, prudentissime respondit: *Episcopi est docere Verbum Dei, non gladium stringere, quem Christus mandavit Petro mittere in vaginam.* Sed quid Patres, & exempla attexam? Ipse Apostolus sicut requirit Episcopum irreprehensibilem, ita etiam vult *Doctorem,*

ctorem, & ut sit exemplum fidelium in verbo, & attendat lectioni, & exhortationi, & doctrinæ, utque sit potens exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere; ideoque vult Timotheum, quem Ephesiorum Episcopum constituerat, instare, & prædicare verbum opportune, importune, idest assidue & sine intermissione; in cujus rei symbolum, ut alibi dicetur, datur Episcopo in consecratione liber Euangeliorum. Qui liber adeo est Episcopi proprius, ut eum olim semper, potissimum vero in sacris concionibus præsentem haberet.

Sed audiamus futiles nonnullorum excusationes, quas tamen egregie refellit Cardinalis Bellarminus libro II. *De gemitu Columbæ* cap.v. „ Alia inquiunt, nunc sunt tempora, alii mores. Ita est, respondet laudatus Theologus, alia sunt tempora, alii mores, sed non alia obligatio. Cur enim in consecratione Episcoporum nunc etiam dicitur: *Accipe Euangelium, vade, prædica populo tibi commisso*? An non timere debent Episcopi sic ordinati, ne in judicio audiant, cur prædicationis officium suscepisti, si illud adimplere nolebas? Et si alia nunc esset obligatio, cur in ipso Concilio Generali (Tridentino) nostro tempore celebrato disertis verbis diceretur prædicationis munus præcipuum esse inter Episcopalia munera? Et cur adhuc in Ecclesiis Cathedra sublimis Episcopis erigitur, nisi ut ex edito loco populum doceant? Non dedimus, inquiunt, operam sacris literis, neque in prædicatione, sed in judiciis versati sumus. At neque S. Ambrosius, neque S. Gregorius prædicationi operam dederunt, sed forensibus judiciis; & tamen vocati ad præfecturam Ecclesiæ, continuo lectioni scripturarum, & prædicationi Verbi Dei operam dare cœperunt. Quod idem fecit nostro tempore S. Carolus Cardinalis, qui cum jurisprudentiæ operam dedisset, & usum concionandi non haberet, & linguæ quoque impedimen-

dimentum pateretur; omnes tamen difficultates Christi amore, & officii sui adimplendi desiderio superavit, & assidue uberrimo cum fructu usque ad mortem Euangelium prædicavit. Denique inquiunt: multi sunt hoc tempore prædicatores Verbi Dei ex Ordinibus religiosis. Verum est id quidem; sed illi vocati sunt in adjutorium Episcoporum, non ut proprium munus ipsorum impediant; neque adjuvari dicitur qui nihil facit. Et Christus ipse Apostolos duodecim, & septuaginta duos discipulos misit ad prædicandum, ut se in eo munere quodammodo juvarent; & tamen non ideo intermisit ipse assidue prædicare, & de Pastore ait: *Vocem ejus audiunt & eum sequuntur*. Itaque si Episcopi Pastores sunt, ut omnino esse debent, id quoque eos præstare necesse est, ut oves vocem eorum audiant, ipsorumque vitam, & exempla sequantur. Hæc Bellarminus, quæ iccirco retulimus, ne nos parvi pretii homines, in corruptos quorundam Episcoporum mores censorem agere videremur.

DE

DE CODICE SANCTI EUANGELII

ATQUE SERVATIS IN EJUS LECTIONE, ET USU VARIO RITIBUS.

LIBER III.

Explicatis superiori libro sacris ritibus, qui divinum Euangelii codicem, ejusque solemnem in Missa lectionem spectant; nostri instituti ratio postulat, ut sequentibus libri hujus capitibus de aliis disseramus, qui ad varium Euangelii usum, tum codicis, tum lectionis extra sacrificium pertinent.

Euangelio super Altari locato aequalis honor, ac Christi Cruci delatus.

CAPUT I.

PRiscis Ecclesiae saeculis solemne fuit, ut non modo ad initium Missae sacratissimus Euangelii codex magna cum pompa ad Altare deferretur, sed perpetuo una cum Christi Cruce ibi maneret. Enim vero, quemadmodum Sanctos Patres statuisse ait Doctor Seraphicus S. Bonaventura, *ne quisquam Missas celebret, nisi in Altari adsit imago Crucifixi*

fixi Domini nostri Jesu Christi; ita etiam ex sacris liquet Canonibus, ac vetere Ecclesiæ disciplina, ut in Altari, ubi sacra fiunt, Euangelia ponerentur. Id quidem præter alia Remense Concilium ab Ivone Carnotensi Episcopo relatum, observandum esse statuit his verbis. *Ut Mensa Christi, idest Altare, ubi corpus Dominicum consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi Sanctorum Reliquiæ reconduntur, ubi preces, & vota populi in conspectu Dei a Sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur, & mundissimis linteis, & palliis diligentissime cooperiatur, nihilque super eo ponatur, nisi capsæ cum Sanctorum Reliquiis, & quatuor Euangelia*. Ipsum ritum in Ecclesia Laudunensi adhuc vigere testatur vir eruditissimus Antonius Bellotto, in observationibus ad ritus ejusdem Ecclesiæ pag. DCCXXII. ait enim ibi in Altari adstare Euangelium literis aureis exaratum.

De Religioso autem Euangelici codicis cultu nihil præclarius luculentiusque afferri potest Can. III. Concilii Œcumenici VIII. Constantinopolitani IV. quod sacris Euangeliis honorem æqualem illi, qui Cruci Christi defertur, decernit. *Sacram Imaginem Domini nostri Jesu Christi, & omnium Salvatoris æquo honore cum libro Sanctorum Euangeliorum adorari decernimus*.. Perspicua est sacri Concilii, idest mens Catholicæ Ecclesiæ, cui nec ipsi sacrarum Imaginum osores Gallicani Episcopi in VII. Synodo adversabantur; qui alias hunc articulum improbabant: *Sicut divinæ Scripturæ libros, ita Imagines adoramus*. Sacræ namque Scripturæ præsertim Euangelii codices adoratione colendos nec ipse Leo Isaurus ausus est inficiari; imo ut in memorati Concilii ad Joannem VIII. Pontificem Maximum præfatione testatur Anastasius Bibliothecarius, Francorum quidam Episcopi Iconoclastæ, licet sacras Imagines impie contemnerent, ac lacerarent, divinum tamen Euangelii codicem quoti-

die

die oſculantes adorabant. Quanta autem erga divinum volumen fuerit Catholicorum cultus, ac veneratio, præter ea quæ ſuperioribus libris fuſe demonſtravimus, ex iis quæ paſſim dicemus, luculentius innoteſcet. Unum hic adſcribam, quod olim notavit Lucas Tudenſis libro I. *De altera vita*, cap. XXI. *Quis tanta inſania ducitur, qui ſacram videns Scripturam non ſimpliciter veneretur, & Euangelium Dei non adoret, & oſculetur?*

Euangelium in Proceſſionibus delatum, præcipue Dominica Palmarum.

CAPUT II.

QUemadmodum olim apud Hebræos arca fœderis, in qua erant tabulæ legis, ita apud veteres Chriſtianos Euangelii codex, quo Chriſti lex atque doctrina continetur, ſumma cum pompa in Proceſſionibus deferebatur. Perſpicuum, & illuſtre eſt in rem ipſam Marci Diaconi teſtimonium, qui agens de Proceſſione a S. Porphyrio Gazenſium Epiſcopo inſtituta, ſic inquit apud Surium die XXVI. Februarii: *Congregato populo in Eccleſia, quæ appellabatur Irene, juſſit omnes pſallentes ſimul proficiſci in Marnium, quod olim fuerat, ipſe vero ſequebatur portans* Sanctum Euangelium, *& circa ſe habens pium clerum; revera imitans Chriſtum cum Diſcipulis: præcedebat autem populum ſemper memorandus Barochas, venerandæ Crucis portans effigiem.* Auctor vitæ, & actorum S. Liborii Epiſcopi Cenomanenſis, loquens de ejus translatione, ſcribit: *Clerus omnis Sacerdotalibus, & Eccleſiaſticis indumentis, elevatoque feretro ſanctorum pignorum in humeris Sacerdotum, ſonantibus quoque ſignis omnium per Urbem Eccleſiarum, ac præeuntibus qui ſanctæ, ac vivificæ Crucis vexilla* Sanctorum

ctorum Euangeliorum libros, *& sacras reliquias in aureis, argenteisque reconditoriis cum aromatibus prosequebantur; deducitur cum ingenti Cantorum veneratione, cum Psalmis, Hymnis, & Antiphonis in Oratorium Sancti Vincentii.*

Idem ritus enuntiatur a Flodoardo Baptismum Clodovei Regis, vetustamque Galliæ pietatem sic illustrante: *Præcedentibus Sacrosanctis* Euangeliis, *& Crucibus magna cum pompa Rex Clodoveus ducitur ad baptisterium a S. Remigio, subsequente Regina, & populo.* Præterea ex actis S. Prernavardi Episcopi Ildesheemensis, ubi hæc habentur: *Feruntur ad solemnem Processionem in præcipuis festis* Euangelia, *auro, & gemmis clarissima.* Item ex vita S. Udalrici Episcopi Augustani, de quo ejus auctor ait: *Præcepit ut matricularii in omni hebdomada die Sabathi, & in aliis solemnibus festivitatibus* cum Euangelio, *& cereis cum Dei laudibus reverenter visitarent.* Apud Andegavenses testatur Claudius Episcopus Andegavensis, sive potius Jacobus Eveillon Andegavensis Ecclesiæ Canonicus, *De Processionibus Eccl. cap.* III. esse consuetudinem, ut in celebrioribus Processionibus Civitatis, non tantum Ecclesia Andegavensis, sed singulæ collegiatæ, ut propriam Crucem, ita & proprium Euangelium præferant. In Græcia eundem morem invaluisse, ut Euangelium magna Religionis pompa deferretur, ex eo patet quod inter officia magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ numeretur *Præfectus Euangelio*, qui nimirum illud ferret in supplicationibus, ut est apud Curopalatem, qui etiam monet id fieri ab Archidiacono in solemni supplicatione festi Palmarum.

Usum Græcorum præsertim in sacra Processione Palmarum ita describit Codinus in libro de officiis aulæ Constantinopolitanæ cap. IX. num. V. *Prior in ambulacrum venit Lampadarius lampadem ferens, totumque*

festi

festi proprium canticum decantans: Egredimini gentes, egredimini populi; contemplamini hodie Regem Cælorum; Christi enim figura Euangelium progreditur, *& deinde Imperator, & filius ejus Imperatoris, si adsit, Imperatorem & Patrem suum prosequitur. Post quem ascendunt despotæ; deinde Archidiaconus cum Euangelio, postea Patriarchæ si præsentes sint: post illos quatuor, vel quinque Sacerdotes portantes sacras imagines*. Ritum ipsum illustrat doctissimus Jacobus Goar in notis ad orationem, qua palmæ distribuuntur Dominica ipsa Palmarum „ Inter matutinas, inquit, laudes decantandas Palmarum gestatio, earumque celebritas perficitur a Græcis, cum ingressum Missæ imitati a Lampadario facem accensam gestante, & præeunte cantatur ἰδιόμελον devotum opus ab impiissimo Principe Theophilo, ut Cedrenus refert, editum. *Egredimini gentes, egredimini quoque populi; respicite Cælorum Regem, loco enim Christi Euangelium procedit*. Tum ad cantum hunc adimplendum, sequitur Diaconus, & Euangelium, Christi figuram gestat. Procedit deinde Pontifex, & tandem Sacerdotes sacras imagines manibus tenentes, & e populo quidam ultimum agmen claudunt; eorumque Processione finita matutinarum precum residuum persolvitur; in quo βαΐα, idest *palmæ* nullatenus dimittuntur. Hic est apud Græcos solemnitatis Palmarum ritus, cujus & apud Latinos institutionis originem Ciacconius ad S. Gregorium Magnum, Pontificem Maximum refert. Verum de Euangelii libro Christum Dominum referente in processione Palmarum solemni celebritate delato expresse meminerunt Ordo Romanus apud Hittorpium, & creditus Alcuinus in libro *De divinis officiis* inter alia, ubi hæc habet: *Hodie præparetur quoddam portatorium honestissime in quo intromittitur* Sanctum Euangelium, *quod intelligitur Christus, & statuitur in Ecclesia ante*

S 2 *aram*,

aram, *unde clerus processurus est*. Sacris vero diei palmarum designatis cæremoniis narrationem prosequitur: *Deinde suscipiunt Diaconi suprascriptum portatorium cum Euangelio, bajulantes cum ingenti exultatione jugum Christi suave, & onus ejus leve: præcedente aqua benedicta cum candelabris, atque thymiamateriis, cum aliis ornamentis*.

Hunc denique ritum in sacris Ecclesiis, & Monasteriis Germaniæ viguisse luculenter demonstrat Edmundus Martene *De antiqua disciplina* cap. xx. num. xi. additque in Anglia, & quibusdam aliis regionibus non solum in figura, sed in ipsa rei veritate Christo debitum honorem esse impensum; delata hac in processione, summa cum reverentia Sacrosancta Eucharistia; ita enim decernunt statuta Lanfranci Cantuariensis Archiepiscopi; ita describit Missale antiquum Ecclesiæ Sarisberiensis; meminitque hujus ritus Matthæus Paris *De vitis* xxiii. *Abbatum Monasterii S. Albani*; ubi describit vasculum, seu scrinium a Simone Abbate eleganter elaboratum ad portandum Corpus Domini in processione in ramis palmarum.

Euangelii textus una cum Christi Corpore in Sepulcro asservatus, quod feria v. *Hebdomadæ sanctæ, in ipsius memoriam quotannis fieri solet.*

CAPUT III.

INitio capitis tollendum est dubium, cur die Cœnæ Domini, atque Eucharisticæ institutionis, memoria, & repræsentatio sepulturæ pridie ab Ecclesia recolatur, quam Christus pateretur? Id enim contra ordinem temporis,

poris, & feriem myfteriorum videtur, quum Chriftus Crucifixus, mortuus, atque fepultus die fequenti Parafceve fuerit: non igitur feriæ quintæ, ficuti moris eft, fepulturæ Chrifti memoria, fepulcrique erectio congruit. Refpondet Gavantus locum illum, ubi Sacratiffima Euchariftia feria quinta Hebdomadæ fanctæ affervari folet, *abufive* a vulgo dici *Sepulcrum*. Verum ego fatis mirari nequeo, cur ipfa vox tanto fcrupulo afficiat Gavantum; quum, ut recte notat Paulus Maria Quartus in tractatu *De Proceffionibus fpeciatim*, puncto III. a viris etiam eruditiffimis, ab Epifcopis, a S. Carolo Borromæo in Concilio Mediolanenfi IV. *Sepulcrum* appellitetur; quo nomine etiam vocatur a Cornelio a Lapide, facrarum literarum peritiffimo, qui exponens Ifaiæ vaticinium cap. XI. *Erit fepulcrum ejus gloriofum*, fic ait: *Sepulcrum Chrifti eft etiam gloriofum annua repræfentatione; & pompa, qua fideles multis in locis folent magnificum Chrifto paffo, & mortuo fepulcrum excitare ejufque fepulturam gloriofam repræfentare.*

Dico itaque cum laudato Quarto repræfentari quidem hac die ab Ecclefia myfterium fepulturæ Chrifti, fed per anticipationem; cujus ratio eft quia fepulcrum Chrifti vere fuit, & eft gloriofum juxta Ifaiæ prophetiam, unde jure meritoque vult Ecclefia, ut cum gloria, ac pompa repræfentetur. Quia vero gloria hæc, & pompa, apparatufque feftivus die Parafceve minime congruebat; tunc enim ubique in Ecclefia, ejufque Miniftris apparet luctus, & mæror propter Chrifti Domini mortem, iccirco per anticipationem fit repræfentatio gloriofi fepulcri feria quinta, cui magis congruit apparatus feftivus, & pretiofus; nam in officio ejus diei lætitia cum luctu, gaudium cum mærore conjungitur, ob differentiam myfteriorum, ut notat Rupertus Abbas Tuitienfis lib. V. *De divinis officiis*, cap. XIV. Siquidem ob infti-

institutionem Sacramenti Eucharistiæ, & propter convivium suavissimum nobis a Christo in ultima Cœna paratum sui pretiosissimi corporis, & sanguinis gaudet, & lætatur S. Mater Ecclesia, canitque in Missa hymnum lætitiæ *Gloria in excelsis Deo*, & *Credo*. Locus etiam ubi asservatur in crastinum Sacra Hostia dat pariter ex una parte caussam gaudii, quatenus est Thronus magnificentissime exornatus Christi Regis, & Sacerdotis in Eucharistia contenti; ex altera vero caussam mæroris, quatenus repræsentat sepulcrum exanimati ejus corporis; sed gloriosum sepulcrum, ob prodigia ibi a Deo patrata.

Quo ritu Eucharistia sacratissima reconderetur, egregie explicat Edmundus Martene variis Ecclesiarum monumentis. Quod vero nostrum spectat ritum, quem titulo capitis posuimus; antiquum Rituale ms. Ecclesiæ Svessionensis agens de feria sexta Parasceves inter alia hæc habet. *Dum tractus cantatur, Archidiaconus ascendat in pulpitum sic: Clericulus cum incenso nudis pedibus eum præcedat: Deinde Subdiaconus ferens temporalia, infula indutus, post illum Archidiaconus ferens* Euangelium *panno serico rubro involutum, infula sua plicata, & in modum stolæ super humerum imposita: finitoque tractu statim incipiat*: Passio Domini nostri Jesu Christi secundum Joannem. Gloria tibi Domine *non dicitur*. Egressus Jesus &c. *Et cum dicitur*, Diviserunt sibi vestimenta mea &c. *Duo Subdiaconi, qui primum tractum cantaverunt stantes in albis ad cornu Altaris rapiunt illas duas paulas, qui vestem Domini signant super quam milites miserunt sortem. Lumen non portatur ante Euangelium; lumen in tota Ecclesia hodie debet celari*. Tenebræ enim factæ sunt super universam terram ab hora tertia usque in horam nonam, *moriente vero illo qui ait*: Ego sum lux mundi, sol obscuratus est, & luna non de-

dit lumen suum. *Finito Euangelio Subdiaconus accipiat illud, & quasi in occulto sub insula sua, velut in sinu suo deferat ad sepulcrum, clericulo cum thure praecedente,* impositoque super Altare quod est in sepulcro, *ambo revertuntur.*

Notationem quoque merentur antiqui ritus Lugdunenses Monasterii S. Martini Athanacensis, qui feria quinta Cœnæ Domini hæc præ aliis observanda præscribunt: *In his tribus diebus post perceptionem Eucharistiæ, habeat Sacrista paratum textum Euangeliorum cum scutellis argenteis ad hoc deputatis, & posito corpore Domini inter duas patenas, & ponantur dictæ patenæ inter scutellas prædictas, & dictæ scutellæ ponantur inter textum Euangeliorum, & cum incenso, & cereis deportetur cum multo honore: & dum Presbyter defert Corpus Domini, teneant Ministri pannum sericum desuper ipsum & ponatur Corpus Domini ad locum ad hoc præparatum: & dum defertur, totus conventus flectat genua, donec sit repositum, & ponatur cereus ante Corpus Domini, qui ardeat quandiu ibi fuerit, nisi ad* Benedictus, *& tunc extinguatur cum aliis, & iterum accendatur.*

Obiter hic observabis quod etiam notat Martene de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis officiis cap. XXII. §. VI. num. XIII. quam simplices scilicet fuerint veterum ritus in recondenda sacra Eucharistia. Nostris vero temporibus pia fidelium devotio ad resarciendas aliquo modo illatas a nefandissimis hæreticis Sanctissimo Sacramento injurias, cum summa rituum pompa ad præparatum quam ornate fieri potest Oratorium illud deducit: Reconditam autem in sepulcro Eucharistiam clave obserari jubet Missale Augustodunense: addit Missale Mozarabum, ut cum cera duobus sigillis obsignetur ad similitudinem procul dubio sepulcri Dominici, quod Pilatus signari jussit cum custodibus.

De

De ritu Euangelium legendi ad pedum lotionem, quam vocant Mandatum, *feria quinta Cœnæ Domini*.

CAPUT IV.

MAndatum ita dici, quod Christus Dominus pedum lotionem Apostolis suis atque discipulis in perpetuum observandam mandavit, communis Scriptorum docet sententia. Superflua proinde est & vana ritus hujus institutoris inquisitio. Nec enim S. Gregorius Magnus, ut recte notat vir doctissimus Jacobus Goar ad *Græcorum Rituale*, vel quivis alius sequutus Pontifex, illius auctor haberi potest, cum peregrinorum Bethlehem confluentium pedes lavisse S. Hieronymum, in ejus epistolis legamus, & S. Laurentius Confessoribus in carcere positis idem charitatis, & humilitatis officium præstiterit; & baptisma suscepturis, communionisque consortibus lavipedium, ut dicunt, multo ante S. Gregorii tempora, a S. Ambrosio *De Sacramentis*, & S. Augustino Epistola cxix. cap. xviii. receptum fuisse edoceamur. Potuit tamen fateor instituto jam, & commendato huic ritui, feriæ quintæ in Cœna Domini tempus assignare S. Gregorius, vel alius post ipsum Pontifex Maximus, ut quod Christus ea die edidit abjectionis opus, tota ubique Ecclesia imitaretur: prius enim illius celebrandi diem omnino incertum fuisse, ex laudata S. Augustini Epistola colligere licet.

De hoc mandato cum Euangelio Missæ hujus diei meminit Ordo Romanus apud Gavantum parte iv. titulo viii. ritus vero in Ecclesia latina ita præscribitur „ Post denudationem altarium hora competenti facto signo cum tabula conveniunt clerici ad faciendum mandatum: Prælatus, seu Superior super amictu & alba induitur stola,

& plu-

& pluviali violaceis, & in loco ad id deputato, ministrante Diacono, (qui paratus cum Subdiacono, ut in Missa paramentis albis ei assistit) imponit incensum in thuribulo. Deinde Diaconus librum Euangeliorum ante pectus tenens, genuflexus ante Superiorem petit benedictionem: qua accepta adstantibus duobus Acolythis cum candelabris accensis, & Subdiacono librum tenente, signat librum, & incensat, & cantat, ut moris est Euangelium: *Ante diem festum Paschæ*, ut in Missa: quo finito Subdiaconus portat librum apertum osculandum Superiori, & Diaconus eum de more incensat. Postea Superior exuitur pluviali, & per Diaconum, & Subdiaconum præcingitur linteo, & sic præcinctus, assistentibus sibi iisdem Diacono, & Subdiacono accedit ad lotionem pedum, & per ordinem dispositis iis, qui lavandi sunt, clericis pelvim & aquam ministrantibus, Subdiacono singulorum pedem dextrum tenente, genuflectens singulis illorum pedem lavat, extergit, & osculatur, Diacono præbente linteum ad abstergendum.

Hæc omnia secundum mysticum sensum ex Euangelio, quod est caput officii pendere monent Rupertus Abbas Tuitiensis, & Gulielmus Durandus Episcopus Mimatensis: quorum alter in *Rationali divinorum officiorum* scribit „ Christus quidem cum discipulis cœnans surrexit a cœna, vestimenta deposuit, linteo se præcinxit, aquam in pelvim misit, & inter cœnandum pedes illorum lavit, & ipsos lavare docuit, & post lotionem iterum recubuit. Nempe Christus a cœna surgere, est ab accubitu Patris venire: vestimenta deponere, se exinanire, linteum præcingere, formam servi accipere: aquam in pelvim mittere, sanguinem suum effundere: pedes lavare, peccata remittere: linteo extergere, passionis fide mundare: vestimenta resumere est & a mortuis resurgere, & vestem gloriosæ carnis induere:

recumbere est & ascendere, & in dextera Dei sedere: discipulos docere, est eis Spiritum Sanctum mittere. Sic ille.

Apud Græcos officii ritus divini, & sacri ut dicunt *Lavipedii* ita se habet: Finitis quibusdam precibus, & post exclamationem, dicente Sacerdote: *Et ut digni fiamus*, in dispositis scamnis qui lavandi sunt sedent. Et Sacerdote primum lavipedii cantare incipiente Euangelium, stat superior; & prout narrat, vel continet Euangelium, exequitur. Cum itaque dicit, *Ponit vestimenta sua*, deponit & ipse mandyam, idest cappam. Cum vero profert: *Linteo accepto præcinxit se*, ipse quoque sabbano, longiori linteamine se succingit. Cum autem ait, *Mittit aquam in pelvim*, mittit & ipse aquam tepidam. Et rursus dicto, *Cœpit lavare pedes discipulorum*, ipse quoque lavare adoritur, facto initio ab Ostiario ad Œconomum usque, & Ecclesiæ Præfectum, qui est duodecimus: & uniuscujusque, postquam lotus est, pedes abstergit, & osculatur. Cum vero ad Œconomum pervenit, tunc Euangelii reliquum Sacerdos percurrit: *Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei ille*. Et deinceps Euangelium absolvit. *Et ut digni fiamus*: & incipit Euangelium quod est secundum Joannem: *In illo tempore. Sciens Jesus, quia omnia dedit ei Pater in manus &c.* usque ad verba illa: *Non estis mundi omnes*. Et post completum Euangelium dissolvit Præpositus syndonem, & mandyam resumit. Eoque in loco suo stante, exclamat Sacerdos: *Et ut digni simus Sanctum audire Euangelium*; & secundum Euangelium legit, quod est secundum Joannem: *In illo tempore. Postquam lavit Jesus pedes discipulorum*, usque ad verba, *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea*. Dicto Euangelio Sacerdos quandam orationem recitat, deinde dividitur buccella panis, & fit dimissio.

De ritu

De ritu deferendi Euangelium in Processione matutina die Paschatis; ac de ipsius usu apud Græcos in salutatione per fraternum osculum eadem die.

CAPUT V.

DUplicem die Paschatis peragi consuevisse Processionem, matutinam scilicet, ac vespertinam prodit Ordo Romanus apud Hittorpium. In priore expresse fit mentio ritus nostri, nimirum deferendi Codicem S. Euangelii, sic enim ait: *Die Sancto Paschæ induti solemnissimis vestimentis omnes clerici convenientes ad stationem ad S. Mariam Majorem, primitus cantent Tertiam. Qua finita respersi aqua Sancta, quæ pridie collecta est de fonte, tam ipsi, quam & omnis populus, procedunt cum omni decore, cum Crucibus, & thymiamateriis, præcedentibus etiam Sanctis Euangeliis, cantantes antiphonas processionales &c.* De mysterio ejusdem Processionis egregie differit Rupertus Abbas Tuitiensis, *De divinis officiis* lib. VII. cap. XX. „ Cum Crucibus & vexillis, quæ sunt insignia victoriæ Christi, omnes albati & exultantes in laude Resurrectionis Sanctæ, procedimus cum tanta populi expectatione sexus utriusque, majorum pariter, & minorum, ut corporaliter quoque illud Propheticum in nobis impleri videatur, Isaiæ LV. *Cum jucunditate exibitis, & cum gaudio deducemini, nam & montes, & colles exilient expectantes vos cum gaudio*. Ut autem processio ageretur (subdit laudatus auctor) ex mystica Euangelii auctoritate tractum est, scilicet ex eo quod Angeli mulieribus præcipiunt, dicentes: *Ite, dicite discipulis ejus, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam*: Et ipse Dominus occurrens illis exeun-

exeuntibus a monumento, cum tenuissent pedes ejus, & adorassent eum, *Ite*, inquit, *nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Concludit tandem Rupertus, & cap. XXIV. sic ait „ Sicque fit, ut tota hæc Processio nihil aliud quam gratiarum actio sit; eo quod resurgens Dominus statim memor nostri, qui eramus absque Deo, discipulos suos in Galilæam ad hoc consilium evocavit, ut baptizarentur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Unde locum quoque quo suprema statione processionem terminamus, nos Galilæam nominamus.

Juxta Ordinis Romani præscriptum Statio est ad S. Mariam Majorem, & imitatione Ecclesiæ Romanæ, testatur Jacobus Eveillon de Processionibus cap. XV. in multis Ecclesiis matutinam hanc processionem ire primo ad altare seu ad Oratorium S. Mariæ, quod ei credatur Christus ante omnes apparuisse, sicut scribit S. Ambrosius lib. V. De Virginibus. *Vidit*, inquit, *Maria Resurrectionem Domini, & prima vidit, & credidit*: quamquam nonnulli contendant non de Maria Deipara, sed de altera Maria, quæ cum Maria Magdalena ivit ad monumentum, hæc Ambrosii verba esse intelligenda. Sed Græci id quidem diserte profitentur in Pentecostario hac die ita ajentes: *Primum resurrectio Dei Matri manifestatur*. Hoc mysterium egregie observavit idem Rupertus ejusdem libri cap. XXV. „ Quid, inquit, Euangelicæ fidei convenientius Christiana sedulitas comminisci potuit? quid pulchrius, quid venerabilius, quam congratulari Matri Virgini super resurrectione Unigeniti jam non morituri, in cujus passione gladius animam ejus pertransivit? Perpendere gestit christiana devotio, quantus torrens gaudii repente inundans, locumque vulneris replens animam ejus ferro doloris confossam inebriavit, cum redivivus filius illi, ante omnes fortasse mortales, materno Virginem non defrau-

defraudans honore victoriam suam annuntiavit, & dulcia carnis suæ vulnera, quam illa veram de carne sua carnem conceptam peperit, deosculanda præbuit. Quid ergo? repugnare videbitur Euangelio referenti, quod surgens ergo Jesus primo Mariæ Magdalenæ apparuit? Absit. Sed omnibus Beatam Virginem Matrem excipimus testibus præordinatis, quos solos nominare ad Euangelistas pertinuit, vel quos Christi resurrectionem annuntiare decuit. Numquid illam nuntiare decebat, ut verba ejus tamquam deliramenta viderentur ante Apostolos? Si enim extranearum verba fœminarum visa sunt eis tamquam deliramenta, quomodo non magis Matrem amore filii delirare crederent? Verissime ergo Matri filius resurgens apparuit: sed illa ut ab initio cœperat, ita & nunc conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quod si iccirco verum non videtur, quia nullus Euangelistarum scriptis hoc attestatur, consequens est quod numquam post resurrectionem suam visus sit Matri, quia quando vel ubi apparuerit illi, nullus eorum nominatim edixit. Sed absit hoc ab illo, qui in lege sua Patrem, & Matrem honorare præcepit: absit inquam, ut Matrem propter se doloris gladio transverberatam, tam dura negligentia talis filius inhonoraverit. *Et paullo inferius*. Igitur pulchre, & laudabiliter traditum est a nostris majoribus, ut in hodierna, cunctisque per annum processionibus B. Dei Genitricis memoriam prima statione visitemus eandem ob caussam, quia in hodiernæ Missæ officio Statio ad S. Mariam præscribitur, ut eam principio lætitiæ nostræ proponamus. Hæc ille, quibus similia scribit Durandus lib. IV. *Rationalis Divinorum officiorum* cap. VI.

Sed ut eo insuper unde digressi sumus revertamur, Euangelium in hac Processione deferebatur, tum ut Christum Dominum Servatorem nostrum repræsentaret, tum etiam

etiam quia in ſtatione legi debebat a Diacono Regionario; ut liquet ex codice Bibliothecæ Vaticanæ relato a Cardinale Franciſco Maria Brancatio in diſſertatione *De Optione ſex Epiſcopatuum* pag. lx. his verbis: *Eſt munus Diaconorum Regionariorum cantare Euangelium in Stationibus. Palatini cantant Euangelium in Eccleſia Lateranenſi.* Apud Græcos vero alius quoque die Paſchatis erat uſus divini codicis, quippe quem in ſalutatione per fraternum oſculum adhibebant. Nam ut ex Pentecoſtario ſcribit doctiſſimus Eveillon: *Accipit Sacerdos Sanctum Euangelium, & ſtat ante fores Sacrarii. Tum accedit Præpoſitus, & oſculato primum Euangelio, deinde ipſo Sacerdote, de ejus manu accipit Euangelium, & ſtat, illud tenens ad ejuſdem dexteram. Tum cæteri ordine accedentes, ſinguli oſculantur primum Euangelium, deinde Sacerdotem, & Præpoſitum: ac poſtremo omnes ſibi invicem fraternæ charitatis oſculum impertiunt.* Apud Codinum libro *De official. Aulæ Conſtantinopolit.* cap. xiv. in Proceſſione Paſchali Imperator lampadem geſtat, proceres vero aulici cereos ardentes: & matutinis laudibus peractis, Protopapa, & Archidiacono in veſtibulo ſacrarii ſtantibus, altero Euangelium, altero Crucem portante, idem Imperator accedens oſculatur primo Euangelium, deinde Protopapam, poſtea Crucem, & Archidiaconum.

Mos hic inter Chriſtianos ab ipſis viguit Eccleſiæ primordiis, ut ad indicandum ſincerum charitatis affectum oſculis mutuis, ſeu advenientes, ſive orantes, ſive communicantes, ſive alia myſteria celebrantes, alii alios conſalutarent, dicendo: *Pax tibi*, ſeu *Pax vobis*. Teſtatur id quidem in primis Origenes his verbis: *Ex ſermone Pauli, ſcilicet cum dicit*: Salutate vos invicem oſculo ſancto: *Mos in Eccleſia traditus eſt, ut poſt orationes oſculo ſe invicem ſuſcipiant fratres; Hoc autem oſculum ſan-*

sanctum appellat Apostolus: quo nomine illud docet primum, ut casta sint oscula, quæ in Ecclesiis dantur; deinde ut simulata non sint, sicut fuerunt Judæ. Osculum vero fidele primo castum sit, deinde pacem in se, simplicitatemque habeat in charitate non ficta. S. Augustinus sermone LXXXIII. de diversis (qui est in die Paschæ) alloquens pueros pridie baptizatos: *Ecce ubi est peracta sanctificatio, dicimus Orationem Dominicam, quam accepistis, & reddidistis. Post ipsam dicitur,* Pax vobiscum: *& osculantur se Christiani in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, idest quomodo labia tua ad labia fratris tui accedunt, sic cor tuum a corde ejus non recedat.* Has ac alias complures Sanctorum Patrum auctoritates congerit magnus Annalium Parens Cæsar Cardinalis Baronius ad annum Christi quadragesimum quintum. Fuit igitur, cum charitas fervebat, osculum inter Christianos commune symbolum, & pignus mutuæ dilectionis, & pacis: sed præcipue in festo Paschæ, quo erat communicandum Corpori, & Sanguini Domini Jesu Christi, qui est pax nostra: ut odiis & simultatibus positis, animi invicem reconciliarentur; & ut loquitur S. Augustinus, corde ad cor accedente, omnes unum fierent corpus, qui omnes de uno pane, & de uno calice erant participaturi.

Nec vero quis putet hæc ita promiscue tunc agi solita esse, ut viri, & fœminæ sic indistincti se mutuo oscularentur. Nam (ut alibi diximus) in Ecclesia seorsim viros a mulieribus agere consuevisse, certissimum est. Verum quoniam, ea nihilominus adhibita cautela, adhuc inter se invicem osculantes, sive viros, sive fœminas aliqua fraus arte diaboli nonnumquam irrepsisse videretur, in pluribus Ecclesiis osculi sancti usus in osculum tabellæ, Cruce aut sacra Imagine insignitæ, honeste, ac laudabiliter mutatus est.

De

De ritu recitandi Euangelium in Litaniis; alicubi ad præcipuas Civitatis Portas.

CAPUT VI.

NOtandum, ait Walafridus Strabo, de rebus Ecclesiasticis cap. XXVIII. *litanias non tantum dici illam recitationem nominum, qua Sancti in adjutorium vocantur, sed etiam cuncta, quæ in supplicationibus fiunt.* Litaniam, quæ definiri potest pia Cleri, vel Christiani populi precabundi cum certo ritu, ac cæremonia progressio, Scriptores Ecclesiastici passim in Majorem, ac Minorem dividunt. Major illa dicitur, quæ instituitur VII. Kalendas Maji in festo S. Marci Euangelistæ: cujus Auctor fuit S. Gregorius Magnus Pontifex Maximus, teste Ruperto Abbate Tuitiensi libro VIII. *De divinis officiis* cap. V. Beda, & Adone in Martyrologio, imo S. Gregorius ipse lib. VII. Epistolarum appellat *Majorem*, & libro XI. *Septiformem*. Caussam hujus Litaniæ S. Gregorio dedit horrenda lues, quam narrat Paulus Diaconus libro III. *De gestis Longobardorum*, & Gregorius Turonensis libro X. Historiæ Francorum. *Anno*, inquiens, *quintodecimo Childerici Regis, Diaconus noster ab Urbe Roma Sanctorum cum pignoribus veniens sic retulit, quod anno superiore, mense nono, tanta inundatione Tyberis fluvius Urbem Romam obtexerit, ut ædes antiquæ diruerentur, horrea etiam Ecclesiæ sint, in quibus nonnulla millia modiorum tritici periere. Multitudo etiam serpentum cum magno dracone in modum trabis validæ, per hujus fluvii alveum in mare descendit. Sed suffocatæ bestiæ inter salsos maris turbidi fluctus, littori ejectæ sunt. Subsecuta est e vestigio clades, quam inguinariam vocant; nam medio mense XI. adveniens primum omnium juxta illud quod in Ezechiele Propheta legitur:* A sanctuario

rio meo incipite, *Pelagium Papam perculit: quo defuncto magna ſtrages populi de hoc morbo facta eſt.* Tantis malis ut occurreret ejus ſucceſſor S. Gregorius Magnus, anno DLXXXX. indixit memoratam litaniam ſeu proceſsionem, quæ *Major* eſt dicta, quod omnes totius anni ſupplicationes, & viæ longitudine, & precum prolixitate, & populi concurſu ſuperabat. Conſtabat enim ſeptem diverſis procedentium e diverſis locis hominum claſſibus; unde & *Septiformis* dicta eſt. Sermonem eo die a S. Gregorio habitum habes apud Gregorium Turonenſem loco citato, & ipſum noſtrum Gregorium lib. XI. *Epiſtolarum* cap. II. Accidit tunc teſte eodem Turonenſi, *unius horæ ſpatio dum voces plebs ad Dominum ſupplicationis emiſit, octoginta homines ad terram corruiſſe, & ſpiritum exhalaſſe. Sed non deſtitit*, inquit, *Sacerdos tantus prædicare populo ne ab oratione ceſſarent.*

Minor litania appellatur, quæ triduo ante feſtum Aſcenſionis (qui dies jam dicuntur *Rogationum*) celebratur; cujus primus Auctor fertur S. Mamertus Viennenſis in Galliis Epiſcopus, anno circiter CCCCLII. ſed ut recte obſervat Cardinalis Baronius. *In Notis ad Romanum Martyrologium*, ad diem XXV. Aprilis S. Mamertus, reſtituit potius, & in meliorem formam reduxit ſacras Rogationes. Enimvero ſatis id liquet ex Sidonio Appollinare Epiſcopo Arvernenſi, qui epiſtola ad Aprum XIV. lib. V. hæc inter alia de priſtina litaniarum obſervatione, jam negligentia torpeſcente, ſcribit. *Erant quidem prius (quod ſalva fidei pace dictum ſit) vagæ, tepentes, infrequenteſque, & (ut ſic dixerim) oſcitabundæ ſupplicationes, quæ ſemper interpellantium prandiorum obicibus hebetabantur: ad quas, ut nihil amplius dicam, figulo pariter, & hortulano non oportuit convenire. In his autem quas ſuprafatus* (Mamertus) *Summus Sacerdos, & protulit pariter, & contulit,*

tulit, *jejunatur*, *oratur*, *psallitur*, *& fletur &c.* Ex his quidem Sidonii verbis luculenter apparet quod monet Baronius, S. Mamertum Episcopum non tam instituisse, quam restituisse, & in meliorem formam sacras Rogationes reduxisse. Sane quidem S. Augustinus, qui tempore præcessit S. Mamertum de eisdem Rogationibus, quæ celebritatem Ascensionis Dominicæ præcedunt, non obscure meminit *Sermone* CLXXIII. de tempore in Vigilia Ascensionis tomo x. editionis Lovaniensis. Extat de Rogationibus Canon XXIX. Concilii Aurelianensis I. anno. Reliqua videri possunt apud eos qui scripserunt *De divinis officiis*.

Ritus in hisce supplicationibus observandi præscripti sunt in Rituali Romano, quod notis nuper illustravit Vir clarissimus Hieronymus Baruffaldus. Verum præter consuetas preces, in plerisque Italiæ locis, Euangelia etiam tum intra, tum extra Civitatem recitari solent, illa scilicet ipsa, quæ in Missis Rogationum pronuntiantur. Processionale vero Ambrosianum in Litaniis Rogationum, agens de tribus ipsarum diebus inter alia hæc habet „ Sequuntur duodecim Stationes, in quibus singulis cantatur litania cum oratione, lectione ex veteri Testamento, ℟. & lectione ex Euangelio. Procedendo ab una statione ad aliam concinuntur Antiphonæ, & Psalmi. Post tertiam Stationem cantantur Prima, & Tertia, post sextam Stationem sexta, post septimam Nona. In octava vero Statione post recitatam S. Euangelii lectionem, canitur ab hebdomadario Canonico Metropolitanæ Ecclesiæ Missa solemniter; & habetur post Euangelium sermo ab Archiepiscopo de pœnitentia, aut alio de genere, pro ratione temporum, & datur indulgentia. Post reditum processionis in Metropolitana Ecclesia cantantur vesperæ. Secundo die fiunt decem stationes: Post primam cantatur Prima, post secundam Tertia, post quartam Sexta, post quintam

No-

Nona. In Ecclesia septima, quæ est S. Nazarii, Diaconus ante lectionem Euangelii elata voce ait: *Parcite fabulis*. Custos etiam: *Silentium habete*. Alter vero respondit: *Habete silentium*, tum legitur Euangelium ex Luca. In octava Statione Missa celebratur, concioque habetur. In reditu vesperæ. In tertia vero statione neque litania, neque lectiones recitantur. Die tertio per Ecclesias undecim stationes totidem instituuntur, post primam dicitur Prima usque ad symbolum S. Athanasii, post tertiam Tertia, & Sexta, post quartam Nona. In quinta quæ est ad S. Laurentium Diaconus dicit: *Parcite fabulis*. Reliqua ut supra, in eaque Missa celebratur. Hactenus processionale Ambrosianum. Ritum autem quam maxime venerandum viguisse olim in Urbe Florentiæ, recitandi scilicet in sacra processione quatuor Euangeliorum lectiones ad totidem præcipuas ejus inclytæ Civitatis portas liquet ex quodam pervetusto Codice Euangeliorum ms. ante annos, ut creditur, DCC. qui Romæ in egregia nobilissimæ Barberinæ Gentis Bibliotheca asservatur num. MDCCCLXII. quemque nobis demonstravit vir clarissimus, literarum bono natus Pompeus Abbas Compagnonus Patritius Maceratensis.

De ritu legendi Euangelium ad Aquæ benedictionem, quæ fit in pervigilio Epiphaniæ.

CAPUT VII.

Ritum hunc Ecclesiæ antiquissimum alicubi obsoletum revocavit Religiosissimus Pontifex Maximus Benedictus XIII. quemadmodum & alios complures, qui penitus negligebantur, licet Romano Rituali præscripti essent. Sane cum ea sit utriusque Ecclesiæ Græcæ

ac Latinæ consensio Christum Dominum die Epiphaniæ fuisse baptizatum, ut patet ex hymnis, aliisque, quæ ad divina ejus diei officia recitamus, mirum videri non debet, si in memoriam Christi baptismatis celebrari hac die sacris cæremoniis solemnis Aquæ benedictio consuevit, qua non solum homines in Ecclesia, eorumque domus a Sacerdotibus, faustis precationibus asperguntur, sed pleni etiam calices religiosissime ab omnibus asportantur. Meminit ejus ritus noster Lucas Archiepiscopus Consentinus, qui floruit ineunte Sæculo XIII. anno MCCII. illumque in libro, quem Ordinarium inscripsit, quique asservatur in Romano Cœnobio S. Isidori, confirmat his verbis. *Completis Laudibus, & pronunciato ex more martyrologio, mox Dominus, vel Sacerdos, qui laudes celebravit faciat solitum exorcismum salis, & aquæ, & circumstantes aspergat cum fasciculo hysopi: Capellani quoque Civitatis aspergant inde fideles, omnes die ipsa tam in Ecclesia, quam ubicumque possunt, in memoriam baptismi Dominici*. At vero quam sit vetustus ejusmodi ritus mirifice docet S. Joannes Chrysostomus, homilia *De Baptismo Christi*, testisque est egregius illius miraculi quo Aqua multis annis incorrupta permanebat. *In hac*, inquit, *solemnitate sub medium noctem cum omnes aquam acceperint, domum calices referunt, & recondunt, & per integrum annum conservant, utpote quod hodierna die sanctificatæ sint aquæ; fitque miraculum evidens, dum nihil temporis longinquitate aquarum illarum natura vitiatur, sed integro anno, atque adeo biennio, & triennio sæpe quæ hodie fuit hausta, incorrupta, & recens permanet, ac post tantum temporis cum iis, quæ nuper fuerint fontibus eductæ certat*. Porro qui ad Jordanem olim habitabant populi in memoriam, & honorem Jesu Christi baptismatis, qui in eo hac die a Joanne tinctus est, in eundem fluvium descen-

dere,

dere, ac se se abluere solebant. *Cum dies sanctus Epiphaniarum advenisset*, inquit Gregorius Turonensis lib.I. De Gloria Martyrum cap. LXXXVII. *& omnes in Jordanem descenderent abluere tam vulnera corporis, quam animæ cicatrices*. Neque id in solo Jordane fieri consueverat, sed pluribus aliis in locis orientales populi fluvios, fonteive benedicebant, atque in eos sese immergebant, quasi proprium renovaturi, sive Christi imitaturi baptismum: id quod apud plerosque ad hanc usque diem perseverare, ex quibusdam illarum partium relationibus docet Martene De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis officiis celebrandis cap. XIV. num. II.

Aliud perinsigne miraculum refert S. Epiphanius, hæresi LI. quod hac ipsa die suo tempore in pluribus Orbis locis contingere solebat, aquæ scilicet mutatæ in vinum. *Quapropter*, inquit, *etiam*, *in multis locis usque in hunc diem hoc fit*, *quod tunc factum est divinum signum in testimonium incredulis*, *veluti testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi: hujusmodi ad Cibyram Cariæ Oppidum fons est*, *qui eadem illa hora qua ministri aquam hauserunt ac Salvator dixit*, Date Architriclino, *in vinum vertitur*; *idem & in Geraseno Arabiæ fonte contigit*. *Nos in Cibyræ illo fonte potavimus*; *fratres nostri ex Geraseno*, *qui est in Martyrum Templo*: *plerique vero idem & de Nilo Ægypti fluvio confirmant*: *quare in undecima Tybi idest die* VI. *Januarii apud Ægyptios omnes hauriunt aquam*, *& reponunt*, *tum in ipsa Ægypto tum in multis regionibus*. Hæc Epiphanius. Simile prodigium in Andro una ex Cycladum insulis nedum a recentioribus scriptoribus narratur, quod scilicet sit ibi fons qui hac die Epiphaniæ vini saporem acquirit; sed & Plinius etiam similis rei egregius videtur assertor, licet unius tantum diei spatio discrepet a prædictis; dum ait *Mutiano ter Consule Auctore in Andro Insula* No-

Nonis Januarii fontem aquæ vini saporem habentem fluere consuevisse. Quare non immerito nonnullæ idem Ecclesiæ triplex in festo Epiphaniæ Euangelium decantabant, in trium Christi apparitionum, totidemque prodigiorum memoriam. Imo quod ad rem attinet nostram, in veteri Rituali Burdigalensi habetur benedictio aquæ in vigilia Epiphaniæ, in qua tria leguntur Euangelia.

In compluribus Regni Neapolitani locis, præsertim nostræ Calabriæ ad solemnem aquarum benedictionem, quæ in Epiphania quotannis celebratur, præter exorcismos, ac pias quasdam precationes bina Euangelia pronuntiantur. Primum ex S. Joanne cap. VII. *In illo tempore. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, & clamabat dicens, si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*. Alterum Euangelium desumitur ex eo quod est secundum Lucam cap. III. *Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante apertum est Cœlum &c.* usque ad illa verba: *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane*. Memorat ipsa hæc Euangelia vetus Ecclesiæ Neritonensis ritus solemnis aquarum benedictionis die Epiphaniæ Domini in Cathedrali Templo a Protopapa, & Sacerdotibus Græcis peractæ, editus, ac præstantissimis notis illustratus a Viro clarissimo Sebastiano Pauli Congregationis Matris Dei, qui hoc anno Quadragesimæ tempore, summo doctorum virorum plausu, in S. Laurentii Basilica, dicta in Damaso concionatur. Eadem Euangelia in Pontificali ritu cernere licet, quem Benedictus XIII. Pont. Max. anno MDCCXXVII. edidit; ubi iis etiam, qui in pervigilio Epiphaniæ solemni Aquæ benedictioni devote interfuerint centum Indulgentiæ dies perpetuo est elargitus.

Euan-

Euangelium in æris campani benedictione lectum.

CAPUT VIII.

VEtus est Ecclesiæ ritus campanas consecrandi, quem nonnulli auctores a Summo Pontifice Joanne XIII. sive ut alii dicunt XIV. originem duxisse autumant; sed multo antiquiorem ex ritualibus libris, ante memoratum Pontificem conscriptis, in quibus formula benedicendi campanas reperitur, vir doctissimus Angelus Rocca testatur commentario *De Campanis* cap. v. quem deinde sequuti sunt Joannes Bona Cardinalis, rerum liturgicarum libro I. cap. xxii. Franciscus Pagi Breviario Romanorum Pontificum sæculi x. in Joanne XIII. Edmundus Martene, ac cæteri recentiores eruditi. Sane in capitulari Caroli Magni, ducentis fere annis ante Joannem jubetur, *Ut Cloccæ* (idest campanæ) *non baptizentur*. In ordine Romano apud Hittorpium, omnium judicio antiquissimo tota forma benedicendi, seu consecrandi campanas præscripta legitur. Edmundus Martene libro II. *De antiquis Ecclesiæ ritibus* capite xxi. asserit antiquos Codices manuscriptos, & Egeberti præsertim Pontificale, & Gellonense Caroli Magni tempore exaratum referre ritus, & preces benedictionis, sed nullos veteres codices ritualium testari nomen alicujus Sancti campanis benedictis impositum fuisse; verum Auctor vetustus nomine Alcuini de hoc ritu ita inquit: *Neque novum videri debet campanas benedicere, & ungere, eisque nomen imponere*. Magnus annalium parens Baronius utriusque meminit ritus, quum campanam Basilicæ Lateranensis primariam a Joanne XIII. sub nomine S. Joannis Baptistæ benedictam aut consecratam fuis-

fuisse scribit tomo x. ad annum DCCCCLXVIII. his verbis. Joannes Pontifex Romam (e Capua scilicet) rediens, cum Imperator ibi (hoc est Capuæ) adhuc moraretur, contigit primariam Lateranensis Ecclesiæ campanam miræ magnitudinis recens ære fusam super campanile elevari; quam prius idem Pontifex sacris ritibus Deo consecravit, atque Joannis nomine (puto Baptistæ) cujus Ecclesiæ esset usui, nuncupavit. Qui sacer ritus in Ecclesia perseveravit, ut eo modo quo ipse usus est, campanæ in Ecclesiis collocandæ, Deo primum imposito eis nomine dicarentur. Quod testantur veteres Codices rituales. Ita Baronius, cujus postrema verba perperam Pagius sugillavit, auctoritate Edmundi Martene ajentis veteres ritualium libros nullam impositi campanæ nominis facere mentionem, quasi is scriptor alias eruditus cunctos Urbis, & Orbis ejusmodi Codices perlegerit.

Hæretici vero Magdeburgenses centuria x. capite VI. columna CCLXXXXIV. inter alia probra, quibus Romanos Pontifices afficiunt, Joannem XIII. horrendi erroris, & sacrilegii accusant; quippe qui contra Christi institutionem cœperit baptizare campanas; quod etiam frequenter alii hæretici nobis objiciunt. Mirum equidem est, cur non etiam dicant campanas a nobis antea catechizari, & instrui, ut possint fidei symbolum resonare. Sed quid quæso ipsi reprehendunt ipsam nempe rem, an vero nomen baptismi æris campani? Si rem, aperte decipiuntur, vel mentiuntur, (inquit Eminentissimus Bellarminus libro IV. *De Summo Pontifice* cap. XIII. num. XIX.) Non enim campanæ revera baptizantur, sed solum benedicuntur, & cultui divino, eo modo quo templa, altaria, calices, & alia sacra vasa, consecrantur, ut patet ex Pontificali Romano, ubi habetur benedictio campanæ, & nulla fit mentio usquam baptismi;

ptiſmi; neque dicitur, *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*; ſed ſolum funduntur preces ad Deum, ut in aliis benedictionibus. Si nomen reprehendunt, ſciant baptiſmi nomen non a Pontificibus, ſed a vulgo, & quidem metaphorice accommodatum campanarum benedictioni; quia nimirum vident campanas aqua benedicta aſpergi, & eis nomina interdum imponi, ut diſtinguantur aliæ ab aliis; imo in Hiſpaniis dum campanæ conſecrantur, vel ut improprie ajunt baptizantur, vir, & mulier ex hominibus loci primariis tamquam compatres admittuntur; quamobrem codex ritualis proprius adhibetur, in quo præter alia, quæ in Pontificali Romano extant, compatres etiam commemorantur.

At vero ut ritum a Romano Pontificali præſcriptum proſequamur, campana antequam in turrim campanariam ut dicunt collocetur, conſecrari ſolet hoc modo. Prius enim tota intus, & extra cum aqua benedicta ab Epiſcopo una cum miniſtris lavatur, deinde mundo linteo extergitur, interim aliquot Pſalmi recitantur; Quibus finitis Epiſcopus cum pollice dexteræ manus, de oleo ſancto infirmorum ſignum Crucis facit extra, & ſupra campanam. Deinde oratione ad ipſam pertinente recitata; cum linteo mundo ſignum Crucis factum ab ipſo Epiſcopo extergitur; & Antiphona cum Pſalmo item pronuntiata, Epiſcopus cum pollice dexteræ manus, de oleo ſancto infirmorum ſeptem facit Cruces exterius ſuper campanam, intus vero cum chriſmate quatuor ſic dicens: *Sancti ✠ ficetur, & conſe ✠ cretur, Domine, ſignum iſtud, In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti. In honorem Sancti N. Pax tibi*. His peractis, atque oratione pro effectibus campanæ conſecratæ mirabilibus impetrandis recitata; nec non thymiamate, thure, ac myrrha thuribulo impoſitis; thuribu-

credentium ſerventur: ut procul pellantur hoſtiles exercitus, & omnes inſidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempeſtatum, & fulgurum temperentur infeſta tonitrua, & ventorum flamina ſuſpendantur, ſpiritus procellarum, & aereæ poteſtates proſternantur: breviter ut audientes fugiant ad Sanctæ Matris Eccleſiæ gremium, & ante S. Crucis vexillum, cui flectitur omne genu; quemadmodum hæc in ſolemni benedictione campanæ reperies. Hæc ad verbum ex laudato Concilio Colonienſi; quæ item omnia in Ordine Romano; atque etiam in Pontificali pariter Romano, in ipſa campanæ benedictione ſive conſecratione leguntur. Plura de origine campanarum, uſu, effectibus, ac aliis ſcitu dignis ediſſerit Angelus Rocca doctiſſimo commentario *De campanis*.

Illud ego minime prætermittam, quod etiam tradit præfatus Auctor, pulſare campanas, quod hodie paſſim laici ac viliores homines uſurpant, pertinuiſſe olim ad Sacerdotes. Amalarius Fortunat. lib. III. *De Eccleſiaſt. offic.* cap. I. poſtquam ſacras campanas originem a tubis veteris Teſtamenti traxiſſe dixiſſet, illaſque ora prædicatorum novi Teſtamenti ſignificare docuiſſet, ſtatim ſubdit: *Ne deſpiciat Presbyter hoc opus agere, ut in ipſo ſit imitator filiorum Aaron*. Sane præcepit olim Deus, ut filii Aaron Sacerdotes tubis clangerent ad convocandam multitudinem. Quem ritum ad novi Teſtamenti Sacerdotes tranſiiſſe, atque in Eccleſia diu perduraſſe conſtat etiam ex Capitulari Caroli Magni lib. VI. cap. CLXVIII. ubi ſtatuitur ut Sacerdotes ſigna tangant horis canonicis. Idcirco Ordo Romanus, & antiqua Ritualia, itemque Concilium IV. Carthaginenſe materiam Oſtiariatus in ſola clavium traditione conſtituunt, nulla habita mentione pulſationis campanæ, quia hoc ad ejus officium non pertinebat. *Neque ſine ratione* (inquit Eruditiſſimus

Cardinalis Bona libro I. Rerum liturgicarum capite xxii.) *Majores nostri decreverunt a Deo sacratis viris signa tangi, quia & sacra res est fidelem populum ad divinum officium, ad Missam, ad communionem, ad audiendum verbum Dei coadunare: & ipsae campanae Episcopali benedictione, sanctique olei unctione consecratae sunt, & inter sacra Ecclesiae vasa connumerantur.* Hodie officium Ostiarii est campanas pulsare, quem decet superpelliceo indutum esse, dum signa pulsat, quia munus sui ordinis exercet. *Eos vero* (verba sunt Stephani Duranti lib. I. De Ecclesiae ritibus cap. xxxi.) *qui campanas pulsant congruit superpelliceis indui.* Hanc autem congruentiam ex Concilio item Coloniensi desumptam esse innuit. Quae profecto cum ita sese habeant, campanae nullo modo a laicis, nec sine superpelliceo ab Ecclesiasticis viris pulsari debent, ut recte docet numquam satis laudatus Angelus Rocca commentario *De campanis* cap. xiii.

Euangelii usus in exorcismis ad Daemones ab Energumenis expellendos.

CAPUT IX.

QUemadmodum vetus Judaeorum populus certam, & praescriptam formam habuit expellendi Daemones e corporibus hominum, iique qui id officii obibant exorcistae nuncupabantur, ut habetur Actorum cap. xix. ita Redemptor noster Christus Dominus in novo Testamento Apostolis, & Discipulis potestatem liberandi energumenos a maligno spiritu elargitus est. Modus, & forma constituendi exorcistas in IV. Carthaginensi Concilio circa annum CCCLXXXXVIII. Can. VII. ita praescribitur: *Exorcista cum ordinatur accipit de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi*

ſibi Epiſcopo: Accipe, & commenda memoriæ, & habeto poteſtatem imponendi manus ſuper energumenum, ſive baptizatum, ſive catechumenum. Exorciſmus, ut refert Iſidorus Hiſpalenſis libro II. *De Eccleſiaſticis officiis* cap. xx. *eſt ſermo increpationis contra immundum ſpiritum, in Energumenis ſive catechumenis factus, per quem ab illis diaboli nequiſſima virtus, & inveterata malitia, vel violenta incurſio expulſa fugetur; quod ſignificabat lunaticus ille, quem increpavit Dominus Jeſus, & exiit ab illo Dæmonium.* S. Cyrillus Hieroſolymitanus in præfatione ſuarum catecheſeon exorciſmos ſalutares, & divinos vocat, atque e ſacrarum literarum fontibus emanaſſe aſſerit. Et ſane Joſephus ait lib. VIII. *Antiquitatum*, Deum communicaſſe Salomoni exorciſmos; quorum librum ad ſua uſque tempora conſervatum fuiſſe teſtatur Origenes in Matthæum cap. XXXVI. Tertullianus *De corona militis* cap. XI. & *De ſpectaculis* cap. XXVI. oſtendit exorciſmis a primitivæ Eccleſiæ Chriſtianis pronuntiatis Dæmones fuiſſe fugatos. S. Cyprianus epiſtola ad Demetrianum ait voce humana per exorciſtas, & poteſtate divina flagellari, uri, & torqueri Diabolum. Verba quæ in exorciſmis adhibebantur edicit Prudentius in *Apotheoſi contra Judæos* his verſibus.

Intonat Antiſtes Domini: fuge callide ſerpens;
Exue te membris, & ſpiras ſolve latentes.
Mancipium Chriſti fur corruptiſſime vexas;
Deſine, Chriſtus adeſt humani corporis ultor.
Non licet ut ſpolium rapias, cui Chriſtus inhæſit.
Pulſus abi ventoſe liquor, Chriſtus jubet, exi.

Placuit egregias tot Patrum, qui fuere Eccleſiæ lumina, proferre ſententias; quibus cæca Joannis Calvini impudentia refelli queat ita garrientis lib. IV. Inſtitutionum, cap. XIX. *Exorciſtas vero in quem tandem finem conſecrant? Audio Judæis ſuos fuiſſe exorciſtas;*

ſed

sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitis istis exorcistis quis unquam fando audivit, quod specimen unum suæ professionis ediderint? Fingitur istis potestas data imponendi manus super energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos; sed ipsi se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt. Isthæc Calvini est blasphemia; sed quid denotant S. Cypriani verba loco allegato? *Voce*, inquit, *humana per exorcistas, & potestate divina flagellatur, uritur, & torquetur Diabolus.*

Quod vero ad ritum attinet legendi in exorcismis Euangelium Energumeno; res est antiquissima, atque laudabilis; nam ut recte notat Gulielmus Durandus in suo *Rationali* lib. IV. cap. XXIV. num. XXI. *Contra Diabolum legitur Euangelium, ut illum sua virtute expellat; quoniam diabolus nihil tantum odit, quantum Euangelium.* Quocirca Rituale Romanum Titulo *De exorcizandis obsessis a Dæmonio* sapienter præscripsit, ut hæc Euangelia, unum scilicet vel alterum energumeno legerentur. Primum est S. Joannis. *In principio erat Verbum &c.* Quod Dei ineffabilem essentiam, ejusque miram incarnationem ostendit. Secundum est S. Marci narrantis signa credentium, inter quæ illud est, quod in Nomine Jesu dæmonia ejicient. Tertium est S. Lucæ, & continet potestatem datam Apostolis calcandi supra serpentes, & scorpiones. Quartum pariter est S. Lucæ qui historiam narrat dæmonii muti a Christo ejecti: Mirabiles hujus ritus effectus passim leguntur apud Surium, atque Bollandianos in vitis Sanctorum, qui sola Euangelii lectione sæpenumero e corporibus hominum dæmones expulerunt.

Hector Boethius Scotorum res describens libro VIII. testatur in Marrea regione se ab iis qui conspexerant accepisse, quod ejus verbis adscribam: Puella natalibus altis, forma conspicua, complurium nobilium aver-

aversata connubium, in infandam cum cacodæmone incidit consuetudinem; quæ cum uterum ferret, parentum rigore coacta edere stupratorem, adolescentem mira pulchritudine, frequentius secum noctu, interdiu nonnumquam convenisse: unde venisset, quove abiisset nescire se respondit. Parentes tametsi filiæ parum crederent, accuratius rem advertentes, consilio quis esset qui gnatæ expugnasset pudicitiam explorandi: cognito tertio post die, indice ancilla stupratorem adesse, reclusis foribus, accenso tædarum ingenti numero cubiculum ingressi, horrendum monstrum figura supra humanam existimationem terribili in filiæ amplexibus sunt conspicati. Cucurrere ocyus complures ad fœdum excitati spectaculum. Inter eos Sacerdos probatæ vitæ, sacræ disciplinæ non ignarus, cæteris aut trepide abeuntibus, aut pavore terræ illisis, cum Christi Apostoli Joannis Euangelii initium recitare orsus, ad eum locum, *Verbum caro factum est* perduxisset; malus Dæmon horrendo sublato clamore, cubiculi tectum secum adsportans, omni supellectili incensa abiit. Fœmina periculo servata, enixa est monstrum undequaque fœdum aspectu, quale nusquam antea, ut ferunt, inter nostrates visum. Id obstetrices, ne observatum contumeliæ esset familiæ, accensa ingenti pyra citissime concremarunt.

In Conciliis tum Generalibus, tum particularibus Sacri Euangelii codex in præcipuo, atque honorificentissimo collocatus Throno.

CAPUT X.

QUoniam Ecclesiæ Patribus persuasum semper fuit Sacris Conciliis Christum præesse, ideo in ejus rei argumentum in augustiori loco supra Patrum sub-

ſubſellia Euangelium poni conſuevit, pendentibus hinc inde aulæis, aliiſque ornamentis ad cultus ac maximæ venerationis ſignum appoſitis, liber enim Euangeliorum Chriſti reparatoris noſtri loquentis typum gerit, ut ait S. Cyrillus in Epiſtola Apologetica ad Theodoſium: ideoque in Synodo Epheſina ſupra Thronum locatum fuiſſe teſtatur his verbis: *Sancta Synodus in S. Eccleſia, quæ Maria dicitur, congregata Chriſtum veluti caput conſtituit, venerandum enim Euangelium in ſacro Throno collocatum erat, illud tantum ſanctorum Sacerdotum auribus inſinuans: Juſtum judicium judicate*. Item in Concilio Chalcedonenſi Generali IV. actione prima, ſecunda, tertia, quarta, ac reliquis ſemper reſidentibus Epiſcopis, & Patribus in medio ſacroſancta Euangelia poſita eſſe memorantur: quod de auctoritate Conciliorum loquens manifeſtat etiam Julianus Coenſis Epiſcopus Legatus Leonis I. in epiſtola ad Leonem I. Imperatorem, apud eruditiſſimum Soc. Jeſu ſcriptorem Philippum Labbæum Tom. IV. Concil. editionis Pariſienſis fol. DCCCCLXXIII. *Ubi*, inquit, *tantorum fuit congregata multitudo Pontificum, & ſanctorum præſentia Euangeliorum, & frequens ſimul oratio, illic creaturæ totius opificem inviſibili virtute credimus fuiſſe præſentem*. Idem & in Concilio Generali VI. Conſtantinopolitano III. in Trullo celebrato actione prima memoratur factum. Ritum ipſum in VII. Generali Synodo, quæ altera Nycena fuit, ſervatum fuiſſe Tharaſius Conſtantinopolitanus Antiſtes prodit his verbis: *Jacebat autem in ſacro Throno Euangelium ſanctum, quod omnibus qui convenerant,* Juſtum judicium judicate, juſtitiam pro ſancta Dei Eccleſia adminiſtrate *proclamabat*. In Concilio Generali VIII. additæ ſunt Sanctæ Crucis reliquiæ; legimus enim in ejuſdem actis: *Propoſitis pretioſis, & vivificis lignis, & intemeratis ſalutis noſtræ Euangeliis &c.*

Quod

Quod vero apud Græcos factum liquet, etiam in Ecclesia Occidentali servatum fuisse constat ex Concilio Lateranensi I. Martino I. Summo Pontifice, ubi initio consultationis primæ sic legitur: *Præsidente sancto ac Beatissimo Martino Papa Sanctæ Sedis Apostolicæ Urbis Romæ, propositis sacrosanctis, & venerabilibus Euangeliis in Ecclesia Dei, & Domini nostri Jesu Christi, quæ vocatur Constantiniana &c.* Quæ verba semper initio omnium reliquarum consultationum repetuntur. Quanta autem magnificentia fuerit ejusmodi ritus in Concilio Ferrariensi servatus, scilicet antequam Florentiam translatum esset, docent quæ in principio ejusdem Concilii habentur apud Labbæum tomo XIII. fol. XVIII. *In medio Templi, atque inter duos Cleros ante sacrum Altare solium pulcherrimum posuere perquam ornatum, apparatumque aureo velamento, in quo sedit Judex magnus, & justus Dominus noster Jesus Christus, hoc est Sanctum Euangelium, appositis hinc inde Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli capitibus, cereisque ante illa accensis.* Sed nec in Œcumenicis tantum, verum etiam in Provincialibus Synodis id fieri consuevisse, ut scilicet in medio sacri consessus Euangelii codex locaretur, Concilium Valentinum in Galliis habitum Lothario Imperatore, in præfatione testatur. Quod etiam confirmatur ex abjuratione Berengarii sub Nicolao Papa II. in Concilio Romano, anno MLIX. ubi per sacra Euangelia, quæ in medio posita erant juralse dicitur. Quid tandem Patres eo ritu exprimere voluissent, jam supra dictum est; additque Filesaccus *De sacra Episcoporum auctoritate* cap. XIII. §. II. id quod Servator dixit; *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Matthæi cap. XVIII.

Euangelium in Judiciis profanis pro Tribunali positum.

CAPUT XI.

QUod in Œcumenicis Catholicæ Ecclesiæ Conciliis factitatum vidimus, idem quoque in quibusvis judiciis faciendum constituit Imperator Justinianus, nimirum ut sacrorum Euangeliorum Scripturæ terribiles ante sedem judicialem deponantur, ibique ab initio litium ad finem usque permaneant, nec amoveantur nisi sententia recitata, quo totius consistorii latitudo, Dei ipsius repleta præsentia, omnibus ad sacrosanctas scripturas metum incutiant, & reverentiam, & ab inquisitione veritatis omnis iniquitas propulsetur. Verba legis *Rem non novam* Cod. *De judiciis* hæc sunt „ Sancimus omnes Judices, sive majores, sive minores, qui in administrationibus positi sunt, vel in hac Regia Civitate, vel in Orbe Terrarum, qui nostris gubernaculis regitur, sive eos quibus nos audentiam committimus, vel qui a majoribus Judicibus dantur, vel qui ex jurisdictione sua judicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, idest compromisso, quod judicium imitatur, caussas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum, & partium consensu electi sunt, & generaliter omnes omnino Judices Romani juris disceptatores non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem judicialem sacrosanctæ deponantur Scripturæ, & hæ permaneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus, usque ad ipsum terminum, & disinitivæ sententiæ recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas Scripturas, & Dei præsentia consecrati, ex majore præsidio lites diriment, scituri quod non magis alios judicant, quam ipsi

ipsi judicantur, cum etiam ipsis magis, quam partibus terribile judicium est; siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem a Deo inspectore adhibito caussas proferunt trutinandas. Ita Justinianus.

Ritum ponendi pro Tribunali Euangelium in profanis judiciis luculenter illustravit Pancirolus, figuramque etiam expressit in historia Imperii Orientalis, & Occidentalis; ex eoque Ciampinus in libro veterum monumentorum parte I. cap. XVI. ubi aliam figuram exhibet, in qua mensæ seu parvo solio superpositus est liber Euangeliorum occlusus, in cujus tegmine exteriori imago visitur Jesu Christi, seu Euangelii scriptoris, & forte Joannis, quum juvenilem ætatem præseferat, qualem illi vulgo Pictores affingunt. Duo deinde a dextris, totidemque a sinistris cerei fulgent, infixi candelabris, quibus alterum longe majus adstat extra, sed pone mensam formæ quammaximæ, variisque figurarum capitibus cælatum, super quod lucernam, non cereum imponi olim consuevisse verosimilius putat memoratus Ciampinus.

Sacri Euangelii usus in purgatione Canonica.

CAPUT XII.

Purgatio canonica Auctore Silvestro *In summa* dicitur ostensio innocentiæ de objecto crimine juxta Sacrorum Canonum decretum facta. Siquis igitur Episcopus, siquis Presbyter, siquis etiam laicus vulgi rumore, criminis insimulabatur, mos olim fuit, ut licet nec testibus, nec facti ipsius evidentia convinci potuisset, purgare se tamen ex præscripto Canonum teneretur. Vocatur autem hæc purgatio Canonica, quod a sacris Canonibus invecta sit, atque præscripta: fit autem per juramentum, quod pluribus modis antiquitus

præstabatur, ad Euangelia scilicet, ad Sacrosanctam Eucharistiam, ad Reliquias Martyrum, ad Crucem. Varia ejus exempla adducit in suo decreto Gratianus; causa II. quæst. IV. & inter alia illud Tridentini Episcopi, qui simoniæ insimulatus, communi sententia in Concilio jussus est, ut tertia manu sui Ordinis, & quatuor Abbatum, & Religiosorum Sacerdotum de ea simonia se purgaret in præsentia Aquilejensis Patriarchæ. Forma autem purgationis ipsius, & sociorum ita præscribitur. *Idem Episcopus supra sancta Euangelia primum jurabit, quod pro Ecclesia S. Petri de Pado Presbytero Paulo danda, neque ipse per se, vel per summissam personam, neque alius pro eo se sciente pretium receperit; deinde expurgatores super sancta Dei Euangelia jurabunt, scilicet quod sicut ipsi credunt, verum juravit*. Hæc apud Gratianum; ubi etiam Can. *Omnibus* loco citato habetur, quod si Sacerdos suspiciosus, aut incredibilis suo Episcopo, aut reliquis suis consacerdotibus sive bonis, & justis de suo populo, vel sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus, aut cum quinque vel septem bonis aut vicinis Sacerdotibus, exemplo Leonis Papæ qui duodecim Episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit; aut necesse esse propter tumultum populi perspexerit, & cum aliis bonis, & justis hominibus se Sacramento coram populo super quatuor Euangelia dato purgatum Ecclesiæ reddat.

At non solum Presbyteri, & Episcopi, sed etiam ipsi Summi Pontifices Euangeliis olim purgare se consuevere. Præclarum est Pelagii exemplum, qui ductus in suspicionem procuratæ mortis Vigilio Papæ, facta processione cum litania ab Ecclesia S. Pancratii ad Basilicam S. Petri, præsente Narsete duce, ac universo populo, & clero tenens Euangelium, & Crucem super caput

put suum ab eo crimine se purgavit; teste Anastasio in ejus vita. Item cum Summo Pontifici Leoni III. multa ab adversariis crimina objecta essent, nullusque ea probaret, refert Monachus Sangallensis in vita Caroli Magni, quod intemeratus Pater Leo assumens Euangelium Domini nostri Jesu Christi posuit super caput suum, & in conspectu Caroli (Magni) ejusque militum, assistentibus etiam persecutoribus suis in hæc verba juravit: *Sic in die magni judicii sim particeps Euangelii, sicut immunis sum criminis falso mihi ab istis objecti*. Olim quidem solus putatus Reus jurabat se esse innocentem, sed invaluit alios etiam adhiberi probatæ fidei, ac probitatis viros, qui eodem modo jurarent se eum innocentem credere, ideoque compurgatores dicebantur; unde se purgare quarta, septima, aut duodecima manu, idest tot adhibere ad purgationem illam, quot judex jussisset, ut recte observat Franciscus de Roye Antecessor Andegavensis *Institutionum Canonicarum* lib. III. Tit. XIV.

Quoniam vero de purgatione canonica agimus, illud quoque prætermitti non debet, fuisse nimirum aliam in Monasteriis consuetudinem; nam si contigisset furtum in eis committi, & furem ignorari, Missa celebrabatur ab Abbate, vel alio præsentibus fratribus; qua expleta omnes communicabant in hæc verba: *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie*. Can. *Sæpe* II. quæst. IV. Erat olim quoque in usu alia purgatio quæ dicitur vulgaris vulgi moribus introducta: fieri hæc cœpit primo per singulare certamen. II. Per ferrum candens aut ignitum, quod reus nudis manibus attingebat. III. Per aquam calidam seu bullientem, in quam manus immittebat IIII. Per aquam frigidam, ut manibus, & pedibus ligatis in magnum vas ea plenum conjiceretur, & supernataret innocens, aut mergeretur reus. Hæc deficiente legitima probatione eruendæ veritatis media habe-

habebantur. Qui duello vicerat, qui igne non læsus, qui aqua non offensus, innocens credebatur; existimabant veteres Deum semper ita favere innocenti, ut semper victor, aut illæsus esset; sed sacri Canones perpetuo ejusmodi purgationem improbarunt, quasi per eam tentaretur Deus, & ab eo miracula demum exigerentur; Can. *Consuluisti*. Can. *Monomachiam*. II. quæst. IV. adeo tamen vulgus eam probabat, ut etiam occurrant Ecclesiasticæ preces, quibus benedicerentur pugiles, sicut & ipsamet aqua apud Delrium in tractatu Disquisitionum magicarum, & alios Scriptores Ecclesiasticos.

Ad Euangelium juramenta edita, eodemque res gravissima confirmata. Pœna a legibus in perjuros constituta.

CAPUT XIII.

Satis antiquus, & usitatus fuit mos ille jurandi super sacrum Christi Euangelium, atque in eo Deum præsentem agnoscere: qui ritus originem suam trahere videtur a jurejurando Gentilium, qui aram tenendo jurabant. Ex constitutione Leonis Imperatoris nemo militabat qui non apud acta esset testificatus propositis Sacrosanctis Euangeliis se esse Christianum Orthodoxum L. *Nemo* XX. Cod. *De Episcopali audientia*. In judiciis sæcularibus juramentum super Euangelia exigebant Judices Cæsarei L. *In omnibus* Cod. *De jurejurando propter calumniam*: quod tamen postea Ecclesia sibi reservavit; cum ad ipsam Euangelium pertineat, ejusque solius sit Euangelium tradere ad quodcumque opus religiosum; unde & ipsi Præsides in manibus Episcoporum jurare jussi sunt *Novella* VIII. in appendice, hac forma: *Juro ego per Deum*

Deum Omnipotentem, & Filium ejus Unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum, & per Sanctam Gloriosam Dei Genitricem, & per quatuor Euangelia quæ in manibus meis teneo &c. Olim quoque Sacra Euangelia Clericos jurantibus porrigere consuevisse constat ex antiquo Auctore inter opera S. Joannis Chrysostomi homilia XII. in cap. V. S. Matthæi: *Audite*, inquit, *Vos Clerici qui jurantibus Euangelia Sancta porrigitis*, alibi, *portatis*.

Quanta Majorum nostrorum esset pietas in jurando super sancta Dei Euangelia, necesse non est ut pluribus explicemus; tantum enimvero Sacro Codici cultum, & reverentiam exhibuerunt, ut facinus prope nefarium existimarent id omittere, quod vel insomnis, tactis Euangeliis fuissent polliciti. Exempla ejus rei profert Nicephorus lib. XI. *Historiæ Ecclesiasticæ* cap. XLII. Non defuere tamen viri impii, qui passim in Tribunalibus super Euangelia pejerare non vererentur; quosque justo dolore incensus Theophanes ita acriter insectatus est homilia XII. *Me quidem horror, & tremor invadit considerantem quam crebra in Tribunalibus juramenta fiant, & quo pacto Euangelium omni veneratione dignum in pestilentiæ cathedra parvipendatur; hoc enim præcipit non jurare omnino; at vero illud adjumentum suæ avaritiæ fures assumunt; ita multo deteriores sunt fidei expertibus. Clinias quidem græcus homo trium talentorum damnum ferre, quam jurare maluit, & talenta dedit accusatori, nec juravit; quodque majus est, cum non esset pejeraturus. An non igitur sumus gentilibus nequiores?* Sic ille. Qua autem pœna hujusmodi sacrilegi punirentur, docet Harmenopolus lib. I. Titulo VII. his verbis: *Qui in Ecclesia intemerata contrectans Euangelia, postmodum vero pejerare deprehensus fuerit, ei lingua præcidatur.*

In

In electionibus Episcoporum, Abbatum, & Regum Euangelium adhibitum.

CAPUT XIV.

PRæter illum Euangelii ritum in consecratione Episcoporum usurpati, alter erat etiam ejusdem usus in eorum electione, Justiniani Imperatoris ævo institutus; cujus novella constitutio CXXIII. cap. I. sic ait: *Sancimus igitur, quoties opus fuerit Episcopum ordinari Clericos, & primates Civitatis, cujus futurus est Episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere, propositis eis* sacrosanctis Euangeliis *periculo suarum animarum dicentes in ipsis decretis: quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eos rectæ, & catholicæ fidei, & honestæ esse vitæ, & literas nosse, hos elegerunt, &c.* Idem pariter Imperator jubet ut in Monasterio, mortuo Præfecto, is quem vita, & honesti mores commendant propositis sacris Euangeliis ad præfecturam vocetur L. *Sacris* XLVII. Cod. *De Episcopis, & Clericis*. Quod autem spectat ad electionem Regis Romanorum, hæc statuit aurea bulla Caroli IV. Imperatoris cap. II. „ Peracta Missa hujusmodi (de Spiritu Sancto) omnes illi Electores seu Nuncii accedant ad Altare, in quo Missa eadem extitit celebrata, ubi Principes Electores Ecclesiastici coram Euangelio B. Joannis: *In principio erat Verbum*: quod illic ante ipsos poni debebit, manus suas pectori cum reverentia superponant. Sæculares vero Principes Electores dictum Euangelium corporaliter manibus suis tangant, qui omnes cum tota sua familia tunc ibi debebunt inermes assistere. Et Archiepiscopus Moguntinensis formam juramenti eis dabit, & una cum ipsis, & ipsi, vel absen-

absentium Nuncii una cum eo juramentum præstabunt vulgariter in hunc modum: Ego N. Archiepiscopus Moguntinensis Sacri Imperii per Germaniam Archicancellarius, ac Princeps Elector juro ad Sancta Dei Euangelia hic præsentialiter coram me posita, quod Ego per fidem qua Deo, & Sacro Romano Imperio sum adstrictus eligam secundum omnem discretionem, & intellectum meum cum Dei adjutorio eligere volo temporale Caput populo Christiano, idest Regem Romanorum in Cæsarem promovendum, qui ad hoc existat idoneus, in quantum discretio, & sensus mei me dirigunt, & secundum fidem prædictam, vocemque meam, & votum, seu electionem præfatam, dabo absque omni pacto, stipendio, pretio, vel promisso, seu quocumque modo talia valeant appellari: Sic me Deus adjuvet, & Omnes Sancti.

Codex Euangelii supra Caput Episcopi consecrandi impositus, & cur?

CAPUT XV.

Satis mirari nequeo cur Amalarius Fortunatus tam libere asseveret hunc ritum neque Apostolica traditione, neque auctoritate canonica in Ecclesiam irrepsisse. Hæc ejus verba libro II. *De officiis* cap. XIV. *Dicit Libellus, secundum cujus ordinem celebratur ordinatio apud quosdam, ut duo Episcopi teneant Euangelium super caput ejus quod neque vetus auctoritas intimat, neque Apostolica traditio, neque canonica auctoritas*. Id ipsum asserit creditus Alcuinus cap. *Qualiter Episcopus ordinetur &c.* Sed quam gravissime ambo labantur, satis demonstrant antiquissima SS. Patrum testimonia, qui ejus ritus imponendi supra caput Episcopi consecrandi Euangelium frequenter meminerunt; ac primum S. Dionysius

Areopagita sic ait *De Ecclesiastica Hierarchia* cap. v. *Pontifex ad Hierarchicam ordinationem adductus, pedes ambos inflectens ad Altare, supra caput accipit a Deo tradita oracula, & manum Pontificiam.* Utrumque scilicet conjunxit, & librum Euangelii, & consecrantis manum. Sic & Pachimeræ eundem in locum paraphrasis: *Supra caput accipit divina, & sacra Euangelia.* Item S. Clemens, seu vetustissimus Auctor constitutionum Apostolicarum præfati ritus testis est luculentissimus ita inquiens: *Unus ex primis Episcopis una cum duobus aliis prope altare stans reliquis Episcopis, & Presbyteris tacito precantibus: Diaconis autem divina Euangelia supra ordinati caput aperta tenentibus, dicat ad Deum: Domine Deus &c.* Tandem S. Joannes Chrysostomus in quadam, *De laude Euangelii* homilia, & ritus meminit, & mysterium explicavit: his verbis: *Dum ordinantur Sacerdotes, Euangelium capiti imponitur, quo discat ordinatus veram se accipere Euangelii tiaram; discat etiam tametsi omnium sit caput, se tamen esse sub legibus, & cum omnibus dominetur, legis imperio subjici, cumque omnibus legem ponat, a lege gubernari.* Verior tamen ejus ritus caussa illa videtur, quam attexit S. Dionysius *In theoria*, nimirum Euangelii intelligentiam, meditationem, & promulgationem: Unde non immerito Ecclesiæ Romanæ Ordo simul cum Euangeliorum impositione hæc verba, quæ formæ locum tenent, ore consecrantium Episcoporum pronuntiat: *Accipe Spiritum Sanctum*: Et postea dum Euangelium ipsum in manus ei traditur: *Accipe Euangelium, vade, prædica populo tibi commisso*, adeo ut Euangelii supra cervices impositio materiæ respondeat. Nec enim desunt Canonistæ iidemque insignes, inter quos doctissimus Prosper Fagnanus, qui Episcopatum ordinem proprie dictum esse affirment, ac robustissimis argumentis comprobent.

Euan-

Euangelium aureis literis conſcriptum, ac gemmis pretioſiſſimis exornatum.

CAPUT XVI.

LEgem aureis literis aliquando ſcriptam indicat Ariſtæas in hiſtoria de LXX. Interpretibus. *Hi poſteaquam cum muneribus, & diverſis pellibus, in quibus divina lex aureis literis hebraico ſermone conſcripta erat &c.* Alia ab aliis, literis aureis conſcribi non eſt, quod vocetur in dubium. Tanta vero fuit olim veterum Chriſtianorum erga Euangelium reverentia, amor, & veneratio, ut illud aureis literis conſcribendum, ac pretioſiſſimis tegumentis exornandum quammaxime curarent. Exemplo eſt magnus Theodoſius Orbis terræ imperio digniſſimus, qui teſte Nicephoro Callixto libro XIV. *Hiſtoriæ* cap. XIII. Euangelium *ἰδιοχείρως propria manu* literis aureis exquiſite elaboratis deſcripſit, nec interdiu modo, verum etiam bona noctis parte quotidie lectitabat; præſtabat enim non ſolum animi pietate, ſed & pingendi artificio pollebat. S. Bonifacium Epiſcopum, ac Martyrem præſtantiſſimum propriis manibus Euangelium literis aureis deſcripſiſſe teſtatur Nicolaus Ferrarius in hiſtoria Moguntina, adnotatione XLVIII. poſt vitam S. Bonifacii Epiſcopi, & Martyris. Euangelii etiam auro ſcripti, capſaque argentea tecti, gemmis, & lapidibus fabricata meminit in Chronicho Centul. Hariulphus lib.III. cap. III. Sed quid hic Chriſtianorum exempla memoro, quum ipſi Platonici ejuſmodi honorem Euangelio tribuendum affirmarent, ut tradit S. Auguſtinus libro X. *De Civitate Dei* cap. XXIX. *Initium*, inquit, *S. Euangelii, cui nomen eſt ſecundum Joannem, quidam platonicus, ſicut a S. ſene Simpliciano, qui poſtea Mediolanenſi Eccleſiæ ſedit Epiſcopus, ſolebamus audire,*

aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat.

De pretiosissimis Euangeliorum tegumentis innumera prope extant apud Ecclesiasticæ historiæ scriptores monumenta. Constantinum Magnum Imperatorem Euangeliorum volumina auro tecta, unionibusque, ac pretiosis ornata lapidibus in magno Templo collocasse narrat Cedrenus in compendio historiarum ad annum XXI. Constantini. Zenonem Imperatorem Euangelium repertum cum corpore S. Barnabæ Apostoli, ipsius Apostoli manu descriptum auro exornatum in æde S. Stephani, digniorique loco sui palatii, cui *Daphra* nomen erat, posuisse, idem prodit Cedrenus in Zenone, & alii. Narrat Anastasius Bibliothecarius in vita Gregorii Papæ III. fecisse eum Euangelia aurea pensantia libris quindecim. Testatur Zonaras, quum Belisarius Gelimerum Vandalum, qui Africæ dominatu potiebatur, clara victoria superavisset, in præda fuisse divinorum Euangeliorum libros, undique auro fulgentes, & omnis generis lapillis distinctos. Scribit Gregorius Turonensis libro III. *Historiæ Francorum* cap. X. Childebertum e spoliis Amalarici inter alia magnificentissima ornamenta retulisse viginti Euangeliorum capsas auro puro, & gemmis pretiosis ornatas. Leo Ostiensis libro III. *Chronici Casinensis* cap. XX. & LXXIV. inter ornamenta Casinensi Ecclesiæ acquisita, & relicta a Desiderio Abbate, qui postea Victor III. Romanus Pontifex fuit, numerat libros Epistolarum, & Euangeliorum, ac Sacramentorum cum tabulis aureis, & argenteis. Tandem Pessina in opere, cui titulus, *Phosphorus Septicornis, De gloria, & majestate Ecclesiæ Pragensis* Radio IV. ad diem XXV. Aprilis sic scribit: *Asservatur in Cathedrali Pragensi posterior pars libri Euangeliorum S. Marci, quem idem propria manu conscripserat latinis literis. Librum hunc Carolus IV.* ma-

magnis precibus obtinuit a fratre suo Nicolao Patriarcha Aquilejensi anno MCCCLV. *& auro, ac gemmis ornatum donavit Ecclesiæ Pragensi. Ex quo, die festo Paschæ, atque iterum Ascensionis Domini ad Missarum solemnia legitur Euangelium.*

Cur autem tam splendidis tegumentis Euangelia exornarentur, docet Rupertus Abbas Tuitiensis qui floruit anno MCXXXV. libro II. *De divinis officiis* cap. XXIII. *Codices quoque Euangelici auro, & argento, lapidibusque pretiosis non immerito decorantur, in quibus rutilat aurum cœlestis sapientiæ, nitet argentum fidelis eloquentiæ, fulgent miraculorum pretiosi lapides, quæ manus Christi tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis operatæ sunt.* Consonat S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, oratione *De Imaginibus* vocans Euangeliorum volumen thesaurum æternorum bonorum. Quamobrem non immerito exornantur: nam si Aritoni populi oracula sua testis alioquin inscripta, aureis involucris cum aliarum gentium commendatione servabant, ut prodit Nicolaus Damascenus; quanto magis Christianos decuit æternæ sapientiæ oracula splendidissimis, ac pretiosissimis tegumentis complecti?

Euangelii liber auro gemmisque ornatus a Viris Principibus dono missus Pontificibus Maximis, vel Episcopis. Parte item Euangelii pretiosis inclusa thecis a Summis Pontificibus donati Viri Principes.

CAPUT XVII.

NOn unum hujus quoque generis, & ritus exemplum Ecclesiastica nobis suppeditat historia: Constantinus

tinus Magnus S. Nicolao Episcopo Myrensi, vitæ sanctimonia, atque miraculis longe lateque conspicuo, dono misit librum Euangeliorum auro, & lapidibus pretiosis ornatum, ut prodit Auctor ejus vitæ. In actis S. Geminiani Episcopi Mutinensis legitur; *Postquam idem vir sanctus filiam a dæmone obsessam liberasset, ei Jovinianum Imperatorem Patrem Euangeliorum textum nobiliter exornatum donasse*. Testatur Anastasius Bibliothecarius Euangelia cum tabulis aureis, gemmisque pretiosis ad Hormisdam Romanum Pontificem missa dono e Græcia fuisse. Constans Imperator, ut idem prodit Auctor, ad Vitalianum Papam sacrosanctum Euangeliorum librum misit gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu ornatum, Beati Petri Apostoli Basilicæ offerendum. Ipse quoque Anastasius memorat Michaelem Imperatorem, ejus nominis tertium, Benedicto III. Papæ misisse Euangelium auro purissimo tectum, cum diversis lapidibus pretiosis. Solebant enimvero, ut scite animadvertit Cresolius, potentissimi Reges, ac Principes ejusmodi munus ad Pontifices mittere, ut religionem in Christi doctrinam, atque Euangelium prædicarent, testatamque redderent; tum etiam in argumentum catholicæ cum Ecclesia Romana communionis; tum denique ut Apostolorum Principem Patronum haberent, cujus Romanus Pontifex est Successor. Hinc Imperatores Orientis epistola ad Ludovicum Pium Occidentis Imperatorem, quam refert Petrus Dellande Ricomagensis, *In supplementa antiquorum Conciliorum Galliæ* pagina cviii. ita ajunt: *Honorem Ecclesiæ Christi quærentes fecimus literas ad Sanctissimum Papam antiquæ Romæ, & eas misimus per prædictos Missos nostros ad eum, dantes eis Euangelium aureum ex lapidibus pretiosis ornatum, similiter & patenam auream, & calicem simili modo ornatum, ambobus inscripta imperii nostri nomi-*

nomina, ut Deo jubente illuc pervenientes, offerant ea ad Templum Sanctissimi, & Beatissimi Apostolorum Principis Petri, qui intercedat pro nobis, & vobis.

Notationem quoque meretur præcipuam a Pontificibus Maximis quandoque parte S. Euangelii thecis aureis, vel argenteis inclusa viros Principes donari consuevisse, quorum testatissimum erat Orthodoxæ Religionis studium. S. Gregorius Papa, *Excellentissimo*, inquit lib. XII. epistola VII. *Filio nostro Adulovaldo Regi transmittere philacteria curavimus, idest Crucem cum ligno S. Crucis Domini, & lectionem Sancti Euangelii theca persica inclusam.*

Euangelium lotis manibus attrectatum, aperto capite, stando, ac lumine adhibito lectum.

CAPUT XVIII.

TRadit Plutarchus oratione II. *De esu carnium* Gentiles olim libros sacros illotis manibus contingere piaculum existimasse: *Et nos*, inquit, *fortasse peccamus, quia hujusmodi libros attingimus non lustratis manibus, oculis, pedibus, auribus.* Judæi quoque tanta veneratione Prophetarum libros prosequebantur, ut eos manu contingere non auderent, linteumque substernerent, ne divinum volumen rem ullam profanam contingeret: quod non obscure videtur indicare S. Hilarius in Psalmum CXXXI. Quid igitur Christiani? Nemo audebat Euangelium attingere quin prius manus lavisset, deinde pudens, & horrifico metu abjectus, ac reverens accedebat. *Si Euangelium*, inquit S. Joannes Chrysostomus homilia VII. ad populum, *capere oporteat, manibus lotis cum multa reverentia, & religione, horrore plenus, ac*

timens

timens sumis. Quem ritum Moschovitæ adeo observant, ut Euangelium tangere minime audeant, nisi prius laverint manus, seque signo Crucis munierint. Quorum tametsi Schismaticorum reverentiam par esset omnes Orthodoxos imitari. Utinam & nostris oculis non cerneremus Sacrum Euangeliorum Codicem passim a pueris, aut vilioribus hominibus habitu sordido, manibus allium, cepam, caseum, ac similia maleolentibus, sine ullo pietatis sensu, aut cordis affectu contrectari, dum ad Sacrum, & tremendum Missæ ministerium, nimia præfectorum rei sacræ oscitantia admittuntur.

Tantum quoque honoris veteres Christiani sacris Codicibus detulerunt, ut non solum manus lavarent, sed etiam summa reverentia aperto capite legerent viri, velato vero mulieres; qua de re sic scribit S. Joannes Chrysostomus homilia LII. in Joannem: *Manus lavamus cum librum accipimus: vides quanta ante lectionem reverentia moveamur? Quod si diligenter accedamus, magna inde proveniet utilitas. Non enim nisi reverens anima manus laverit, & uxor si detectum caput habuerit, quamprimum tegit, interioris reverentiæ proferens indicium; vir autem tectum caput deteget*. Hæc de veterum Christianorum religione ac pietate S. Joannes Chrysostomus; ubi vides mulieres in reverentiæ signum, juxta Apostoli præceptum caput operuisse, aperuisse viros. Sed nec solum ejusmodi honoris indicio prisci fideles divinum librum venerabantur, verum etiam stando lectitabant, & aliquando lumine adhibito. Cujus rei exemplum præstantissimum habemus in historia Patriarcharum Alexandriæ ab Echellensi edita; ubi de S. Alexandro XIX. Patriarcha sic legitur: *Affirmat Athanasius Discipulus hujus Patris Patriarchæ dicens: Pater meus Alexander, quoties Euangelium in sua cella legebat, id stans præstabat, ac lampade accensa*. Sic enim existimabant

bant præſentem in Euangelio Chriſtum adeſſe, & alloqui unumquemque, nec videri ſatis religioſum, qui non, Summo Dei Unigenito meritum honorem detuliſſet. Quæ ſacris codicibus veneratio ab Hebræis exhibeatur docet ſacrarum literarum interpres excellentiſſimus Nicolaus de Lyra, in Lucam capite IV. *Hanc*, inquit, *reverentiam faciunt libris veteris Teſtamenti, quod nullo modo ſedeant juxta illos; ex quo patet quod illi Chriſtiani ſunt valde reprehendendi, qui non ſolum libros veteris Teſtamenti, ſed etiam Novi, etiam ſacra Euangelia ita irreverenter tractant*.

Euangelico ſcribendo Codici homines delecti. Idem vetuſtate detritus in ſacrarium conditur.

CAPUT XIX.

ANtequam circiter medium XV. ſæculum opera duorum Germanorum Typographia in Italia inciperet, cunctis notum eſt fuiſſe in uſu ut libri omnes manu deſcriberentur; cui muneri qui inſiſtebant, antiquarii dicebantur. *Qui videt literas*, (ait S. Auguſtinus) *in codice optime ſcripto, & non novit legere, laudat quidem antiquarii manum*; conſentit S. Hieronymus, qui antiquariam artem tranſcriptoris profeſſionem appellavit. Huic autem labori ſuam Monachos ut plurimum navaſſe operam, teſtatur S. Joannes Chryſoſtomus, qui de eiſdem loquens: *Poſt completum*, inquit, *orationis officium ſcribendis libris operam dabant*. Item S. Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum his verbis: *Scribebantur libri, ut manus operarentur cibum, & animus lectione ſaturaretur*. Quantum vero in hac arte Monachi Bene-

dictinæ familiæ laboraverint, pluribus probat eruditissimus Haeftenus *Monasticarum disquisit.* tractatu secundo, disquisitione IV. Sed cum aliquando, fortasse lucri caussa homines parum idonei libros describerent, factum est ut etiam sacri codices variis erroribus scaterent; cui malo volens Carolus Magnus occurrere, aperte cavit ne promiscue omnibus ejusmodi provincia demandaretur, sed ut a viris tantum probis selectisque divina volumina describi deberent: Sic enim de re ipsa legitur in Capitulari Aquisgranensi. *Si opus est Euangelium, vel Psalterium, & Missale scribere, perfectæ ætatis homines scribant cum omni diligentia.*

Quid autem olim fieret de Codice S. Euangelii si præ vetustate usui Ecclesiæ amplius esse non posset; puto quod primum igne absumeretur, ac deinde cineres in quibusdam sacris locis occultarentur; sic enim de reliqua Ecclesiæ inutili supellectile sacri Canones statuerunt: *Altaris palla, cathedra, candelabrum, & velum si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur, quia non licet ea quæ in sacrario fuerint male tractari; sed incendio universa tradantur; cineres quoque eorum in baptisterio inferantur, ubi nullus transitum habeat, aut in pariete, aut in fossis pavimentorum jactentur, ne introeuntium pedibus coinquinentur.* Can. *Altaris* XXXVII. De consecratione dist. I. S. Carolus in Concil. Prov. II. titulo II. decreto XXI. expresse cavit ne libri sacri veteris, & novi Testamenti, volumina item SS. PP. nostræ fidei interpretum, tum scripta etiam Ecclesiastica, quibus, & res, & verba divina consignata sunt, etsi temporis vetustate omnino consumpta, ad rerum tamen vilium, ac sordidarum usum ullo pacto converterentur, sed in ignem potius conjicerentur. Sane liber legis qui in Synagoga asservatur, ubi assumptus fuerit, & vetustate detritus, ut legi vix possit, & præ diuturnitate

de-

deſervire nequeat, tradit Novarinus lib. II. Schediaſmatum, illum Hebræos terreo vaſi includere juxta aliquem doctum virum, qui diem ſuum obierit. Quamobrem culpanda videtur quorundam Chriſtifidelium impietas, qui ſacris paginis ad rem profanam abuti non erubeſcunt. Quæ ſacris literis reverentia a Moſcovitis exhibeatur, hæc apud illos lex ſignificat, quam ex quodam Cyrillo refert Sigiſmundus apud doctiſſimum Novarinum loco citato: *Si forte lacerata papyrus, quæ aliquid ſacrarum literarum continebat in terram projecta fuerit, non liceat in eodem loco deambulare*. Quis igitur, (recte ait Lucas Tudenſis, lib. II. de altera vita cap. XXI.) tanta inſania ducitur, ut ſacram videns ſcripturam non ſimpliciter veneretur, & Euangelium Dei non adoret, & oſculetur? Præclarum eſt exemplum S. Franciſci, qui, ut ipſius acta teſtantur apud memoratum ſcriptorem, *ſi quando in terra aliquam reperiebat ſcripturam, humiliter elevans venerabatur eam, & in loco mundo ponebat, eo quod fortaſſis contineret ſcriptum nomen ſanctum*.

Reliquum eſt ut abuſum illum perſtringamus, qui alicubi non ſine piorum hominum animi ſenſu in quibuſdam Eccleſiis cernitur, ubi gravi Præpoſitorum oſcitantia, fædave avaritia quærentium quæ ſua ſunt, non quæ Jeſu Chriſti, ſacri codices quamvis ita vetuſtate detriti ſunt, ut vix legi poſſint, adhuc tamen in divino miniſterio uſurpantur. Huc ſpectare videtur quod ſuo tempore uberrimis lacrymis deplorabat Cardinalis Religioſiſſimus Bellarminus, qui aureo opuſculo *De gemitu columbæ* lib. II. cap. v. inter alia ſcribit: „ Omitto quod alicubi vaſa ſacra, & veſtes, quibus myſteria celebrantur, vilia, & ſordida inveniantur, indigna prorſus quæ ad tremenda myſteria adhibeantur. At forte qui hæc adhibent pauperes ſunt. Id quidem fieri poteſt, ſed ſi pretioſa non poſſunt, ſaltem munda, & nitida procu-

 rarent.

rarent. Ego tamen (verba sunt ejusdem sapientissimi Cardinalis) cum aliquando ex itinere apud Episcopum nobilem, & prædivitem hospitarer, vidi aulam vasis argenteis splendidam, & mensam omni genere præstantium ciborum refertam; mappas quoque, & reliqua omnia nitida, & odorem suavem spirantia. Sed cum die sequenti summo mane ad Ecclesiam Palatio contiguam descendissem, ut sacris operarer inveni omnia contraria, idest vilia, & sordida, ut vix auderem in tali loco, & cum tali apparatu divina mysteria celebrare. Scio non deesse in Ecclesia Dei multos optimos, & religiosissimos Sacerdotes, qui corde mundo, & nitidissimo apparatu divina mysteria celebrant, pro quibus gratiæ Deo ab omnibus agendæ sunt: sed simul etiam fontibus lacrymarum plangendi sunt non pauciores qui exteriore turpitudine, & sordibus, animi sui impuritatem sordesque testantur.

Euangelium præcipua Clericorum supellex, a plerisque tamen neglectum.

CAPUT XX.

SI ad prisca Ecclesiæ tempora oculos conjiciamus, nullus fere clericus absque Euangelii codice reperietur. Si enim cæteri Christifideles quocumque in loco essent, Euangelii codicem secum gestabant, quanto magis Sacerdotes, & Episcopi, quorum est Christi legem prædicare, ac de illa perpetuo meditari? *Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ*, ait Apostolus in Timotheo clericos omnes informans. Hinc S. Epiphanius notæ sanctimoniæ Præsul semper in manu, sinuque illum ferebat; de quo scriptor ejus vitæ hæc habet: *Mos erat*

S. Epi-

S. Epiphanii habere in manibus sancta Euangelia. Germanorum Apostolus S. Bonifacius Christi legem in Germania propagans, jugiter sacrum Euangelii codicem secum deferebat, adeo ut eum nec in martyrio dimitteret; quin cum in ejus caput Frisones ensem vibrarent, hunc codicem quasi spiritualem clypeum objecit; & illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen litera ea sectione abolita fuit. S. Hilarionis hæreditas erat sanctum Euangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo: *Octogesimo ætatis suæ anno* (ait S. Hieronymus in ejus vita) *cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Euangelium scilicet, saccum, cucullam, & palliolum.* De Mila sanctissimo in Perside Episcopo refert Nicephorus libro VIII. *Historiæ* cap. XXXVII. quod quum ei Civitati præesset, ubi quotidianis laboribus suis nihil proficere potuisset, inde alio migraturus, relicta cætera supellectili solam peram extulit, in qua sacrum Euangeliorum librum servabat. S. Dominicum Prædicatorum Ordinis Fundatorem Euangelium S. Matthæi perpetuum habuisse comitem, atque ita lectitasse ut pene totum memoriter nosset, ejus vitæ prodit historia; cujus illud etiam celebratur effatum: *Sine sacra scriptura prædicator esse non potest.*

Sed ut hactenus dicta recentibus etiam exemplis illustremus: Primi Clerici Regulares, quos Theatinos vocant, quotidie sacrum Euangeliorum codicem legere consueverunt, secumque gerebant, ut assidue ante oculos, & præ manibus haberent, altiusque divina verba ipsorum cordibus insiderent. Hinc tanta parvorum sanctorum Euangelii voluminum copia hodieque in ipsorum domibus Venetiis, Neapoli, & Romæ occurrunt: teste Antonio Caracciolo ejusdem instituti viro religiosissimo, atque

atque doctissimo in libro II. De vita Pauli IV. Pontificis Maximi, quæ scripta, propriaque Auctoris manu emendata, & aucta prostat apud eximium virum, amicum nostrum Abbatem Petrum Pollidorum, numquam sine elogio memorandum.

Alieni certe ab his exemplis sunt non pauci Sacerdotes, quos profanorum librorum copia delectari, & ut non sine lacrymis in epistola ad Damasum scribit S. Hieronymus agens de filio prodigo, *omissis Euangeliis, & Prophetis videmus comœdias legere, amatoria bucolicorum versuum verba canere, tenere Virgilium, & id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis*. Paullo ante vero non sine præcipuo animi sensu pronuntiaverat: *Dæmonum cibus est carmina poetarum, sæcularis sapientia, rhetoricorum pompa verborum: hæc sua omnes suavitate delectant; & dum aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animum quoque penetrant, & pectoris interna devinciant; verum ubi cum summo studio fuerint, ac labore perlecta, nihil aliud, nisi inanem sonum, & sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt: nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio justitiæ reperitur. Studiosi earum in fame veri, & virtutum penuria perseverant*. Hæc quidem Doctor sanctissimus.

Illud ego etiam non possum non dolere, quod quum multi ad omne genus vanitatis ornamenta sibi comparantes satis superque lasciviant, de sacris nihilominus habendis codicibus curam nullam habent; & tamen illis carendo, maxima, ac saluberrima ad bene vivendum præsidia, & incitamenta amittunt. Explicari certe nequit quam alacriter ad virtutem sectandam eo adspectu inflammarentur, quanto studio, atque conatu prava fugerent, quam tutam salutis viam divinis documentis, atque doctrinis sibi sternerent; ac ne videamur de nostro loqui, lubet hic aurea Sancti Joannis Chry-

Chrysostomi referre verba: *Ipse etiam*, inquit in concione III. de Lazaro, *librorum adspectus segniores nos reddit ad peccandum; quod si peccaverimus, reversi domum, conspectisque libris, acrius nos condemnat conscientia, reddimurque remissiores ad eadem repetenda. Si in sanctimonia perstiterimus, ex libris reddimur tutiores, firmioresque. Nam simulatque tetigit aliquis Euangelium, mox composuit suam ipsius mentem, & a rebus mundanis abduxit; idque ex ipso solo adspectu; quod si accesserit diligens lectio, non aliter quam in sacris aditis, divinis vacans anima sic repurgatur, meliorque redditur, Deo cum ipso per ipsas Scripturas colloquente.* Hæc ille. Quare jure ac merito quosdam vanos sui temporis clericos reprehendit S. Ambrosius lib. I. *De officiis* cap. xx. qui mulierum familiaritatibus implicati, tempus quod a divinis superfuerat ministeriis, & officiis, verbi Dei lectioni non impendebant. *Cur non illa tempora, quibus ab Ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum revisas? Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloquimur cum oramus, illum audimus cum divina legimus oracula: quid nobis cum alienis domibus?* Sic Ambrosius. Nos infelicissimis hisce temporibus quid aliud agere multos Sacerdotes conspicimus, quam de domo in domum transire, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia?

Euangelium Domi servatum diabolum arcet. Ejus lectio utilis omnibus, ac necessaria; a pueritia olim usitata.

CAPUT XXI.

NOn solum homines, sed domus etiam a Dæmoniis infestari res est certissima, quam divinæ literæ, San-

Sancti Patres, & Ecclesiasticæ historiæ passim testantur. Hinc prisci fideles Sacrum Euangelium in domibus suis habere studebant, ne illas scilicet malus dæmon infestare auderet, & vel solo adspectu arceretur. Id aperte docet S. Joannes Chrysostomus, ex eoque evincit quam salutare sit, si illud sedulo Christifideles lectitent, fideque ac religiosissime servent: *Si in quacumque domo*, inquit homilia XXXI. in Joannem, *Euangelium est, illuc Diabolus ingredi non audet: quanto minus assiduis lectionibus familiarem neque Dæmon, neque peccatum attinget? Sanctifica igitur animum, sanctifica corpus, hoc continget, si Euangelium semper, & animo habueris, & lingua. Quod si linguæ obscænitas animam coinquinat, si Dæmones vocat, perspicuum est spiritali lectione eam sanctificari, & gratiam Spiritus Sancti affatim infundi. Divini cantus sunt scriptura; hinc nobis, & animæ nostræ affectibus remedium petamus, cujus utilitatem si intueremur, incredibili ei attentione vacaremus.*

Quantum autem utilitatis Euangelii lectio omnibus afferat, luculenter expressit S. Ambrosius, quum in Psalmum CXVIII. illud fidei doctrinam, morum magisterium, & speculum justæ conversationis appellavit. Longe clarius testatus est S. Bernardus subjecta metaphora: *Euangelium*, ait sermone primo de VII. panibus, *speculum veritatis nemini blanditur, nullum seducit; talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet, ubi non est timor, nec lætetur cum male fecerit*. Similia tradunt cæteri Patres frequentissimi in inculcanda Euangelii lectione, quod diligenter percurrendum esse, ut omnium Scripturarum absolutam perfectionem ipsi Apostoli statuerunt apud Auctorem Apostolicarum Constitutionum lib. I. cap. V. Quamobrem S. Basilius homilia in verba illa: *In principio erat Verbum*; cum proditam sacris monumentis filii Dei memoriam

riam ſtupens intueretur, veluti exclamans pronuntiavit: *Omnis Euangeliorum vox reliquis omnibus Spiritus Sancti præceptis, atque doctrinis eminentior eſſe dignoſcitur*. Redditque rationem, quod in aliis per Prophetas ſervos; in Euangeliis ipſe per ſe Dominus nos allocutus eſt. Et quidem, addit Creſolius, nunc loquitur nobis, & unumquemque monet, ac potentiſſime inflammat ad omne genus honeſtatis; & quatuor Euangeliſtarum operibus, ut totidem fulcris ſublime ſibi ſuggeſtum effecit, & honoratam Cathedram, unde ſapientiam doceat. Hinc Sacerdos in Græcia divinis myſteriis operans, ut S. Chryſoſtomus in liturgia prodit, alte Euangelium attollens, magna voce dicebat, σοφία ὀρθή, *Sapientia recta*: quæ cauſſa fuit cur S. Cyprianus tractatu *De oratione*, Euangelia nominarit *magiſteria divina*; & S. Joannes Chryſoſtomus homilia IX. ad Coloſſenſes, *Magiſtros perpetuos*.

Lubet bina exempla deſcribere ex innumeris, quæ ad comprobandam Euangelicæ lectionis utilitatem aſtruere poſſent. S. Chryſanthus qui Romam multo ſuo, & ſuorum ſanguine purpuravit, lectione Euangelii aſſidua ab idolorum cultu converſus eſt ad Chriſtum; cum autem & Daria Conjux Chriſtianæ religioni ipſius opera nomen dediſſet, innumeros ille viros, hæc mulieres ad fidem, & caſtitatem allexerunt. Quocirca a Numeriano Imperatore poſt varia tormentorum genera vivi in terram defoſſi, & ſaxis obruti glorioſum martyrium obiere. Alterum exemplum eſt Beſſarionis Abbatis, quem ſemper Euangelium ſub axilla geſtaſſe, ut ex eo quid agendum foret, & qua ratione euangelice vivendum diſceret, teſtatur Palladius in hiſtoria Lauſiaca. Qui id etiam narrat quum Beſſarion in quemdam nudum pauperem incidiſſet, ſuis ſe veſtibus ſpoliaſſe, nudumque veſtiſſe; percontantibus autem, Quis te nudavit, oſten-

disse Euangelium, atque dixisse, *Hoc me exuit*. Rursum quum in alium egenum incidisset, nec aliud haberet, quod tribueret, ipsum Euangelii codicem vendidisse, pretiumque egeno dedisse. Quærenti vero Dulæ ejus discipulo, *Abba ubi tuum est Euangelium*, respondisse: *Ne tristitia afficiaris, nam ut illic* (in Cœlo) *habeamus fiduciam, vendidi ipsum sermonem, qui mihi semper dicebat*: Vende quæ habes, & da pauperibus.

Profecto adeo mirifice suum Christus dictavit Euangelium, ut cuique hominum ætati, sexui, gradui recte conveniat: quare nil mirum si S. Hieronymus Gaudentium instruens de Pacatulæ infantulæ educatione, puerulis etiam Euangelii lectionem præscribat: *Cum virgunculam*, ait, *septimus annus exceperit, discat memoriter Psalterium, & Euangelia sui cordis thesaurum faciat*. Porro mos olim fuit a nostrorum temporum iniquitate quammaxime distans, ut parentes filios suos a teneris unguiculis Euangelii lectioni assuefacerent. Legimus enimvero in Menologio Græcorum ad diem XIX. Januarii, S. Joannem Calybitam adhuc puerum parentibus supplicasse, ut quando cæteri condiscipuli Euangelia haberent, quæ legerent, sibique turpe esse non habere, curarent etiam sibi eum librum tradi. At vide eximiam pietatem genitorum: *Comparaverunt itaque*, inquit Menologium, *ei parentes pretiosum Euangeliorum codicem auro, & gemmis margaritisque ornatum pretio quingentorum aureorum*.

Euangelii initia Catechumenis olim exposita.

CAPUT XXII.

TAntis bonis per Euangelii lectionem assiduam importatis, ne illi, qui Christo erant daturi nomen, frau-

fraudarentur, matureque ad illam inflammarentur, moris fuit antiqui, ut catechizandis, & Christianis moribus imbuendis hominibus quatuor Euangeliorum principia recitarentur. Meminit ejus ritus Beda Venerabilis II. De tabernaculis cap. XIII. dum ait: *Pulcher in ipsa Ecclesia mos antiquitus inolevit, ut qui catechizandi, & Christianis sunt Sacramentis initiandi quatuor Euangeliorum principia recitentur, ac de figuris, & ordine eorum erudirentur; quo sciant exinde, ac meminerint qui, & quot sint libri, quorum verbis maxime in fide veritatis debeant erudiri.* Fusius hunc ritum quammaxime venerandum nos docet quintus Ordinis Romani libellus apud Hittorpium; quem ut brevitati consulamus summatim proferimus. Ergo finita lectione ex Apostolo ad Colossenses cap.III. *Fratres expoliantes vos veterem hominem &c.* procedebant quatuor Diaconi de sacrario singuli singula Euangeliorum volumina deferentes. Hos præcedebant Acolyti cum duobus candelabris, thuribulo, & thure: positis deinde in singulis Altaris angulis sacris voluminibus, Presbyter catechumenis exponebat, quid Euangelium, ac unde ortum, & cujus in eo verba ponantur, & quare quatuor sint; qui hæc scripserunt; vel qui sint ipsi quatuor, qui divino spiritu annuntiante, a Propheta signati sunt. De quibus omnibus nos primo libro sermonem habuimus. Postea primus Diaconus ab Altaris primo angulo librum Euangeliorum accipiens præcedentibus duobus Ceroferariis, atque Thuriferariis ascendebat ad legendum Euangelium secundum Matthæum; cujus initium est: *Liber generationis Jesu Christi &c.* quo finito Subdiaconus linteo librum excipiens in sacrarium deferebat; & sic ad singula Euangelia. Alter interim Diaconus de secundo Altaris angulo aliud volumen sumebat, legebatque in eodem loco, quo prior, & iisdem cæremo-

niis initium Sancti Euangelii ſecundum Marcum; quod ita incipit: *Initium Euangelii Jeſu Chriſti Filii Dei; ſicut ſcriptum eſt in Iſaia Propheta: Ecce mitto Angelum, meum &c.* Tertius item, & Quartus Diaconus, de tertio, & quarto angulo Altaris, unus poſt alium librum ſumebat; & ille initium S. Euangelii ſecundum Lucam, quod incipit: *Fuit in diebus Herodis Sacerdos &c.* Iſte vero ſecundum Joannem: *In principio erat Verbum &c.* uti priores duo populo & catechumenis alte pronuntiabat. Atque hic erat antiquus ritus, quando ſcilicet Animarum Paſtores ſumma cum laude muneris ſui partes exequebantur. Hodierni mores eo devenerunt, ut Catholici fere omnes non modo ſacros hoſce ritus ad noſtram Religionem pertinentes; ſed, quod horrendum eſt, ac uberrimis lacrymis deplorandum, multi etiam licet ſenes præcipua fidei myſteria ignorent.

Euangelium ſorte apertum, lectumque, vel auditum ad indagandam Dei voluntatem, bonumque futurum, vel malum prænoſcendum.

CAPUT XXIII.

Divinam exquirere voluntatem, futuraque prænoſcere per Euangelii apertionem mos olim fuit ad noſtra fere tempora ſervatus, non equidem ad eventus alicujus certitudinem, ſed ut opportuna aliqua ad bene agendum, pieque vivendum adhortatio, vel conſolatio providente Deo obtingeret. Hinc Heraclius Imperator quum adverſus Perſas bellum gereret, exercitu, ut ſcribit Cedrenus, per triduum luſtrato, & ad omnem, quantum licuit, ſanctitatem informato, rogavit Deum ut

ad Sacrorum Euangeliorum reſerationem acciperet quo ex Dei voluntate abeundum ſibi eſſet, accepitque ſibi in Albania hyemandum, quod & fecit. De S. Franciſco tradit S. Bonaventura in vita cap. XIII. ex apertione libri Euangeliorum facta ad inveſtigandam divinam voluntatem didiciſſe vocari ſe ad Chriſti Crucifixi expreſſionem. Similia de aliis Sanctis apud Metaphraſten, Surium, ſocioſque Bollandianos paſſim produntur. Quibus non officit S. Auguſtinus, qui eum uſum abſolute non rejicit, ſed tum quidem ſi terrenarum rerum cauſſa fiat; ejus verba in epiſtola CXIX. quam ſcripſit ad Januarium hæc ſunt: *Qui de paginis Euangelii ſortes legunt, etſi optandum eſt ut hoc potius faciant, quam ut ad dæmonia conſulenda concurrant; tamen etiam ipſa mihi diſplicet conſuetudo ad negotia ſæcularia, & ad hujus vitæ vanitatem propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere.* Sic Auguſtinus, qui certe non improbat ſortitionem ſententiarum e ſacris Euangeliis, quam potius admittit, cum agitur de rebus piis, ſed ſolum cupit ut ſacra ſacris dumtaxat inſerviant. Atque hoc modo intelligi poteſt Capitulare Caroli Magni decernentis, *Ut nullus in Pſalterio, vel Euangelio, vel in aliis rebus ſortiri præſumat, nec divinationes aliquas obſervare.* Ita pariter accipiendi ſunt Sacri Canones, ſi qui hujuſmodi ritui adverſari videantur. Porro ſi a probis paſſim viris abſque ſcrupulo, quin etiam magno cum fructu fieri id videmus, ut ex aureo Thomæ a Kempis libello, ubicumque ſors tulerit aperto ſententiam excipiant ad inſtructionem, & conſolationem præſenti animæ ſtatui congruentem, quanto magis ex divino Euangeliorum codice, ubi Chriſtus adeſſe cenſetur, & nobiſcum loqui dum legitur?

Ad hæc accedit uſum divinæ voluntatis exquirendæ ex fortuita Euangelii apertione a Sanctiſſimis viris non

ſemel

ſemel fuiſſe acceptum, potiſſime in electionibus & conſecrationibus Epiſcoporum, ubi ſacro codice reſerato prima textus verba obſervabantur, ex quibus fauſtum, vel infauſtum omen priſci Chriſtifideles ſuſcipiebant. Legimus apud Surium die VIII. menſis Septembris. Quum Evortius Aurelianenſis Epiſcopus non ignoraret poſt ſuum ex hac vita diſceſſum futuras diſſenſiones de Succeſſore eligendo, habita ad Clerum & ad quoſdam proceres oratione, inſinuavit illis nullum ſibi munere digniorem videri Aniano Abbate, ac proinde ſe eos rogatos velle, ut in ſede collocare eum dignarentur. Verum Presbyteri quidam natalium ſplendore inflati, & Laici quoque id benignis haud auribus excepere. Antiſtes autem comperto hoc diſſenſionis incendio, rurſus Clerum, proceresſque convocat; poſt plura ait: Tres, ut audio, ad hunc dignitatis gradum pertinaci contentione adſpirant; ſed cum tres, ut noſtis, una hac dignitate potiri non queant, reliquum eſt ut unum ex mente divina hoc munere digniſſimum eligatis. Quod ut fiat tres chartulas ſingulorum nomine inſcriptas in altare mittamus, peractiſque cras ſacrificiis, innocentem puerum adducamus, qui unam e tribus in medium producat; & ſi ne id quidem ſufficere videtur, Pſalteria, & Euangelia pariter proponantur, ut per ſortem electio Scripturis confirmetur. Placuit cunctis. Peraguntur vigiliæ, vota preceſque Deo nuncupantur, Miſſæ celebrantur, innocens adducitur puer, per quem & Dei mens, atque voluntas demonſtretur. Is ad extrahendas chartulas dexteram extendens, unamque digitis comprehendens, tamquam prophetans exclamat: *Anianus*, *Anianus*, *Anianus ſolus dignus eſt urbis hujus Antiſtes*. Aperitur deinde Pſalterium, ſtatimque offert ſe verſus ille: *Beatus quem elegiſti*, *& aſſumpſiſti Domine*, *inhabitabit in tabernaculo tuo*. Denique in Euangeliis hic textus occur-

currit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quibus evidentissimis admoniti documentis, cuncti Anianum designant Episcopum, eumque amplectuntur, quem divino testimonio comprobatum cernebant.

In ordinatione Athanasii Patriarchæ Constantinopolitani tradit Pachimera lib. II. cap. xv. verba illa occurrisse: *Qui paratus est diabolo, & angelis ejus*; quod improbis ejusdem Patriarchæ actis vere comprobatum est; eaque de caussa sede illa depulsus. Contra, in consecratione Lanfranchi Cantuariensis Archiepiscopi apparuerunt verba: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*: qui Præsul in largiendo eleemosynas fuit valde insignis. Item in ejus Successore S. Anselmo, qui collapsæ disciplinæ restituendæ caussa multos Episcopos adversos habuit, quum ordinaretur, occurrere verba: *Vocavit multos* &c. Alia id generis exempla multa Ecclesiastici Scriptores produnt; ex quibus perperam nonnulli arbitrati sunt ad sortes inquirendas Euangelium in ordinatione Episcoporum adhiberi consuevisse; quos tamen merito perstringit Bruno Signiensis Episcopus inquiens: *Non ad sortes inquirendas, ut stulti opinantur, Euangeliorum liber ejus qui consecratur humeris imponitur, sed ut per hoc intelligat cui labori, & oneri subjiciatur, & pondus Euangelicæ prædicationis eum circumquaque ferre non pigeat*. Sic ille in libro de vestiment. Episcop. cap. *Cur fiant prognostica in consecratione Episcoporum*.

Quod tandem de fortuita Euangelii apertione, ac lectione dictum est, asserendum & de illius auditione, per quam plerique divinam voluntatem sæpissime prænoverunt. S. Antonius, ut legitur in ejus vita scripta a S. Athanasio, cum de sæculo abjiciendo secum cogitaret, intravit Ecclesiam, acciditque ut tunc legeretur

Euan-

Euangelium, in quo Dominus dicit ad divitem: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia tua quæcumque habes, & da pauperibus, & veni sequere me, & habebis thesaurum in Cælo.* Quo ille audito, quasi divinitus hujusmodi ante memoriam concepisset, & veluti propter se hæc esset scriptura recitata, Dominico est attractus imperio, statimque regressus, possessiones quas habebat vendidit. Erant autem ei trecentæ palmæ uberes, & valde opimæ, quas vicinis largitus est, ne in aliquo aut sibi, aut sorori molestia gigneretur. Cætera vero quæ in mobilibus possidebat, universa vendidit, & aggregato non exiguo pretio, indigentibus dedit; paucis tamen ob sororem reservatis, quæ & sexu, & ætate videbatur infirmior. Rursus autem Ecclesiam ingressus, cum audisset Dominum in Euangelio dicentem: *Nolite cogitare de crastino*, reliquam quoque portionem pauperibus distribuit. Hæc de magno Antonio S. Athanasius. De Babyla vero Mimo ita scribit Joannes Moschus in prato spirituali cap. XXXII. Is ab infami vita ad sanctos mores transiit, cum ingressus Ecclesiam, verba illa ex sacro Euangelio legi audisset, quæ tamquam divinum oraculum accepit: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum Cælorum.* Sed quid plura commemorem quum in vitis Sanctorum, apud veteres recentesque Scriptores innumera ejus rei extent exempla?

Per delectum codicis Euangelici in Martyrio constantia noscitur.

CAPUT XXIV.

CElebre factum est, dignumque ut hic describamus, quod de S. Marino Martyre narrat Eusebius Cæsa-

reæ

reæ Episcopus libro VII. *Historiæ Ecclesiasticæ* cap. XIV. Iisdem temporibus (anno scilicet CCLXII. ut supputat Cardinalis Baronius) cum pax in Ecclesiis ubique vigeret, Marinus unus ex his, qui in exercitu Romano magnum decus, & honorem fuissent consequuti, vir & genere illustris, & divitiis locuples, propter testimonium Christi, Cæsareæ Palæstinæ tali de caussa capite damnatus fuit. Est quidem honos apud Romanos, qui κλῆμα appellatur; quem qui adipiscuntur eos Centuriones fieri ajunt. Eusebius utitur hac voce κλῆμα non ut interpres putavit, quod ejus nominis in militia ordo erat, sed potius, ut sentit Baronius ad annum Christi CCLXII. num. LXXVIII. quod cum κλῆμα idem sit quod *scala*, seu gradatio; ille sit sensus Eusebii, quod Marinus & tunc fuerit gradu seu ordine in militia collocatus, ut ad Centurionatum illi pateret ascensus. Sed cœptam historiam prosequamur. Cum locus vacaret, ordo postulabat, ut Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum, alius pro tribunali comparens in crimen vocat, tum quod erat Christianus, tum quod Imperatoribus non immolavit: ac propterea, inquit, ex veterum legum institutis illi non licet eum dignitatis gradum apud Romanos adipisci, sed illud quicquid est muneris, mihi jure impertiri debet. Unde Judex commotus (achivus hic erat genere) primo sciscitatus est cujusnam sententiæ, & religionis esset Marinus. Quem ut animadvertit, constanter se Christianum esse confitentem, trium horarum spatium ei ad deliberandum dat. Hunc e judicio egressum Theotecnus, qui illic erat Episcopus ad se colloquendi caussa invitat, & apprehensa manu, recta deducit in Ecclesiam. Quem cum interius ad ipsum Sanctuarium collocavisset; læva paululum in alteram partem dimota, gladium quo cingebatur ostendit simulque divinorum Euangeliorum li-

brum afferens ex adverso proponit: Præcepitque ut ex illis duobus, quod magis esset ex animi sententia deligeret. Ubi vero absque cunctatione porrecta manu dextera sacrum librum accepit, Theotecnus sic illum affatur: *Tene & adhæresce Deo: sic enim ab illo roboratus, quod in optatis est, pro certo assequere. Abi in pace.* Illum statim inde redeuntem præco pro tribunali advocat: jam enim tempus illi præstitutum ad deliberandum erat completum. Sistit se pro tribunali. Qui cum majorem jam quam antea fidei ardorem, ac studium declarasset, actutum inde, ut erat, ad mortem recta abductus, martyrio excessit e vita. Asterius autem vir e Senatorum Romanorum numero cum Imperatoribus in primis charus, tum omnibus, & nobilitatis, & facultatum gratia conspicuus in eadem Civitate propter divinam animi propensionem, quam tam libere erga veram pietatem declarasset, omnium sermone celebrabatur: qui cum Martyri ipso mortis articulo præsto adesset, simulque atque e vita migrarat, cadaver tollit, splendida & pretiosa obtegit veste, atque humeris impositum inde deportat, quod cum magnifico, & sumptuoso linteo involvisset, decenti sepulcro condidit. Hucusque de martyrio, & sepultura Marini Eusebius.

Per Euangelici Codicis delectum inter pretiosa monilia & armillas explorata puellæ Virginis futura Sanctitas.

CAPUT XXV.

WIllelmus Mabaesburiensis hanc rem speciosissimo exemplo comprobat libro secundo de gestis Regum Anglorum capite XII. Hedberga, inquit, cum tri-

trima esset spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat Pater, utrum ad Deum an ad sæculum declinatura esset pusiola: posueratque in triclinio diversarum professionum ornamenta; hinc codicem & Euangelia, inde armillas & monilia. Illuc Virguncula ulnis nutricis blandientis allata, genibus parentis assedit: rogataque utrum vellet, eligeret; torvo aspectu sæcularia respuens prompteque manibus raptans, Euangelia, & Codicem illa puellari adoravit innocentia. Exclamat assidentium cœtus. Auspicium futuræ sanctitatis in puella: quam exosculans pater ipse, arctioribus basiis dignatus sobolem, Vade, inquit, quo te vocat divinitas: sequere fausto pede quem elegisti sponsum. Et profecto & ego, & conjux felices erimus, si a filia religione victi fuerimus. Ita Sanctimonialium habitu induta cunctas sodales ad amorem suum in urbe Winctonæ sedulitate obsequii invitabat.

Euangelii lectio atque explicatio ad discernendum spiritum aliquando præcepta.

CAPUT XXVI.

INter alia dona cælestia, quibus Christus Dominus Ecclesiam suam locupletavit est discretio spirituum, cujus dono hominum cogitationes, atque actiones cognoscuntur, an scilicet a natura, vel Dæmonis instinctu, an vero a divino Numine proficiscantur. Sane multos produnt historiæ, qui vel naturæ viribus, aut Diaboli ope mira patrantes, ementita pietate homines etiam sapientissimos fefellere. Hinc cum venerabilis Virgo Francisca de Serrone Septempedana præstantibus virtutibus eniteret, frequentia e Cœlo exciperet visa, ac maxima operaretur prodigia; Episcopus Diaboli illu-

ſionem metuens, inter cætera experimenta; quibus ſpiritum virginis exploravit, Euangelium quoque illi legendum, atque explicandum propoſuit; quod pia Virgo, quamvis literas numquam didiciſſet, quippe quæ humili loco nata, labore manuum victitabat; mirum tamen in modum coram hominum ſelectorum cœtu, cunctis ſtupentibus, fuit interpretata; quamobrem ſublato diabolicæ illuſionis timore, cœpit Franciſcæ ſanctitas tum ab Epiſcopo, tum ab aliis ſummopere celebrari. Cujus cauſam beatificationis, & canonizationis, ut vocant, Septempedanæ Civitatis nomine apud Apoſtolicam Sedem nunc promovet vir clariſſimus, amicus noſter Bernardus Gentili Patritius Septempedanus.

Euangelii codex e lectis Chriſtianorum ſuſpenſus.

CAPUT XXVII.

QUemadmodum olim Gentiles ad ſui cuſtodiam gladios lectulis, in quibus decumbebant appendere conſueverunt, ita veteres Chriſtiani contra nocturnas antiqui hoſtis inſidias, & illuſiones divina Euangelia ſuſpendebant, quibus longe fortius ſtratum ſuum inſtruendum curabant, quam ſapientiſſimus Salomon, cujus *lectulum*, ut habemus in Canticis canticorum capite III. *Sexaginta fortes ambiebant ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi:* Morem Chriſtianorum ita laudat S. Joannes Chryſoſtomus, ut alia etiam requirat, vitæ ſcilicet ſanctitatem, puritatem & morum innocentiam, aliaſque virtutes in Euangelio contentas; alioquin ait nudam Euangelii ſuſpenſionem parum utilitatis eſſe allaturam. Verba Sancti Doctoris homilia XLIII. in primam Pauli Epiſtolam

ſtolam ad Corinthios ſunt hujuſmodi : *Si Euangelium quidem ſuſpenderis , nihil faciens , non adeo magnam accipies utilitatem*. Docet injungendam eſſe eleemoſynam, ac in pauperes beneficentiam : *Hanc autem*, inquit, *habens arculam, habes arma adverſus Diabolum, precationem reddis alatam, ſanctam domum conſtruis, quæ habet alimenta regis intus recondita ; ideo & juxta lectum ſit arcula ; noxque nuſquam perturbabitur viſis, & inſomniis*. Ita Chryſoſtomus ; a cujus tamen ſalutari conſilio multum aberrant tot mulierculæ, quidam etiam pravi homines, qui non Euangelium, neque pecuniam pauperibus erogandam lecto apponunt, ſed proh ſcelus! chartas nominum, ac numerorum ludi ſortis, quem *lotto di Genova* appellant, nummoſque periculo exponendos, ſuperſtitioſe contra jus divinum, & edicta præſertim Regnantis Summi Pontificis, pulvinaribus ſuis ſupponunt, ut ita eligendum numerum, nomenque ſomniantes, ſummam jam aureorum quantitatem nactos eſſe certo ſperent ; ſed audi Regium Prophetam illos irridentem Pſalmo LXXV. *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*.

Sacra Euangelii pagina e collis Chriſtifidelium ſuſpenſa.

CAPUT XXVIII.

ACcedit ad veteris obſervantiæ commendationem, quod multi ad collum Euangelium ſuſpenderent præſertim pueri ac mulieres ; quod providiſſe videtur Sapiens qui Proverbiorum capite III. de ſacris legibus ita monet : *Circumda eas gutturi tuo*. In Hebræo : *liga eas ſuper collo tuo* ; videlicet ut explicat Cardinalis Cajetanus, ad inſtar colligantis pendulum aliquod ex utra-

que colli parte ante pectus, ut semper habeantur præ oculis. Sane morem Christianorum ferendi suspensum e collo Euangelium Sancti Patres non semel commemorant, quem videbant ad alendam, amplificandamque pietatem plurimum valuisse. Eumque commendare videtur Sanctus Clemens Alexandrinus, dum ita Gentiles alloquitur: *Qui præstigiatoribus fidem adhibent, amuleta & incantationes accipiunt, ut salutares; Vos autem ne ipsum quidem Verbum cæleste conciliansque salutem vultis vobis ad collum alligare, & Dei credentes incantationi liberari*. Expressius S. Joannes Chrysostomus homilia LXXII. in Matthæum. *Multæ hoc tempore mulieres suspensa habent e collo Euangelia*. Isidorus vero Pelusiota in epistola ad Epimachium libro II. epistola CL. hæc habet: *Scias phylacteria exiguos fuisse libellos, qui legem continebant, quos Judæorum magistri ferebant, quemadmodum nunc uxores parva Euangelia*; idest, inquit Cresolius, non totum Euangeliorum librum minutis literis scriptum, sed dumtaxat partem, qualem etiam in muneribus fuisse videmus, quæ Pontifices ad Dynastas, & clarissimos Reges mittebant phylacteriis, sive capsis pretiosis ornata. S. Gregorius Magnus, Pontifex Maximus libro XII. epistola VII. lectionem Euangelii nominat dum ita scribit: *Adulovaldo Regi transmittere phylacteria curavimus, idest Crucem cum ligno Sanctæ Crucis Domini, & lectionem Sancti Euangelii theca Persica inclusam*.

Neque vero quisquam objiciat morem illum suspendendi ad collum Euangelium reprehensum potius quam commendatum fuisse, potissimum vero a S. Hieronymo, qui in Matthæum XXIII. post incusatos Hebræos phylacteria gerentes, sic anilem, ut ipse dicit, Christianorum superstitionem sugillat: *Hoc apud nos superstitiosæ mulierculæ in parvis Euangeliis, & in Crucis ligno, & istius-*

istiusmodi rebus, quæ habent quidem zelum Dei sed non secundum scientiam, usque hodie subsistant, culicem liquantes, & camelum glutientes. Sed quis non videt laudatos Patres, illos quidem improbare, qui judaica vanitate ad pompam quandam, & inanem gloriam Euangelia ad colla suspendebant; & cum multis vitiorum sordibus commacularentur, quid Euangelium diceret, non attendebant. Bona per se res est, ut docet Angelicus Doctor II. II. quæst. LXXXXVI. art. IV. atque laudabilis, si ex fide & devotione, ac absque omni superstitione fiat; quinimo ad reverentiam, & honorem Euangelii pertinere manifestum est. Nec video, (ut Joannis Haye verbis utar), cur id factum non possimus in meliorem partem interpretari, non tamquam amuletum ex superstitione a veteribus gestatum, sed tamquam fidei symbolum; quemadmodum si quæ vulgo Rosaria vocant, quibus precari Sacram Virginem Mariam solemus, loco torquis ad collum geras, ut ostendas te non gentilem, sed Christianum; non hæreticum, sed Catholicum esse; quod hodie multi laudabiliter, & religiose faciunt. Cæterum juvabit hic miraculum adscribere, quod ad rem nostram refert Maffæus historiarum Indicarum Scriptor illustris. Mulier, inquit, propemodum obsessa, spectrisque horrificis agitata, in ultimum venerat vitæ discrimen; evocatus a Marito P. Gaspar nostræ Societatis Presbyter, ut afflictæ, & exangui manus imponeret; per occupationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterum schedulam inscripto S. Joannis Euangelio pro se misit, quam pesti amovendæ mulier e collo suspenderet; id ubi factum, confestim levata morbo, terroribusque soluta surrexit. Itaque sancta, pia, ac utilis est consuetudo ad collum ferendi Euangelium, nisi aliqua accedente superstitione labefactetur.

Euan-

Euangelium a Christianis gestatum Martyres facit, a naufragio liberat, Virginitatem servat, luxuriam domat.

CAPUT XXIX.

IN felicissimis illis temporibus, quibus Christiana florebat Religio, omnes fere viri, ac mulieres Euangelium pro comite, fidoque præsidio secum gestabant. Huc spectant, quæ passim Romæ in cœmeteriis præsertim, & alibi occurrunt picturæ veteres Virginum, ac virorum librum ornatum gemmis gestantium, idest divinum Euangelii codicem. Perpetuo illum ferebat Sanctissima Virgo Cæcilia; neque ignis, gladii, aut equulei extorquere potuerunt; quin per ipsum Virginitatis ac Martyrii palmam fuerit assequuta; itemque Valerianum Sponsum, Fratremque Tiburtium, pluresque alios ad eandem erudierit, atque efformaverit; ut de ea merito canat Ecclesia: *Cæcilia famula tua Domine quasi apis tibi argumentosa deservit*. Quid dicam de aliis Christifidelibus, qui secum Euangelium gestantes, mirabiles ejus virtutes experti sunt? S. Paulinus ait Martianum navigantem habuisse novum Testamentum, cujus vi & veluti numine a naufragio liberatus fuit. Mirabilius est quod de S. Virgine ac Martyre Theophila a longe graviori, castitatis nimirum naufragio liberata narrant ipsius acta apud Cardinalem Baronium Anno Christi CCCI. num. XXXIII. his verbis „ Cum illa esset vultu adeo formosa, traheretur autem a lictoribus, & jam ad probri, & contumeliæ officinam violenter introduceretur; manus simul & oculos in Cælum tollens, & miserabiliter aspiciens, Mi Jesu, dixit, meus amor, mea lux, meus spiritus meus custos castitatis & vitæ, vide eam quæ est tibi despon-

ſponſa. Vide o ſponſe in quem nulla cadit reprehenſio; & feſtina; quoniam non eſt quidem tempus precandi, ne pactum conventum fallam, ne prodas me beſtiis, ne lupi tuam pecudem lanient; ſerva ſponſe ſponſam: meam conſerva caſtitatem, fons caſtitatis, ut tuum quoque nomen nunc maxime glorificetur, quod intelligenter glorificatur ab Angelis.

Hæc illa quidem oravit cum lacrymis: effectum autem Deus reddidit. Sed eſt adhibendus animus narrationi. Introducitur Virgo ad proſtibulum; illa vero etiam in tali loco, & tempore, non eſt oblita eorum quæ oportuit; ſed protinus eruens id quod habebat in ſinu (id autem erat ſacroſanctum Euangelium) aperuit, & dat operam lectioni. Unus vero ex intemperantibus œſtro inſano percitus ad eam ingreditur; qui aliquantiſper quidem eam audivit legentem. Cum autem jam prope eſſet, a maximo metu invaditur, & tremore valde agitatur, & humi procumbit mortuus; & ſic jacebat ad pedes Theophilæ non ſpirans. Multæ horæ præterierant; & cum aliis viſum eſſet, quoniam non exibat, eum non poſſe ſatiari Virgine: ubi alius quoque ingreditur, ipſe quoque jam prope ſtans, lucis quidem quæ verbis exprimi non poteſt, fulgore illuſtratur: deinde eum a luce tenebræ excipiunt, & obtutu orbatus, quærebat obiens non amplius Virginem, ſed quemadmodum citra offenſionem exiret extra fores. Cum autem multi quidem talia paſſi eſſent, & nonnulli etiam magis horribilia: nulli fuit amplius cordi ingredi. Sed & ſiquis ingrediebatur, non ingrediebatur captus amore, ſed ſolum volens ſcire ea quæ facta fuerant. Poſtquam autem ingreſſi ſunt complures, vident ea quæ & ad videndum erant terribilia, & ad dicendum aliis maxime admirabilia: Puellam quidem honeſte ſedentem, & libro (ideſt Euangelii) incumbentem: adoleſcentem au-

tem quendam prope eam ſtantem luce quidem ineffabili, pulchritudine vero incredibili, veluti quædam tela fulguris emittentem ex oculis. Hæc poſtquam viderunt, & metu obriguerunt, & vix tandem, *Quis eſt ſicut Chriſtianorum Deus?* exclamaverunt: & ſimul non ferentes ſpectaculum, recte ſecum agi putabant ſi fugerent, & celeritate maxima domo exibant, omnes quidem obliti libidinis, nonnulli autem etiam ipſa impietate abjurata. Ita S. Theophilæ acta apud laudatum Baronium. Simile alii referunt de Trophima Virgine.

Ex S. Andreæ Apoſtoli actis (ſi vera ſunt quæ refert Auctor nomine Abdiæ) videtur Apoſtolorum ævo id uſurpatum, ut fideles ſacrum Euangelii Codicem, tamquam frænum circumferrent, quod laſcivientis carnis motus coerceret, ejuſque impuros appetitus reprimeret. Euangelium enim carnis impetum, carnaleſque appetitus coercere luculentiſſime docet S. Petrus Damiani libro VI. epiſt. XXII. *Per Zachariam dicitur*, In die illa erit, quod ſuper frænum equi eſt, ſanctum Domino vocabitur: *Frænum equi ſanctum eſt Euangelium, quod ubique carnalis deſiderii velut infrænis equi cohibet appetitum*. Hinc de quodam ſene tempore S. Andreæ Apoſtoli vivente ita ſcribit Petrus de Natalibus libro I. cap. VIII. Senex quidam Nicolaus venit ad Apoſtolum Andream, dicens ſeptuaginta annis quibus vixerat, continere ſe non potuiſſe, ſemper luxuriæ deſerviſſe, & quod aliquando ad carnis concupiſcentiam refrænandam *Euangelium* ſuper ſe ferebat; & dum lupanar intraſſet, oblitus *Euangelium* deponere, audivit a meretrice quod videbat mirabilia, quæ etiam ſe ab illo tangi non permiſit.

Euan-

Euangelium ignem extinguit, & barbaros ad Christum convertit.

CAPUT XXX.

POstquam perspicuis exemplis ostendimus Euangelii virtute frænatam fuisse luxuriam, quæ ut ait Beatus Job cap. XXXI. *ignis est usque ad perditionem devorans, & eradicans omnia genimina*; mirandum nemini videri debet, si materialem ignem sexcenties restinxerit. Refert Nicephorus lib. V. *Historiæ* cap. XXI. cum jam flamma serpens Ecclesiæ S. Anastasiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Euangelii Codice per tegulas in tectum conscendisse; precibusque, & lacrymis illæsam ab incendio servasse. Item quum Arvernorum Urbs igne conflagraret, teste S. Gregorio Turonensi *De vitis Patrum* cap. VI. S. Gallus Ecclesiam ingressus diutissime ante sacrum Altare Deum exoravit; surgensque apprehenso Euangeliorum Codice, eoque aperto obviam se flammis obtulit; subitoque incendium extinctum est, ut ne favillæ quidem remanerent. Admirabilissimum vero omnium miraculorum, quæ huc referri possunt illud videtur, Euangeliorum librum a Rossis in fornacem projectum, ac servatum illæsum iisdem caussam extitisse prodigiosæ conversionis ad Christum. Factum sic narrant Cedrenus, & Zonaras. Missus fuerat ad Rossos a Basilio Macedone Orientis Imperatore Episcopus ut eos Christo adduceret; Proceres ejus gentis cum Principe & universo Populo Pontificem in Concilium eorum vocatum interrogant, quidnam eos docturus esset? Profert Episcopus sacrum *Euangelii* librum, & quædam miracula exponit a Christo edita; Ibi Rossus negare se aut suos ipsi fidem ullo modo habituros, nisi aliquid horum, præsertim servatorum in flagranti camino trium

puerorum simile vidissent. Ad hæc Pontifex: *Tametsi*, inquit, *Deum tentare fas non sit, tamen si animo statuistis ad Deum vos conferre, postulate quod vultis*. Ii confestim postularunt, ut codex *Euangelii* in rogum succensum mitteretur, promittentes se eo incolumi manente, Deo quem ipse prædicaret, nomen daturos. Accepta conditione Pontifex orationem ad Deum convertit, orans Jesum ut sui nominis gloriam assereret. Conjicitur liber in caminum; caminus per multas horas ardens tandem extinguitur; liber vero incolumis illæsusque reperitur. Quo miraculo permoti barbari, omni dubitatione abjecta ad baptismum confugere.

Euangelium corporis morbos, & animi languores pellit.

CAPUT XXXI.

NEc ille minus pius, religiosusque videri debet ritus, quo olim prisci fideles Euangelium ægri, & in lecto jacentis capiti admovebant. S. Augustinus sacro Euangelii Codici tantam virtutem tribuit, ut non animi tantum, sed & corporis morbos ab eo depelli posse autumet, si cum fide adhibeatur. *Cum caput*, inquit tractatu VII. in Joannem, *tibi dolet, laudamus si Euangelium ad caput tibi apposueris*. Rationem ejus rei tradit Angelicus Doctor II. II. quæst. LXXXXVI. art. IV. quum ait: *Verbum Dei non est minoris efficaciæ, quam Reliquiæ Sanctorum, sed Reliquiis utimur ad salutem, ergo pari modo imo majori ad eandem licet uti verbo Dei scripto, sive Euangelio*. Atque hinc fortasse multi olim Christiani secum gerere Euangelium solebant, ut nimirum ejus præsidio depellerent etiam mala, quæ corpora afficiebant, venena, veneficia, & id genus alia. Sane Euan-

gelii

gelii Codicem ægrotis imponi consuevisse ad sanitatem recuperandam testatur Joannes Saresburiensis libro II. de nugis curialium cap. I. hoc exemplo. *Chuthbertus signifer quidem gentis nostræ in lege Domini Euangelium Joannis superimponebat infirmis, & curabantur.* Initium ejusdem S. Joannis Euangelii super ægros legi solitum, sicut hodie in Hispaniis, ac Neapolitano Regno aliisque locis ex Ritualis Romani præscripto passim usurpatum, indicant hæc verba Cæsarii lib. v. cap. XLIV. *Ipsam sicut mihi retulit beatæ memoriæ Domina Elizabeth ejusdem Cœnobii Abbatissa, sorores in lecto suo ponentes, ac principium Euangelii S. Joannis super eam legentes, mane regyratam invenerunt*; idest innixam super cubitum.

Sed longe efficacior, ac certior est virtus S. Euangelii contra morbos animi, contra cogitationes malas, aliaque cujusvis generis peccata; quæ ut docet in Euangelio Christus Dominus Matthæi cap. xv. de corde exeunt; quocirca consulit S. Augustinus ut etiam ad cor Euangelium admoveatur ad peccati vim exhauriendam. *Si ergo*, inquit tractatu VII. in Joannem, *ad caput ponitur ut quiescat dolor capitis, ad cor non ponitur ut sanetur a peccatis? Fiat ergo. Quid fiat? Ponatur ad cor, sanetur cor.* Verum ea est cæcitas hominum, ut parum de animi languoribus curantes, nihil intentatum relinquant ad recuperandam corporis sanitatem, cum alias melius iis esset lecto infirmos decumbere, quam sanos omni scelerum genere se inquinare. Egregia sunt in hanc rem verba ejusdem Sancti Doctoris sic ajentis: Bonum est bonum, ut de salute corporis non satagas, nisi a Deo illam petas. Si scit tibi prodesse dabit illam. Quam multi ægrotant in lecto innocentes, etsi sani fuerint procedunt ad scelera committenda? Quam multis obest sanitas? Latro qui procedit ad faucem occidere hominem, quanto illi melius erat ut ægrotaret? Qui noctu surgit ad

ad fodiendum parietem alienum, quanto illi melius erat, si febribus jactaretur? innocentius ægrotaret, scelerate sanus est. Novit ergo Deus quod nobis expediat; id agamus tantum, ut cor nostrum sanum sit a peccatis, & quando forte flagellamur in corpore, illum deprecemur.

Lecto Patri Euangelio filius cæcus visum recipit.

CAPUT XXXII.

INter gratias curationum intercessione Sancti Juventii Martyris ex Mss. Gallicis Casæ Dei celebre hoc Euangelii miraculum narratur apud Bollandianos ad diem primam mensis Junii. Die XII. Julii anno MDCLXVII. comparuit coram nobis, notus a probitate & fide Nicolaus Maloisel hujus Parochiæ Casæ Dei subditus; qui modo prædicto juratus asseruit, quod filiolus suus trimulus Thomas, factus fuerit cæcus die XXVI. Junii præcedenti, defluente in ejus oculos humore noxio: quamobrem ad S. Juventium recursu habito, die visitanti Elisabetham Virgini sacro, petierit supra se in persona filii recitari Euangelium S. Martyris. Hoc autem facto domum regressus reperit puerum uno jam oculo videntem. Cumque ab uxore & pluribus, qui isthic opus faciebant mercenariis, quæsivisset horam, & modum, quo illuminatus puer eo oculo fuerat; intellexit id eodem momento contigisse, quo Euangelium super se fecerat pronuntiari. Tertio autem die post, cœpit etiam altero oculo videre puer: adeo ut nunc ambobus, sine ullo vel minimo impedimento utatur; in cujus rei fidem ipse chirographum suum hic apposuit. Alia exempla adtexere supervacaneum puto. Est etenim Euangelium, ex Apostolo ad Romanos scribente, *Virtus in salutem omni credenti*; vel ut docet Sanctus

ctus Joannes Chrysostomus, *Officina Medicinalis*, ubi morbi omnes, & mala cuncta gratis curantur.

Euangelicus codex aquis demersus, nulla litera violatus pulchrior educitur.

CAPUT XXXIII.

QUi S. Cronani Abbatis Roscreensis in Hibernia fido calamo gesta conscripsit, hujusmodi prodigium enarrat apud Bollandianos ad diem XXVIII. Aprilis. Euangelium apertum a S. Cronano in stagnum delapsum est, fuitque in profundo lacus quadraginta diebus, & noctibus, de cujus submersione vir Dei devotus plurimum fuit perturbatus; sed Dei misericordia factum est, ut non multum post temporis Euangelium illud esset inventum & in nulla litera violatum. Simile miraculum prodit Turgotus libro secundo historiæ Dunelmensis, ubi describens translationem corporis S. Gutberti in Hiberniam propter immites Danorum incursiones, hæc habet: Dum navis verteretur in latera, cadens ex ea textus *Euangeliorum* auro gemmisque perornatus in maris ferebatur profunda; & pergentes triduo post ad mare, multo quam consueverat longius recessisse conspiciunt; & tribus, vel eo amplius miliaribus gradientes ipsum *S. Euangelii* codicem reperiunt; qui ita forinsecus gemmis, & auro sui decorem, ita intrinsecus literis & foliis priorem præseferebat pulchritudinem, ac si ab aqua minime tactus fuisset: unde postea maximo cultu, & nitore in Ecclesia Dunelmensi servatus fuit. De codice etiam Euangelii gemmis auroque exornato, quo utebatur S. Margarita Scotiæ Regina, scribit auctor ipsius vitæ, eum aliquando Custodis negligentia in aquas decidisse, & licet per diem ac noctem sub undis

undis jacuisset, extractum tamen nihil læsum inventume sse.

Euangelium discordias sedat; Tyrannorum impetus comprimit.

CAPUT XXXIV.

NUllum arbitror in Ecclesiastica historia ita parum versatum, qui nesciat neminem prope fuisse Christianis imbutum legibus, qui non viso Euangelio, (quod non immerito pacis vocat Apostolus) furentis animi impetum, sacroque perfusus horrore iram mitigaret. Tempore Constantini Summi Pontificis, teste Anastasio in ejus vita, quum Romæ inter Principes domesticum bellum esset exortum, & multi vulneribus confecti concidissent, Pontifex ut communis omnium Parens misit Sacerdotes cum *Euangeliis*, & Crucibus Domini; ita subito motus illi turbolenti sunt repressi. Constantinopoli quoque idipsum fieri solitum testatus est Zonaras. Quum enim in ea Urbe seditio non sine plurimorum hominum pernicie suborta esset, & in medium forum prorupisset, ad sedandam illam, ait Auctor Sacerdotes in furentium cuneos penetrasse ferentes sacratissimos *Euangeliorum* Codices. Quis autem Totilam Gothorum Regem crudelissimum, in Romanos sævientem, & in Ecclesiæ perniciem imminentem ad mansuetudinem adduxit, ne illos occideret, nisi Pelagius gestans in manibus *Euangelium*? Orestem quoque præfectum Alexandriæ furentem audacia, quum vellet Cyrillus Alexandrinus ad lenitatem revocare, ipsum adiit *Euangelium* proferens; quippe qui, ut ait Socrates lib. VII. *Historiæ* cap. XIII. reveriturum illum existimaret id pignus eximiæ sanctitatis.

Se-

Septem Euangelia a totidem Sacerdotibus apud Græcos recitata in Officio S. Olei, quod pro conferenda ægrotanti extrema unctione domi, vel in Ecclesia celebratur. Codex Euangelii super ungendi caput primum impositus, ipsi deinde osculandus porrigitur.

CAPUT XXXV.

DIcet fortasse quispiam: Domi quidem ægrotantes hac sacra unctione, & relevari, & communiri posse intelligo: in Ecclesiam verò cum soli valentes se conferant, qua ratione Sacramentum hoc potest illis conferri? Difficultatem diluit vir doctissimus Jacobus Goar in notis ad hoc Officium: Ægroti, inquit, plerique aliorum manibus, & ope ad Ecclesiam se deferri student, ut sacrorum præsentia, & animo levamen, & corpori miraculi alicujus experimentum in recuperanda salute obveniat, ibique plurium nonnumquam dierum spatio in Catechumenæis jacent, pernoctant, morantur, & sacra tandem unctione sibi remedium exposcunt; quod si Arcudius advertisset, non tam levi causa sanos in Ecclesia, ac ægrotos in domibus hoc se Sacramento communire solitos asseruisset.

Cur autem ipsi Sacramento conferendo septem Sacerdotes apud Græcos hodie assistunt, totidemque olim apud Latinos, Hugone Menardo in Gregoriani Sacramentarii notis teste adstabant? rationem suggerit Simeon Thessalonicensis; qui licet tres etiam Sacerdotes, ubi modica est eorum copia, a sacris plerisque ternariis numeri petita ratione sufficere arbitretur, ab errore ta-

men gravi nullatenus excusari potest, ubi unum solum absque aliorum ope, vel societate Sacramentum hoc non posse conferri, impie asserit. Ea namque potestas, ut passim docent Sacri Theologi, in uno solo legitimo Ecclesiæ ministro, ac plebis Christianæ pastore residet, quamvis tanti Sacramenti reverentia, & antiquorum Ecclesiæ morum imitatio plures expetere videantur. Imo & olim adfuisse tum ex S. Gregorii Sacramentario, tum ex aliis vetustissimis ordinibus, Hugonis Menardi opera vulgatis edocemur: id olim religiose sanxit Gregorius III. Pontifex Maximus. *Cum reverentia*, inquit, *deferatur oleum ad infirmos & eos ungant Sacerdotes cum magno honore, & orationum celebritate, quæ ad hoc sunt ordinatæ*. Priscum illum numquam laudatum satis morem S. Carolus Borromæus in Concilio Mediolanensi IV. innovavit. Titulo, *Quæ pertinent ad extremam unctionem*.

Ritus quo Græci utuntur in hoc ministrando Sacramento consistit in prolixa recitatione piarum precum, Canticorum, septem Epistolarum, totidemque Euangeliorum, quæ simulatque recitata sunt a singulis Sacerdotibus, *in medium ipsorum*, ait Rituale Græcum, *ingreditur qui extremam unctionem suscipit, & acceptum S. Euangelium ponit super caput ejus Sacerdotum præcipuus, & manus illi Sacerdotes alii imponunt*. His peractis, recitataque pia oratione a Sacerdotum Præside, subdit Rituale græcum: *Et osculatur Euangelium*. Ab antiquo Euangelium ægrotis impositum memorat Alphonsus Tostatus quæstione XXXIV. *Præfatione in Matthæum*: & ejusmodi ritus exemplum in Elisæo baculum ad Sunamitidis filium a mortuis exuscitandum mittente contemplatur: Deumque tum ob astantium fidem firmandam, sive approbandam, vel reverentiam, cultumque verbis suis exhibitum, miracula plura nonnumquam ægro-

ægrotos ſanando patraſſe aſſerit. Alia vero ratio ejuſdem inſtituti, ut ſapienter advertit laudatus Goar, ex oratione ſequenti, a qua ſemper ſacrorum rituum ſenſus ſumendus eſt, legenti conſtat. Ut Chriſtus videlicet; Dei Verbum in Euangelio miranda ejus opera enarrante, manu ſua omnipotenti extenſa (Sacerdos enim ejus vice manum cum ſociis Euangelio ſuperponit) obſecrantis infirmi peccata deleat, veniamque concedat.

Euangelium morientibus lectum.

CAPUT XXXVI.

SI unquam Chriſtiani homines contra generis humani hoſtis inſidias auxilio indigent, id profecto tempore vitæ extremo accidit, cum diabolus habens iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet, omnes intendit nervos ut in deſperationem miſeros languentes adigat; quocirca ut per conſolationem Scripturarum ſpem habeamus, vetus eſt ac pius a primis Eccleſiæ ad noſtra tempora ſervatus uſus legendi morientibus Euangelium. De Sancta Martha ſorore Lazari ac Magdalenæ ſcribit Marulus lib. v. cap. x. quod *Euangelium* Dominicæ Paſſionis a S. Luca deſcriptum legi ſibi fecerit. Apud Surium in vita S. Amati Abbatis Monaſterii Romerici ad diem XIII. Septembris, ſic legitur: *Tandem fratribus congregatis*, *&* Euangelia *&* *Pſalmos & Hymnos ad ejus lectulum decantantibus*, *veniam ab omnibus petens*, *omnibuſque vale dicens migravit ad Dominum anno* DCLX. S. Bonaventura deſcribens obitum S. Franciſci hæc ait. *Juſſit Deo vir chariſſimus Euangeliorum ſibi codicem apportari & Euangelium ſecundum Joannem*, *quod incipit ab eo loco*: Ante diem feſtum Paſchæ, *legi ſibi popoſcit*.

Fuiſſe in uſu ut potiſſimum illa Euangelii portio,

quæ Dominicam exhibet Passionem, morientibus legeretur, fidem faciunt Rituale Romanum, atque antiqui Monachorum ritus a doctissimo viro Edmundo Martene editi; ubi statuta Lanfranci ita decernunt: *Si ad sanitatem minime redire, mortique potius appropinquare dignoscitur, ex quo certa in eo mortis signa apparere inceperint, sine duobus fratribus esse non debet, qui diebus, & noctibus quandiu intellectum tenet, legant coram eo Passiones Domini & Euangelia.* Id ipsum testantur manuscriptæ consuetudines Monasterii Cluniacensis, ac Rituale manuscriptum S. Benigni Divionensis, nec non Breviarium manuscriptum S. Germani a Pratis apud memoratum Martene. Breviarium quoque Cassinensis Monasterii tempore Oderisii Abbatis descriptum agens de officio circa morientem, sic ait: *Deinde legantur ante eum Passiones Domini.* Exempla innumera extant tum vetera, tum recentiora in libro quem pius vir Joannes Severanus Sanctoseverinas Congregationis Oratorii presbyter inscripsit: *Pretiosæ mortes Justorum.* De S. Frodoberto Abbate Cellensi ejus vitæ auctor ita testatur: *Universos denique jubet adesse discipulos, dumque ante eum textus Passionis legeretur Dominicæ, sub oculis omnium S. Anima, carnis exuta velamine felici cælestia penetravit.* Qua pietate devotioneque Summus Pontifex S. Pius V. ex hoc mundo ad Cœlum profecturus Euangelicam Christi Domini Passionis historiam auscultaverit, auctor est in ipsius vita Cabutius lib. v. cap. XII. *Sibi*, inquit, *sæpius Euangelicam Dominicæ Passionis legi jussit historiam, & ubi Sanctissimum Jesu nomen audiret, ob reverentiam pileolo manum intendebat, quem si per corporis imbecillitatem attingere non valebat, manu pium mentis sensum indicabat.*

Viri Sancti Euangelii Codicem tenentes, eoque fidem profitentes vita functi.

CAPUT XXXVII.

RItus est in Ecclesia antiquissimus, ut Christiani homines in extremis vitæ suæ momentis laborantes, præcipue fidei professionem emittant. Rituale Romanum describens modum juvandi morientes de hac re ita cavit: *Deinde hortetur infirmum, & excitet, ut dum mente viget eliciat actus fidei &c.* Apud Sacros Scriptores, plerosque reperies, qui illam describi, sibique in manu post mortem poni, atque cum ea sepeliri voluerunt. Sic enim de S. Joanne Gualberto scribit Surius ad diem XII. Julii: Cum ad exitum autem appropinquaret fecit hæc in breviculo scribi, & præcepit in sua manu poni post mortem, sibique consepeliri, nempe: *Ego Joannes credo & confiteor fidem, quam Sancti Apostoli prædicaverunt; & Sancti Patres in quatuor Conciliis confirmaverunt*. Beatum Joannem Colombinum Jesuatorum Ordinis institutorem, fidem catholicam, quam moriens professus est, in acta publica redigi curavisse, testatur Pheus Belcarius in ipsius vita, cap. LXXVI.

Quod vero propius attingit ritum nostrum, Paulus monachus Anachoreta, decimo ante obitum sibi præcognitum die, summo mane ad lauram festinato descendit (habitabat enim in monte Latro Monachorum Sinaitarum illustri) signumque cogendis monachis præmature dari jussit, & sacram peragi mystagogiam; qua absoluta, duobus fratribus, *Properate*, inquit *ad speluncam, & Euangelii codicem mihi inde afferte*; quo delato toto cordis affectu complexus est illud, & paullo post levi susurro immurmurans, *In manus tuas Domine commendo Spiritum meum*, sanctissimam reddidit Deo animam.

mam. Ex ms. codice græco bibliothecæ Sfortianæ. Missa facio alia ejus rei brevitatis studio exempla; silentio tamen non est prætereundum eximium Beati Bonifacii Episcopi Lausenensis factum, *qui* (ut in ipsius vita legitur apud Bollandianos ad diem XIX. Februarii) *cum appropinquaret termino vitæ suæ petiit textum Euangelii secundum Joannem, quem cum teneret manu sua amplexatus est librum dicens:* Hæc didici, in his vixi, denique hæc sunt, in quæ credo, & spero, ac desidero mori. *Quod non multo post, ut optaverat, evenit.*

Illud quoque omissum nolim quod de Petro S. Gregorii Papæ Diacono traditur. Is cum Euangelium ferens in ambonem ascendisset, ut inclytam Sanctissimi Pontificis memoriam tueretur, ac libros egregios quos furens populus igne combustos volebat, defenderet; divinum tenens codicem, spiritum Deo reddidit. Rem sic narrat Joannes Diaconus in vita S. Gregorii libro IV. cap. LXIX. Cum calumniarum veterum incentores Gregorium prodigum, dilapidatoremque multiplicis Patriarchatus thesauri streperent, deficiente personali materie, ad comburendos libros ejus cœperunt pariter anhelare. Quorum dum quosdam jam combussissent, & reliquos vellent exurere, Petrus Diaconus familiarissimus ejus, cum quo quatuor dialogorum libros disputaverat, creditur vehementius obstitisse, dicens ad obliterandam ejus memoriam librorum exustionem nihil proficere, quorum exemplaria diversis petentibus mundi ambitum penetrassent. Subjungens immane sacrilegium esse tanti Patris tot & tales libros exurere, super cujus caput Spiritum Sanctum ipse in similitudinem columbæ tractantis frequentissime perspexisset. Cumque dudum devotum populum Diaconus cerneret occasione temporis cum invidis resultare, in hoc omnium sententiam dicitur provocasse, ut si quod dixerat jure jurando confirmans, mori con-

ri continuò meruiſſet, ipſi a librorum exuſtione deſiſterent: ſi vero ſuperſtes ſui teſtimonii extitiſſet, ipſe quoque combuſtoribus manus daret. Itaque cum Euangeliis in ambonem venerabilis levita Petrus aſcendens, mox Gregorianæ Sanctitati teſtimonium præbuit, inter verba veræ confeſſionis Spiritum efflavit; & a dolore mortis extraneus, juxta pyrgi baſim, ſicut hactenus cernitur, confeſſor veritatis meruit ſepeliri.

Sacer Euangelii liber vita functis conſepultus.

CAPUT XXXVIII.

EO quoque devenit fidelium religioſa pietas, ut ſacrum Jeſu Chriſti Euangelium etiam in ſepulcro, medios inter cineres tamquam pignus immortalitatis ſecum habere cuperent. S. Barnabas cum S. Paulo Gentium Apoſtolus ad eas profecturus, Euangelium S. Matthæi, propria manu deſcriptum, quaquaverſum circumtulit, ac tandem pro eo Martyr in Cypro occumbens, cum eodem quaſi cum teſtimonio ſuæ in Deum charitatis numquam intermorituræ ſepeliri voluit; quod deinde ſub Zenone Imperatore ad pectus ejus appoſitum, ipſo revelante, ut refert Baronius ad annum ccccLXXXV. repertum eſt. De S. Domnio, ſive Domnione, hiſtoria ejus translationis apud Bollandianos die XI. Aprilis, hæc habet. *Reliquiæ S. Martyris integræ inveniuntur, & in pectore liber erat Euangeliorum thecis incluſus, literis Apoſtolicis antiquo more, ipſiuſmet, ut fertur, manibus formatis.* Olim quoque Romæ viſebatur in ſepulcro S. Petri Euangelium, quod ſacris exuviis ſummi illius Apoſtolorum Principis erat impoſitum, idque, ut in vi-

in vita Hadriani Papæ scribit Anastasius, omnes eo accedentes, magna animi religione osculabantur.

Eum usum ponendi scilicet cum defunctorum corporibus Euangelium, monachus Engolismensis anonymus in vita Caroli Magni apud Pithæum, quo pacto Carolus armis magnus, pietate maximus, Regno christianissimus fuerit sepulturæ mandatus, in hæc verba describit, a Joanne Ferrando *Disquisitionis Reliquiariæ* lib. I. cap. XII. pag. CCCXXIX. relata: *Corpus ejus aromatizatum est, & in sede aurea sedens positum est in curvatura sepulcri, ense aureo accinctus*, Euangelium aureum *tenens in manibus & genibus, reclinatis humeris in cathedra, & capite honeste erecto, ligato aurea catena ad diadema, & in diademate lignum Crucis positum est*. Alia multa passim ritus ejus sepeliendi cum Euangelii Codice vita functos exempla occurrunt. Sed hæc carptim relata sufficiant, ut dignoscamus probabile videri, id quoque olim fieri solitum in tumulis aliorum Christifidelium; plurima enim cadavera, seu loculi in pervetustæ Basilicæ Vaticanæ demolitione, cum Sanctis Euangeliis, teste eruditissimo Joanne Ciampino, *Veterum monumentorum* parte I. cap. XVI. reperta sunt.

Frustra ab Ethnicis Imperatoribus, Sacris Evangelii Codicibus bellum indictum. Christianorum in illis retinendis & occultandis constantia. Traditores qui?

CAPUT XXXIX.

SÆvissimam omnium persecutionem, quam S. Augustinus libro XVIII. *De Civitate Dei* cap. LII. & Orosius lib. VII. *Historiæ* cap. XXVII. decimam vocant, novis

vis adverſus Chriſtianos menſe Martio, adventante die Paſchatis per univerſum Imperium Romanum promulgatis edictis concitatam fuiſſe a Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus tradit Euſebius, lib. VIII. *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ* cap. III. Fuerunt autem, ut ait, illa edicta, ut omnes Chriſtianorum Scripturæ igni traderentur, qui honores fuiſſent adepti deponerentur, cæteri vero libertate privarentur, denique ut omnes ubique Eccleſiarum Præſides conjicerentur in vincula, & quibuſcumque adhibitis machinis victimas idolis immolare cogerentur. Hæc de edictis Euſebius. Quod vero pertinet ad præceptum de ſacris concremandis Codicibus; Imperatorum publicato edicto; cum in omni Provincia Præſides, & in ſingulis locis Magiſtratus omni ſtudio, & adhibitis tormentis invigilarent, ut a Chriſtianis Codices traderentur; qui atrocitate pœnarum perterriti, quot apud ſe haberent, tradiderunt, vocati ſunt *Traditores*. Quod & S. Auguſtinus agens contra Donatiſtas ita teſtatur libro VII. *De baptiſmo*, cap. II. *Poſt paſſionem quippe ejus* (S. Cypriani) *quadraginta, & quod excurrit annis peractis traditio Codicum facta eſt, unde cœperunt appellari Traditores*. At quis crederet complures Epiſcopos impio parentes edicto, ſacros non ſolum Codices tradidiſſe, ſed etiam una ſimul conſpirantes adverſus pios Chriſtifideles, quos calumniis opprimebant, ſchiſma immortale conflaſſe? *In Africa*, inquit Optatus Milevitanus, *duo mala, & peſſima admiſſa eſſe conſtat, unum in traditione, alterum in ſchiſmate*; & paullo poſt: *Quid commemorem laicos, qui tunc in Eccleſia nulla fuerunt dignitate ſuffulti? Quid miniſtros plurimos? Quid Diaconos in tertio, quid Presbyteros in ſecundo Sacerdotio conſtitutos? Ipſi apices, & Principes omnium aliqui Epiſcopi illis temporibus, ut damno æternæ vitæ, iſtius incertæ lucis moras breviſſimas compararent, in-*

ſtrumenta divinæ legis impie tradiderunt. Hæc Optatus; qui licet de univerſis divinorum librorum voluminibus loqui videatur; non diffiteor tamen intelligi potiſſimum de Euangelio debere; quandoquidem perſecutio non contra Hebræos, qui alias multa ſecum veteris Teſtamenti habebant volumina, ſed Chriſtianos excitata fuit, quorum præcipuus Codex erat Euangelium, iſtudque ſummo ſtudio proſequebantur; quemadmodum de S. Martyre Mamante legimus, qui licet paſcendis ovibus eſſet intentus, perpetuum tamen comitem Euangelium ſecum habebat ut refert Haræus *In Hiſtoria Sanctorum* ad diem XVII. Auguſti.

Hanc ſententiam comprobant acta Concilii Cirtenſis a Cardinale Baronio relata ad annum CCCIII., ubi cum Secundus Epiſcopus Tigiſitanus primæ Cathedræ aſſidens inter alios Victorem Ruſſicadienſem Epiſcopum de ſacrorum codicum traditione interrogaret, ſic dixit: *Dicitur te tradidiſſe quatuor Euangelia*: Victor reſpondit: *Valentinianus curator fuit*; *ipſe me coegit ut mitterem ea in ignem*. Aſſerto favent acta S. Euplii Martyris Diaconi Catanenſis, qui ab exploratoribus inventus legere Euangelia, & docere Chriſtianos, ab illis tentus eſt, & perductus cum libro proclamavit: *Chriſtianus ſum, & pro Chriſti nomine mori deſidero*. Cumque a Calviſiano Conſulari interrogaretur cur illa legeret, & non potius juxta Imperatoris edictum igni tradidiſſet; reſpondit Euplius: *Quia Chriſtianus ſum, & tradere non licebat. In his vita æterna eſt*; *qui tradit*, *vitam æternam perdit*; *ut eam non perdam*, *vitam meam do*. Tandem poſt ſæva tormenta, Euangelio ad collum ejus appenſo, a Carnifice decollatus eſt. Alia id genus exempla longum eſſet recenſere. Quamplurimi ſiquidem fuere qui ſacra Euangelia, ac cæteras divinas ſcripturas tradere recuſantes mortem oppetere maluerunt: quorum

rum omnium memoria die præcipuo recoli consuevit in Romana Ecclesia; in cujus Martyrologio die II. Januarii, hodieque legitur: *Romæ commemoratio plurimorum Sanctorum Martyrum, qui spreto Diocletiani Imperatoris edicto, quo tradi sacri Codices jubebantur, potius corpora Carnificibus, quam sancta dare canibus maluerunt.*

Euangelium adulterantes qui? Illius Prædicatores decet quammaxime ut a temporali quæstu sint immunes.

CAPUT XL.

DOlet Apostolus multos suo ævo extitisse, qui Verbum Dei adulterarent: *Non sumus*, inquit secunda Corinthiorum cap. II. *sicut plurimi adulterantes Verbum Dei.* In Græco pro adulterantes notante Cornelio a Lapide non est μαχεύοντες, quod proprie mœchiam, & adulterium significat, sed καπηλεύοντες, ideſt cauponantes, quibus opponit Paulus sinceros, & sinceritatem. Cauponantur Verbum Dei, qui instar cauponum prædicant Euangelium ad quæstum ex eo colligendum, illudque referunt ad sua lucra. Latinus tamen Interpres recte vertit adulterantes, quia sicuti caupones sæpe vina, & alia quæ vendunt, aliis rebus commiscent, vitiant, & adulterant pro quæstu: ita & avari pseudopræcones Euangelii sua lucra miscent Euangelio, itaque Euangelicam prædicationem, quæ pura esse debet, pureque referri ad unius Dei gloriam, sua avaritia deturpant, contaminant, & adulterant, dum ea ad quæstum abutuntur: *Cauponari*, inquit S. Gregorius libro XXII. *Moralium* capite XVII. *Verbum Dei, est aut aliter de illo sentire, quam est; aut ex eo non spirituales fructus, sed adulterinos fœtus quærere*

rere laudis humanæ . Et S. Chrysostomus homilia v. in II. Corinthiorum : *Hoc enim* , ait , *est cauponari* , *cum quis vinum adulterat* ; *cum quis pecunia id vendit* , *quod gratis dare debebat* . Hoc enim loco , & de quæstu eos lepide perstringere videtur , & rursus id quod dixi significare , nempe quod sua illi divinis admisceant . Quod etiam Isaias cap. I. in hæc verba objiciebat : *Caupones tui vinum aqua miscent* ; nam etsi de vino hoc dictum sit, non tamen aberravit , qui de doctrina hoc quoque intellexerit .

Quantum vero prosit Sacrum Concionatorem non ab avaritia solum , sed ab omni etiam licito quæstu alienum prædicare Jesu Christi Euangelium , satis docet exemplum Apostoli , qui non modo munera gratis oblata , sed etiam stipendia jure naturæ , legeque Dei tam veteri , quam nova (ut ipse pluribus in priore ad Corinthios probat) sibi debita repudiavit ; imo ibidem denuntiavit se potius fame mori malle, quam ea ob labores prædicationis accipere . Nam in primis majores natu Ecclesiæ Ephesiorum , apud quos triennium integrum noctu diuque in Euangelii prædicatione insumpserat , ut est in Actorum Apostolicorum historia cap.xx.ita allocutus est: *Argentum* , *&* *aurum* , *aut vestem nullius concupivi* , *sicut ipsi scitis* , *quoniam ad ea quæ mihi opus erant* , *&* *his qui mecum sunt* , *ministraverunt manus istæ*. Et in prima ad Corinthios epistola cap. IX. protestatur se non usum potestate accipiendi stipendium , quantumvis multis nominibus justissima . Et in altera ad eosdem cap. XI. addit se id permittere noluisse , quamvis magna premeretur inopia : *Cum essem* , inquit , *apud vos & egerem* , *nulli onerosus fui* : *nam quod mihi deerat* , *suppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia* , *& in omnibus sine onere me vobis servavi* , *& servabo* ; *est veritas Christi in me* , *quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus*

nibus Achajæ. In priore quoque ad Thessalonicenses scribit cap. II. *Memores estis fratres laboris nostri, & fatigationis, nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Euangelium Dei. Vos testes estis, & Deus, quam sancte, & juste, & sine querela vobis qui credidistis fuimus*. In alia vero ad eosdem epistola cap. III. *Ipsi scitis, quoniam non gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, & in fatigatione, nocte, & die operantes ne quem vestrum gravaremus*. Si ergo Apostolus, cum Ecclesia summa inopia laboraret, ut neminem gravaret, victum sibi manibus operando comparabat, quanto magis ab omni quæstu alieni esse deberent nostris hisce præsertim temporibus sacri homines tot bonis christianorum jam fere paupertate laborantium affluentes?

Sed expendere libet caussas egregii contemptus divitiarum, atque ipsiusmet etiam victus necessarii, quas idem Apostolus designatis in locis multipliciter reddit, quasque in unum pius ac eruditus Joannes Busæus, in libro quem inscripsit *Panarium vitiorum*, diligenter collegit. Prima est in Actis cap.xx. *Quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse Verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: beatius est magis dare, quam accipere*. Secunda est in priore ad Corinthios: *Omnia sustinemus ne quod offendiculum demus in Euangelio Christi*; idest, ait Cornelius a Lapide, ne accipiendo sumptus demus occasionem qua homines tenaces, & indiscreti abutantur, ut remorentur Euangelium, illique obloquantur. Tertia ibidem, ut plures lucrifaceret: *Cum liber essem ex omnibus omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem*; quasi dicat, ad omnia me demisi, etiam ad inopiam, & famem, omnium infirmitatibus me accommodavi, ut cum Corinthios viderem in danda Apostolis sustentatione tardiores, & parciores, ego no-

luc-

luerim quidquam ab eis in ſumptum accipere, ut eorum infirmitati condeſcenderem, & ſic omnes lucrifacerem. Quarta eſt eodem loco, ut particeps fieret mercedis in Euangelio promiſſæ: *Omnia*, inquit, *facio propter Euangelium, ut particeps ejus efficiar*. Quinta in altera ad Corinthios epiſtola; ut pſeudoapoſtolis omnem anſam ſe calumniandi præriperet: *Quod autem facio, & faciam; ut amputem occaſionem eorum, qui volunt occaſionem, ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos*; quaſi dicat: gloriantur in prædicatione ſe eſſe mihi pares, cum ſint inferiores: Ego enim gratis, ipſi lucri cauſſa euangelizant, ita S. Chryſoſtomus, & Theophilactus. Sexta in utraque ad Theſſalonicenſes ne quemquam gravaret. Septima ibidem, ut bonum exemplum aliis eſſet quod imitarentur, *Ut noſmetipſos formam daremus ad imitandum nos*. Cauſſas ipſas idcirco ſingulatim recenſuimus, ut ſacri homines perinde atque Apoſtolus ab accipiendis muneribus pro concionum, confeſſionum, aliorumque ſpiritualium operum laboribus retrahantur. Mos enim hæreticorum eſt Euangelium lucri cauſſa prædicare, ſuaque quærere non quæ Jeſu Chriſti.

Adverſus Montanum hæreſiarcham, & ejus pſeudoprophetiſſas ſcribens apud Euſebium Cæſarienſem lib.v. hiſt. xvii. antiquus Eccleſiæ Scriptor Apollonius *Ipſe eſt* inquit *qui pecuniarum exactores conſtituit, qui oblationum nomine munera accipienda præfixit, qui denique ſui verbi prædicatoribus, ut ejuſdem verbi doctrina ſordido ventris abdomine, & ingluvie roboretur ſalaria ſuppeditat. An non univerſa ſcriptura videtur vetare ut propheta munera, & pecuniam accipiat? Quando ego igitur prophetiſſam forte video aurum, argentum, & veſtes pretioſas cupide accipientem, quid eſt cur illam prophetiſſarum numero non excludam?* Et infra: *Illos qui Montano Prophetæ, & martyres dicuntur, non a divitibus ſolum,*

lum, *sed a pauperibus etiam ab orphanis*, *&* *viduis pecunias exegisse perspicue ostendemus*. Hæc ille. Montanus, ait vir doctissimus Christianus Lupus, dissertatione de Simonia, a suis auditoribus, & sequacibus exigebat pecunias, fucabat honesto, & licito ad sobrium cleri victum oblationis nomine; exigebat etiam aurum, & vestes pretiosas; ordinabat similium oblationum præfectos, & exactores, & ex fœdo ipso gazophilacio suis ministris erogabat ac figebat salaria. Atque ut alios hæreticos omittam, horrendum est, atque turpissimum Joannis Ruggenhaghii Martini Lutheri socii exemplum, qui Danis quos pseudoapostolus seduxerat ad suos rediens, fertur relictam terram e navi spectasse, ac salutasse: *Vale Dania*, *habeas tu meum Euangelium*, *ego tuum aurum*; Ita vir improbus locutus est, quod sibi suis concionibus magnam auri vim collegisset. Longe aliter Sanctus Thadæus Apostolus, de quo apud Edessenos, ipsorumque Regem Abgarum prædicante scribit Eusebius Cæsariensis libro VIII. *Historiæ* cap. XIX. *Abgarus præcepit*, *ut cives sui in unum convenirent*, *Thadæum concionantem attente audituri*; *paulo post auro illum donari mandavit*, *at ille respuit sic fatus*: *Si nostra prorsus dereliquimus*; *quomodo accipiemus aliena*? Cæterum quantum prosit sacrum Euangelii præconem, gratuito sine quovis stipendio ac populi gravamine ministerium impendere, ex eo liquet quod docet S. Joannes Chrysostomus in secundam Corinthiorum: *Nihil*, inquiens, *mundanos perinde ædificat ut nihil accipere*. Hinc sapienter Innocentius III. Pontifex Maximus in Concilio Lateranensi IV. cap. x. mandavit cunctis amplarum Diœceseon Episcopis, *Ut viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium assumant* .... *quibus ipsi cum indiguerint*, *congrue necessaria subministrent*.

Euan-

Euangelicæ historiæ in Christianorum Templis, ac Cœmeteriis depictæ; Inter sacra Ecclesiæ ornamenta expressæ. Abusus in rebus divino ministerio addictis profana insignia collocandi refellitur.

CAPUT XLI.

ALienum omnino a nostro instituto minime erit etiam de hac re disputare. Quamquam vero hæretici sacrarum osores Imaginum impudentissime inficientur nullum fuisse olim earum in Ecclesia usum primis quingentis annis; tamen ex sacris constat Scriptoribus præclariora Redemptoris nostri symbola ac gesta in *Euangelio* descripta, Ecclesiis, vestibus, altaribus, vasis, cæteræque sacræ supellectili fuisse collocata. S. Nilus ad Olympiodorum Præfectum, qui eum consuluerat quas imagines ponere posset in Templis, respondet ponendam solam Crucis imaginem in Sacrario; in circuitu vero historias Novi ac Veteris Testamenti. Iis non modo Ecclesiarum absides, sed & ipsos Ecclesiarum parietes fuisse egregie exornatos, S. Paulinus in IX. & X. Natali S. Felicis, elegantissimo carmine testatus est. S. Joannes Damascenus epistola ad Theophilum Imperatorem, *De Sanctis ac venerandis Imaginibus*, sanxisse ait Constantinum Magnum, in Ecclesiis, in tabellis depingi, ac vivis coloribus exarari, in Bethlehem oppido nativitatem, invisentes pastores, Magos munera offerentes, stellæ cursum, Simeonem justum suscipientem, Joannem baptizantem, inaudita divinaque miracula, voluntarias perpessiones, eximiam ac vivificam resurrectionem, & quæ deinceps Apostolis patrata prodigia sunt. Sic ille. Idipsum docent

docent in Concilio Nyceno II. Hadriani Papæ Legati, qui respondentes Cosmæ Diacono, Novi, & Veteris Testamenti historiis, hinc inde parietes Templi impleri, doctissimi pictoris opera cupienti, hæc habent: *Tale etiam qui nunc quiescit Constantinus olim fecit. Nam cum Templum Romæ Salvatoris extruxerit, in utroque pariete Templi historiam Veteris, & Novi Testamenti inscripsit. Hinc quidem Adam exeuntem Paradiso; illinc vero Latronem Paradisum ingredientem.*

Ejus rei vestigia in nonnullis Urbis Ecclesiis adhuc non pauca licet agnoscere. Basilicam S. Cæciliæ antequam in novam hanc formam redigeretur ita in quodam suo erudito opusculo ms. amicus noster vir clarissimus, ac notæ doctrinæ Joannes Marangonus describit: Ab utroque latere fulgebant undecim Veteris, ac Novi Testamenti historiæ coloribus expressæ totidem grandioribus figuræ cubicæ speculis. In dextero videlicet respectu ingredientium erant: Primo Creatio Mundi, Cælorum, ac Planetarum, ac divisio lucis a tenebris. II. Creatio animalium. III. Creatio Adam. IV. Eductio Evæ ex latere Adam dormientis. V. Iidem primi Parentes in Paradiso terrestri, cum arbore inter illos, cui hærebat serpens, ex qua pomum mulier carpebat. VI. Occisio Abel. VII. Noe arcam conficiens. VIII. Arca in medio diluvii cum Noe columbam demittente ex fenestra. IX. Sacrificium Abrahæ. X. Quando Abraham tres vidit, & unum adoravit. XI. Isaac benedicens Jacob. Ex alio latere: Primo Christi Domini nativitas. II. Adoratio Magorum. III. Pueri Jesus circumcisio. IV. In Jordane Christus a Joanne baptizatus. V. Nuptiæ Canæ Galilææ. VI. Tentatio Christi in deserto; ejusque elevatio super montem, & super pinnaculum Templi. VII. Transfiguratio ejusdem. VIII. Saturatio quinque millium hominum in deserto. IX. Christus ad

puteum cum Samaritana. X. Resurrectio Lazari. XI. Adulteræ absolutio. Quæ omnia specula variis circumornata lineamentis radiabant a S. Paschali I. Pont. Max.

At vero ut de Cœmeteriis etiam loquamur, docet vir sacræ antiquitatis peritissimus Antonius Bosius lib. IV. *Romæ subterraneæ* cap. XXIII. in quibusdam ipsorum cubiculis, ac parietibus pictas esse hasce divini Euangelii historias. Paralytici a Christo sanati. Lazari revocati e monumento. Christi Domini Hierosolymam solemniter ingredientis. In monte sedentis, ac duodecim Apostolos docentis. In figura Pastoris oviculam humeris gestantis. In figura Agni; & complures alias imagines ex variis Euangelii historiis desumptas. Cujus generis nonnullæ etiam referuntur a viro eruditissimo Marco Antonio Buldetho in egregio opere *De Cœmeteriis*.

Quod hucusque de Ecclesiis, ac Cœmeteriis dictum est, id ipsum factum etiam constat in sacris vestibus ac cætera Ecclesiæ supellectile. Tertullianus Auctor vetustissimus, quippe qui florebat initio tertii sæculi, in libro *De pudicitia* aperte scribit sacris Calicibus insculptum fuisse Christum in forma Pastoris ovem errantem suis humeris ad ovile reportantis. Eundem morem pie ac religiose servatum sequentibus sæculis, passim testantur Ecclesiasticæ historiæ. Quocirca reprehensione dignus videtur mundanus ac recens Christianorum fastus, qui ut avitæ pietatis recordationem ingerant, gentilitia stemmata Sacræ Ecclesiæ supellectili apponere non erubescunt. Hunc in abusum acerrime invehitur egregius pietatis Magister Joannes Thaulerus sermone I. in Dominica VIII. post festum Trinitatis; ac de illis qui stemmata sua vestibus, ornamentis, vasis sacris & Ecclesiasticis adtexi volunt vere ait: *Receperunt mercedem suam.* Inanem porro eorum excusationem esse docet; qui id unum se quærere profitentur, ut pro illis oretur, quod eo-

eorum insignia monent. *Verum multo eis*, inquit, *utilior foret eleemosyna aliqua parva, soli Deo in sinum illius oblata, & abscondita prorsus ab omnibus, quam vel celebris Templi extructio, scientibus cunctis, precesque pro eis fundentibus. Facile enim supplebit Deus quicquid omnes orare possent, si tantum bona opera sua illi soli relinquere, eique confidere curent. Sola namque eleemosyna resignata, ac pura, solius divinitatis intentione facta plus orat, quam omnes, ad quorum notitiam perveniret, orare possent*. Et post pauca. *Ea multorum corruptio est, ut ex his quæ faciunt saltem videri, & sciri velint, & aliquid suum retinere gestiant. Cæterum quæcumque hoc affectu opera fiunt, cariosa sunt omnia, etiam si tot sint, ut mundum impleant universum*. Multa præterea his addit, validisque sacrarum literarum auctoritatibus confirmat.

Sed placet hic aliud argumentum describere, quod in rem ipsam tradit alter inclyti Ordinis Prædicatorum Theologus præstantissimus Natalis Alexander *Theologiæ Dogmaticæ & Moralis* libro II. *De Sacramento Eucharistiæ* cap. VII. articulo III. num. VIII. his verbis „Qui ea lege ornamenta, vel calices Ecclesiis offerunt, aut Capellas, vel Ecclesias erigunt, ut in iis gentilitia eorum stemmata effulgeant, se ipsos quærunt, & Cainum imitantur, qui cum parva, eaque deteriora ex bonis suis Deo munera offerret, se ipsum sibi retinuit: quamobrem eum recte obtulisse, sed non recte divisisse ait Scriptura. Unde S. Ambrosius libro II. de Cain, & Abel cap. VI. *Recte*, inquit, *Cain obtulit, quia oblatio insigne devotionis, & indicium gratiarum est: sed non recte divisit, quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, ut a gratia inchoaret Authoris. Etenim divisionis hic ordo est, ut prima secundis, non primis secunda præcurrant, & cælestia terrenis, non terrena cælestibus præferantur*.

tur. Terrena autem (verba ſunt memorati Auctoris Natalis Alexandri) cæleſtibus præferunt, & Deo injuriam faciunt cui offerunt munera, viri, & fœminæ nobiles, & divites, (adde etiam homines infimæ plebis) cum gentilitia ſua ſtemmata, & inſignia in caſulis Sacerdotum, ornamentis Altarium, Sacris Calicibus, ipſis Altaribus & Eccleſiis intexi, inſculpi, appingi volunt; & ita ſunt affecti ut alias Eccleſias vel Altaria non erigerent, nec ſacra vaſa, vel ornamenta Eccleſiis conferrent. Indignum ſane eſt, nec omnino ferendum, ut ſacra ſupellex iiſdem inſignibus notetur, ac profana; quæ in eorum abaco ad pompam oſtentatur, in menſis ad luxum miniſtretur: ut eorum inſignia quaſi auctoramenta ſervitutis ferant Sacerdotes cum ſacris operantur; ſicut pediſſequi cum famulantur; ſicut muli cum ſarcinas ferunt: ut eorum ſtemmata & tituli ſpectentur in Altaribus, ut in rhedis, & curribus; in Baſilicis ſoli Deo dicatis in memoriam Sanctorum, qui terrenos honores contempſerunt, illique juge Chriſtianæ humilitatis ſacrificium obtulerunt, ut in ædibus profanis. Si in Regum Palatiis, aulæis, & periſtromatibus, vaſis aureis, & argenteis, totaque ſupellectili, qua eorum Majeſtas utitur, nulla alia inſignia, nulli tituli ſpectantur, niſi Regum, quorum propria ſunt; quis æquo animo patiatur aliena inſignia, imo hoſtilia, mundi ſcilicet pompam, & Diaboli ſuperbiam ſpectantia, in vaſis, ornamentis, Altaribus, Eccleſiis Deo dicatis oſtentari?

Fortaſſe laudatos ſcriptores ſeverioris diſciplinæ quis accuſaverit? Verum, ut alios omittam, magnus Eccleſiæ Mediolanenſis Antiſtes S. Carolus Borromæus in Concilio Diœceſano XI. ita præſcripſit: *Sacris indumentis & locis ne inſignia, ſtemmatave familiarum, aliaque profana appingantur, aut ſculpantur*. Idipſum jubent conſtitutiones Clericorum Regularium quos Thea-

tinos

tinos vocant. Parte I. cap. III. *Ne permittatur ut in ſacris indumentis familiarum ponantur inſignia.*

Mulierum abuſus, quæ ſacras Euangelii hiſtorias profanis veſtibus intexebant, adpingebantque refellitur.

CAPUT XLII.

QUum Chriſtus Dominus ubique fere in Euangelio exemplo non minus quam verbo humilitatem, paupertatem, & vanæ gloriæ contemptum nobis commendaſſet, abuſus profecto videtur merito improbandus, ille ſcilicet quarundam mulierum, quæ eo temeritatis aliquando devenere, ut non contentæ ſumptuoſas veſtes ſuas variis ſymbolis miro artificio elaboratis exornare, ipſis etiam ſacras Euangelii hiſtorias adtexere ſummo ſtudio, & impenſa curabant, adverſus quas jure ſtylum ſuum exacuit S. Aſterius Epiſcopus Amaſeæ homilia *De Divite*, *ac Lazaro* cujus verba quum non ſint omnibus obvia, placuit hoc loco deſcribere „ Quandocumque igitur in publicum prodeunt quaſi depicti parietes ab obviis adſpiciuntur. Quin etiam pueri circumſtant, ridentes inter ſeſe; digitiſque picturam in veſtibus commonſtrantes; & ad multum ſpatii proſequuntur, nec niſi ægre recedere & avelli poſſunt. Videre eſt illic leones, pantheras, urſos, tauros, canes, ſilvas, ſaxa, ac venatores, & omnia denique, circa quæ Pictorum induſtria naturæ æmula verſatur. Neceſſe videlicet erat, ut videtur, parietes non ſolum atque domos exornari ac depingi, verum etiam tunicas, & pallia iis ſuperjecta. Qui autem, quæve de divitibus illis religioſiores, argumenta textoribus ex hiſtoria Euangelica collecta

lecta subministrant: ipsum inquam Christum nostrum cum Discipulis omnibus, ac miracula quæque, quemadmodum ibi narrantur. Videbis nuptias Galilææ, & hydrias; paralyticum lectum bajulantem; cæcum qui luto curatur; mulierem, quæ sanguinis profluvio laborabat, fimbriam prehendentem; peccatricem ad pedes Jesu accedentem; ac Lazarum e sepulcro redivivum: & hæc dum faciunt, pie sese facere, & vestimenta Deo grata induere arbitrantur. At me quidem si audiant, istis divenditis, vivas Dei imagines colant. Christum ne pinge (satis enim illi, quod semel ad corpoream naturam assumendam causa se nostra sponte demisit) sed mente, & intellectu Verbum incorporeum circumfer: in vestibus paralyticum ne habe, sed hominem infirmum ac projectum require: ne assidue mulierem sanguinis profluvio laborantem spectandam propone, sed viduæ afflictæ miserere: ne peccatricem ad genua Domini prolapsam tam diligenter contuere, sed tuorum aspectu peccatorum contritus lacrymas uberes emitte: pro effigie Lazari resurgentis idoneam in tuæ tempus resurrectionis apologiam para: Cæcum in vestibus depictum circumferre noli, sed cæcum viventem beneficiis solare: posthabitisque reliquiarum cophinis, & hydriis illis Canæ Galilææ, esurientibus cibum, sitientibus potum præbe, & in his quidem nobis illa splendida ac superba divitis vestis profuerit. Ita ille. Atque hæc pio lectori sufficiant de Codice S. Euangelii, atque servatis in ejus lectione & usu vario ritibus, quos ad majorem Dei Filii gloriam, & Christianorum hominum utilitatem brevi temporis spatio descripsimus; quod iccirco dixi, ut qui nostro non ignoscit ingenio, pietati saltem parcat & tempori.

FINIS.

IN-

INDEX RERUM,

Quæ in hoc opere continentur.

A

Abbatiſſarum nonnullarum temeritas legendi publice Euangelium, prędicandi, & benedicendi coercita ab Innoc. III. *Pag.* 41.

Abuſus præbendi Euangelium ad oſculandum Præſidi Virginum in Oppido Romarocomontis Tullen. Diœceſis. 125.

Abuſus gentilitia Stemmata Sacris Veſtibus apponendi deteſtatus. 234.

Abuſus ſedendi juxta Sacros Codices. 185.

Abuſus deteſtatur, quod fœminarum gratia Epiſcopale munus aliqui aucupentur, & Sacri Oratores ipſarum favore ſuggeſta ad Divinum Euangelium nunciandum nobiliora procurent. 42.

Agape ſeu Convivium fieri ſolitum in conventibus Chriſtianorum primævæ Eccleſiæ. 24.

Alba quod indumenti genus habeatur in Eccleſia? Varia ejus myſteria & uſus. 56. 57.

S. Alexander Patriarcha Alexandriæ quoties Euangelium in ſua cella legebat, id ſtans præſtabat, ac lampade accenſa. 184.

Altare nonniſi Sanctorum Reliquiis, & Codice Euangeliorum exornari debet. 136.

Ambo quid, & qualis locus eſſet in Eccleſia ad Euangelium legendum deſtinatus? 43.

In eo etiam ſermones ad populum habebuntur. 44.

Ejus varii uſus in Eccleſia. 45.

Ambonum uſum fere obſoletum reſtituere ſtuduit S. Carolus Borromæus. 47.

Amalarii, & Alcuini error notatur. 177.

Amen cur reſpondeatur poſt Euangelium, & Deo gratias. 119.

Amictus quod genus indumenti ſit in Eccleſia, & quid ſignificet? 55.

Animalia Ezechielis quatuor, Symbola 4. Euangeliſtarum, eademque Joanni exhibita in Pathmos. 17.

Antiquarii vocati Scriptores Sacrorum Codicum. 185.

S. Antonius audita Euangelii lectione patrimonium ſuum pauperibus diſtribuit. 200.

Aqua benedici ſolita in pervigilio Epiphaniæ tum apud Græcos, tum apud Latinos, ejus myſteria. 155. & ſeq.

Aquilæ forma, ſupra quam legebatur Euangelium, cur Ambonibus

nibus

nibus superposita? 47.
S. Aurea Virgo ab Angelo acriter correcta quod e collo Diaconi Stolam ereptam sibique apponens publice in Ecclesia Euangelium legere ausa fuerit: ejus gravis pœnitentia. 41.

B

BAculus cur a Sacris Canonibus prohibitus Missarum solemnia celebrantibus. 91.
Baculus Crucis Symbolum. 88.
Baculus cur adhibitus in Ecclesiis, ac depositus in Euangelii lectione? 88. *& seq.*
Baculus a S. Martino dono datus S. Victurio Cenomanensi Episcopo. 89.
Baculus hodie intermissus, retentus vero à Cantoribus in quibusdam Ecclesiis. 90.
Baculus in Episcopo est insigne auctoritatis. 91.
Barbarorum mira conversio. 212.
S. Barnabæ corporis inventio in Cypro sub Zenone Imperatore cum Euangelio S. Matthæi. 223.
Beda Ven. commentarium in Joannis Euangelium absolvens moritur. 22.
Benedictus XIII. Sacrorum Rituum assertor studiosissimus, capite detecto semper auscultabat Euangelium. 117.
Benedictiones variæ usurpatæ a celebrante ergaDiaconum recitaturum Euangelium in Missa, & cur dentur? 67.
S. Bonifacius Ep. & M. Codicem Euangelii semper secum comitem adhibet. 189.
S. Bonifacius Episcopus Lausensis Euangelium tenens, eoque fidem profitens moritur. 222.
Bosius Antonius laudatus. 234.
Braschi Joannes Baptista Archiepiscopus Nisibenus laudatur. 124.
Brentii, & aliorum Hæreticorum error circa Etymon Euangelii. 4.
Buldethus Marcus Antonius laudatus. 234.

C

S. Cæcilia perpetuo Euangelium gerebat. 208.
S. Cæciliæ Urbis Ecclesiæ parietes a S. Paschali I. Papa historiis utriusque Testamenti exornati. 233.
Calices Sacris Imaginibus insculpti. 234.
Calvini impudentia refellitur. 51. & 165.
Campanæ consecrandi usus, & origo. 159. Quis primo ritum tradiderit? 160.
Campanæ non baptizantur, sed benedicuntur, & cur? 160. Cur in ipsarum benedictione legatur Euangelium? 162.
Campanas pulsare olim ad Sacerdotes spectabat. 163.
Canonistæ insignes docent Episcopatum esse ordinem. 178.
Can-

Cantica tria ex Euangelio desumpta, capite detecto recitanda, & audienda in officio. 106.
Cantores, seu Præcentores ac Decani quarumdam Ecclesiarum Baculi usum in Dignitatis argumentum retinent. 90.
Cantus antiquitus promiscue fiebat a Clero, & Populo in Ecclesia. 85.
Caput aperiendum esse ad lectionem Euangelii. 110. & *sequentibus*.
Auctoritates Doctorum. 114.
Hujus ritus Caussæ. 118.
Carolus Magnus sepultus est Euangelium aureum manibus tenens. 224.
Carolus Magnus Imp. coronatus a Pontifice in Basilica Vaticana, relatus inter ejusdem Canonicos. 39.
Carolus IV. Imp. in Missa tenens evaginatum gladium in manu, legit Euangelium. 38. 93.
Carolus V. Imperator in die Nativitatis Domini inter Missarum solemnia a Clemente VII. celebrata Euangelium legit. 38
Caussæ peculiares cujusque Euangelii scribendi. 12.
Cereorum usus in Ecclesia non improbatur a Lactantio, & Hieronymo, sed commendatur. 72.
Ab Acolythis deferendi ante Diaconum quando legendum est Euang. in Ecclesia. 74.
A septem Acolythis totidem Cerei accensi deferuntur ante Diaconum recitaturum Euangelium in Missa solemni Pontificis. 74.
Cur Cerei, ac Thus adhibeantur in lectione Euangelii in Missa? *ibi*.
Christiani plurimi Codices Sacros tradere recusantes Martyrio coronati. 227.
Christiani Euangelium ferebant ut ejus præsidio etiam mala, quæ corpora affligunt, depellerent. 212.
S. Chrysantus lectione Euangelii ab Idolorum cultu conversus. 193.
Cinguli usus ejusque significatio. 58.
Clericorum Reg. Theatinorum studium circa Codicem Euangeliorum. 189.
Codex Euangelii. Vide Euangelii Codex.
Codicum Traditores qui?
Compagnonus Pompeus laudatur. 155.
Concionandi munus quandoque ex Caussa concessum Diaconis. 131.
Proprium est Episcoporum. 132
Concionatores excepta Urbe in aliis locis stolam deferre debent. 64. & etiam Diaconi si ex facultate id agerent, stola in transversum ducta. 64.
Concionatores nonnulli in Galliis nobiliorum Matronarum gratia suggestum ad Euangelium nuntiandum sibi procurant. 42.

Conciones cur habitæ post Euangelii lectionem. 128.
Concordia Euangelistarum certitudinem de rebus scriptis reddit. 11.
Concordiæ Euangeliorum Authores varii. 21.
Constans Imperator ad Vitalianum Papam Euangelium mittit gemmis ornatum. 182.
S. Cronani Euangelium aquis demersum nulla litera violatum reperitur. 215.
Crux cur a Diacono efformetur supra librum Euangelii, suoque in fronte, ore, & pectore dum legit in Ecclesia Euangelium? 83.
Cur fiat à populo similiter? 86.
Crux defertur ad Euangelii lectionem quibusdam in Ecclesiis. 75.
Crux a fidelibus cur adhibetur singulis rebus, & actibus? 87.
Abusus sculpendi Crucem in pavimento tollendus. 87.
Cruci Christi & Codici Euangelii æqualis honor. 135.
Tiberius II. Imp. ob reverentiam Cruci præstitam thesaurum reperit. 87.
Crucis signo cur se muniunt fideles perlecto Euangelio? 120.
Crucis signum a fidelibus usitatum a primis Ecclesiæ temporibus. 87.

D

DÆmones quantum horrent ea verba Euangelii *Verbum caro factum est*. 105.
Dalmatica proprium Diaconi indumentum unde dicta? Usus a S. Silvestro primum Romanæ Ecclesiæ assignatus. 65.
Ejus significatio. 66.
Deo gratias post Euangelii lectionem. 120.
Diaconi in Missa solemni ad legendum Euangelium constituti ab ipsis Ecclesiæ primordiis. 34.
Cur Diaconis id incumbat? 36.
Cur in eorum Ordinatione tradatur Diaconis Euangelii Codex? 36.
Stola seu Orarium proprium Indumentum Diaconi. 62.
Ut & Dalmatica. 65.
Cur planetis plicatis in diebus Jejuniorum utantur? 65.
Diaconi Regionarii Euangelium cantabant in Stationibus. 150.
Diaconi Græci Albam variorum colorum induunt. 57.
Diaconus cur ante Euangelium in Missa solemni dicat *Munda cor meum &c.* 67.
Ritus varii in ordine ad Codicem Euangelii servati olim a Diacono in Missa. *ibi.*
Diaconus cur Euangelium legens in Missa olim verteret se ad Meridiem, modo autem ad Aquilonem? 49.
Diaconus quodam in Castro in Die Epiphaniæ canit Euangelium capite galea tecto, manuque evaginatum ensem tenens. 93.

S.Do-

S. Dominicus Prædicatorum Institutor Matthæi Euangelium semper detulit secum. 189.
Dominus vobiscum salutatio ab Apostolis tradita, facienda ab Episcopis, & Presbyteris ad populum. 81.
A Diacono quando usurpetur? 82.
Liber hoc titulo *Dominus vobiscum* a S. Petro Damiano editus. 83.
Domnus, non Dominus appellandus Pontifex; & Sacerdos celebrans à Diacono, cur? 68.

E

Ecclesiæ Catholicæ tantùm est decernere qui sint libri Canonici. 8.
Ecclesiæ fabricæ super 4. Euangelia quasi sub totidem Columnas constituta. 16.
In Ecclesia quanta cum reverentia versandum. 80.
Diaconi circumeuntes cavebant ne quis immodeste sacrum locum violaret. 80.
Edicta, & Censuræ Episcoporum, & monita in Ambone legebantur in Ecclesia. 45.
Electores Imperatoris super Euangelia jurant. 176.
Enses deponebantur olim a fidelibus ad Euangelii lectionem: eosque stringebant Equestris ordinis Viri. 93.
Ensis qua cæremonia adhibitus à Carolo V. Imperatore in Missa coram Pontifice? 94.
Episcopi Græci omnes Pallio per abusum utuntur. 100.
Episcopi olim indesinenter stolam gestabant. 64.
Solemniter celebraturi magna pompa Euangelii Codicem ad Altare deferebant. 66.
Episcopi assurgere debent dum legitur Euangelium. 95.
Mitram quoque deponere. 100.
Episcopi munus proprium est prædicandi. 133.
In hoc studium præcipuum SS. Episcoporum. 161.
Episcopus cur in Euangelii lectione inter Missarum solemnia Baculum inter ambas manus retineat? 91.
Et cum spiritu tuo cur à populo respondeatur Diacono Euangelium cantaturo? 84.
Euangelia qua lingua scripta fuerint? 13.
Euangelia quibus temporibus & locis sunt exarata? 15.
Euangelia quæ Canonica, & quæ apocrypha? 6.
Euangelia cur quatuor tantum germana? 6.
Euangelia sunt quatuor columnæ quibus innititur Ecclesiæ fabrica. 17.
Euangelia qua lingua legenda in Missa? 31.
Euangelia Dominicarum diebus affixa numquam legi prætermittuntur, nisi in Missis Votivis: in quibus tamen præter morem aliter fuit servatum ab Alexandro VII. 29.
Euangelia in conferenda extrema

ma unctione adhibita. 217.
Euangelia in exorcismis legenda. 166.
Euangelii Etymologia, ac definitio. 3.
Euangelii bona quæ sint ex S. Joanne Chrysostomo? 4.
Euangelii vox multiplici sensu accipienda. 5.
Euangelii usus in exorcismis. 164
Euangelii verba in ordinatione Episcoporum observabantur. 199.
Euangelii virtus contra animi morbos. 213.
Euangelii initia catechumenis olim exposita 194. & seq.
Euangelii textus cum Christi Corpore asservatus in sepulcro hebdomadæ sanctæ. 140.
Euangelii lectio a pueritia usitata. 194.
Euangelii lectio saluberrima præsertim Ecclesiasticis viris necessaria. 190. 192.
Euangelii lectio atque explicatio ad discernendum spiritum præcepta. 203.
Euangelii lectio cur a stantibus attente audienda? 104.
Dum ea fit, sedere quam indecens. 105.
Euangelii Codex magna pompa ab Episcopis in Ecclesiam delatus. 66.
Codex Euangelii in Conciliis Generalibus atque etiam Provincialibus honorifice appositus. 168.
In Judiciis profanis pro Tribunali adhibitus. 170.
In Purgatione Canonica. 172.
Adhibitus in Juramentis. 175. & seq.
Euangelii Codex e lectis Christianorum suspensus. 205.
Euangelii Codex domi servatus Diabolum arcet. 191.
Priscorum fidelium in hoc præclarum studium. 192.
Euangelii Codex supra caput consecrandi Episcopi impositus. 177.
Euangelii codex æquo honore habendus ac Christi Crux. 136.
Euangelii codex ab Iconoclastis etiam in veneratione habitus. 136.
Euangelii codex sigillo munitus 126.
Euangelii codex musivo opere expressus in Ecclesiis. 126.
Euangelii codex gestatus in manibus inter concionandum. 130.
Euangelii codex est proprius Episcopi. 133.
Euangelii codex vita functis consepultus. 223.
Euangelii codex vetustate attritus igne comburendus, & cineres in sacrario condendi. 186.
Euangelii codex auro gemmisque ornatus a viris Principibus dono missus Pontificibus maximis, vel Episcopis. Parte item Euangelii pretiosis inclusa thecis a summis Pontificibus donati viri Principes. 181. & seq.

Euan-

Euangelii codex a Rossis in fornacem projectus, ac servatus illæsus iisdem caussa est conversionis ad Christum. 211.
Euangelii codex tamquam frænum carnales appetitus cohibet. 210.
Euangelii codex aquis demersus pulchrior educitur. 215.
Euangelii codex cur adoleatur thure ante lectionem in Missa? 75.
Euangelii codicem tenentes, eoque fidem profitentes viri sancti vita functi. 221.
Euangelio Patri lecto filius cæcus visum recipit. 214.
Euangeliorum plures sunt libri, sed unum Euangelium sunt. 11.
Euangeliorum traditores qui? 224.
Euangeliorum præeminentia supra cæteros libros sacros. 20.
Euangeliorum Auctores qui, & quo spiritu ea scripserunt? 7.
Euangelium Græce, & Latine in Missa recitatum. 32.
Hebraice item. 33.
A quibus olim in Missa legeretur? 34. & 36.
Euangelium triplex cantari solitum quibusdam in Ecclesiis in die Epiphaniæ. 158.
Euangelium in qua olim Ecclesiæ parte legeretur? 42.
Euangelium aureis literis conscriptum, & gemmis pretiosissimis exornatum. 179. Cur? 181.
Euangelium ægrotis impositum ad recuperandam sanitatem. 213.
Euangelium cantatum in Missa ab Imperatoribus Carolo IV. & Carolo V. 93.
Euangelium dum auditur in Ecclesia nec genuflectere, nec orare debent fideles. 103.
Euangelium tangere non audent Moschovitæ nisi prius laverint manus, seque Crucis signo munierint. 184.
Euangelium quo primum tempore in Missa legi cœptum. 23. & seq.
Euangelium delatum in Processionibus cum Sanctorum Reliquiis. 137. & seq.
In die Paschatis. 147.
Euangelium osculandum datur semper majori, aut digniori omnium in Missa. 124.
Euangelium Episcopo celebrante neque Principi neque Cardinali osculandum præberi debet. 124.
Euangelium legi solitum in *Mandato* idest ante lotionem pedum fer. v. in Cœna Domini. 144.
Euangelium forte apertum lectumque, vel auditum ad indagandam Dei voluntatem, bonumque futurum vel malum prænoscendum. 196. & seq.
Euangelium Romæ olim visebatur in sepulcro S. Petri quod corpori ejus erat impositum. 223.
Euangelium est virtus in salutem
omni

omni credenti. 214.
Euangelium cur non scripserit ipse Christus Dominus? 9.
Euangelium cur in altiori loco legatur in Ecclesia? 43.
Euangelium recitari solitum in Litaniis Rogationum. 154.
Euangelium ad portas Civitatis Florentiæ lectum. 155.
Euangelium ignem extinguit, & barbaros ad fidem convertit. 211.
Euangelium adulterantes qui essent? 227. Cauponarii cur nuncupati? *ibi*.
Euangelium osculari solitum apud Græcos in die solemni Paschæ. 150.
Euangelium, corporis morbos, & animi pellit languores. 112. *& seq.*
Euangelium discordias sedat. Tyrannorum impetus comprimit. 216.
Euangelium Corpori Christi exæquatum a Patribus. 111.
In eo Christus adest, & sermocinatur. 112.
Euangelium tenens eoque fidem profitens moritur S. Bonifacius Episcopus Lausenensis. 222.
Euangelium propria Clericorum supellex. 188.
Euangelium lotis manibus attrectatum, aperto capite, stando, ac lumine adhibito lectum. 183.
Euangelium morientibus lectum. 219.
Euangelium Joannis cur cæteris præcellat? 18.
S. Pius V. Initium ejus tamquam fidei breviarium in fine Missæ legendum præcepit. 19.
Euangelistis fides adhibenda tanquam si Christus ipse Euangelia scripsisset. 10.
Cur quatuor fuerint Euangelistæ & non potius unus? *ibi*.
Eorum Ordo. 16.
Symbola Euangelistarum quæ? 17.
Eucharistia delata in Processione Palmarum. 140.
Ritus varii eam recondendi in sepulcro feriæ v. in Cœna Domini. 142. *& seq.*
S. Euplius legens Euangelium captus a persecutoribus, eodemque ad collum alligato martyrium subit. 226.
Eusebii Monachi admiranda pœnitentia. 104.
Exorcismus quid. 165.
Exorcismi antiquitas in Ecclesia. 165.
Exorcismi origo a veteri Testamento. 165.
Exorcistatus materia & forma. 164. *& seq.*

F

Fidei mysteria multi hodie quamquam senes ignorant. 196.
Fidem, quam propria manu describit, secum consepeliri jubet S. Joannes Gualbertus. 221.
Fidem quam moriens profitetur S.Jo-

S. Joannes Colombinus in acta publica redigi curat. 221.
Fœminis legere Euangelium publice in Missa vetitum. 39.
Item prædicare, benedicere & Confessiones excipere. 41.
Fontes, & Fluvii Orientales olim benedici consueverunt. 157.
In vinum conversi in die Epiphaniæ. 157.
Francisca de Serrone Virgo Septempedana. 204.
S. Franciscus ex apertione libri Euangeliorum didicit se vocari ad Christi crucifixi expressionem. 197.

G

GEntili Bernardus laudatur. 204.
B. Gerardesca Pisana Tertii Ordinis Camaldulensis Cælites videt coronis depositis stantes ad lectionem Euangelii. 118.
Gloria tibi Domine cur respondeatur a Populo ad lectionem Euangelii in Missa? 86.
Græcæ linguæ usus olim Romæ communis. 14.
Græca, & Latina lingua Euangelium canitur in Missa Papali. 32.
Idem usurpatur in Constantinopolitana Ecclesia. *Ibid.*
Idem observatur in Ecclesia Neritina & alibi in Regno Neapolitano. 33.
Græci quos honores præ cæteris exhiberent Euangelicæ lectioni? 96.
Græcorum ritus deferendi Euangelium in Processione Palmarum. 138.
In lotione pedum fer. v. in Cœna Domini. 146.

H

HÆretici ex prava sua Euangelii expositione turpe lucrum metentes. 231. *& seq.*
Hæreticorum recentium impudentia in corruptione Textus Euangelici. 127.
Heraclius Imperator ad referationem libri Euangeliorum intelligit quo abeundum sibi esset. 197.

I

IMperator Græcorum in die solemni Paschæ ad osculandum Euangelium lampadem manu gestans. 150.
Imperator in Matutino Nativitatis Domini superpelliceo indutus, gladio cinctus, & pluviali albo contectus, præsente Pontifice legit Euangelium *Exiit edictum à Cæsare Augusto* ante 9. lectionem. 38.
Imperatores, & Reges caussa Coronationis Romam venientes, & coronati in Basilica Vaticana, ejusdem inter Ecclesiæ Canonicos relati. 39.
Imperatoribus quandoq; in Missa Euangelium canere concessum.

ſum. 37. 38.
Imperatores Orientis Euangelium aureum ad Templum S. Petri Romam, cum aliis donis mittunt. 182.
Imperatores detecto capite audire debent Euangelii lectionem. 117.
Indulgentiæ conceſſæ à Benedicto XIII. iis qui interſunt Benedictioni aquæ in pervigilio Epiphaniæ. 158.
Introitus Euangelii apud Græcos quid ſit? 69.
S. Joannis Euangelii ſupra aliorum præcellentia. 18.
Ejus initium quanti fieri debere. 19.
S. Joannes qua ex Cauſſa ſcripſerit Euangelium? 13.
Quomodo initium ſui Euangelii cœlitus didicerit? 15.
Quanti hoc initium factum eſt? 19.
S. Joannes Calybita adhuc puer a parentibus petit ſibi tradi Euangelium. 194.
S. Joannes Chryſoſtomus vita functus *Pax vobis* ad Populum dixiſſe fertur. 82.
B. Joannes Colombinus fidem, quam moriens profitetur, in acta publica redigi curat. 221.
S. Joannes Gualbertus fidei profeſſionem quam propria manu deſcribit ſecum conſepeliri jubet. 221.
Joannes XIII. Pontifex Campanam miræ magnitudinis benedicit, & in Turrim Lateranenſis Eccleſiæ elevari curat. 160.
Judices in Cauſis dirimendis habere debent ante Sedem Sacros Codices, & cur? 170.
Juramentum fieri conſuetum ſuper Sacrum Jeſu Chriſti Euangelium. 174.
Ab initiandis Militia adhibebatur. 174.
In judiciis ſæcularibus. 174.
A Teſtibus in promotione Epiſcoporum, & Abbatum. 176.

L

Lampade accenſa legebat in ſua cella Euangelium Sanctus Alexander Patriarcha Alexandriæ. 184.
Laus tibi Chriſte cur reſpondeatur poſt Euangelium in Miſſa, & omittatur in Paraſceve? 120.
Lectio Euangelii olim a pueritia uſitata. 194.
Lectores aliquando in Miſſa Vice Diaconorum Euangelium recitabant. 34.
Cur autem ad hoc non ſint deputati ex officio? 35.
Legilia lignea loco pulvinarium adhibere ad ſuſtentationem Sacri Codicis in Miſſa abuſus eſt ab antiquitate alienus. 76.
Leo III. Papa tenens Euangelia ab objecto crimine ſe purgat. 173.
Lex & Prophetæ typus & Umbra Euangelii fuerunt. 20.
Linoſtima Palla, Stola, & Orarium idem apud Græcos, & La-

Latinos Patres. 60.
Litaniarum usus, origo, & varia forma. 152.
Majoris, & Minoris Litaniarum differentia, & a quibus institutæ. 153.
S.Lucas qua occasione scripserit Euangelium. 12.
Lumina ac Thus adhibita in Divinis Officiis, ab Apostolis, & priscis Patribus. 71.
In Recitatione Euangelii in Missa. 73.
Luxuria est ignis usque ad perditionem devorans. 211.

M

S. Mamas pastor ovium Codicem Euangelii perpetuo secum deferebat. 226.
S. Mamertus Episcopus Arvernensis litaniarum restitutor, non auctor fuit. 153.
Mandatum, id est lotio pedum a Christo institutum, & in Ecclesia primitus observatum. 144.
Ejus Mysteria. 145.
Manipulus antiquitus erat Mappula, seu Sudarium brachio sinistro alligatum: quando immutatum, ejusque usus & significatio. 58. seq.
S. Marcus qua ex Causa scripserit Euangelium? 12.
Scripsit illud Græce. 14.
Publice olim legebatur in Ecclesia. 25.
Marangonus Joannes laudatus. 233.
Mariæ Virgini Deiparæ primò manifestatus est Jesus post Resurrectionem. 148.
Cur id non prius cæteris manifestasse tradatur in Euangelio. 149.
Marini martyrium. 200.
S. Martha legi sibi facit Dominicæ Passionis historiam. 219.
S. Matthæus qua ex Caussa scripserit Euangelium? 12.
Scripsit illud Hebraice. 13.
Michael III. Imperator Benedicto III. Pontifici Max. mittit Euangelium auro purissimo tectum cum diversis lapidibus pretiosis. 182.
S.Milas Episcopus semper defert secum Euangelium. 189.
Missæ seu Liturgiæ ritus ab Apostolis brevissimus observatus, auctus subinde precibus, & cæremoniis variis. 25.
Missæ, & Officia Divina Sclavonica lingua celebrare Moravis concessum a Jo. VIII. Rom. Pont. 31. 34.
Id negatum Bohemiæ Duci a S. Greg. VII. ibi.
Euangelium cur in Missa legatur post Apostolum? 27.
Missæ, & Dalmatis, & Croatis lingua Sclavonica celebrare vetitum, sed tantum Latina, & Græca. 32.
In Missa Sacerdos pro populo, populus pro Sacerdote vota facit. 85.
Mitræ Episcopalis usus antiquissimus in Ecclesia. 101.
Monachi antiquitus Sacris Codicibus scribendis operam dabant.

bant. 185.
Moschovitæ quantam exhibeant Sacris Codicibus reverentiam. 187.
Moschovitæ Euangelium non audent tangere nisi prius laverint manus, seque Crucis signo munierint. 184.
Mulieres etiam in auditione Euangelii stare debent. 103.

N

S. Nicolaum Euangelio donat Constantinus Magnus Imperator. 182.

O

OFficia Divina, ac Missæ antiquitus prolixiora, & qua ex caussa. 89.
Omophorion. Vide Pallium. Differentia Pallii Latinorum, & Omophorium Græcorum. 99.
Orarium idem ac Stola, & palla linostima. 60.
Etymon, ejus Origo, & Usus. 61.
Diaconis proprium, 62.
Orario tum Presbyteri tum Diaconi utebantur extra Ecclesiam. 62. 64.
Pro veste talari sumptum. 161.
Oratio non sedendo, sed stando persolvenda. 197.
Ordo Sacrorum quæ in primæva Ecclesia fieri solebant in Christianorum conventibus. 24.
Ordo Euangeliorum, Lectionum, atque Epistolarum in Missæ sacrificio singulis diebus præfixus antiquissimus. 27.
In Ecclesia Romana is servatus jussu Damasi Papæ quem præscripsit S. Hieronymus. 28.
In Ecclesia Orientali Ordo diversus servatus. 28.
Osculum pacis & charitatis Signum inter antiquos Christianos. 150.
Non promiscue inter mares, & fœminas, & cur mutatus in osculum Tabellæ in Missa? 151.
Osculum cur datur libro Euangelii post ejus lectionem in Missa? 121.
Antiquitus id fiebat etiam a laicis. 122.
Cur Presbyter coram Pontifice, & Episcopo, abstineat ab osculo Euangelii? 123.
Ostiariatus materia in quo consistat? 163.
Ostiarii officium est hodie pulsare Campanas. 164.

P

PAllium, seu Omophorium deponere solebant Episcopi Græci in lectione Euangelii. 96.
Quid sit, & significet; ejus origo & usus. 97. & seq.
Ex qua materia seu lana conficiatur. 98.
Archiepiscopis, & Episcopis cer-

certis diebus tantum ac locis usus pallii concessus. 99.
Differentia inter pallium, & Omophorion. 99.
Palmarum solemnitas apud Græcos. 139.
Ejus origo in Ecclesia Latina. 161.
Passionis Dominicæ historiam Sancti morientes legi sibi curant. 220. est ritus a Romano aliisque antiquis Ritualibus præscriptus. *ibid.*
Pax vobis, seu *Omnibus*, ritus salutandi Populum ab Episcopis in Orientali Ecclesia. 81.
Pelagius Papa Euangelium portans coram populo ab objectis criminibus se purgat. 45. & 172.
S. Petri Damiani laus ejusque peritia Ecclesiasticæ Disciplinæ. 109.
Petrus Diaconus tuetur famam S. Gregorii, ejus libros ab incendio servat: Euangelium tenens moritur. 222.
Perjuri præcisione linguæ puniendi. 175.
Persecutio Ecclesiæ decima omnium crudelissima. 224. *&* *seq.*
Phylacteria quid? 206.
Picturæ veteris & novi Testamenti in Templis, Cœmeteriis, ac sacris Ecclesiæ ornamentis. 232. *&* *seq.*
Pileoli delatio ab Innoc. IV. PP. concessa Cantuariensibus Monachis ob infirmitatem præter quam vero in lectione Euangelii, & elevatione Corporis Christi. 113.
S. Pius V. moriens sibi legi jubet Euangelicam Dominicæ Passionis historiam. 220.
Planeta S. Petri religiose collocata in Templo S. Genovefæ. 51.
Planeta plicata cur Diaconi utantur in Missa diebus jejuniorum. 65.
Platonicus quidam Euangelium literis aureis conscribendum, & in locis eminentissimis per omnes Ecclesias proponendum esse dictitabat. 180.
Poetarum profanorum libris delectari, crimen in Sacerdotibus. 190.
Pollidorus Petrus laudatus. 33. *&* 190.
Pontifex temporibus Adventus, & Quadragesimæ Pluviali rubro utitur & quare. 57.
Pontifex Romanus semper utitur Pallio. 98.
Pontifex Romanus solus, ob præstantiam dignitatis stola decoratus incedit. 64.
Pontifices, & Episcopi purgatione Canonica usi. 172.
S. Porphyrius Gazensium Episcopus Euangelii Codicem defert in Processione. 137.
Prædicatores Euangelium Christi ut gratis exponant decet quammaxime. 227.
Caussæ cur Prædicatores ab omni lucro & quæstu abstinere debeant. 229.
Præfectus Euangelio quale Of-

 ficium

ficium in Ecclesia Constantinopolitana. 138.

Presbyteri Romanæ Ecclesiæ sedentes dum Diaconi Euangelium canerent, ab Anastasio Papa emendantur. 95.

Principes personæ non sacro inunctæ oleo vetitæ ne Euangelium osculárentur ab Honorio III. Dispensatum a Paulo III. cum Regina Poloniæ. 123.

Processio in Dominica Palmarum: varii ejus ritus tum apud Latinos tum apud Græcos. 137. & seq.

In die Paschatis ejusque mysteria. 147.

Pulvinar a subdiacono portabatur quod Euangelio legendo supponeret. 75.

Abusus pulvinaria Missalium usui addicta genibus, cubitisve supponendi detestatur. 76.

Pulvinaria quid erant apud Gentiles. 76.

Irreligiosa prope levitas Matronarum holoserica auro texta pulvinaria adhibentium in Ecclesiis. 76.

Purgatio Canonica quid sit? 171.

Quot modis peragi solita. 172. & seq.

Compurgatores qui essent. 173.

Quæ Purgationes inhibitæ à sacris Canonibus. 174. Vide Pontifices.

Purgatio de objectis criminibus delato Euangelio super Ambonem fit a Pelagio Papa. 45.

R

Reges Franciæ, & Siciliæ in Missa Papali canunt, seu legunt Epistolam. 37.

Reges Gallorum in multis Regni sui Templis Canonicorum numero adscripti. 39.

Ritus varii a Diacono olim observati ante recitationem Euangelii in Missa. 69. 70.

Ritus ab Episcopo servati in Concionando. 130.

Ritus standi ad tria Euangelii Cantica, ac toto Divini Offici tempore juxta veterem Ecclesiæ morem. 106.

Aperiendi Caput dum legitur Euangelium. 110.

Ritus varii condendi Corpus Christi Dom. in sepulcro. 142.

Ritus benedicendi campanas. 161.

Ritus standi quo tempore Euangelium nuntiatur. 94.

Ritus varii in Ecclesia Latina, & Orientali in Ecclesiasticis Officiis celebrandis. 92.

Ritus benedicendi Aquam in pervigilio Epiphaniæ obsoletus restitutus a Benedicto PP. XIII. 155.

S

Sacerdotes septem adhibiti apud Græcos in ministranda extrema unctione. 217.

Sacra omnia vasa, vestes, & Missalia sordida, vetustate attrita, & obsoleta, quam indigne

gnè adhibeantur in Ecclesiis. 187.
Sandaliorum usus penes Ecclesiæ Ministros & eorum forma describitur. 54.
Sanitas obest multis. 213.
Scripturæ Divinæ non quavis lingua legendæ, & cur? 32.
Sebastianus Pauli Cleric. Matris Dei laudatur. 33. 92. 158.
Sedere dum nuntiatur Euangelium omnibus vetitum. 95.
Sedere dum Divina Officia persolvuntur incongruum. 106.
Multo minus Laicis convenit. 108.
Sepulcri Dominici memoria cur ab Ecclesia peragatur feria V. Cœnæ Domini. 140.
Sigillo Codex Euangelii muniebatur. 125.
Et cur? 126.
Sigismundus Imp. in habitu Diaconi Euangelium legit in Missa Papali. 38.
Silentium indictum in lectione legis apud Hebræos per Levitas, atque per Diaconos in Ecclesia ante Euangelii recitationem. 77.
Perpetuo servandum in Ecclesia. 78. & seq.
Simeonis Thessalonicensis error notatur. 218.
Statio ad S. Mariam Majorem in Urbe cur in die Paschæ celebretur? 149.
In Stationibus Euangelium cantabatur a Diaconis Regionariis. 150.
Stola Sacerdotalis in quo differat ab Orario Diaconorum: 62.
Stolæ forma, & varius usus in Diaconis. 59. & 60.
Subdiaconi aliquando in Missa Euangelium legebant loco Diaconi. 34.
Supellex sacra profanis insignibus non exornanda. 235. & seq.
Superstitiones nonnullæ pravorum hominum malitia in Euangelii S. Joannis lectione quotidiana excogitatæ. 20.

T

S. Thadæus Apostolus aurum a Rege oblatum respuit. 231.
Theodosius magnus Imperator Euangelium literis aureis propria manu descriptum quotidie lectitabat. 179.
S. Theophila Euangelii virtute a castitatis naufragio liberata. 208.
Thomæ a Kempis libellus aureus. 197.
Thuris usus in Ecclesia reprobatus ab hæreticis: approbatur a sacris Scripturis, & Patribus. 72.
Cur etiam populus thure adolatur? 75.
Tituli Euangeliis a quibus præfixi. 8.
Totilam crudelissimum Pelagius Euangelii codice ad mansuetudinem adducit. 216.
Traditores appellati qui sacros

Co-

Codices ethnicis Magistratibus deferebant. 225.

V

Verbum caro factum est, dum legitur in Missa genuflectendum, & cur? 105.
Monachus genuflectere omittens, dum in Missa legitur, *Verbum Caro factum est*, a diabolo post alapæ percussionem increpatus est. *ibi*.
Vestem talarem sine intermissione deferre tenentur Sacerdotes. 62.
Vestes sacræ in divino ministerio perperam ab hæreticis improbatæ. 50.
Vestibus sacris ut Sacerdotes & Diaconi numquam nisi in Ecclesia uterentur constituit S. Stephanus Papa. 52.
Vestibus sacris usi sunt Apostoli in divinis officiis. 51.
Vestes sacræ ab initio Ecclesiæ adhibitæ in ministerio Ecclesiæ. 51. 52.
Vestes sacræ historiis veteris novique Testamenti exornatæ. 234.
Vestes profanæ mulierum per summum abusum sacris imaginibus intextæ damnantur. 237.
Vestis S. Joannis Euangelistæ S. Gregorio PP. dono transmissa. 52.
Veteris ac novi Testamenti historiæ Ecclesiis olim ac Cœmeteriis pictæ. 232. & *seq*.
Victor Episcopus Africanus Traditor Codicis Euangeliorum. 226.
Virginitas Euangelio servata. 208.
Vitalianus Papa a Constante Imperatore Euangeliorum libro donatus, gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu exornato. 182.
Usus segregandi in Ecclesia Viros a Mulieribus antiquissimus, atque laudatissimus. 47.
Restitutus a Ven. Card. Tomasio in suo Titulo Equitii. Mox post ejus mortem sublatus. 49.

Z

Zenone Imperatore repertum est corpus S. Barnabæ Apostoli cum Euangelio ad pectus ejus apposito. 223.
Zona. Vide Cingulum.

